Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Економічний факультет
Кафедра економіки підприємства

Інститут конкурентного суспільства

Теоретичні та прикладні питання економіки

Збірник наукових праць

Випуск 2 (35)

Київ - 2017

УДК 330.101

Рекомендовано Вченою радою економічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Протокол №5 від 21.11.2017р.

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України про державну реєстрацію КВ № 6852 від 09.01.03

Науковий збірник «Теоретичні та прикладні питання економіки» включено до спеціалізованого переліку ВАК України з економіки (№ 1413 від 24.10.2017 року)

З листопада 2017 року збірник зареєстровано та цитується у системі Google Scholar.

Висвітлюються теоретичні та прикладні питання розвитку сучасної економіки, зокрема, реформування відносин власності, підприємництва, інвестиційно-інноваційної діяльності, структурних зрушень, промислової політики, державного регулювання, корпоративного управління, підвищення якості продукції та конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації.

Для наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів, практиків.

Редакційна колегія:

Г.М. Филюк, д.е.н. (гол. редактор.); ***Ю.І. Єхануров,*** к.е.н.; ***І.О. Александров,*** д.е.н.; ***В.Д. Базилевич,*** д.е.н.; ***Д.О. Баюра,*** д.е.н. (відп. редактор); ***З.С. Варналій,*** д.е.н.; ***Л.І. Воротіна***, д.е.н.; **Н.І. *Гражевська,*** д.е.н.; ***О.А. Грішнова,*** д.е.н.; ***А.О. Задоя,*** д.е.н.; ***А.І. Ігнатюк,*** д.е.н., ***О.Є. Кузьмін,*** д.е.н.; ***І.О. Лютий,*** д.е.н.; ***І.І. Мазур,*** д.е.н.; ***І.Й. Малий,*** д.е.н.; ***Г.В. Назарова,*** д.е.н.; ***Ю.Є. Петруня,*** д.е.н.; ***Ж.В. Поплавська,*** д.е.н.; ***Н.А. Супрун,*** д.е.н.; ***О.І. Черняк,*** д.е.н.; ***А.В. Шегда,*** д.е.н.; ***Н.В. Андреюк,*** к.е.н.; ***М.В. Голованенко,*** к.е.н.; ***О.М. Гончарова,*** к.е.н.; ***Т.М. Литвиненко,*** к.е.н.; ***Л.А. Мартинюк,*** к.е.н.; ***О.Ю. Мірошниченко,*** к.е.н.; ***О.П. Микитюк,*** к.е.н.; ***О.В. Отрошко,*** к.е.н.; ***Л.П. Чубук,*** к.е.н.; к.е.н.; ***Т.В. Кравченко,*** к.е.н. (відп. секретар); ***А.М. Магомедова,*** к.е.н.; ***Т.С. Онисенко,*** к.е.н.; ***О.В. Піменова,*** к.е.н.

Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. Випуск 2 (35) (за заг. ред. проф. Єханурова Ю.І., проф. Филюк Г.М.) – К.: ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ», 2017. – 251 с.

Адреса редакційної колегії: 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 90-а, кім. 307, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, економічний факультет, кафедра економіки підприємства, тел. 259 0147

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2017

ЗМІСТ

Шегда А. В., Онисенко Т. С. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РІЗНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 4
Аткочуниене З.О., Гирниене И. МОДЕЛИРОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ЗНАНИЯМИ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИЙ 15
Bulent Acma STRUCTURAL REFORMS FOR SUSTAİNABLE GROWTH İN TURKİSH PUBLİC ECONOM 25
Ванишвили Мераб Михаилович, Ванишвили Нино Мерабовна ТРАНСФОРМАЦИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПРОЗРАЧНОСТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ В ГРУЗИИ 31
Воротіна Л.І., Воротін В.Є. НАПРЯМИ МОДИФІКАЦІЇ СФЕРИ ОСВІТИ ТА НАУКИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ В УКРАЇНІ 38
Кураташвили Анзор Альфредович ПРОБЛЕМА КОНКУРЕНЦИИ И КРИТЕРИЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ СОЦИАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОЙ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ 50
Назарова Г.В., Степанова Е.Р. МІЖНАРОДНІ СОЦІАЛЬНІ ПРОГРАМИ ТА ІНСТИТУЦІЇ 58
Ткаченко А.М., Пожуєва Т.О. ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИЙ БІЗНЕС У ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ: ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ 68
Богуславський О.В., Нікітіна Т.А. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ТЕОРІЙ ФІРМИ 79
Голованенко М.В. ОЦІНЮВАННЯ ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНДЕКСУ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИКИ 86
Лозова Г.М., Чеберяко О.В. КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В НАУКОЄМНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ 93
Alla M. Trusevici, Lilia A. Kiseleva HUMAN CAPITAL AS A POTENTIAL FOR ECONOMIC DEVELOPMENT OF THECOUNTRY 106
Melnikov S.V. COURNOT AND STACKELBERG EQUILIBRIA IN THE AKERLOF MODEL 112
Сав'юк Л.О. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ 119
Кравченко Т.В. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 132
Піменова О.В. ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ: ДОСВІД РОЗВИНЕНИХ КРАЇН 141
Абубакар Муми ВЛИЯНИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ БАНКОВСКИХ УСЛУГ НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА 151
Акуленко К.В. ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ 159
Альошина І.В. МІЖНАРОДНІ КОНКУРЕНТНІ СТРАТЕГІЇ БАНКІВ НА ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ УКРАЇНИ: ЗАГРОЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 167
Василенко В.П. ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКА ДИВІДЕНДНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗНИКА 179
Rufat Gurbanov THE IMPLEMENTATION PRINCIPLES OF CORPORATE GOVERNANCE 186
Демяненко К.А. АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КОНДИТЕРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ З УРАХУВАННЯМ ЕКОЛОГІЧНОГО ФАКТОРУ 194
Дерев'янко В.М. ПОТЕНЦІЙНІ РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ НА ШЛЯХУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ 205
Іванова К.О. ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЯК СКЛАДОВОЇ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ 217
Крочак М.С. СТРАТЕГІЯ ПІДПРИЄМСТВА: ПОНЯТТЯ, ЕВОЛЮЦІЯ, ПІДХОДИ 225
Пименов С.А. ПЕРСПЕКТИВЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЗЕМЕЛЬНОЙ РЕФОРМЫ В УКРАИНЕ 234
Скрипник Л.Р. СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МЕРЕЖІ АЕРОПОРТІВ І АЕРОДРОМІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ ЯК ОСНОВНОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО БАЗИСУ 244

УДК 338.24.01
JEL M11, M12

Шегда А.В., д.е.н., професор
КНУ імені Тараса Шевченка
Онисенко Т.С., к.е.н., асистент,
КНУ імені Тараса Шевченка

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РІЗНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В статті управління підприємством розглядається передусім не як вузькоспеціалізована дисципліна, а як гуманітарна наука, як органічна складова суспільного розвитку. Тому деякі положення логічно «виходять» за межі суто концепцій, теорій управління (менеджменту).

Ключові слова: *управління, наука, підприємства, сучасні умови господарювання.*

Постановка проблеми. Формування теоретичних основ сучасного менеджменту та підготовка висококваліфікованих менеджерів, керівників не може успішно здійснюватися без вивчення та врахування теорії й практики минулого. За певних умов, залежно від знань, досвіду, інтуїції, вмінь, професіоналізму передусім керівного складу підприємства, тут може бути корисних «погляд в майбутнє крізь призму минулого не перестрибуючи через теперішнє».

Як справедливо зазначає Звєряков М., більшість наших сучасних економічних, політичних, моральних проблем небачено загострились у результаті відвертого ігнорування минулого. Одним з найбільш грізних нагадувань про неприпустимість ігнорування минулого соціально-економічного розвитку стала криза української економіки» [1, с.11].

Аналіз останніх публікацій. Ідеї управління, менеджменту були, є і будуть предметом особливої уваги представників різних спеціальностей та їх рівнів. Різні складові теорії і практики менеджменту досліджувалися і досліджуються багатьма вченими, практиками в різних країнах світу й часу.

Серед зарубіжних представників можна і потрідно назвати насамперед такі відомі особистості: Ф.Тейлор, А. Файоль, Мері Фол лет, Е Мейо, П.Друкер, А. Чандлер, І Ансофф, Омає К., Джейкобс С., Мінцберг Г., Ковені М., Румельт Р. і багато інших.

Серед вітчизняних це: Черваньов Д., Кузьмен О., Садеков А., Філіпішин І., Білецька О., Шарапов В., Александров І., Баюра Д., Черневський А., Турило А., Романенко О., Воронов Д. та інші.

Метою статті є ознайомлення читачів з авторським баченням теоретичних основ управління, не претендуючи на їх повну вичерпність, які при використанн я творчого підходу до аналізу сучасних реалій можуть стати в нагоді керівникам- менеджерам, і не тільки їм, здійснювати ефективне управління різними об'єктами, процесами в швидко змінюваних умовах їх функціонування.

Звичайно не на усі поставлені питання читач знайде однозначні та вичерпні відповіді, пояснення, трактування, але, можливо, для когось ці думки, роздуми

стануть поштовхом (будуть сприяти) появі власних неординарних думок і пошуку шляхів вирішення тих непередбачуваних проблем, завдань, питань, які «майбутнє, яке вже наступило» (за словами П. Друкера) постійно «ставить» перед людьми, організаціями, суспільством в цілому.

Результати дослідження. Управління – це поєднання прийняття правильних рішень і творчого підходу до їх втілення в життя, це ваша творчість, виявлення вашого характеру (сутності вашої), знань, вмінь. Адже, будь які поради, думки, ідеї, концепції, теорії розраховані на їх осмислене використання враховуючи час і місце конкретних подій.

Ми знаємо і цього забувати неможна , що сьогодення, це результат дій людей в різних їх комбінаціях в минулому, в тому числі й далекому, а те, що ми робимо сьогодні по суті – творимо усвідомлено чи ні власне та прийдешніх поколінь майбутнє. Адже загально цивілізаційні основи функціонування суспільства у сучасних умовах не зникають, вони змінюються, еволюціонують, як і глибинна сутність людини - залишається відносно сталою, хоча як засвідчує історія в розвитку як природи так і суспільства, мають місце, спостерігаються різноманітні аномалії.

Існування таких явищ і процесів як виробництво, підприємство, управління, менеджмент, а також їх творців, або тих хто їх здійснює, уособлює, а саме: персонал, керівники, менеджери, власники не можуть існувати реально за межами індивідуального та суспільного виробництва. В даному разі розуміється виробництво не тільки матеріальних благ, але і не матеріальних. Відповідно і потреба як така теж може задовольнятися по різному і в різній мірі, залежно від якості, рівня розвитку тих факторів виробництва які використовуються на підприємстві завдяки ефективного менеджменту.

В цьому плані можна (не зайвим буде) звернутися до ідеї авторитетного вченого в галузі менеджменту П.Друкера щодо всезростаючої ролі фактору менеджменту в забезпечені господарських результатів порівнюючи з традиційними для економічно теорії факторами виробництва: працею, землею, капіталом. Ідея про значення цього четвертого фактора виробництва і на від міну від інших – незамінного, був сформульований ще в першій його монографії з менеджменту «Концепція корпорації» (1946 р.) та проходить крізь всі його праці.

Стосовно такого поняття та явища як «економіка» Уілен Чарлз зокрема відзначив наступне: «Економіка дає нам ефективний і необов'язково складний набір інструментів аналізу, який можна використовувати для того щоб оглянутися, та пояснити, чому події розгорталися саме так, а не по іншому; оглянутися та осмислити оточуючий нас світ; і заглянути в майбутнє для того, що ми змогли попередити наслідки великих політичних перемін. Економіка подібна силі тяжіння: якщо ви нехтуєте нею, вас чекають деякі неприємні сюрпризи» [2.,с.9]

В статті акцентується увага на необхідних умовах ефективного управління з врахуванням минулого досвіду становлення та розвитку менеджменту як наукової дисципліни та практики. При цьому передумови розглядаються як необхідні міждисциплінарні знання менеджера-керівника не лише об'єкту управління, але й середовища його функціонування в широкому розумінні.

Достатні умови для здійснення ефективного управління безпосередньо пов'язані з досвітом менеджерів-керівників у використанні набутих знань в процесі здійснення управлінської діяльності в якій враховані конкретні ситуації, їх динаміку з елементами передбачення майбутнього (випереджаюче управління). По іншому, йдеться мова про володіння мистецтвом управління. Для успішного вирішення цього завдання необхідний творчий підхід до використання ідей, теорій, досвіду практичної управлінської діяльності успішних представників різних сфер діяльності, передусім бізнесу, як минулого так і сьогодення, прагнути передбачити «невідоме майбутнє», тобто в яких умовах прийдеться функціонувати, і можливо виживати, та розвиватися організації.

Не менш важливим для забезпечення ефективного, довгострокового функціонування підприємств є те, щоб на основі набутих знань виробляти нові знання у формі ідей, теорій ведення власного бізнесу конкретних підприємств, фірм та інших організацій.

Якщо виходити з того факту, що умови зовнішнього середовища функціонування різноманітних організацій, підприємств постійно змінюються в діалектичному взаємозв'язку з об'єктивним законом розвитку самих організацій, підприємств тощо, тоді об'єктивно для забезпечення життєдіяльності об'єктів певним чином повинна змінюватися система управління ними. А для того щоб вона правильно змінювалася – необхідні певні дії тих (того) хто її створив.

Якщо мова йде про штучні системи управління та їх об'єкти , тоді очевидно мова йде про тих хто їх створив. А хто їх створив? Люди. І такими простими міркуваннями ми «виходимо на власників, керівників, менеджерів, службовців тощо.

Виникає наступне питання, які необхідні передусім знання як основи успішного управління відповідними об'єктами у постійно змінюваному реальному світі як в інтересах суб'єктів, так і об'єктів управління та суспільства в цілому. Загальна відповідь може бути такою. Вихідні передумови успішного управління перш за все пов'язані зі знаннями які в історичному контексті представляють теорію управління як основу ефективного управління в широкому розумінні, яка повинна відповідним чином трансформуватися в «руках», точніше в сірих клітинках керівників, менеджерів, в теорію власної, громадської діяльності в конкретних ситуаціях, а відтак в конкретні рішення та дії. Більш простіше, але й більш узагальнено: теорія завдяки керівникам, менеджерам повинна втілитися в мистецтві управління на основі результатів становлення та розвитку науки управління.

Для тих компаній, що досягли видатних успіхів, лідерів галузей в нестабільному, постійно змінюваному середовищі, як правило, першочерговим завданням є збереження існуючого стану, положення на ринку. Як це зробити в конкретних ситуаціях компаніям повинне вирішувати її керівництво, для цього воно повинне опанувати теорії минулого, сьогодення та розробити теорію власного бізнесу.

Тамас Фрідман використовуючи термін «плоский світ» як яскраву метафору має на увазі вирівнювання шансів який допомагає зрозуміти сутність впливу технологічного прогресу на людське життя, стосовно того як ведуть себе успішні компанії відмічає, що найбільш успішні ті сучасні компанії, які самі готові змінюватися,

це ті, компанії які швидше конкурентів засвоюють все те нове, що з'являється завдяки вирівнюванню світу, для того щоб експлуатувати нові можливості та відповідати новим вимогам інформаційного суспільства знань.. Далі сформулював правила, у відповідності з якими компанії існують в плоскому світі [3.,с. 8, с.445-477].

З точки зору стратега, стратегічного управління в сучасному швидкозмінюваному світі важливе значення набуває принцип: не реагувати на негативні ситуації, фактори, події, що відповідним чином впливають на стан та діяльність підприємства, а їх упереджувати, адекватно діяти, випереджати події завдяки передбаченню Тому одним з головних питань теорії та практики менеджменту є те як забезпечити ефективне керівництво підприємством в умовах динамічного, мінливого, у багатьох випадках, невизначеного та непередбачуваного зовнішнього середовища. Для вирішення цього непростого питання можна скористатися концепцією стратегічного управління, згідно якої, для ефективного управління у вище зазначених умовах треба проаналізувати й оцінити середовище, спрогнозувати те, як воно буде змінюватися в часі, і створити таку систему керування, за допомогою якої можна постійно підтримувати відповідність між зовнішнім середовищем і об'єктом керування (організацією). Тобто система управління повинна бути гнучкою для того, щоб швидко реагувати на непередбачуване майбутнє.

Для побудови такої системи управління можна «скористатися» відомим законом необхідної різноманітності Ешбі Р., згідно якого, для успішного функціонування об'єкта управління потрібна така система керування ним, що має у своєму арсеналі не меншу кількість різноманітних реакцій, ніж кількість змін, що можуть відбуватися в середовищі.

Зважаючи на те, що кількість і темпи змін у сучасних умовах функціонування підприємств зростають, система керування ними має набувати нових властивостей, збільшуючи свої можливості в розроблені й реалізації управлінських рішень, адекватних конкретній ситуації. Лише за умови, що система керування має такі властивості, можливо постійно підтримувати відповідність між характером діяльності підприємства і його зовнішнім середовищем.

У зв'язку з тим, не менш важливим, завдання менеджера, керівника своєчасно розпізнавати ознаки перемін, оцінити зміни, які вже проявилися. Та використати їх як можливості. Важливо ідентифікувати «майбутнє, яке вже наступило» вміти помічати та аналізувати зміни, що відбуваються. Зміни необхідно розглядати як можливість для подальшого розвитку [4..с.20].

Парадигма будь-якої науки і зокрема менеджменту ґрунтується на уявленнях про реальність. Уявлення про реальність менеджера значною мірою визначають те, на що він звертає увагу, а на що не звертає уваги, ігнорує. Тобто практики від менеджменту діють на тому рівні, якому осідає їх уявлення про дійсність що знаходяться в основі теорії менеджменту.

Не дивлячись на значення уявлення про дійсність для успішного здійснення управлінської діяльності, керівники компаній і не тільки компаній, рідко здійснюють його аналіз, вивчення та своєчасний перегляд. Більш того, рідко навіть чітко їх формулюють.

В даному випадку проблема для менеджера полягає в тому, що об'єкт управління змінюється безперервно. А це як логічно так і практично означає, що уявлення, які були правильними, можуть в будь-яку мить стати неправильними, а від так недієвими [5, с.15-16].

У кожній організації – незалежно від того, чим вона займається – є своя теорія бізнесу незалежно від того керівництво і персонал це усвідомлює чи ні. Вона реалізується на підсвідомому рівні, хоча зовнішній експерт, спостерігач може її сформулювати аналізуючи діяльність поведінку на ринку конкретної фірми. Тому по справжньому роль ефективної, ясної і послідовної теорії важко переоцінити. Але якщо врахувати, що об'єкт управління постійно змінюється як і його середовище існування, власну теорію бізнесу необхідно постійно перевіряти. Як зазначає Друкер П., це гіпотеза, це припущення, вірогідність відносно факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ організацій, які знаходяться в постійному русі, тому необхідним елементом цієї теорії повинна бути здатність змінюватися. Об'єктивно з часом будь яка теорія бізнесу застаріває і стає не дієвою. Прикладом цього є історія ІВМ, Дженерал Моторс. Більш детально дивитись [6, с.31-40].

Одним з парадоксів людської діяльності, можна вважати такий факт, що люди з блискучими розумовими здібностями часто як не дивно неефективні працівники. Вони інколи не розуміють, що завдяки тільки одним з отримувати знання неможна добитися значних успіхів в роботі.. Вони не усвідомлюють, що інтелект буде сприяти ефективності практичної діяльності в традиційному розумінні тільки завдяки цілеспрямованій і настирливій праці [7. с.7,13].

Панує думка що усі менеджери є керівниками по суті. Але є й інші думки з цього приводу. Керівник по природі речей повинен приймати рішення, він не може постійно просто виконувати накази інших людей. Безумовно більшість менеджерів є справжніми керівниками, а не формальними з точки зору ефективної діяльності організації, хоча не всі. Не є таємницею, що існує велика кількість посадових осіб в різних організаціях, що мають великий штат підлеглих, але їх вплив на ефективність роботи організації незначний і може бути навіть негативним. До такої категорії можна віднести частину начальників: цехів на заводі; відділів, департаментів в державних установах, вони за змістом своєї роботи просто «наглядачі». Вони менеджери в тому розумінні, що впливають, контролюють роботу інших. Але вони не мають повноважень визначати напрямок, зміст і якість роботи або методів її виконання, діють згідно поглядів на функції керівника Фредеріка Тейлора. [7, с.20].

Друкер П. керівниками називає тих працівників розумової праці, менеджерів або незалежних професіоналів, які в силу свого положення або знань якими вони володіють повинні приймати рішення, які здійснюють значний вплив на результати діяльності всієї організації. Але ні в якому випадку не слід вважати, що більшість з них – працівники розумової праці. Як і в усіх інших областях, в інтелектуальній діяльності може мати місце і рутина, і некваліфікована праця [7, с. 20-22).

Для здійснення якісного (ефективного) аналізу об'єкту дослідження в контексті взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем з метою отримання необхідної

інформації як предмету управлінської праці необхідні міждисциплінарні знання, а не лише фахові.

В складних ситуаціях, основну задачу менеджера – керівника, відомий японський фахівець в галузі стратегії та стратегічного управління, Кеніче Омає визначив наступним чином: «задача стратега – уточнити цілі, виявити проблеми, знайти ідеї і рішення, які змінять ринкову ситуацію для компанії, її систему розподілу ресурсів або будь-яку іншу область і таким чином дати компанії поштовх до руху в потрібному напрямку». Разом з тим вчений звертає на те, що в практиці часто буває так, якщо більш напруженою стає ситуація і чим більш необхідне широке, стратегічне бачення, тим більш загрозливо звужується поле зору деяких керівників. Це особливо стосується, характерно для керівників, які захоплені ідеєю перемогти терміново і все розглядають з позиції перемоги або поразки. Знаходячись в такому психологічному стані вони не здатні побачити широкий простір для маневрів який відкривається в дійсності. Але якщо вони спробують переключитися з режиму «успіх будь - за що на режим «уникнути гіршого» вони можуть побачити багато прийнятних варіантів. Інколи керівництво просто перестає бачити розумні варіанти дій, які ще є, а вперто йде, під впливом тунельного бачення по шляху руйнації. Тому, автор далі зазначає, що стратегічне ділове мислення повинне буквально вирватися за межі вузького тунельного бачення. Для цього воно повинне підкріплюватися щоденними творчими зусиллями і постійним тренуванням логічного мислення. Як засвідчує багатовікова практика людської цивілізації: «Успіх треба заробити; він не приходить несподівано» [8. с.8, 68-69].

Для розробки стратегії як способу вирішення проблем, завдань досягнення цілей корисних буде ретельне ознайомлення , а у ряді випадків вивчення до рівня чіткого розуміння положень і думок щодо стратегії як засобу досягнення, бажаних результатів, а відтак вирішення проблем і завдань в сучасних умовах ведення бізнесу, іншого відомого фахівця в галузі стратегії Ричарда Румельта, які викладені у відомій його праці : «Хороша стратегія, погана стратегія. В чому відмінність і чому це важливо».

Ми обмежимося теоретико-прикладним узагальненням автора щодо побудови, розробки ефективної стратегії, та існуючих в цьому плані, реалій. «Будь-яка ефективна стратегія передбачає наявність скоординованих заходів, робочих методик і ресурсів, які спрямовуються на досягнення конкретного результату». Існуючі реалії засвідчують, що багато компаній обходяться без цього, вони хорошу стратегію підміняють багато чисельними цілями та ініціативами, призначення яких символізувати прогрес, проте ніякого узгодженого підходу до розвитку – окрім банального «більше витрачати і краще старатися» - їх керівники не пропонують». В підтвердження цього, автор приводить переконливі приклади, факти всесвітньо відомих компаній, державних установ [9.с.27].

Важливе значення для прийняття ефективних стратегічних рішень щодо подолання «невизначеності» умов діяльності в майбутньому, має правильне розуміння цього поняття. Звернемося до літературних джерел.

У вузькому розумінні невизначеність відображає сумніви у керівників і не тільки в них. У широкому розумінні невизначеність може стосуватися траєкторії різних процесів: макроекономічних – ріст ВВП; мікроекономічних – ріст окремих компаній, неекономічних – війн, зміни клімату тощо.

Для того щоб оцінити існуючу невизначеність в конкретній ситуації керівнику - менеджеру необхідно завдяки стратегічному аналізу дати чіткі відповіді на наступні питання:

- як змінюється економічна невизначеність? Макроекономічні та мікроекономічні рівні невизначеності як правило зростають в періоди рецесії та знижуються в періоди бумів.
- Чому рівень невизначеності змінюється на різних стадіях ділового циклу? Причини рецесії як правило, також збільшують рівень невизначеності. Цей рівень зростає і ендогенно, оскільки низькі темпи економічного зростання викликають ріст невизначеності на мікро- та макрорівнях.

Чи впливають коливання в рівнях не визначеності на поведінку? Очевидно, що ріст невизначеності знижує готовність фірм наймати працівників та інвестувати, а споживачів – витрачати засоби. В той же час є свідчення того, що невизначеність може стимулювати наукові дослідження: зіткнувшись з великою невизначеністю майбутнього, деякі фірми в більшій мірі схильні до інновацій.

У свій час, Найт Ф. формулюючи розуміння невизначеності розпочав з іншого поняття – ризику. На його думку ризик характеризує відомий ймовірний розподіл на деякі можливі події. В його термінології, ситуацію ризику можна описати як підкидання монети: у випадку правильної монети з ймовірністю 50% випадає орел і 50% -решка. Навпаки, невизначеність Найт назвав нездатність людей спрогнозувати ймовірність реалізації тих або інших подій. Наприклад число усіх вироблених монет людством невизначено.

«Практицизм» нашої епохи є перехідною фазою розвитку і певною мірою навіть позою і що неохайне й поверхове мислення викликає сильне, хоча і не виражене явно, почуття незадоволеності.[11, с.12].

Чітке і ясне розуміння фундаментальних фактів є необхідною основою для відповіді на питання про те, чого розумного очікувати від того чи іншого способу організації і чи слід, варто приписувати невдачу в досягненні ідеальних результатів системі організації як такій.

Ми живемо в світі що постійно змінюється, в своєрідному царстві невизначеності. Звичайно, ми знаємо дещо про майбутнє, але не більше того, і наші життєві проблеми, принаймі в частині цілеспрямованої поведінки, виростають саме з того факту, ми знаємо так мало. Це відноситься як до бізнесу, так й інших видів діяльності. По суті ми діємо, керуючись думкою, яка може бути обґрунтована більшою або меншою мірою і представляти більшу або меншу цінність.

[11,с. 12, с.195, с.225 -226].

В контексті управління корпоративною ефективністю важливим завданням є впровадження вартісно-орієнтованого управління методологічною основою якого є функціонально вартісний аналіз (Activity Based Costing) [12. с. 37].

Результати функціонально-вартісного аналізу є інформаційною базою для прийняття управлінських рішень організації та здійснення процесу впровадження вартісно-орієнтованого управління на вітчизняних підприємствам.

Кравченко Т. досліджуючи проблему забезпечення вітчизняних підприємств ресурсами в діалектичній єдності з процесами впровадження вартісно-орієнтованого управління робить такий узагальнюючий висновок: «Основою успішного впровадження вартісно-орієнтованого управління на вітчизняних підприємствах є визначення їх ресурсного забезпечення з метою узгодження стратегічних цілей та наявних ресурсів для їх реалізації» [13, с.37].

На наш погляд це є свідченням розуміння молодого дослідника сучасного виробництва та його відтворення на мікрорівні виходячи з класичної теорії факторів виробництва ефективне використання яких безпосередньо пов'язане з розвитком теорії і практики менеджменту як четвертого фактору і на відміну від інших незамінного.

Перш ніж розробити план дій досягнення конкретної мети необхідно про пройти реально чесний і жорсткий самоаналіз. Кожній організації – точніше їхнім персоніфікаторам необхідна «здатність до самоаналізу». Тому що «розвитку» не буде до тих пір, доки вона не просвітить себе, як рентгеном, і не з'ясує де її місце і межі можливостей. Розвиток - справа добровільна. Ви не зможете рухатися в правильному напрямку, поки не проведете самоаналіз, максимально чесний і відкритий, який з'ясує (виявить) ваші слабкі та сильні сторони і що дає те та інше в вирівнюваному світі [3. с.414-415].

Не випадково, формулювання стратегії часто розпочинається з проведення ситуаційного аналізу для того щоб визначити ключові фактори, які діють в даний час або з великою ймовірністю будуть здійснювати вплив на діяльність організації у майбутньому.

Ситуаційний аналіз в контексті формулювання стратегії може бути представлений декількома його типами. Аналіз зовнішнього середовища дає можливість правильно визначити основні фактори впливу на організацію, наприклад, політичні, економічні, соціальні, технологічні [12, с 65].

Аналіз наявних ресурсів і можливостей дозволяє не тільки визначити які ресурси організації є ключовими в реалізації стратегії, але й виявити можливості організації в плані адекватного використання даних ресурсів. Для оцінки наявних ресурсів і їх порівняння з ресурсами конкурентів можна використати порівняльний аналіз і бенчмаркінг.

Аналіз груп впливу дозволяє визначити суть очікувань, інтересів інвесторів, постачальників, власників, партнерів, співробітників, державних органів, громадські організації, які можуть вплинути на певні процеси і напрямки діяльності організації.

Результатом ситуаційного аналізу є також інформація для визначення або уточнення цілей і задач організації. На основі результатів проведеного якісного

ситуаційного аналізу необхідно визначити конкретні варіанти досягнення поставлених цілей і задач, розробити критерії оцінки цих варіантів та з їх допомогою вибрати ті, що будуть виконуватися організацією у формі стратегій. Так чи інакше усі стратегії спрямовуються на збереження існуючих можливостей або стану організації, або на пошук нових можливостей і переходу від існуючого стану до бажаного [12. с.66].

З практичної точки зору, за словами Роберта Саймона: «За звичай система управління ефективністю бізнесу представляє собою метод послідовної постановки визначених завдань (задач) і регулярних звітів, в яких результати розвитку порівнюються з поставленими задачами. За визначення Саймона ясно, що для управління ефективністю необхідно порівнювати такі основні показники, як стратегії, цілі і задачі» [12, с.85].

При виконанні завдань які стоять перед менеджером-керівником, або які він сам поставив (це може стосуватися не лише менеджерів керівників, але і інших людей) необхідно враховувати те, що люди схильні, добре що не всі, до опортуністичної поведінки. Лауреат премії Нобеля О. Уільямсон (2009р.) визначив опортуністичну, як поведінку з використанням засобів хитрощів та підступності, або поведінка, не обтяжена нормами моралі. Прикладом дії цього механізму є модель ринку «лимонів», за яку Дж. Акерлоф отримав Нобелівську премію в 2002 році.

На обґрунтовану думку Колінза Дж. «Перетворити хорошу компанію у велику можна в самій несприятливій обстановці» завдяки моделі «від хорошого до великого» яка відображає процес перетворень в компанії, організації. Процес перетворень в компанії як її розвитку можна представити у вигляді накопичення потенціалу та слідуючого за ним стрімкого росту. Основними складовими цього процесу є: дисципліновані люди, дисципліноване мислення, дисципліновані дії [15, с. 17,24].

До основних завдань креативного менеджменту вітчизняні науковці відносять наступні завдання:

- оцінювання творчого потенціалу особистості – фахівця, який залучається до вирішення творчих завдань;
- підбір фахівців у якості самостійного «відділу креативності»;
- утворення тимчасових творчих проектних колективів;
- оцінка найдієвіших мотиваційних установок, які заохочують до реалізації творчих здібностей;
- визначення евристичних методів і прийомів, які необхідно освоїти для вирішення творчих проектних завдань;
- формування груп експертів, які оцінюють розроблені інноваційні пропозиції. * [16. с.19].

Висновок. Узагальнюючи висловлене можна сказати наступне. Лише на основі фундаментальних знань теорії і практики управління в контексті організації спільної, колективної цілеспрямованої діяльності використовуючи творчий потенціал персоналу для адекватного бачення та оцінки майбутнього при прийнятті

управлінських рішень можна забезпечити ефективні управління різними організаціям в сучасному «плоскому світі».

Майбутнє в деталях передбачити неможливо, але до нього можна підготуватися .

Література.

1. Зверяков М.И. Теоретические проблемы формирования национальной экономической системы: моног. Астропринт, 2012. – 352с.)

2.Уилэ Чарлз Голая экономика. Разоблачение унылой науки. – М.: ЗАО «Олімп-Бизнес», 2005. -368с.)

3. Фридман Томас Плоский мир 3.0. Краткая история XX! Века Пер. с англ. –М. АСТ, 2014 -636, (4) с. (Политика).

4. Друкер,П., Макьяррелло, Дж. Друкер на каждый день.366 советов успішному менеджеру; пер. с англ. – 2-е изд. – М. 2013 – 432с.

5. Друкер П. Менеджмент. XX1 века: пер. с англ. –М. 2012. –

6. Друкер П. Классические работи по менеджменту: пер. с англ.. –М. 2008 -220с.

7. Друкер П. Ефективний руководитель: пер. с англ.. – М. – 224с.

8. Омає К. Мишление стратега: Искуство бизнеса по-японски. Пер. с англ.. -2-е изд. – М. 2008. – 215с.

9. Румельт Р. Хорошая стратегия, плохая стратегия. В чем отличие и почему єто важно. Пер. с англ.. – М. 2014 – 448с.

10. Блим Н. Изменчивость уровня неопределенности в економике / Вопроси економики. 2016. №4, с. 30-55,

11. Найт Ф. Риск, неопределенность и прибиль –М. 2003. – 360с.

12. Ковени М. Стратегический разрив: Технологи воплощения карпоративной стратеги в жизнь \ Майкл Ковени, Денис Генстер, Братан Хартлен, Дейв Кинг; Пер. с англ.. – М. 2004 – 232с

13. Кравченко Т. Ресурсне забезпечення вартісно-орієнтованого управління підприємствами./ Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економічна. -2015. № 5 (170) с.34-37

14. Аузан А. Економика всего. Как інститути определяют нашу жизнь. – М. 2014 -160с.

15. Коллинз, Джим От хорошого к великому, Почему одни компании совершают прорив, а другие нет…- 16-е изд. – М 2015 -384с.

16.Інноваційне підприємництво: креативність, комерціоналізація, екосистема. Навч. Посіб. / За ред.. Бажала Ю. М. –К. -2015 - 280с.

Шегда А. В.
д.э.н., проф. Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко
Онисенко Т. С.
к.э.н., ас. Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ РАЗЛИЧНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье управление предприятием рассматривается, прежде всего, не как узкоспециализированная дисциплина, а как гуманитарная наука, как органическая составляющая общественного развития. Поэтому некоторые положения логически «выходят» за рамки концепций, теорий управления (менеджмента).

Ключевые слова: *управление, наука, предприятия, современные условия хозяйствования.*

Shegda A. Ph.D., Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Onysenko T. Ph.D in Ecocnomics
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THEORETICAL BASES OF DIFFERENT ORGANIZATION'S MANAGEMENT IN MODERN CONDITIONS

The paper deal with management of an enterprise, first of all, not as a highly specialized discipline but as a humanitarian science as an organic component of social development. Therefore, some provisions logically "go out" beyond concepts, theories of management. The paper consider of fundamental knowledge of the management theory and practice in the context of the organization of joint, collective purposeful activity. The authors emphasize that using the creativity of the staff for adequate vision and assessment of the future when making managerial decisions is possible effective management of various organizations in the modern "flat world".

Key words: *management, science, enterprises, modern economic conditions.*

УДК 658.3.07
JEL O310

Аткочуниене З.О., д. ком. наук, профессор
Гирниене И., д. соц. наук, ассистент
Вильнюсский университет

МОДЕЛИРОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ЗНАНИЯМИ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИЙ

Управление знаниями в экономике может повышать ее эффективность, влиять на создание добавочной стоимости, улучшение конкурентной среды и способствовать постоянному развитию инновационной деятельности в каждой отрасли и конкретной организации. Качественный «менеджмент знаний» влияет на продуктивную разработку новых идей, которые впоследствии становятся результатом – инновацией.

Ключевые слова: *знания, управление знаниями, менеджмент знаний, инновации, эффективность, организация.*

Постановка проблемы. В настоящее время большинство теоретиков, связанных с тематикой управления, акцентируют трансформацию парадигмы индустриальной экономики в современную, новую экономику, которую различные ученые (Ф. Махлуп, Л.М. Гохберг, Г. Клейнер и др.) также рассматривают как Экономику знаний, креативности, «совместную» экономику. Хотя знания и информация всегда были важны в социальном и экономическом развитии общества, сегодня не материальный капитал, не природные ресурсы, даже не рабочая сила, а знания становятся основным источником, инструментом и движущей силой экономики знаний. Феномен экономики, основанной на знаниях, глобален, её основа – члены общества, которые постоянно учатся, приобретают, распространяют и внедряют знания, создавая новые продукты и услуги. Инновация в экономике рассматривается как внедренное новшество, обеспечивающее качественный рост эффективности процессов, продукции или услуг, востребованное рынком. Управление знаниями поддерживает инновационную деятельность, помогает внедрять новаторские решения, которые, в свою очередь, являются залогом прибыльной и успешной деятельности большинства организаций. Однако в целом возникает проблемный вопрос, как нужно моделировать управление знаниям с целью создания инноваций?

Анализ последних исследований и публикаций. Междисциплинарную взаимосвязь между управлением знаниями и инновациями, их взаимоотношения довольно сложно исследовать и изучать в целом, поэтому часто выбирается один, или несколько из наиболее конкретных подходов: *управленческий, технологический, креативный или подход системного анализа.*

В *управленческом* подходе рассматриваются три аспекта управления знаниями: Производство, Процесс и Практика, в зависимости от типов разрабатываемых и внедряемых инноваций [18]. Принимая во внимание *технологический* подход, информационные и коммуникационные технологии являются инструментом для процесса управления знаниями и катализатором создания инноваций [1]. Подход, *основанный на креативе*, подчеркивает, что в креативном и инновационном

сообществе человеческое творчество и незафиксированные знания являются основными источниками непрерывных инноваций [17]. Сторонники *системного, аналитического* подхода подчеркивают интегральный взгляд на управление знаниями и инновационную деятельность [14, 19]. Все вышеупомянутые подходы, несмотря на их различия, четко доказывают связь между управлением знаниями и инновациями, а также раскрывают их сложность и междисциплинарность. А именно, доказано, что на различных этапах развития управления знаниями инновационные изменения определяются обязательным взаимодействием процессов дифференциации (распадения однородного, «единого и целостного» подхода на ряд относительно автономных направлений развития) и интеграции (объединения ранее самостоятельных сфер, возникновение «синтетических» направлений развития). Дифференциация (дифференцирование) в практическом применении конкретных организаций — процесс совершенствования технологий с целью разработки ряда существенных особенностей продукта/услуги, призванных отличить их от товаров конкурентов, выявление привлекательных и выгодных для потребителя отличий этих продуктов/услуг. По сути своей, дифференцирование — комплекс мер, направленных на выделение предложения производителя из общей массы конкурирующих предложений иных производителей. Именно дифференцирование позволяет закрепиться в сознании потребителя, занять выгодную рыночную позицию и получить таким образом реальное конкурентное преимущество. По итогам исследования, взаимосвязь между управлением знаниями и созданием инноваций определена на теоретическом и эмпирическом уровне в разных секторах экономики. В строительном секторе разработана модель управления знаниями и предлагается «мягкая методология» («методология мягкой системы») как семиступенчатая система для развития инноваций [15]. В технологическом секторе, анализируя управление знаниями и инновации, в основном выделяются процессы управления знаниями и их взаимодействие с организационной культурой и социальными факторами [13]. В телекоммуникационном секторе перспективы инноваций изучаются с помощью стратегии управления знаниями, подчеркивающей важность лидерства и обучения [2].

Упомянутые исследования демонстрируют большую роль знаний и влияние различных факторов управления этими знаниями на развитие инноваций в каждой отрасли экономики и конкретном виде деятельности. Анализируя эти исследования, часто выделяются следующие аспекты тесной взаимосвязи управления знаниями и инноваций:

- создание творческих идей;
- организационное обучение;
- роль управления знаниями в процессе инновационного развития;
- влияние процессов управления знаниями на инновационную деятельность;
- корреляция знаний, инноваций и производительности (эффективности);
- влияние организационных факторов на управление знаниями и инновации.

Вышеупомянутые роли знаний, управления ими и создаваемые инновации тесно связаны с влиянием процессов управления знаниями на непрерывную

инновационную деятельность, поскольку управление знаниями способствует сотрудничеству не только внутри организации, но и за ее пределами. Знания - это ресурс, который приводит к устранению сложности при создании инноваций, а интеграция внутренних и внешних знаний обеспечивает непрерывную инновационную деятельность. Современная организация, развивающая деятельность в области информации и знаний, должна постоянно контролировать и оценивать внешнюю среду, чтобы успешно расширять свою деятельность. Четкая оценка возможностей и угроз способствует формулированию четкой организационной стратегии, видения, миссии, а также долгосрочных целей. В мировой научной литературе большое внимание уделяется влиянию лидерства, управления персоналом, размера организации, сферы деятельности, культурных ценностей, технологических решений на управление знаниями и создание инноваций, поскольку знания, которые преобразуются путем обучения, сотрудничества, культуры, лидерства, гибкой структуры, открытого общения, могут непосредственно влиять на развитие инноваций [7, 8].

Таким образом, на современном этапе сформулировано общее определение: инновация – это процесс и результат инвестирования интеллектуального капитала в получение новых продуктивных знаний, с последующим внедрением их в получение дополнительной ценности для предприятия [3, 4, 7, 9].

Нерешенные части проблемы. В целом остается не решено, как нужно моделировать управление знаниями, какие еще его элементы влияют на создание инноваций?

Цель статьи – на основе теоретического анализа выявить главные элементы управления знаниями, влияющие на непрерывное создание инноваций.

Изложение основного материала. Экономика знаний не является ответвлением конкретного сектора экономики – это слаженная система правовых и экономических предположений, управленческих и экономических механизмов, современных технологий и человеческих ресурсов, проявляющаяся в процессе развития рыночной экономики и различных, особенно информационных, технологий. В данной системе невозможно достичь экономических и социальных результатов, игнорируя какой-либо один элемент, лишь их совместное проявление способствует преобразованию экономики страны или региона в экономику знаний.

Экономика знаний всегда ассоциируется с инновациями, интеллектуальным управлением, основанным на знаниях, предпринимательстве и ответственности, создавая высокую эффективность, экономичность и прибыльность для организации. Развитие теоретических основ управления знаниями и их практическое применение тесно связано с феноменом Экономики знаний - экономикой, основанной на интенсивном и эффективном использовании знаний. Г. Клейнер (2007) Экономикой знаний называет такое состояние экономики данной страны, при котором:

- знания становятся полноценным товаром;
- любой товар несет в себе уникальные знания;
- знание становится одним из основных факторов производства [21].

В контексте этих определений и непрерывного изучения данного вопроса все более ощущается, что управление знаниями и инновации становятся основным двигателем экономического развития стран, регионов и организаций. Управление знаниями является следствием экономики знаний. Оно переросло в отдельную и самостоятельную область, основная цель которой – управление нематериальными организационными ресурсами, такими как интеллектуальный капитал, знания работников и другие. Это одна из последних (новейших) тенденций управления [11]. Применение её основных парадигм на практике актуально каждой бизнес организации и является одним из самых важных компонентов успешного бизнеса, а также его постоянного развития.

В наукоемких предприятиях управление знаниями – это не просто управление этим нематериальным ресурсом в буквальном смысле – это создание среды, способствующей развитию процессов знаний, а также целенаправленное, постоянное, систематическое управление этими процессами [6]. Чтобы сохранить конкурентное преимущество на рынке, организациям необходимо использовать новые разработки, технологии, иметь новые знания, совершенствовать новые методы управления и постоянно раскрывать творческий потенциал работников. Все вместе взятое может помочь организации не только быть прибыльной и конкурентной на рынке сегодня, но и разработать основные инновационные принципы для создания будущих стратегий. Фактором конкурентного преимущества теперь становится не только новизна внедряемых технологий и уникальность продукта/услуги, а имеющиеся накопленные знания, “know-how” и способность развивать их и управлять ими, так как этот ресурс сложно или почти невозможно тиражировать и копировать. Знания и управление ими необходимы для создания новых разработок. Постоянное и непрерывное развитие знаний с целью улучшения экономического развития как стран, так и отдельных организаций - это совместный научно-производственный процесс, в котором инновации являются одним из краеугольных камней.

В современных условиях, правительства различных стран инвестируют огромные средства в научные исследования и инновационную деятельность (НИОКР). С. Монтойя, директор Статистического института ЮНЕСКО (СИЮ), утверждает, что «инновации имеют ключевое значение для достижения всех целей в области устойчивого развития экономики. В связи с этим, крайне важно отслеживать инвестиции в знания, технологии и идеи, способствующие развитию инноваций в странах» [22]. В настоящее время, по данным СИЮ, в пятёрку стран, лидирующих по объёмам инвестиций в НИОКР в абсолютном выражении (расходы на НИОКР) вошли крупные экономические державы: США, за которыми следуют Китай, Япония, Германия и Республика Корея. Однако рейтинг изменяется коренным образом при подсчете расходов на НИОКР в процентном отношении к ВВП: мировым лидером является Республика Корея, за которой следуют Израиль, Япония, Финляндия и Швеция. Согласно данным СИЮ, только шести странам удалось перевыполнить поставленную цель в 3%, причём три из них – страны ЕС с небольшой экономикой: Дания, Финляндия и Швеция. Их, в свою очередь,

значительно опережают Япония (3,6%) и Израиль с впечатляющим показателем в 4,1%. Мировым лидером является Южная Корея, увеличившая инвестиции до 4,3% ВВП. Австрия, Германия и Швейцария находятся примерно на уровне 3%, так же, как и США, расходующие больше, чем любая из этих стран [20]. Целью Европейского Союза (ЕС) является увеличение общего объёма инвестиций в НИОКР до 3% ВВП к 2020 году. Однако в условиях кризиса мировой экономики, на первый план выходит задача насколько эффективно организации используют вложенные средства. Для данных целей в странах Европейского союза ежегодно публикуется «Европейское табло инноваций» (European Innovation Scoreboard — EIS) [20].

При таком серьезном подходе к оценке экономической эффективности особый интерес в этой «цепочке» организации процесса от технологической идеи до получения экономической выгоды от инноваций, представляет этап преобразования продуктивных знаний в новые технологии, продукты или услуги в интересах получения максимальной прибыли.

Умелое управление знаниями в экономике может влиять на создание добавочной стоимости, улучшение конкурентной среды и способствует постоянному развитию инновационной деятельности в организации. Таким образом, менеджмент знаний влияет на продуктивную разработку новых идей, которые в последствии становятся результатом – инновацией. Управления знаниями поддерживают инновационную деятельность, помогают внедрять новаторские решения, которые, в свою очередь, являются залогом прибыльной и успешной деятельности.

Анализ взаимодействия управления знаниями и создания инноваций в контексте изменения окружающей среды позволяет оценить факторы, влияющие на инновации и моделировать их группы, которые могли бы обеспечить стратегическое развитие организации и непрерывное создание различных видов инноваций. Основываясь на анализе организационных факторов, влияющих на управление знаниями и создание инноваций, моделируются данные их группы: стратегическая, управления, ресурсов, культурная и структурная.

Стратегические факторы: стратегия, руководитель и лидер, определяют направления и задачи факторов других групп. Стратегические факторы зависят от стратегической команды, лидерских действий и устремлений. Группа этих факторов существенно и непосредственно влияет на другие группы факторов, особенно факторы управления. Управление знаниями и инновации напрямую связаны со стратегией организации и ее руководством / лидерами.

К числу *факторов управления* относятся: управление знаниями, управление персоналом, мотивация, управление коммуникацией, управление информационными технологиями (системы управления знаниями), управление бизнес-процессами, управление продажами и маркетинг, управление рисками. Целенаправленное управление всеми этими областями обеспечивает создание инноваций в организации.

К *ресурсным факторам* относятся: человеческие ресурсы, финансовые ресурсы, информационные ресурсы и знания, в эту группу также входят природные ресурсы, но они могут косвенно влиять на создание инноваций. Кадровые ресурсы являются

наиболее важными, в части предложения и разработки интеллектуальных решений, поскольку непосредственно от качества этих ресурсов зависит количество знаний и их применение создавая инновации.

Культурные факторы определяются организационной культурой и включают в себя: организационное обучение и креативность. Организационное обучение напрямую связано с приобретением и адаптацией новых знаний и, следовательно, также играет важную роль в группе культурных факторов. Вышеуказанные факторы тесно связаны с факторами управления, которые непосредственно влияют на них.

Структурные факторы включают в себя: организационную структуру, сферу деятельности, размер организации (они не менее важны, но есть недостаток исследований, которые подтверждают их непосредственное влияние на создание инноваций). Наиболее часто проводимые исследования [5, 6] подчеркивают организационную структуру как важный фактор целенаправленного управления знаниями в организации.

Основываясь на вышеупомянутых группах организационных факторов, конструируется модель управления знаниями, влияющая на непрерывное создание инноваций. Данная модель включает в себя три основных блока: *стратегический, управления знаниями и внедрения знаний* [5, 10].

Стратегический блок включает в себя факторы из группы стратегических факторов: организационная стратегия, выделяя стратегию управления знаниями, которая должна быть интегрирована в общую стратегию. Стратегия управления знаниями должна стимулировать процессы управления знаниями в организации, интегрировать их во все сферы деятельности предприятия, поэтому эта стратегия важна для анализа влияния управления знаниями на инновации. Этот блок непосредственно влияет на управление знаниями, а оно в свою очередь - на инновации. Хоть стратегию формулируют руководители высшего звена, важно получить от персонала отзывы о возможности ее реализации, чтобы правильно оценить ее.

Блок управления знаниями включает ключевые факторы из вышеупомянутых групп (управления, культурные, структурные): процессы управления знаниями и системы управления знаниями как средство обеспечения целенаправленной реализации этих процессов; организационная культура и организационное обучение; организационная структура.

Управление знаниями – процессы управления знаниями – являются ключевым фактором в группе факторов управления. Процессы управления знаниями являются одним из важнейших факторов, влияющих на создание инноваций, поэтому, анализируя и систематизируя процессы управления знаниями, которые исследуются, делается вывод, что основными являются: приобретение знаний, создание, обмен, хранение. Использование знаний отражается в блоке *внедрения знаний*, поскольку инновация является результатом целенаправленного применения знаний. В зависимости от специфики модели также необходимо проанализировать, как эти знания соответствуют стратегическим целям организации. Создание и приобретение знаний воспринимаются как одни из основных активов, связанных с

инновационной деятельностью предприятий [16]. Организации, интенсивно создающие, передающие и использующие знания, увеличивают количество инноваций быстрее, чем медленно поглощающие знания [3].

Культурные факторы являются одним из ключевых факторов управления знаниями и создания инноваций. Организационная культура должна быть ориентирована на такие ценности как толерантность, доверие, сотрудничество, способствовать непрерывному обмену знаниями между сотрудниками; содействовать творчеству и инновациям, а также быть одним из мотивирующих факторов для принятия инновационных решений и улучшения существующих продуктов / услуг / методов / технологий. Организационное обучение должно включать непрерывное индивидуальное и групповое обучение, сотрудничество, сетевое взаимодействие и развитие сообщества, научно-исследовательские разработки, развитие компетенций и повышение квалификации. Предполагается, что сотрудники, абсорбирующие больше новых знаний, более склонны к легкой адаптации и генерированию новых идей, а также внедрению инноваций.

В группе структурных факторов ключевым элементом является организационная структура. От организационной структуры, уровня ее централизации и формализации, зависит сотрудничество между сотрудниками, возможность обмена знаниями.

Блок внедрения знаний связан с инновациями как результатом внедрения продуктивных знаний. Данный результат может восприниматься как новый или улучшенный продукт/ услуга/ процесс/ метод/ технология. В статье анализируются инновации в соответствии с их классификацией: по содержанию - продукт, процесс, организационная, маркетинговая; в зависимости от степени новшества - модифицированные, радикальные [9, 12].

Все блоки интегральной модели управления знаниями взаимосвязаны. Предполагается, что с целью постоянного развития инновационной деятельности, успешной реализации одного из блоков недостаточно, необходимо взаимодействие всех трех вышеупомянутых блоков. Если инновационная деятельность в организации фрагментирована, необходимо начать со стратегического блока и анализировать, акцентируется ли стратегии развитие инновационной деятельности. Следует также проанализировать, создаются ли работникам условия постоянно учиться, способствует ли этому организационная культура, поощряется ли творчество, дивергентное мышление, генерируются ли новые идеи и как часто происходит обмен знаниями, опытом. В этом случае решающими факторами успеха должны стать процессы управления знаниями, документированные в стратегии управления знаниями, и поддерживающая их организационная культура, основанная на доверии и сотрудничестве. Если есть взаимосвязь между всеми блоками модели, можно предположить, что основная цель организации может быть достигнута – непрерывно целесообразно использовать и обновлять знания, на основе которых постоянно принимаются инновационные решения и создаются инновации.

Выводы. С учетом влияния всех вышеперечисленных факторов и произведенных исследований, современные ученые, занимающиеся данной тематикой, отводят одну из главных ролей, влияющих на эффективное развитие экономики, совершенствованию процесса моделирования управления знаниями (интеллектуальными ресурсами) при принятии инновационных решений и создании инноваций. Данные решения (инновации) являются конечным результатом интеллектуальной деятельности человека, его идей, знаний, фантазии, творческого процесса, открытий, изобретений и рационализации.

Создание продуктивных знаний и целевое управление ими особенно важны для предприятий, которым необходимо постоянно внедрять инновации, чтобы получать прибыль и поддерживать позиции лидера на рынке. Развитие основных элементов управления знаниями (стратегии управления знаниями, организационной культуры, обмена знаниями, организационного обучения, процессов управления знаниями) и внедрение на них основанной модели (стратегический блок, управления знаниями и внедрения знаний) является одним из обязательных условий для непрерывного развития инноваций.

Литература.

1. Alavi, M.; Leidner, D. Knowledge management and knowledge management systems: conceptual foundations and research issues // MIS Quarterly. – 2001. – vol. 25. – no. 1. – P. 107-136.
2. Amalia, M.; Nugroho, Y. An innovation perspective of knowledge management in a multinational subsidiary // Journal of Knowledge Management. – 2011. – vol. 15. – no. 1. – P. 71-87.
3. Andreeva, T.; Kianto, A. Knowledge processes, knowledge-intensity and innovation: a moderated mediation analysis // Journal of Knowledge Management. – 2011. – vol. 15. – no. 6. – P. 1016-1034.
4. Andries, P.; Wastyn, A. Disentangling value-enhancing and cost-increasing effects of knowledge management // Journal of Knowledge Management, – 2012. – vol. 16. – no. 3. – P. 387-399.
5. Atkočiūnienė, Z. O.; Girnienė, I. Knowledge Management in Lithuanian Innovative Business Organizations // Proceedings of the 15th European Conference on Knowledge Management, Academic Conferences and Publishing International Limited. – 2014. – P. 1193-1201.
6. Atkočiūnienė, Z. Žinių valdymas verslo organizacijoje // Informacijos mokslai. – 2008. – vol. 44. - P. 9-21.
7. Canter, U.; Joel, K.; Schmidt, T. The use of knowledge management by German innovators // Journal of Knowledge Management. – 2009. – vol. 13. – no. 4. – P. 187-203.
8. Conley, C. A.; Zheng, W. Factors Critical to Knowledge Management Success // Advances in Developing Human Resources. – 2009. – vol. 11. – no. 3. – P. 334-348.
9. Du Plessis, M. The role of knowledge management in innovation // Journal of Knowledge Management. – 2007. – vol. 11. – no. 4. – P. 20-29.
10. Girnienė, I. Žinių valdymo įtaka nuolatiniam inovacijų kūrimui: atvejo analizė // Informacijos mokslai. – 2014. – vol. 68. – P. 44-62.
11. Heisig, P. Harmonisation of knowledge management – comparing 160 KM frameworks around the globe // Jounal of Knowledge Management. – 2009. – vol. 13. – no. 4. – P. 4-31.
12. Inauen, M.; Schenker-Wichi, A. Fostering radical innovations with open innovation // European Journal of Innovation Management. – 2012. – vol. 15. – P. 212-231.
13. Jang, S.; Hong, K.; Bock, G. W.; Kim, I. Knowledge management and process innovation: the knowledge transformation path in Samsung SDI // Journal of Knowledge Management. – 2002. – vol. 6. – no. 5. – P. 479-485.

14. Junga, J.; Choi, I.; Songa, M. An integration architecture for knowledge management systems and business process management systems // Computer in Industries. – 2007. – vol. 58. – no. 1. – P. 21-34.

15. Maqsood, T.; Walker, D. H. T.; Finegan, A. D. Facilitating knowledge pull to deliver innovation though knowledge management // Engineering, Construction and Architectural Management. – 2007. – vol. 14. – no. 1. – P. 94-109.

16. Merx-Chermin, M.; Nijhof, W. J. Factors influencing knowledge creation and innovation in an organization // Journal of European Industrial Training. – 2005. – vol. 29. – P. 135 – 147.

17. Nonaka, I, Takeuchi, H. The knowlege-creating company: how Japanese companies create the dynamics of innovation. New York: Oksford University Press, 1995. 298 p.

18. Swan, J.; Newell, S. Linking Knowledge Management and Innovation // ECIS 2000 Proceedings. Paper 173.

19. Xu, J.; Houssin, R.; Caillaud, E.; Gardoni, M. Macro process of knowledge management for continuous innovation // Journal of Knowledge Management. – 2010. – vol. 14. – no. 4. – P. 573-591.

20. Каковы объёмы инвестиций стран в НИОКР? http://www.unesco.org/new/ru/natural-sciences/about-us/singleview/news/how_much_do _countries _invest_in_rd_new_unesco_data_tool_re/

21. Клейнер Г. Б. Микроэкономика знаний и конкурентоспособность предприятий // Вопросы теории. – 2007. – 3 (3). – стр. 128-131.

22. Эми Отчет, Статистический институт ЮНЕСКО (Монреаль, Канада): a.otchet(at)unesco.org, http://on.unesco.org/RD-spending

References.

1. Alavi, M .; Leidner, D. Knowledge Management and Knowledge Management Systems: conceptual foundations and research issues // MIS Quarterly. - 2001. - vol. 25. - no. 1. - P. 107-136.

2. Amalia, M .; Nugroho, Y. An innovation perspective of knowledge management in a multinational subsidiary // Journal of Knowledge Management. - 2011. - vol. 15. - no. 1. - P. 71-87.

3. Andreeva, T .; Kianto, A. Knowledge processes, knowledge-intensity and innovation: a moderated mediation analysis // Journal of Knowledge Management. - 2011. - vol. 15. - no. 6. - P. 1016-1034.

4. Andries, P.; Wastyn, A. Disentangling value-enhancing and cost-increasing effects of knowledge management. Journal of Knowledge Management, 2012. - vol. 16. - no. 3. - P. 387-399.

5. Atkočiūnienė, Z. O.; Girnienė, I. Knowledge Management in Lithuanian Innovative Business Organizations // Proceedings of the 15th European Conference on Knowledge Management, Academic Conferences and Publishing International Limited. - 2014. - P. 1193-1201.

6. Atkočiūnienė, Z. Knowlegde management in business organizations //Information sciences. - 2008. - vol. 44. - P. 9-21.

7. Canter, U .; Joel, K .; Schmidt, T. The use of knowledge management by German innovators // Journal of Knowledge Management. - 2009. - vol. 13. - no. 4. - P. 187-203.

8. Conley, C.A .; Zheng, W. Factors Critical to Knowledge Management Success // Advances in Developing Human Resources. - 2009. - vol. 11. - no. 3. - P. 334-348.

9. Du Plessis, M. The role of knowledge management in innovation // Journal of Knowledge Management. - 2007. - vol. 11. - no. 4. - P. 20-29.

10. Girnienė, I. Knowledge management influence on continuos creation of innovations: case study // Information sciences. - 2014. - vol. 68. - P. 44-62.

11. Heisig, P. Harmonization of knowledge management - comparing 160 KM frameworks around the globe // Jounal of Knowledge Management. - 2009. - vol. 13. - no. 4. - P. 4-31.

12. Inauen, M .; Schenker-Wichi, A. Fostering radical innovations with open innovation // European Journal of Innovation Management. - 2012. - vol. 15. - P. 212-231.

13. Jang, S .; Hong, K .; Bock, G. W .; Kim, I. Knowledge Management and Process Innovation: the knowledge transformation path in Samsung SDI // Journal of Knowledge Management. - 2002. - vol. 6. - no. 5. - P. 479-485.

14. Junga, J .; Choi, I .; Songa, M. An integration architecture for knowledge management systems // Computer in Industries. - 2007. - vol. 58. - no. 1. - P. 21-34.

15. Maqsood, T .; Walker, D. H. T .; Finegan, A.D. Facilitating knowledge, pulling to deliver innovation though knowledge management // Engineering, Construction and Architectural Management. - 2007. - vol. 14. - no. 1. - P. 94-109.

16. Merx-Chermin, M .; Nijhof, W. J. Factors influencing knowledge creation and innovation in the organization // Journal of European Industrial Training. - 2005. - vol. 29. P. 135 to 147.

17. Nonaka, I, Takeuchi, H. The knowlege-creating company: how Japanese companies create the dynamics of innovation. New York: Oksford University Press, 1995. 298 p.

18. Swan, J .; Newell, S. Linking Knowledge Management and Innovation // ECIS 2000 Proceedings. Paper 173.

19. Xu, J .; Houssin, R .; Caillaud, E .; Gardoni, M. Macro process of knowledge management for continuous innovation // Journal of Knowledge Management. - 2010. - vol. 14. - no. 4. - P. 573-591.

20. What is the volume of investments by countries in R & D? http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/about-us/single-view/news/how_much_do_countries_invest_in_rd_new_unesco_data_tool_re/

21. Kleiner GB Microeconomics of knowledge and competitiveness of enterprises / / Problems of theory. - 2007. - 3 (3). - pp. 128-131.

22. Amy Report, UNESCO Institute for Statistics (Montreal, Canada): a.otchet (at) unesco.org, http://on.unesco.org/RD-spending

Z.O. Atkočiūnienė, Ph.D., Professor
I. Girnienė, Ph.D., Assistant
Vilnius University

MODELING KNOWLEDGE MANAGEMENT CREATING INNOVATIONS

In the contemporary dynamic environment, information and knowledge are one of the most essential assets of organization and the main sources of innovation. Purposeful management of these resources enables organizations to create higher added-value and reach higher efficiency of its processes, and thus leads to increased competiveness. Today knowledge management is closely associated with innovative activities. A scope of studies related to determining the impact of knowledge management on innovation is constantly increasing. However, academic research fails to provide a unified perspective to the problem of how knowledge management can foster the creation of innovation. In order to continuously create innovations, organizations should formulate a knowledge management strategy and integrate it into the organizational strategy; create organizational culture, which could stimulate knowledge sharing; promote continuous learning and improvement of competencies; identify the key knowledge, create new ideas, develop and acquire new skills, constantly store and share knowledge. The article highlights knowledge management activities affecting innovation.

Keywords: *knowledge, knowledge management, innovation, efficiency, organization.*

З.О. Аткочуніене (Z.O. Atkočiūnienė), д-р ком. наук, професор
І. Гірніене (I. Girnienė), д-р соц. наук, асистент
Вільнюський університет

МОДЕЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙ

Управління знаннями в економіці може підвищувати її ефективність, впливати на створення додаткової вартості, поліпшення конкурентного середовища та сприяти сталому розвитку інноваційної діяльності в кожній галузі і конкретної організації. Якісний «менеджмент знань» впливає на продуктивну розробку нових ідей, які згодом стають результатом - чимось особливим.

Ключові слова: *знання, управління знаннями, менеджмент знань, інновації, ефективність, організація.*

УДК 339.9
JEL H., E 600, E 690

Bulent Acma, PhD, professor,
Anadolu University

STRUCTURAL REFORMS FOR SUSTAİNABLE GROWTH İN TURKİSH PUBLİC ECONOMY

The Turkish government has acted swiftly and successfully to limit the impact on the economy of the challenges faced in the recent past. However, in order to generate sustainable growth and improve competitiveness in the country, structural reforms are required.

The main purpose of this study is to make clear the structural reforms for obtaining a sustainability growth in Turkish Economy. For this purpose, firstly, conditions existed will be analyzed. Then the stages of some basic projects which have been planned and applied for public sector and their results will be discussed.

Keywords: *Public Sector Reforms, Medium Term Program, Sustainable Growth, Structural Reforms, Turkish Public Economy*

Introduction. Global growth still continues to look weak and fragile. Low growth environment in the global economy becomes evident and world growth rates are below the long-term growth average. Economic activity decelerates somewhat in the advanced economies, while the recovery remains limited in developing economies.

The downward trend in global trade and investment, long-continuing weak global demand, declining productivity growth rate, low wage levels, low and unstable commodity prices, rising private sector indebtedness, geopolitical risks and political uncertainties and problems in the banking system affect the global economy negatively. More concerns about the global economy have appeared due to the factors such as United Kingdom's decision to leave the European Union (Brexit), continuing fragility in banking and financial markets, and increasing income inequality. As a result of these developments The International Monetary Fund (IMF) forecasts that the world economy will grow by 3.1 percent in 2016 and 3.4 percent in 2017 by recovering slightly

The reform of public sector which has been discussed throughout the world is one of the basic topics in Turkish Economy for years. The projects completed and being applied on this subject couldn't manage to produce the results desired. Beside this, the crisis experienced in 2001 showed how necessary and important the public reform is.

Literature background. The theoretical and practical aspects of the application of structural reforms for sustainable growth in Turkish Public Economy were considered in the works of many researchers in particular. At the same time, despite the number and works of scientific developments, the aspects related to the study of the mechanism of financial state support as an effective factor in agricultural regulation remain insufficiently highlighted.

The aim of the study is to analyze the structural reforms for sustainable growth in Turkish Public Economy.

Main text of the study. Recent Policy Developments in Turkey

Several policy choices have been made by the Turkish government to date which have helped the economy weather the potential economic storm resulting from the country's challenging domestic and external environments over the past 18 months. The government's policies have boosted credit via the Credit Guarantee Fund and has introduced various fiscal stimuli. Measures of economic sentiment and leading indicators reveal that these policies should support growth in the upcoming months, provided that the global environment remains favorable towards emerging markets. A resurgence of growth, combined with a weaker Turkish lira and good value stock market, according to most metrics, has made the economy attractive to short-term investors. Recent highs hit by the Borsa Istanbul 100 Index are a testament to this [1].

However, it is widely recognized that this is a short-term response. Consumption-driven growth is not sustainable. Rather than creating jobs, such growth tends to give rise to inflation and worsens the current account deficit. We are seeing evidence of this in the data. Domestic investment has stagnated as corporates are more concerned about addressing their extensive FX liabilities than investing in capital and machinery to build future growth. And FDI continues its secular decline, having fallen from 22 billion dollars in 2007 to 12 billion dollars in 2016.

Partial blame for the decline in investment can be attributed to ongoing domestic and geopolitical issues in the aftermath of the failed military coup and associated state of emergency. Additionally, the uncertainty surrounding the transition from a parliamentary system to an executive presidency has resulted in additional pressure being put on the already strained EU Accession process. The instability associated with these events may cause investors to question their acceptance of the domestic and geopolitical risk factors that have long been a characteristic of the Turkish economy. What appears to be an increasing concern for investors at the current juncture is the slow pace of the structural reforms, which are needed to improve the competitiveness of the economy. These reforms are needed to ensure economic sustainability in the country and to persuade investors that their investments will pay off in the long-run.

Main Objectives of Medium Term Program

Turkish Goverment has declared new medium term programme which is including structural reforms, sustainable growth rate and public sector reforms this year. These are:

Main Objectives of Medium Term Program: The main objectives of the MTP are to decrease inflation and increase employment by maintaining macroeconomic stability and fiscal discipline, to build stable, inclusive and sustainable growth path without increasing current account deficit. The program is prepared with an approach to promote investment and production.

- Increasing stable and inclusive growth
- Reducing inflation
- Preserving decreasing trend in the current account deficit
- Increasing competitiveness, employment and productivity
- Improving quality of the fiscal discipline and strengthening public finance

During the program period, our main priorities are to increase domestic savings, to ensure private investment and export-driven growth, to accelerate structural transformation in industry, to become more competitive in the international markets by increasing technology and productivity level.

Medium term program:

- Improving human capital
- Improving efficiency in labor market
- Increasing technological development and innovation capacity
- Strengthening infrastructure
- Enhancing institutional quality

Medium Term Programme (MTP), which initiates the budget process and covers the period of 2017-2019, is designed to perform the necessary breakthroughs for the growth of Turkish economy on a more competitive and stable ground and for improvement of social welfare.

In MTP period, Priority Transformation Programmes of the Tenth Development Plan and the structural reforms in the Government Programme will continue to be implemented in the framework of the aforementioned main objectives.

The main purpose of this study is to make clear the structural reforms for obtaining a sustainability growth in Turkish Economy. For this purpose, firstly, conditions existed will be analyzed. Then the stages of some basic projects which have been planned and applied for public sector and their results will be discussed.

Finally in order to provide a sustainable growth, reforms of public sector which have to be structured effectively and productively will be analyzed. These approaches and analysis will be examined in macro perspectives and will be processed from general to individual. To do this, detailed data will be used and field analysis will be held. In addition to these, information and knowledge derived from the publications of IMF, World Bank and other International Organizations will be used.

This study has been formed by the use of field analysis on this subject through years and global effects that gained dynamics are the basis of this study.

As an example study, this research deals with Turkish Economy and Public Sector basically. Particularly, this study seems to be a guide to use effectively and productively some public policy instruments which are used to reduce unbalanced income and poverty. In this perspective, basic and structural problems of Turkish Public Sector have been clarified and for the solutions to solve these problems, a series of political instruments and strategies are proposed.

In the first stage of this study, the macro background of Turkish Economy will be introduced, and all macro data will be analyzed. In the second stage, all sectors of Turkish Economy will in macro level; applications for existing projects of public sector and public reforms will be discussed. In the third and last stage for a sustainable growth, short-term, mid-term and long-term strategies will formed. Among these target and strategies,many processes of public reforms such as privatization, discharge of public goods, administration of new domestic and foreign debts, effective and productive use of sources will be held. In this section, global and international effects are particularly accepted as important data.

In this study, in order to overcome Turkish Public Sector's immobility faced recent years and to reach a new sustainable growth, structural reforms, and bunch of policy-strategies have been presented.All this frame has been formed and analyzed in macro level. Furthermore, the reform of public sector has been presented not only a sustainable growth; but also to reduce poverty and to provide a balanced income distribution.

As a result, this study puts forward some clues and strategies for the rehabilitation of Turkish Public Sector that has been getting sound the alarm and unproductive in recent years. Moreover, in this study it will be possible to find some precautions for preventing the sturctural problems to get deeper and deeper.

Conclusions. The measures taken by the government to address the economic issues arising after the attempted military coup have had some success. However, structural reforms are needed to ensure the economy's ongoing competitiveness and generate sustainable growth. There is a need to rebalance the economy away from domestic sources of demand, and towards external ones. Consequently, there are significant gains to be made from developing activities in tradable sectors, in particular by attracting foreign direct investment (FDI) and benefiting from the associated technology transfer.

Much can be gained by addressing labor market issues and thereby enabling Turkey to make much greater use of its human capital. Addressing the factors that make the labor market inflexible – and thereby discourage employment in the formal sector and labor mobility – would give rise to an overall improvement in productivity, as labor moves to companies where it can best be utilized. Provision of vocational training and business support to those sectors of society that need it most such as women, youth, and refugees, can boost participation rates and address unemployment issues. In turn, this helps the economy become more competitive and productive, and thereby more attractive to FDI. Turkey is in a good position to capitalize on the difficulties currently being faced by its near neighbors in South East Europe as demographic issues give rise to tight labor markets, affecting their competitiveness.

References.

1. Ministry of Development, Medium Term Programme (2017 - 2019), Ankara, Turkey, October 2016
2. Koray Başol, Türkiye Ekonomisi, TÜRKMEN KİTABEVİ, istanbul, 2012
3. IMF Resident Representative Office in Turkey, Reports and Working papers, 2017 External Sector Report, Ankara, Turkey, July 2017
4. "IMF Turkey Country Report 13/364," The International Monetary Fund, December 2013
5. Undersecretariat Of Treasury, The Results of The Auction Conducted, Ankara, Turkey, September 2017
6. Undersecretariat Of Treasury, Public Debt Management Report – Monthly, Ankara, Turkey, August 2017,
7. World Bank, Atlas of Sustainable Development Goals 2017, FROM WORLD DEVELOPMENT INDICATORS, New York, USA, January 2017
8. World Bank, Turkey Regular Economic Note – Ankara, Turkey, February 2017
9. European Bank for Reconstruction and Development, "Transition Report 2016-17: Equal Opportunities in an Unequal World," London, UK, November 2016

Література:

1. Міністри оф Девелопмент, Медіум Терм Проґрамме (2017 - 2019), Анкара, Туркей, Оцтобер 2016
2. Корай Başол, Türkiє Економісі, TÜRKMEH KİTABEVİ, істанбул, 2012
3. ІМФ Ресідент Репресентатіве Оффіце ін Туркей, Репорц анд Woркінґ паперс, 2017 Ехтернал Сецтор Репорт, Анкара, Туркей, Jули 2017
4. "ІМФ Туркей Цоунтри Репорт 13/364," Тге Інтернатіонал Монетари Фунд, Децембер 2013
5. Ундерсецретаріат Оф Треасури, Тге Ресулц оф Тге Ауцтіон Цондуцтед, Анкара, Туркей, Септембер 2017
6. Ундерсецретаріат Оф Треасури, Публіц Дебт Манаґемент Репорт – Монтгли, Анкара, Туркей, Ауґуст 2017,
7. Ворлд Банк, Атлас оф Сустаінабле Девелопмент Ґоалс 2017, ФРОМ WOРЛД ДЕВЕЛОПМЕНТ ІНДІЦАТОРС, Hew Йорк, УСА, Jануари 2017
8. Ворлд Банк, Туркей Реґулар Ецономіц Ноте – Анкара, Туркей, Февруари 2017
9. Еуропеан Банк фор Рецонструцтіон анд Девелопмент, "Трансітіон Репорт 2016-17: Eqуал Оппортунітіес ін ан Унеqуал Woрлд," Лондон, УК, Новембер 2016

Булент Акма, д.э.н.
Анадалу Университет
Економический факультет

СТРУКТУРНЫЕ РЕФОРМЫ ДЛЯ УСТОЙЧИВОГО РОСТА В ОБЩЕСТВЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ ТУРЦИИ

Турецкое правительство быстро и успешно ограничило влияния на экономику проблем, стоящих в недавнем прошлом. Однако для обеспечения устойчивого роста и повышения конкурентоспособности в стране необходимы структурные реформы.

Основная цель этого исследования - дать четкие рекомендации относительно проведения структурных реформ для обеспечения устойчивого роста в турецкой экономике. Для этого, во-первых, будут проанализированы существующие условия. Затем будут обсуждаться этапы некоторых базовых проектов, которые были запланированы и применены для общественного сектора и их результатов.

Меры, принятые правительством для решения экономических проблем, которые возникли после попытки военного переворота, имели определенный успех. Однако необходимо проведение структурных реформ для обеспечения конкурентоспособности экономики и обеспечения устойчивого роста. Необходимо сбалансировать экономику между внутренними источниками спроса и внешними. Это даст выгоды для развития деятельности в секторах торговли, в частности в направлении привлечения прямых иностранных инвестиций (ПИИ) и получения выгоды от связанной с этим передачи технологий.

Многое можно получить, обратившись к вопросам рынка труда и тем самым позволяя Турции гораздо шире использовать свой человеческий капитал. Работая с причинами, которые делают рынок труда негибким можно тем самым препятствовать занятости в формальном секторе и мобильности рабочей силы, что в свою очередь, приведет к общему повышению производительности труда, поскольку рабочая сила переходит к компаниям, где ее можно наилучшим образом использовать. Обеспечение профессиональной подготовки и поддержки бизнеса для тех секторов общества, которые в ней нуждаются больше всего, таких как занятость женщин, молодежи и беженцев, может повысить уровень участия и решить проблемы безработицы. В свою очередь, это поможет экономике стать более конкурентоспособной и продуктивной и тем самым более привлекательной для ПИИ. Турция

находится в хорошем положении, чтобы извлечь выгоду из трудностей, с которыми в настоящее время сталкиваются ее близкие соседи в Юго-Восточной Европе, поскольку демографические повышают конкуренцию на рынке труда.

Ключевые слова: *реформы общественного сектора, среднесрочная программа, устойчивый рост, структурные реформы, общественная экономика Турции.*

Булент Акма, д.е.н.
Анадалу Університет,
економічний факультет

СТРУКТУРНІ РЕФОРМИ ДЛЯ СТІЙКОГО ЗРОСТАННЯ В СУСПІЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ ТУРЕЧЧИНИ

Турецький уряд швидко і успішно обмежив вплив на економіку тих проблем, що мали місце в найближчому минулому. Однак для забезпечення стійкого зростання і підвищення конкурентоспроможності в країні необхідні структурні реформи.

Основна мета цього дослідження - дати чіткі рекомендації щодо проведення структурних реформ для забезпечення стійкого зростання в турецькій економіці. Для цього, по-перше, будуть проаналізовані існуючі умови. Потім будуть обговорюватися етапи деяких базових проектів, які були заплановані і застосовані для публічного сектору та їх результатів.

Ключові слова: *реформи публічного сектору, середньострокова програма, стійке зростання, структурні реформи, суспільна економіка Туреччини.*

УДК 334.72
JEL G340, M140

Ванишвили Мераб Михаилович, д.э.н., профессор,
Грузинский Технический Университет, Тбилиси, Грузия
Ванишвили Нино Мерабовна, д.э.н., доцент,
Грузинский Технический Университет, Тбилиси, Грузия

ТРАНСФОРМАЦИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПРОЗРАЧНОСТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ В ГРУЗИИ

В статье рассмотрены теоретические основы организации и трансформации информационной прозрачности корпоративного управления.

В современных условиях увеличились масштабы инвестируемых капиталов, расширились их географические пространство и появились новые формы и механизмы их использования. На современном этапе значительно возросла роль частного сектора в экономике страны. Совершенствование информационной прозрачности корпоративного управления в Грузии имеет важное значение для притока инвестиций во все отрасли экономики.

Ключевые слова: *корпоративное управление, информационная прозрачность, инвестиционная привлекательность, реестродержатель, рейтинговая оценка, дивидендная политика.*

Постановка проблемы. За последние годы инвесторы и исследовательские агентства отмечают существенное улучшение корпоративного управления и информационной прозрачности в грузинских корпорациях, однако считают, что в этой сфере Грузия по-прежнему отстает от развитых стран. Новые условия экономической действительности требуют от грузинских промышленных корпораций осуществления конкретных действий по отношению к инвесторам и другим заинтересованным сторонам, направленных на: улучшение корпоративного управления и приведение его уровня в соответствие с международными требованиями и стандартами.

Однако на сегодняшний день, процесс построения грузинскими компаниями эффективного корпоративного управления и повышения информационной прозрачности не подкреплен методической базой в данной области. Исследования грузинских авторов фрагментарны, не достаточно системны. В научной среде есть понимание в необходимости улучшения процессов корпоративного управления и раскрытия информации, но отсутствуют рекомендации по комплексному подходу к организации процедур корпоративного управления, системы раскрытия информации и выводу информационной прозрачности грузинских промышленных корпораций на приемлемый международный уровень.

Принимая во внимание изложенное, актуальность темы данной статьи определяется увеличением требований инвесторов и других заинтересованных сторон к качеству корпоративного управления и уровню информационной прозрачности грузинских промышленных корпораций, особенностями национальной модели корпоративного управления в Грузии, недостатком знаний и информации по

корпоративному управлению и информационной прозрачности у отечественных руководителей, потребностью в повышении уровня информационного обеспечения принятия инвестиционных решений и защиты прав акционеров и инвесторов, необходимостью создания условий для эффективного выхода грузинских промышленных корпораций на организованный рынок ценных бумаг.

Отсутствие эффективной системы раскрытия информации о деятельности, рисках инвесторов при прямых и портфельных инвестициях, несоблюдение законодательных норм о защите прав инвесторов и акционеров; слабая инвестиционная активность, пробелы в теоретической базе обуславливают актуальность вопросов, связанных с исследованием информационной прозрачности грузинских промышленных корпораций и выбор темы данной статьи.

Анализ последних публикаций. Несмотря на рост количества научных работ и исследований в последнее время, в Грузии тематика корпоративного управления и информационной прозрачности корпораций является недостаточно изученной. Это обусловлено недолгим периодом развития рыночной экономики и частной собственности в современной Грузии, относительной неразвитостью законодательной базы и защиты прав акционеров и инвесторов. Так, отдельные элементы корпоративного управления, информационной прозрачности, связанные, прежде всего, с раскрытием финансовой информации о хозяйственной деятельности грузинских промышленных корпораций и соблюдением отдельных законодательных актов Грузии изучены в научных работах Бараташвили Э.Ш., Жгенти К.З., Лазвиашвили Н.О. и некоторых других. Однако в этих работах рассматривается далеко не полный перечень элементов корпоративного управления, информационной прозрачности, влияющих на взаимоотношения с акционерами, инвесторами другими заинтересованными сторонами, не разработана структура информационного обеспечения принятия инвестиционных решений.

Нерешенная часть проблемы. Анализ современного практического опыта деятельности грузинских промышленных корпораций, результатов специализированных исследований рейтинговых агентств, Всемирного банка, Организации экономического сотрудничества и развития также не позволяет говорить о ликвидации проблем в области корпоративного управления и обеспечения информационной прозрачности. Рассмотрение в данной статьи этих вопросов с позиций системного подхода позволило обобщить накопленный опыт и разработать новые научные результаты, которые представляют собой концептуальные основы целостной модели информационной прозрачности грузинских промышленных корпораций.

Целью данной статьи является теоретическое и методическое обоснование структуры раскрытия информации для грузинских корпораций; с разработкой соответствующего методического аппарата и, использованием инструментов улучшения информационной прозрачности.

Результаты исследования. В Грузии возникла объективная необходимость для внедрения общих правил корпоративного управления[1], которые позволили бы инвесторам получить ясную картину о том, что на каких управленческих принципах действует та или иная компания, кто является ее владельцем, какова степень эффективности ее работы, чтобы инвесторы приняли решение о целесообразности вкладывать в нее капитал.

Во многих странах, в том числе и в Грузии, разработан Кодекс корпоративного управления. В кодексах корпоративного управления существенное внимание уделено правилам и процедурам, обеспечивающим акционерам компании доступ к информации о деятельности компании.

Опыт работы инвесторов в Грузии показал, что для успешной деятельности по привлечению инвестиций необходимо детально описать внутренние факторы инвестиционной привлекательности компаний, являющиеся составляющим корпоративного управления и определяющие структуру их собственности, информационной прозрачности финансовой информации, практики работы советов директоров, надежность реестродержателя и др.

Все это отражает специфические риски, связанные с инвестированием Грузинских корпораций. Данные риски должны выявляться, учитываться и сопоставляться инвесторами, для этого требуется определенная систематизация анализируемой информации, отнесение их к классу, рангу и осуществление рейтинговой оценки уровня корпоративного управления.

Очевидно, что акционерам и инвесторам необходима доступная и надежная информация о деятельности корпорации, без которой невозможно принятие управленческой решении. Для этого нами была разработана методика рейтинговой оценки корпоративного управления, на основе ее информационной прозрачности.

В разработанной методике учитывается как доступность, так и состав анализируемой информации. К ним относятся регулярное размещение информации о корпорации веб-сайте в сети интернет. Отсутствие веб-сайта организации в интернет затрудняет анализ деятельности фирмы инвесторов и является сигналом о крайне высоком риске инвестирования.

В методике, в разделе обязательных характеристик, представлена информация, которую законодательство требует опубликовать в обязательном порядке. К ней относятся следующие информационные данные:

- годовой отчет;
- устав компании в последней редакции;
- информация об аффилированных лицах;

[1] Мы определяем «корпоративное управление» как комплекс организационно-экономических отношений и механизмов, связанный с функционированием акционерного общества, определенный отношениями собственности между субъектами собственности, взаимодействием между субъектами собственности и субъектами менеджмента, отношениями между субъектами собственности и менеджмента и другими заинтересованными лицами. Суть корпоративного управления - механизмы, призванные обеспечить добросовестное, ответственное и прозрачное корпоративное поведение, и подотчетность акционерам и другим заинтересованным сторонам, в то время, как корпоративный менеджмент - механизмы управления деятельностью компании.

- информация о существенных фактах;
- раскрытие информации, которое оказывает существенное влияние на стоимости ценных бумаг компаний.

В третьем разделе методики речь идет о важных характеристиках, которые дополняют предусмотренные законодательством нормы. К ним относятся следующие положения:

- о подготовки и проведения общего собрания акционеров;
- о подготовки созыва и проведение заседаний совета директоров;
- о единоличном исполнительном органе (директоре, генеральном директоре);
- об аудиторском комитете компании.

В четвертом разделе методики речь идет об информации, которую законодательство рекомендует опубликовать:

- положение о дивидендной политике;
- положение об информационной политике;
- положение о корпоративном секретаре.

По нашему мнению, риск инвестирования в предприятие следует считать:

- низким - при начислении до 28 штрафных балов;
- средним - от 29 до 74 штрафных балов;
- высоким - более 75 штрафных балов.

В разработанной нами методике минимизированы основные недостатки известных рейтингов корпоративного управления, относящиеся к информационной прозрачности.

Разработанная нами методика составления рейтинга информационной прозрачности корпоративного управления была апробирована на предприятиях Грузии. На табл. 1 представлена оценка рейтинга информационной прозрачности корпоративно управления на примере учредителей ОАО «Партнерский Фонд» Грузии.

Таблица 1

Итоговый рейтинг информационной прозрачности корпоративного управления учредителей ОАО «Партнерский Фонд» Грузии

Название компании	Бал рейтингов	Качество рисков	Место в рейтинге
ОАО « ТЕЛАС»	36	Низкий	1
ОАО «Корпорация нефти и газа Грузии»	56	Средний	2-3
ОАО «Железная дорога Грузии»	56	Средний	2-3
ОАО «Государственная энергосистема Грузии»	76	Высокий	5
ОАО «Комерчески Оператор энергосистемы»	66	Средний	4

Полученные данные позволяют проанализировать рейтинговое состояние исследуемых предприятии и выявить среди компании лидеров по отсутствию рисков, связанных информационной прозрачностью корпоративного управления. По

результатам рейтинговой оценки безусловным лидером является ОАО «ТЕЛАС» и занимает первое место среди анализируемых предприятий, его качество рисков - низкое, количество штрафных балов - 36. Второе и третье места в рейтинге занимают: ОАО «Корпорация нефти и газа Грузии» и ОАО «Железная дорога Грузии», которые имеют 56-56 штрафных балов. При оценке рейтингов на последнем месте оказался ОАО «Государственная энергосистема Грузии» с 76 штрафными балами.

Следует отметить, что разрыв между лидером и компанией, которая занимает 2 место составляет всего 20 штрафных балов. Также в отношении рисков - лидера и аутсайдера - разрыв увеличился дважды, что характеризует общее негативное состояние дел в сфере качества раскрытия корпоративной информации на анализируемых предприятиях.

Таким образом, одним из важных направлений деятельности компании является расширение состава раскрываемых характеристик информационной прозрачности корпоративного управления.

Выводы. В данной работе проанализированы специфические риски, связанные с инвестированием Грузинских корпораций. Доказано, что данные риски должны выявляться, учитываться и сопоставляться инвесторами, для этого требуется определенная систематизация анализируемой информации, отнесение ее к классу, рангу и осуществление рейтинговой оценки уровня корпоративного управления.

Обоснованно, что акционерам и инвесторам необходима доступная и надежная информация о деятельности корпорации, без которой невозможно принятие управленческих решении. Для этого нами была разработана методика рейтинговой оценки корпоративного управления, на основе его информационной прозрачности. В методике учитывается как доступность, так и состав анализируемой информации.

Разработанная нами методика составления рейтинга информационной прозрачности корпоративного управления была апробирована на предприятиях учредителях ОАО «Партнерский Фонд» Грузии. По результатам рейтинговой оценки безусловным лидером является ОАО «ТЕЛАС» и занимает первое место среди анализируемых предприятий. Второе и третье места в рейтинге занимают: ОАО «Корпорация нефти и газа Грузии» и ОАО «Железная дорога Грузии». При оценке рейтингов на последнем месте оказался ОАО «Государственная энергосистема Грузии».

Литература.

1. Алексеев А. Лебедянцев И. В поисках эффективного корпоративного управления//Управление компанией. - 2002. № 2. - С. 57-63.

2. Беликов И. Основные модели корпоративного управления в странах с развитой рыночной экономикой / http://www. Corpgovuz. Org.

3. Кондратиев В. Корпоративное управление: особенности и тенденции развития // Проблемы теории и практики управления. - 2002. - №1. С. 27-33.

4. Коуз Р. Фирма, рынок и право. – М., 1993. – 587 с.

5. Лазвиашвили Н.О. Корпоративный Менеджмент. - Тбилиси, 2013. - 346 с. (на Грузинском языке).

6. Радыгин А. Собственость, корпоративные конфликты и еффективность // Вопросы экономики. - 2000. - №11. - С. 32-36.

7. Райсханова Р. Для „маленькой“ такой компании - огромный такой секрет // Технология управления. - 2001. - №9. - С. 34-37.
8. Пособие по корпоративного правлению: В 6 т. - М.: Альпина Бизнес Букс.- 2004.
9. Принципы корпоративного управления ОЭСР на сайте www.oecd.org.
10. Assessment Report of Corporate Governance, World Bank, 2000.
11. Builing Confidence: Corporate Sustainability Reporting in Canada: Stratos, 2003.
12. Corporate Governance and Disclosure in a Transatlantic Perspective. Centre for Economic Policy Research and European Corporate Governance Network, Brussels, 1998.
13. Corporate Governance Country Assessment. Poland. Report on the Observance of Standards and Codes, 1999.
14. Developing Value: The Business Case For Sustainability in Emerging Markets: SustainAbility/IFC/ETHOS. 2005.

References.

1. Alekseev A. Lebedyantsev I. V poiskah effektivnogo korporativnogo upravleniya//Upravlenie kompaniey. - 2002. # 2. - S. 57-63.
2. Belikov I. Osnovnyie modeli korporativnogo upravleniya v stranah s razvitoy ryinochnoy ekonomikoy / http://www. Corpgovuz. Org.
3. Kondratiev V. Korporativnoe upravlenie: osobennosti i tendentsii razvitiya // Problemyi teorii i praktiki upravleniya. - 2002. - #1. S. 27-33.
4. Kouz R. Firma, ryinok i pravo. – M., 1993. – 587 s.
5. Lazviashvili N.O. Korporativnyiy Menedzhment. - Tbilisi, 2013. - 346 s. (na Gruzinskom yazyike).
6. Radyigin A. Sobstvenost, korporativnyie konfliktyi i effektivnost // Voprosyi ekonomiki. - 2000. - #11. - S. 32-36.
7. Rayshanova R. Dlya „malenkoy“ takoy kompanii - ogromnyiy takoy sekret // Tehnologiya upravleniya. - 2001. - #9. - S. 34-37.
8. Posobie po korporativnogo pravleniyu: V 6 t. - M.: Alpina Biznes Buks.- 2004.
9. Printsipyi korporativnogo upravleniya OESR na sayte www.oecd.org.
10. Assessment Report of Corporate Governance, World Bank, 2000.
11. Builing Confidence: Corporate Sustainability Reporting in Canada: Stratos, 2003.
12. Corporate Governance and Disclosure in a Transatlantic Perspective. Centre for Economic Policy Research and European Corporate Governance Network, Brussels, 1998.
13. Corporate Governance Country Assessment. Poland. Report on the Observance of Standards and Codes, 1999.
14. Developing Value: The Business Case For Sustainability in Emerging Markets: SustainAbility/IFC/ETHOS. 2005

Ванішвілі Мераб Михайлович, д.е.н., професор,
Грузинський Технічний Університет, Тбілісі, Грузія
Ванішвілі Ніно Мерабовна, д.е.н., доцент,
Грузинський Технічний Університет, Тбілісі, Грузія

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОЗОРОСТІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В ГРУЗІЇ

У статті розглянуто теоретичні основи організації та трансформацій інформаційної прозорості корпоративного управління.

У сучасних умовах збільшилися масштаби інвестованих капіталів, розширився їх географічний простір і з'явилися нові форми і механізми їх використання. На сьогодні значно зросла роль приватного сектора в економіці країни. Удосконалення інформаційної прозорості

корпоративного управління в Грузії має важливе значення для припливу інвестиції у всіх галузі економіки.

Ключові слова: *корпоративне управління, інформаційна прозорість, інвестиційна привабливість, реєстроутримувач, рейтингова оцінка, дивідендна політика.*

Merab M. Vanishvili,
Doct. econ. Sciences, Professor,
Georgian Technical University, Tbilisi, Georgia
Nino M. Vanishvili,
Doct. econ. Sciences, Assistant Professor,
Georgian Technical University, Tbilisi, Georgia

TRANSFORMATION OF CORPORATE GOVERNANCE INFORMATION TRANSPARENCY IN GEORGIA

The article discusses the theoretical bases of corporate transparency organization and transformation of corporate governance.

In modern conditions, the scale of invested capital has increased, their geographical space has expanded and new forms and mechanisms for their use have appeared. At the present stage, the role of the private sector in the country's economy has significantly increased. Improving the information transparency of corporate governance in Georgia is important, for the inflow of investment in all sectors of the economy.

Keywords: *corporate governance, information transparency, investment attractiveness, registrar, rating evaluation, dividend policy.*

УДК 378.14.337.330
JEL D41

Воротіна Л.І., д.е.н., професор,
Європейський університет,
акад. АЕН України
Воротін В.Є., д.н.держ.упр., професор,
Інститут законодавства Верховної Ради України,
акад. АЕН України

НАПРЯМИ МОДИФІКАЦІЇ СФЕРИ ОСВІТИ ТА НАУКИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану сфери освіти та науки і напрямів її модифікації. Проаналізовано основні напрями формування нової парадигми суспільства знань і економіки знань та процес модернізації сфери освіти та науки як об'єкту державного управління в Україні.

Ключові слова: *освіта та наука, модифікація та модернізація, суспільство та економіка знань, механізми та інструменти державного управління.*

Постановка проблеми.

1. Нова парадигма суспільства знань і економіки знань

Згідно з філософією Аристотеля, кожний окремий клас елементів природи та суспільства має певні природні властивості, індивідуальність або сутність. Характерною особливістю теорії пізнання за Аристотелем є те, що фундаментальним вважається наближене знання принципів, тобто сутності речей, а не знання емпіричних фактів. Емпіричні факти необхідно пояснювати на основі принципів, що висвітлюють факти з середини. На нашу думку, це стосується людини та суспільства, і окремих його частин – економіки, інформації, науки, освіти, управління, політики тощо.

Відомий швейцарський політеконом Генріх Бортіс зазначив у своїй книзі, що мета Кейнсіанського соціального лібералізму полягає не в створені ідеального суспільства, а у розбудові таких соціальних умов, щоб усі «соціальні індивідууми» могли мали гідний рівень життя. Це є одним із головних завдань держави. І дуже добре відомо, наскільки це далеко від того, що ми маємо зараз [1, с. 8-9].

Питання визначення суті та основних рис сучасного стану економіки з різним рівнем розвитку ринкових відносин є досить дискусійним, але незважаючи на відсутність єдності у розгляді проблеми світовою наукою, можна констатувати, що ефективна ринкова економіка початку третього тисячоліття заснована на знаннях, освіті, інформації, інноваціях, які матеріалізуються у вигляді нових високоефективних наукомістких технологій і продуктів. Економіка знань не оперує лише знаннями і не заміщує ними реальне виробництво, вона є якісно новою системою їх використання та впровадження у господарську діяльність.

Аналіз сутності парадигм «суспільства знань», «економіка знань» потребує їх розгляду у взаємозв'язку із сучасними економічними концепціями, які здійснили свій

внесок у формування нової теорії економіки, заснованої на знаннях, і розкривають її різні аспекти. Тому, з точки зору системного підходу, економіка знань формується на базі синтезу ключових сучасних теорій інформаційно-технократичної та гуманістичної спрямованості.

Аналіз останніх публікацій. Саму категорію «економіка знань» впровадив у науковий вжиток австро-американський вчений Фріц Махлуп. Пізніше П. Друкер визначив нове знання як головний економічний ресурс. При цьому, на його думку, саме нова економіка є «економікою знань», сфера виробництва і розповсюдження інформації – «індустрія знань», а все суспільство – це «суспільство знань». Тобто, не старі фактори виробництва, а виключно знання створюють сьогодні продуктивність і є підґрунтям для економічного зростання.

Лише декілька сторіч тому Ж.Б. Сей визначив три основні фактори, які протягом віків були основою процесу виробництва в людському суспільстві - земля, капітал, праця. Дж. Б. Кларк додав до цього переліку четвертий фактор - підприємницькі здібності. Проте, вже в другій половині XX ст., з початком формування постіндустріальних суспільств, економічні системи визнали необхідність використання в процесі свого розвитку, окрім названих, ще одного фактору - інформації. Реалії ж сьогодення на перше місце серед детермінуючих чинників економічного зростання виводять не тільки інформацію, а й знання. Поясненням цього може слугувати той факт, що з плином часу інформація, як фактор виробництва, все більше починає трансформуватись в знання, оскільки в сьогоднішньому світі інформації нагромаджено стільки, що людина фізично не здатна її обробити. Якщо ж суб'єкти господарювання витрачатимуть на освоєння інформації надто багато часу, вони не зможуть реалізувати власні ідеї швидше за конкурентів. Тому й виникає необхідність у володінні саме знаннями. Відтак, починаючи з другої половини XX ст. роль знань і заснованої на їх основі економіки зростає особливо швидкими темпами.

За словами Е.Тоффлера, знання - це те, на чому заснована вся економічна система. На перший погляд, це невидимий ресурс, він не відображається на балансах підприємств, але він проявляється у синергетичному ефекті від найбільш ефективного використання таких ресурсів, як земля, капітал, праця.

Невирішені частини проблеми. Більшість авторів, розглядаючи сучасну економіку, аналізують окремі особливості її формування, деякі риси та прояви економічної системи. Так, в рамках теорії інформаційної економіки, досліджується вплив сучасних електронно-цифрових технологій на зміни в економічному середовищі. В теорії глобальної мережевої економіки головний акцент зміщується на формування економічних взаємозв'язків, особливості яких обумовлюються розвитком нових технологій і швидкістю розповсюдження інформації. При цьому, досить опосередковано висвітлено роль освіти і науки у довгостроковому економічному розвитку. Економіка знань, як нова форма економічних відносин, інтегрує в себе основні існуючі на цей час концепції сучасної економіки.

Тобто, в широкому розумінні економіка знань виступає як інноваційна економіка, оскільки тільки знання може бути основою для формування потреби та втілення у

життя нововведень; як постіндустріальна економіка, однією з головних рис якої є збільшення питомої ваги сфери послуг у матеріальному виробництві; як інформаційна й глобальна мережева економіка, де знання, втілені у інформацію є головним чинником виробництва.

Мета статті. В статті ми аналізуємо основні напрями формування нової парадигми суспільства знань і економіки знань. Досліджуємо та розкриваємо напрями і процес модернізації сфери освіти та науки як об'єкту державного управління в Україні.

Результати дослідження. Зазначимо, що економіка знань для України – це шанс і один з головних інструментів інноваційного прогресу та основний шлях до поєднання існуючих культурних традицій і наявного гуманітарного потенціалу зі світовими економічними вимогами.

Сама економіка знань, як нова парадигма, складається з: доступної, якісної і безперервної освіти населення на основі нових наукових знань; економічних стимулів та інституційного аспекту, що заохочують до ефективного використання національних і глобальних знань в усіх секторах економіки; ефективної інноваційної системи, що об'єднує в єдиний комплекс економіку, наукові, академічні та дослідницькі центри; інфраструктури, яка з'єднує елементи інноваційної системи між собою та із зовнішнім середовищем; держави як ініціатора та координатора процесів розбудови економіки на основі нових знань.

Саме виробництво знань на сьогодні виступає основним джерелом зростання економіки в розвинених країнах. Підтвердженням цього може слугувати той факт, що 90% вчених та інженерів, які працювали за всю історію розвитку людства, - наші сучасники, а серед усього обсягу знань 90% створені за останні три десятиліття. За часткою високотехнологічних секторів у ВВП список найбільш передових країн світу очолює Республіка Корея, потім ідуть Швеція, Швейцарія, Німеччина, Японія, США. При цьому, за обсягом виробництва високотехнологічної продукції країни ЄС помітно випереджають США.

Одним із поширених у світовій практиці показників постіндустріального розвитку країн є інвестиції в економіку знань. Лідируючі позиції серед країн ОЕСР за інвестиціями у знання посідають США (6,6% ВВП), за ними йдуть Японія (5,0%) і країни ЄС (3,8 %) . У Китаї економіка знань офіційно визнана державною стратегією. Її гасло: «Основа економіки знань – освіта».

У розвинених країнах 25% трудових ресурсів сьогодні зайнято у сфері науки та високих технологій. У США 8% населення створюють понад 20% ВВП, а країна витрачає на НДДКР близько 40% від загальносвітових витрат, близько 66% працюючих сьогодні мають вищу або незакінчену вищу освіту (адміністрація має намір за життя нинішнього покоління довести цей показник до 90%). Політика розвитку людського інтелектуального капіталу на сьогодні стає однією з головних складових стратегії конкурентоспроможності тієї чи іншої країни при формуванні економіки, що базується на знаннях.

Одна із найзначніших конкурентних переваг України на шляху до розбудови економіки знань - високий рівень освіченості її громадян. Так, 45 % української

робочої сили мають вищу освіту, і за цим показником Україна посідає п'яте місце серед європейських країн.

Україна володіє високорозвиненим науковим потенціалом, який спроможний ефективно розв'язувати актуальні проблеми суспільного розвитку та вирішувати сучасні інноваційні завдання. Інтелектуальний потенціал України, незважаючи на негативні наслідки соціально-економічних трансформацій, які мали місце до середини 90-х років минулого сторіччя, й дотепер лишається досить потужним.

На нашу думку, щоб змінити становище та не відстати від загального європейського вектору руху, що набирає швидкість, в якому країни з різним рівнем розвитку ринкових відносин відправляються в майбутнє, де суспільством стануть керувати закони економіки та суспільства знань, всім лідерам нації доцільно, перш за все, спрямувати свої зусилля на консолідацію людей та формування середовища для розвитку економіки та суспільства знань. Таким чином, економіка та суспільство знань можуть бути представлені як нова парадигма економічної теорії та теорії державного управління на сучасному етапі розвитку суспільства.

2. Модернізація сфери освіти та науки як об'єкту державного управління

За сучасних умов державотворення в Україні, найбільш актуальними є питання формування простору освіти та науки, як складової забезпечення розвитку національного потенціалу в багатьох сферах суспільних відносин.

Сьогодні в Україні склалися вкрай несприятливі обставини щодо відтворення, розвитку та управління людським капіталом, функціонування всієї системи освіти та науки, фінансування та подальшого зростання. Серед них: недостатність інвестування в розвиток людського капіталу; диспропорції у розвитку сучасної системи освіти; невідповідність структури підготовки кваліфікованих кадрів потребам ринку праці; поглиблення освітньої міграції; відставання у забезпеченні економіки висококваліфікованими фахівцями; зниження кількісних параметрів використання наукового потенціалу; низька частка інноваційних підприємств; відсутність належного рівня інвестування економіки.

Слід відзначити, що за останні 15-20 років суттєво поглибився розрив між потребами вітчизняного ринку праці та загальною системою підготовки кадрів, що призвело до наростаючих диспропорцій між системою освіти в Україні та потребами економіки і суспільства. За даними Всесвітнього економічного форуму, в 2016 р. за Індексом глобальної конкурентоспроможності Україна з 67-го місця перейшла на 79 позицію з 140 проіндексованих країн світу та за Індексом людського капіталу на 26 позицію зі 130 країн.

Існують серйозні загрози щодо запровадження з 2018 р. нового навчального плану для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, які проходять громадське обговорення. Відбувається скорочення та погіршення якості освітніх послуг у країні, що справляє дестабілізуючий вплив на національну господарчу систему; складне становище щодо фінансування професійно-технічної освіти, вищої освіти, стипендіального забезпечення студентів, державної підтримки учасників бойових дій та їх дітей і, особливо, фінансування вітчизняної науки.

Освіта та наука, як базові, фундаментальні сфери формування і збереження інтелектуальної стійкості нації та держави, як основи економічного зростання і формування подальшого прогресивного розвитку суспільства, обумовлюють головні напрями наукової та освітньої діяльності багатьох наукових установ і окремих дослідників.

У відповідності до середньострокового плану пріоритетних дій Уряду України до 2020 року, яким визначено напрями формування нової системи управління та фінансування освіти і науки, створення відповідних умов для подальшого прогресивного функціонування науки та освіти як системи. Українські науковці об‘єднаними зусиллями під час обговорення на наукових конференціях, на засіданнях круглих столів, на форумах, громадських і Парламентських слуханнях обговорювали питання подальшого розвитку освіти та науки в Україні, доводили свої думки і погляди до відповідних управлінських інституцій, формулювали висновки і доносили їх до наукової та освітньої сфер суспільства.

Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», оновлений перелік галузей знань і спеціальностей, за якими буде здійснюватися підготовка здобувачів вищої освіти, внесли відповідні корективи в організацію діяльності наукових інституцій та закладів вищої освіти, що не залишилось поза увагою наукової громадськості України. Зокрема, наша участь в наукових дослідженнях, дискусіях, громадських обговореннях презентованого Міністерством освіти і науки України проекту Концепції розвитку освіти на період 2015-2025 років засвідчив і підтвердив твердження авторів Концепції про те, що впродовж усього періоду існування незалежної України в системі освіти накопичувались численні проблеми системного характеру, без вирішення яких проблематично говорити про будь-які позитивні зрушення у перспективному прогресивному утвердженні розвитку України, як самостійної, незалежної держави. Певні зрушення у реформуванні освітньої системи дають надію на досягнення позитивних результатів.

Необхідно відмітити, що Кабінет Міністрів України ухвалив концепцію «Нової української школи», яка передбачає створити умови підготовки конкурентоспроможних випускників шкіл. Концепція «Нової української школи», як відомо, передбачає перехід на 12-річне навчання, починаючи з 2018 року.

Усі складові Концепції стали об`єктом дослідження провідних науковців України:

- новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації суспільства;
- педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнями, учителями і батьками;
- умотивований учитель, який має свободу творчості та розвивається професійно;
- орієнтація на потреби учня в освітньому процесі;
- наскрізний процес виховання, який формує цінності;
- нова структура школи, яка дозволяє добре засвоїти новий зміст освіти і набути компетентності для життя;
- децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію;

- справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ дітей до якісної освіти.

Важливо, що залишається найбільш дискусійним питання переходу на 12 - річну систему навчання в школах. Проте, можна відзначити, що наукова думка зосереджена не на визначенні терміну навчання у школі, а на цінностях, змісті, сенсі, зацікавленості молоді у навчанні. На думку науковців, експертів сама дискусія про перехід чи не перехід на нову систему освіти втрачає сенс, якщо провести неупереджене дослідження умов виходу вперше на ринок праці випускників сучасної школи в Україні:

- на сьогоднішній день усі пострадянські країни, крім України, Білорусії та Росії перейшли на 12 - річний термін навчання;

- перехід на 12 - річний термін навчання посилює схожість вітчизняної шкільної освіти з європейською моделлю;

- перехід значно розвантажить шкільну програму в старшій школі, дозволить ввести профільну освіту, що значною мірою полегшить вступ випускників шкіл до вищої школи;

- випускники сучасних шкіл дуже часто виявляють бажання вступити на навчання в європейські вищі навчальні заклади, проте після 11 - річного навчання не спроможні цього зробити, оскільки їм ще не виповнилося 18 років і вони не опанували певну кількість годин з різних предметів;

- через низьку якість освіти в економіці України бракує кваліфікованої праці, що викликає суттєве недоотримання валового внутрішнього продукту та загострення соціальної напруги в країні.

Але попри усі аргументи, за результатами опитування Фонду Демократичної ініціативи ім. Ілька Кучерева, 70% батьків і 68% педагогів влітку 2016 року висловились проти 12-річної системи освіти у школі.

Актуальність реформування вищої школи в Україні знаходилась у центрі наукових досліджень та фахових диспутів науковців, студентів, магістрів вищих закладів в Україні. Ініціативна група Спілки дослідників вищої освіти України започаткувала щорічну наукову міжнародну конференцію «Реформування вищої освіти в Україні: критичні питання у сфері законодавчих та інституційних трансформацій», на полях якої наукова спільнота України має можливість подискутувати з питань стратегії розвитку вищої освіти в Україні. Науковцями Інституту законодавства Верховної Ради України, Національного інституту стратегічних досліджень проводились дослідження та здійснювались експертизи законодавчих актів і інституційних ініціатив з питань реформування вищої освіти. Зокрема, Інститутом законодавства Верховної Ради України протягом останнього часу проводились постійні засідання круглих столів щодо реформування системи освіти та науки в Україні.

Недосконалість нового Закону України «Про вищу освіту», відсутність професійних освітніх експертів, незалежного освітнього консалтингу, належної співпраці освітніх експертів, Міністерства освіти і науки та Уряду України призводять до того, що не формується єдине бачення шляхів підвищення якості вищої освіти в Україні.

Один із пріоритетних напрямів діяльності сфери освіти і науки, який було визначено Урядом України – модернізація професійно-технічної освіти. На нашу думку, найбільш актуальними питаннями в цьому напрямі – це питання фінансування та власності. Внаслідок внесення поспішних змін до бюджетного законодавства з 1 січня 2016 року із 817 професійно-технічних навчальних закладів 722 переведено на фінансування з місцевих бюджетів, а саме на рівень областей та міст обласного значення, зокрема, малих міст обласного значення. Практично відбулась необдумана передача науково-технічної освіти на місцевий рівень – без алгоритмів, без інструментів, без стратегічного розуміння місця та впливу держави на цю галузь. Як результат, це потребувало громадних зусиль Комітету ВРУ з питань науки і освіти, Міністерства освіти і науки України аби практично врятувати галузь професійно-технічної освіти, особливо після приїзду під Верховну Раду України людей зі всієї країни.

Відзначимо, що оскільки не в усіх бюджетах були кошти, з січня до березня звітного року 50 професійно-технічних навчальних закладів не фінансувались взагалі. Урядом було виділено стабілізаційну дотацію 500 мільйонів гривень, що дало змогу вирівняти ситуацію, але за підрахунками на сьогодні не вистачає 1,2 млрд. грн. Про це наголосила Міністр Освіти і науки України Л.Гриневич під час виступу на Парламентських слуханнях у ВР України 1 червня 2016 р. Підтримуємо чітку позицію Міністра, що фінансування професійно-технічної освіти не може бути лише за кошти місцевих бюджетів, але місцеві бюджети все-таки у процесі надходження додаткового фінансування зобов'язані спрямовувати кошти на цей напрям освіти. Не може бути такого, що деякі місцеві ради тримають кошти своїх місцевих бюджетів на депозитах, але не покривають фінансування професійно-технічної освіти, а обласні державні адміністрації після отримання коштів з резервного фонду не профінансували проблемні малі міста обласного значення та витратили їх на всі ПТНЗ, зокрема на ті, де є необхідні надходження з бюджету [2].

Наші дослідження довели, що гостро стоїть питання передачі майна ПТНЗ з державної у комунальну власність, що передбачено статтею 27 Закону України «Про державний бюджет України на 2016 р.». Безперечно логічний крок, але рівень підпорядкування повинен бути адекватним – це обласні центри та міста обласного значення з населенням не менше 200 тисяч.

Важлива проблема цього напряму освіти – регіональне та галузеве замовлення, що може покриватись за додаткові кошти бюджетів різних рівнів, великих роботодавців і платників податків.

На сьогодні впроваджується нова – трирівнева модель фінансування професійно-технічної освіти, яка прописана у проекті нового Закону «Про професійну освіту» яка передбачає такі джерела фінансування:

1. Освітня субвенція з державного бюджету на здобуття учнями системи професійно-технічної освіти повної загальної середньої освіти, а також відповідна державна програма фінансування здобуття професійної освіти за професіями загальнодержавного значення;

2. Місцеві бюджети, які фінансуватимуть підготовку кадрів для своїх регіональних ринків праці (обласні центри та міста з населенням не менше 200 тисяч жителів);

3. Кошти роботодавців, так зване галузеве замовлення.

Відзначимо, що нова модель потребує значної зміни пріоритетів розвитку ПТНЗ і зміни всіх компонентів формування нової системи такої освіти, оскілки цього вимагає сучасний ринок праці, нові стандарти та умови ринку в Україні. Слід підтримати позицію Комітету ВРУ з питань науки і освіти, який провів багато нарад, зустрічей, на яких обговорювались напрями збереження навчальних закладів за нинішніх умов і забезпечення збереження матеріальної та кадрової бази. В цілому, економіка країни потребує більше випускників професійно-технічних навчальних закладів, коледжів і технікумів ніж випускників вищих навчальних закладів. За структурою бюджетних видатків держава більшою мірою фінансує заклади вищої освіти ніж професійно-технічні та вищі навчальні заклади І-ІІ рівнів акредитації. Необхідно розробити національну програму підвищення престижності професійно-технічної освіти, яка врахує об'єктивні обставини розвитку національної економіки та надвисокий попит серед молоді на вищу освіту ніж освіта, що надається в професійно-технічних навчальних закладах, технікумах і коледжах і суттєво підвищить престиж навчання в таких спеціалізованих закладах освіти.

Як вияв реальної демократії у реформуванні вищої освіти було створення, як передбачено Законом України «Про вищу освіту» ще у 2014 році, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти – НАЗЯВО. Кабінет Міністрів України 27 липня 2016 року вніс зміни до статуту, затвердив персональний склад, визначив граничну чисельність та штатний розпис. До повноважень НАЗЯВО входить формування вимог до системи забезпечення якості вищої освіти, розробка положення про акредитацію освітніх програм, проведення ліцензійної експертизи щодо можливості видачі ліцензії на впровадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти, присвоєння певних статусів вищим навчальним закладам, контроль за процесом захисту дисертацій.

За визнанням першого заступника міністра освіти і науки України Інни Совсун, у реформуванні функціонування системи вищої освіти України зроблено чимало: імплементовано новий Закон України «Про вищу освіту», змінено процедуру вступу до вищих навчальних закладів на прозору, автоматизовану процедуру; затверджено новий перелік галузей знань і спеціальностей, що наближає їх перелік до міжнародних класифікацій; скасовано типові штатні розписи, що забезпечує принцип університетської кадрової автономії; університетам дозволено самостійно формувати навчальні програми; створено умови для інтенсивнішої міжнародної співпраці в межах «Положення про академічну мобільність» та спрощення процедури визнання іноземних дипломів (нострифікації). Приєднання до «Горизонту 2020» відкрило для студентів і науково-педагогічних працівників хороші можливості вивчення міжнародного досвіду. Ключовим завданням стало оновлення змісту освіти: обрані за конкурсом члени науково-методичних комісій мають розробляти нові стандарти, стандарти нового покоління, без адміністративних вказівок для університетів, які предмети і в якому порядку мають вивчати студенти. Очікуються

кардинальні зміни фінансування вищої освіти, зменшується кількість вищих навчальних закладів; посилюється боротьба за академічну доброчесність, проти плагіату, запускається за підтримки Посольства США в Україні «Проект сприяння академічній доброчесності в Україні». На разі стоїть питання про зовнішнє оцінювання знань абітурієнтів при вступі до магістратури. В цілому ці реформаторські кроки у галузі вищої освіти супроводжувались і супроводжуються науковими дослідженнями науковців-економісті, критичним аналізом і оцінками шляхів реформування та підвищення якості вищої освіти.

Зазначимо, що з 2017 року проведена кардинальна зміна фінансування вітчизняної сфери освіти та передбачено новий механізм фінансування загальноосвітніх навчальних закладів. За рахунок освітньої субвенції передбачається фінансування заробітної плати педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів, а також професійно-технічних навчальних закладів в частині надання повної загальної середньої освіти. Всі ці витрати пов'язані з утриманням загальноосвітніх навчальних закладів, в тому числі і оплата праці господарського та навчально-допоміжного персоналу, мають здійснюватись за рахунок коштів місцевих бюджетів. Для забезпечення фінансування переданих видатків на утримання загальноосвітніх навчальних закладів і медичних закладів Законом України «Про Державний бюджет України на 2017» передбачена додаткова дотація в обсязі 14,9 млрд. грн. для обласних і районних бюджетів та бюджетів об'єднаних територіальних громад. З 1 січня 2017 р. здійснено підвищення посадових окладів працівників першого тарифного розряду, відповідно й посадових окладів працівників всіх інших тарифних розрядів і підвищення на 2 тарифні розряди посадових окладів педагогічних працівників, оплата праці яких здійснюється за рахунок освітньої субвенції. Для працівників інших навчальних закладів таке підвищення має здійснитися з 1 вересня 2017 р.

Щодо фінансування вищої освіти, то законом «Про Державний бюджет на 2017 р.» передбачено 20507,3 млн. грн.;, але обсяг видатків на оплату комунальних послуг та енергоносіїв у змозі покрити не більше 40 відсотків необхідної потреби вищих начальних закладів, що загрожує зривом навчального процесу через недотримання температурного режиму та необхідності продовження канікул. За даними Міністерства освіти та науки, додаткові потреби у бюджетних асигнуваннях для оплати комунальних послуг і енергоносіїв складають 968,9 млн. грн.

У 2017 році виплата академічних стипендій студента (курсантам) вищих навчальних закладів здійснюється за окремою бюджетною програмою, на що передбачено 3985,7 млн. грн., що в цілому дасть змогу підвищити стипендії:

- для студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації – 830 гривень на місяць, що на 33,4% більше у порівнянні з 2016 р. і гостродефіцитним спеціальностям – 1056 гривень, що на 54,3 % більше;

- для студентів вищих начальних закладів III-IV рівнів акредитації – 1100 гривень на місяць, що на 33,4% більше у порівнянні з 2016 р. і гостродефіцитним спеціальностям – 1400 гривень, що на 54,3 % більше.

Змінено підходи до надання стипендій без залежності від середнього балу, до рейтингу успішності, що буде складатись на підставі об'єднаних і прозорих характеристик та можливості підвищення на 45,5%.

Слід відмітити, що згідно загальної тенденції поступового збільшення фінансування освіти на наступний рік, наукова сфера має серйозні резерви в цьому напрямі, зокрема прийняте фінансування у розмірі 1050048,6 тис. гривень на 2017 рік не враховує наступне: додаткові міжнародні зобов'язання Україні, які прийняті чи набули чинності, зокрема, це підписана 27.06.2016р і ратифікована ВРУ Угода з Європейським співтовариством з атомної енергії (на рівні 200 000 євро); збільшення розміру Державних премій, стипендій, гранти в галузі освіти, науки і техніки, стипендії переможцям міжнародних конкурсів (на рівні 1 459,6 тис. грн.); існування нагальної потреби вищих навчальних закладів у сучасних наукових приладах (420 млн. грн.); збереження потенціалу переміщених вищих навчальних закладів, які евакуйовані із Донецької та Луганської областей (на рівні 20284 тис. грн.) і капітальні ремонти 4 установ (на рівні 1956,2 тис. грн.).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Відзначимо, що зусилля науковців економістів і управлінців були спрямовані на нарощення національного інтелектуального потенціалу, вивчення та впровадження іноземного наукового досвіду в інноваційній розвиток України, системне сприяння об`єднанню зусиль влади, науки, інвесторів, представників підприємницької діяльності і бізнесу для інноваційного розвитку України.

Так, члени СЕУ, зокрема секції освіти та науки проводили дослідження як у державних, так і приватних організаціях [3]. Державний сектор науки представлений науковцями Національної академії наук України, галузевими академіями наук, науково-дослідними підрозділами університетів, дослідними підрозділами окремих міністерств провів суттєві дослідження сучасного стану сфери освіти та науки і напрямів її модифікації. Було проаналізовано основні напрями формування нової парадигми суспільства знань і економіки знань та процес модернізації сфери освіти та науки як об'єкту державного управління в Україні.

Базовий економічний науковий потенціал наукових державних, приватних і громадських організацій, в умовах відносно стабільного розвитку та уваги влади, на жаль, залишаються на не належному рівні, що пояснюється багатьма перешкоджаючими чинниками, до яких, насамперед, можна віднести: незадовільний рівень фінансування; низький рівень матеріально-технічної бази наукових досліджень; незадовільний і недосконалий попит на результати наукових досліджень, в тому числі, дисертаційних розробок; надмірне завантаження науково-педагогічних кадрів університетів викладацькою роботою, чим обумовлено недостатній рівень і ефективність науки вищих закладів освіти; вкрай недосконала нормативно-правова та організаційна база функціонування наукових установ і підрозділів; майже повна відсутність об`єктивних критеріїв оцінки результатів діяльності науковців. Як наслідок, низький рівень престижу наукової роботи, відтік талановитих вчених, особливо молоді, за кордон і критичне відношення наукової спільноти до стратегічних перспектив підвищення ефективності наукової діяльності.

Література.

1. Генріх Бортіс. Інституції, поведінка, та економічна теорія. Внесок до класико-кейнсіанської політичної економії. – К, 2007 р., - 560 с.
2. Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення: матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України 1 червня 2016 року / Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти. – К.: Парлам. вид-во, 2016. – 320 с.
3. Звіт про діяльність Спілки економістів України за 2016 рік. – К., 2017. – с. 270.

References.

1. Henry Borttis. Institutions, behavior, and economic theory. Contribution to classical-keynesian political economy. - K, 2007, - 560 p.
2. Vocational education as a component of the provision of qualified human resources of Ukraine: problems and solutions: materials of parliamentary hearings in the Verkhovna Rada of Ukraine, June 1, 2016 / Verkhovna Rada of Ukraine, Committee on Science and Education. - K.: Parlam. type-2016. - 320 p.
3. Report on the activities of the Union of Economists of Ukraine for 2016. - K., 2017. - p. 270.

Воротина Л.И., д-р экон. наук, профессор,
Европейский университет,
акад. АЭН Украины,
Воротин В.Е., д-р наук гос. упр,, профессор
Институт законодательства Верховного Совета Украины,
акад. АЭН Украины

НАПРАВЛЕНИЯ МОДИФИКАЦИИ СФЕРЫ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ В УКРАИНЕ

Статья посвящена исследованию современного состояния сферы образования и науки и направления его модификации. Проанализированы основные направления формирования новой парадигмы общества знаний и экономики знаний и процесса модернизации сферы образования и науки как объекта государственного управления в Украине.

Ключевые слова: *образование и наука, модификация и модернизация, общество и экономика знаний, механизмы и инструменты государственного управления.*

Vorotina L.I., Dr. econ. sciences, prof.,
European University
acad. AEN of Ukraine
Vorotin V.E., Dr. of pabl. adm., prof.
Institute of legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine,
acad. AEN of Ukraine

DIRECTIONS OF MODIFICATION OF THE EDUCATION AND SCIENCE SCOPE IN THE CONTEXT OF COMPETITIVE ADVISING FORMS IN UKRAINE

The article is devoted to the research of the current state of the sphere of education and science and directions of its modification. The main directions of formation of a new paradigm of knowledge society and knowledge economy and the process of modernization of the sphere of education and science as an object of public administration in Ukraine are analyzed.

The paper reveals theoretical issues and defines the essence and main features of the current state of economics with different levels of development of market relations in the context of the formation of the knowledge economy. It is proved that despite the lack of unity in the problem of world science, the effective market economy of the beginning of the third millennium is formed and functions on knowledge, education, information, innovations, which materialize in the form of new highly effective high-tech technologies and products. The knowledge economy does not only operate with knowledge and does not replace it with real production; it is a qualitatively new system of their use and introduction into economic activity.

The article concludes that the basic economic scientific potential of scientific public, private and public organizations, in conditions of relatively stable development and attention of the authorities, unfortunately, remains at an inadequate level and impedes factors.

Key words: *education and science, modification and modernization, society and knowledge economy, mechanisms and tools of public administration.*

УДК 1+32+33+34+35
JEL D31

Кураташвили Анзор Альфредович, д.э.н.,
Вице-Президент Международной Академии
социально-экономических наук,
Международной Академии политического менеджмента
и Международной Академии юридических наук,
Действительный член Нью-Йоркской Академии наук

ПРОБЛЕМА КОНКУРЕНЦИИ И КРИТЕРИЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ СОЦИАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОЙ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

В научном труде рассматриваются проблема конкуренции в условиях социально ориентированной рыночной экономики, и на основе исследований автора им предлагается и обосновывается принципиально новый критерий эффективности данной рыночно-экономической системы.

В частности, в научном труде рассматривается созданная автором Теория необходимости сочетания экономической цели экономики и ее социальной ориентации, в соответствии с которой, исходя из интересов социальной цели – исходя из интересов народа, автором определен принципиально новый критерий эффективности социально ориентированной рыночной экономики.

Следовательно, в соответствии с Теорией необходимости сочетания экономической цели экономики и ее социальной ориентации, в качестве критерия эффективности социально ориентированной рыночной экономики автор считает необходимым и обоснованным рассматривать не только экономическую, но и, прежде всего, социальную результативность экономических отношений.

Ключевые слова: *Проблема конкуренции, Социально ориентированная рыночная экономика, Теория необходимости сочетания экономической цели экономики и ее социальной ориентации, Критерий эффективности социально ориентированной рыночной экономики.*

Постановка проблемы. Исследование проблемы конкуренции в условиях социально ориентированной рыночной экономики имеет принципиальное значение, ибо социально ориентированная рыночная экономика характеризуется важной специфической особенностью, в отличие от рыночной экономики в традиционном понимании.

Отмеченная особенность вызвана тем, что в отличие от рыночной экономики вообще, которой свойственна чисто экономическая нацеленность, социально ориентированная рыночная экономика, наряду с экономической нацеленностью характеризуется и социальной ориентацией данной рыночно-экономической системы, что требует принципиально нового подхода к проблеме конкуренции и к оценке ее результатов.

Именно вышеотмеченным определяется и обосновывается выбор данной темы исследования.

Анализ последних публикаций. Анализ научных исследований, и, в частности, анализ последних исследований свидетельствует о том, что фактически не

встречаются научные труды, в которых проблема конкуренции – углубленный анализ проблемы конкуренции – рассматривалась бы с учетом специфических особенностей функционирования социально ориентированной рыночной экономики, хотя данная проблема, безусловно, имеет принципиальное значение.

Нерешенные части проблемы. Одной из важных нерешенных проблем конкуренции является проблема учета особенностей конкуренции в условиях социально ориентированной рыночной экономики, в соответствии с которой, исходя из интересов народа, автором определен принципиально новый критерий эффективности социально ориентированной рыночной экономики.

Цель статьи. Целью статьи является внедрение, как в сферу научных исследований, так и в практику государственного управления и, в частности, в управлении экономикой и бизнесом, созданной автором Теории необходимости сочетания экономической цели экономики и ее социальной ориентации, и внедрение, с учетом раскрытой автором специфической особенности конкуренции в условиях социально ориентированной рыночной экономики, принципиально нового критерия эффективности экономики и бизнеса, заключающегося в том, что в качестве отмеченного критерия в условиях социально ориентированной рыночной экономики необходимо рассматривать не только экономическую, но и, прежде всего, социальную результативность деятельности в сфере экономики и бизнеса, имеющей принципиальное значение с точки зрения интересов народа.

Результаты исследования. Исследование проблемы конкурентоспособности в условиях социально ориентированной рыночной экономики имеет принципиальное значение для решения, как экономических, так и социальных проблем в обществе и в государстве.

Необходимо особо отметить, что проблема конкуренции в условиях социально ориентированной рыночной экономики характеризуется важной специфической особенностью, с учетом того, что сущность социально ориентированной рыночной экономики, заключается в функционировании такой рыночно-экономической системы, для которой характерны одновременно стремление к получению максимальной прибыли и социальная ориентация [1; 2; 3; 4; и др.].

Притом, важно учесть, что по мере развития общества и государства, наряду с экономической целью экономики и бизнеса все более возрастает – должно возрастать – значение социальной ориентации рыночно-экономической системы, ибо лишь экономический нацеленный бизнес, как правило, является криминальным бизнесом.

Следовательно, для практической реализации социальной ориентации экономики и бизнеса – для эффективной реализации сущностной природы социально ориентированной рыночной экономики, с учетом специфики ее функционирования, по моему глубокому убеждению, принципиальное значение имеет правовое обеспечение процесса конкуренции в условиях отмеченной рыночно-экономической системы, что может быть обеспечено лишь государственной властью.

Таким образом, социально ориентированная рыночная экономика характеризуется регулирующей и управляющей ролью государства в функционировании экономической жизни общества, без чего практическая реализация интересов народа неосуществима.

Следовательно, трудно согласится с теорией Адама Смита, согласно которой интересы народа будто бы осуществляются автоматически, в результате действия «невидимой руки» рынка [5, с. 332].

Важно обратить здесь особое внимание и на то, что, по моему глубокому убеждению, даже государственное регулирование экономики само собой не может означать и не означает ее социальную ориентацию, так как государство, в зависимости от целевой направленности функционирования общественно-государственной системы [6; и др.], может регулировать экономику не только исходя из социальной цели, а даже – наоборот.

В соответствии с вышеотмеченным, государство может регулировать экономику также исходя лишь из экономической цели, и оно (государство) может фактически не учитывать необходимость ее социальной ориентации.

Поэтому, в связи с суждением о регулирующей и управляющей роли государства в функционировании экономики, на мой взгляд, прежде всего, следует конкретно обратить внимание на необходимость регулирования государством рыночной экономики не только с точки зрения ее экономической эффективности, но и с целью ее социальной ориентации, ибо государственное регулирование, как уже отмечалось, фактически может даже противоречить социальной ориентации рыночной экономики.

Исходя из отмеченного, логически напрашивается необходимость определения принципиально нового критерия эффективности экономики и бизнеса.

Именно этим обусловлено создание мной Теории необходимости сочетания экономической цели экономики и ее социальной ориентации, на основе которой мной же определен принципиально новый критерий эффективности экономики и бизнеса.

В частности, по моему научно обоснованному убеждению, в качестве критерия эффективности экономики и бизнеса в условиях социально ориентированной рыночной экономики необходимо рассматривать не только экономическую, но и, прежде всего, социальную результативность экономики и бизнеса, как внутри государства, так и в сфере международных экономических отношений.

Следует здесь же особо обратить внимание на то, что социально ориентированная рыночная экономика, а, точнее, как было принято называть ранее (т.е. изначально) – социальное рыночное хозяйство или социальная рыночная экономика [7; с. 15, 21, 22 и др.; 8, с. 164, 338 и др.], как теоретически, так и практически родилась в Европе.

Поэтому, вполне закономерно и вовсе неудивительно, что Европейский Союз характеризуется социально ориентированной рыночной экономикой.

Притом, именно социальная ориентация рыночной экономики вызывает стремление многих государств к Европейскому Союзу, хотя это вовсе не отрицает

существование социальной ориентации рыночной экономики и в некоторых других государствах, не находящихся в Европейском Союзе.

В связи с социально ориентированной рыночной экономикой, необходимо отметить, что хотя она родилась в условиях капитализма, которому, даже независимо от уровня жизни народа, свойственна чисто экономическая направленность – стремление к получению максимальной прибыли, которому свойственно господство денег, господство рынка, господство прибыли, господство капитала над человеком, но само рождение социально ориентированной рыночной экономики, по моему глубокому убеждению, является, с одной стороны, вынужденным «модифицированием» капиталистической системы, направленной на спасение капитализма, а, с другой стороны, социально ориентированная рыночная экономика является закономерным – хотя в начале она и была неосознанным (и даже ныне для многих является неосознанным) проявлением Философии социальной цели [6; и др.], ибо человечество на основе созданных профессором Альфредом Кураташвили – Философии социальной цели, Теории верховенства интересов народа [9; и др.] и Теории сбалансированности прав и ответственности должностных лиц [10; и др.], закономерно и неминуемо движется и будет двигаться к построению Истинно человеческого общества и Истинно человеческого государства, теории которых также созданы профессором Альфредом Кураташвили [11; 12; 13; и др.].

Вместе с тем, хотя Философия социальной цели, как закономерность общественно-государственного развития, эволюционным путем пробивает – и будет пробивать – себе дорогу, однако это происходит очень медленно и с преодолением огромных препятствий, притом, порой, с преодолением даже искусственно создаваемых больших препятствий, ибо господство денег, господство рынка, господство прибыли, господство капитала, свойственное капитализму, без борьбы никогда не сдает свои позиции.

Поэтому, принципиально важно отметить, что без вмешательства государства в функционирование экономики и общественной жизни, исходящего из интересов народа, не только невозможна неуклонная социальная нацеленность развития общества и государства, но и неосуществима эффективная социальная ориентация рыночной экономики, ибо, как уже отмечалось, сущность социально ориентированной рыночной экономики заключается в функционировании такой рыночно-экономической системы, для которой характерны одновременно стремление к получению максимальной прибыли и социальная ориентация [1; и др.].

Следовательно, актуальность и принципиальная значимость проблемы государственного управления и государственного регулирования экономики и бизнеса, все более возрастает на современном этапе, что обусловлена, прежде всего, тем, что мировой экономический кризис создал большие сложности для решения социальных проблем и, соответственно, для практической реализации социальной ориентации рыночно-экономической системы.

Вместе с тем, в связи с суждением о регулирующей и управляющей роли государства в функционировании экономики, считаю необходимым обратить здесь

внимание также на то, что правовое дерегулирование экономики со стороны государства – как одна из важнейших форм ее государственного регулирования и государственного управления, в определенных конкретных условиях может способствовать эффективному функционированию рыночной экономики, как с точки зрения экономической эффективности, так и с точки зрения практической реализации социальной ориентации рыночно-экономической системы, ибо правовое дерегулирование экономики государством представляет собой именно одну из важнейших форм ее государственного регулирования и государственного управления, так как и дерегулирование экономики регулируется государством [1, с. 30-31].

Что же касается проблемы конкуренции, то в условиях социально ориентированной рыночной экономики, на основе созданной мной Теории необходимости сочетания экономической цели экономики и ее социальной ориентации, основанной в свою очередь на Философии социальной цели, и с учетом социальной ориентации данной рыночно-экономической системы, в качестве критерия эффективности экономики и бизнеса, необходимо рассматривать – не только экономическую, но и, прежде всего, социальную результативность функционирования рыночно-экономической системы.

Следовательно, в условиях социально ориентированной рыночной экономики, не только в решении внутригосударственных проблем, и, в частности, не только в решении проблем экономики и бизнеса внутри государства, но и в решении проблем в сфере международного бизнеса и международных экономических отношений в целом, государственная власть должна руководствоваться не узкоэкономическими интересами, а должна она основываться именно на Философии социальной цели [3; и др.] и на Теории необходимости сочетания экономической цели экономики и ее социальной ориентации.

Таким образом, в условиях социально ориентированной рыночной экономики, в решении проблем конкуренции и конкурентоспособности экономики и бизнеса, и при оценке результатов конкуренции, принципиально важно учитывать не только экономическую, но и, *прежде всего,* социальную результативность, ибо экономика и бизнес, в конечном счете, должны служить интересам народа – должны служить верховенству интересов народа [9; и др.], а не деньгам, не прибыли, не капиталу, несмотря на их важность, ибо деньги, прибыль, капитал, должны рассматриваться лишь как средства реализации социальной цели – лишь как средства реализации интересов народа.

Притом, решение вышеотмеченной двуединой задачи возможно лишь путем эффективного использования государственной властью правового фактора.

Выводы. Исходя из всего вышеизложенного, подтверждается безусловная важность решения двуединой задачи социально ориентированной рыночной экономики в процессе конкуренции, которое может быть эффективно осуществлено на основе Теории необходимости сочетания экономической цели экономики и ее социальной ориентации, основанной в свою очередь на Философии социальной цели, ибо именно на отмеченной теоретической основе, в качестве критерия

эффективности экономики и бизнеса необходимо рассматривать – не только экономическую, но и, прежде всего, социальную результативность функционирования рыночно-экономической системы.

Литература.

1. Кураташвили Анзор А. Социально ориентированная рыночная экономика и влияние правового фактора на ее эффективное функционирование (монография на грузинском языке). Тбилиси: Международное издательство “Прогресс”, 2008. – 240 с.
2. Кураташвили Анзор А. Социально ориентированные рыночные отношения и правовой фактор. Труды Грузинского технического университета. 1998, № 5 (421). Тбилиси: Издательство "Технический университет", 1998, с. 132-133.
3. Кураташвили Анзор А. Рыночная экономика и правовой фактор. BULLETIN "Medicine, Science, Innovation and Business New" ("Новости медицины, науки, инновации и бизнеса – голос профессионалов и бизнесменов США, СНГ и других стран мира"). Volume 6, Number 7 (57), July, 1999. New York, USA, p. 6.
4. Kuratashvili Anzor. Socially Orientated Market Economy: Contradictions and the Ways of their Overcoming. International Scientific Journal "Progress", 2001, №1-2. Tbilisi: International Publishing House "Progress", 2001, p.53-56.
5. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М.: Издательство социально-экономической литературы, 1962. – 684 с.
6. Кураташвили Альфред А. Философия социальной цели. Принципиально новое научное направление – исходная теоретическая основа формирования и функционирования истинно человеческого общества и государства (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003. – 352 с.
7. Эрхард Л. Благосостояние для всех. – М.: Начала - Пресс, 1991. – 336 с.
8. Эрхард Л. Полвека размышлений: Речи и статьи. – М.: Руссико: Ордынка, 1993. – 608 с.
9. Кураташвили Альфред А. Теория верховенства интересов народа. Принципиально новое научное направление и системообразующая теория управленческого права, правовой системы истинно человеческого общества и социально-экономических наук в целом (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003. – 336 с.
10. Кураташвили Альфред А. Теория сбалансированности прав и ответственности должностных лиц. Принципиально новое научное направление – необходимая научная основа защиты интересов человека и социально-экономического прогресса (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003.
11. Кураташвили Альфред А. Теория истинно человеческого – классического (образцового) – общества. Труды Грузинского технического университета, 1998, №3 (419). Тбилиси: Издательство «Технический университет», 1998.
12. Кураташвили Альфред А. Социально-экономическая теория будущего – истинно человеческого общества. Известия Академии наук Грузии. Серия экономическая. Том 7, 1999, №1-2. Тбилиси: "Мецниереба", 1999.
13. Кураташвили Альфред А. Альтернативное представление об ориентации общества и государства. BULLETIN "Medicine, Science, Innovation and Business New" ("Новости медицины, науки, инновации и бизнеса – голос профессионалов и бизнесменов США, СНГ и других стран мира"). Volume 6, Number 10 (60), October, 1999. New York, USA.

References.

1. Kuratahvili Anzor A. Social`no orientirovanna, r[noqna, 'konomika i vli,nie pravovogo faktora na ee 'ffektivnoe funkcionirovanie (monografi, na gruzinskom ,z[ke). Tbilisi: Mejdunarodnoe izdatel`stvo “Progress”/ 2008. – 240 s.

2. Kuratahvili Anzor A. Social`no orientirovann[e r[noqn[e otnoheni, i pravovoy faktor. Trud[ Gruzinskogo texniqeskogo universiteta. 1998/ № 5 (421). Tbilisi: Izdatel`stvo ~Texniqeskiy universitet~/ 1998/ s. 132-133.
3. Kuratahvili Anzor A. R[noqna, 'konomika i pravovoy faktor. BULLETIN ~Medicine/ Science/ Innovation and Business New~ (~Novosti medicin[/ nauki/ innovacii i biznesa – golos professionalov i biznesmenov SHA/ SNG i drugix stran mira~). Volume 6/ Number 7 (57)/ July/ 1999. New York/ USA/ r. 6.
4. Kuratashvili Anzor. Socially Orientated Market Economy: Contradictions and the Ways of their Overcoming. International Scientific Journal ~Progress~/ 2001/ №1-2. Tbilisi: International Publishing House ~Progress~/ 2001/ p.53-56.
5. Smit A. Issledovanie o prirode i priqinax bogatstva narodov. M.: Izdatel`stvo social`no-'konomiqeskoy literatur[/ 1962. – 684 s.
6. Kuratahvili Al`fred A. Filosofi, social`noy celi. Principial`no novoe nauqnoe napravlenie – isxodna, teoretiqeska, osnova formirovani, i funkcionirovani, istinno qeloveqeskogo obwestva i gosudarstva (monografi, na gruzinskom/ angliyskom i russkom ,z[kax). Tbilisi: Mejdunarodnoe izdatel`stvo «Progress»/ 2003. – 352 s.
7. "rxard L. Blagososto,nie dl, vsex. – M.: Naqala - Press/ 1991. – 336 s.
8. "rxard L. Polveka razm[hleniy: Reqi i stat`i. – M.: Russiko: Ord[nka/ 1993. – 608 s.
9. Kuratahvili Al`fred A. Teori, verxovenstva interesov naroda. Principial`no novoe nauqnoe napravlenie i sistemoobrazu;wa, teori, upravlenqeskogo prava/ pravovoy sistem[istinno qeloveqeskogo obwestva i social`no-'konomiqeskix nauk v celom (monografi, na gruzinskom/ angliyskom i russkom ,z[kax). Tbilisi: Mejdunarodnoe izdatel`stvo «Progress»/ 2003. – 336 s.
10. Kuratahvili Al`fred A. Teori, sbalansirovannosti prav i otvetstvennosti doljnostn[x lic. Principial`no novoe nauqnoe napravlenie – neobxodima, nauqna, osnova zawit[interesov qeloveka i social`no-'konomiqeskogo progressa (monografi, na gruzinskom/ angliyskom i russkom ,z[kax). Tbilisi: Mejdunarodnoe izdatel`stvo «Progress»/ 2003.
11. Kuratahvili Al`fred A. Teori, istinno qeloveqeskogo – klassiqeskogo (obrazcovogo) – obwestva. Trud[ Gruzinskogo texniqeskogo universiteta/ 1998/ №3 (419). Tbilisi: Izdatel`stvo «Texniqeskiy universitet»/ 1998.
12. Kuratahvili Al`fred A. Social`no-'konomiqeska, teori, buduwego – istinno qeloveqeskogo obwestva. Izvesti, Akademii nauk Gruzii. Seri, 'konomiqeska,. Tom 7/ 1999/ №1-2. Tbilisi: ~Mecniereba~/ 1999.
13. Kuratahvili Al`fred A. Al`ternativnoe predstavlenie ob orientacii obwestva i gosudarstva. BULLETIN ~Medicine/ Science/ Innovation and Business New~ (~Novosti medicin[/ nauki/ innovacii i biznesa – golos professionalov i biznesmenov SHA/ SNG i drugix stran mira~). Volume 6/ Number 10 (60)/ October/ 1999. New York/ USA.

Кураташвілі Анзор Альфредович (Тбілісі, Грузія), *д.е.н.,*
Віце-Президент Міжнародної Академії соціально-економічних наук,
Міжнародної Академії політичного менеджменту і Міжнародної Академії
юридичних наук, Дійсний член Нью-Йоркської Академії наук

ПРОБЛЕМА КОНКУРЕНЦІЇ ТА КРИТЕРІЙ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У науковій праці розглядаються проблема конкуренції в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки, і на основі досліджень автора їм пропонується та обґрунтовується принципово новий критерій ефективності даної ринково-економічної системи. Зокрема, в науковій праці розглядається створена автором Теорія необхідності поєднання економічної мети економіки та її соціальної орієнтації, відповідно до якої, виходячи з інтересів соціальної мети – виходячи з інтересів народу, автором визначено новий критерій ефективності соціально орієнтованої економіки. Отже, відповідно до Теорії необхідності поєднання економічної мети

економіки та її соціальної орієнтації, в якості критерію ефективності соціально орієнтованої ринкової економіки автор вважає необхідним та обґрунтованим розглядати не тільки економічну, але й, перш за все, соціальну результативність економічних відносин.

Ключові слова: *Проблема конкуренції, Соціально орієнтована ринкова економіка, Теорія необхідності поєднання економічної мети економіки та її соціальної орієнтації, Критерій ефективності соціально орієнтованої ринкової економіки.*

Kuratashvili Anzor A. (Tbilisi, Georgia), *Doctor of Economic Sciences,*
Vice-President of the International Academy of Social-Economic Sciences,
Vice-President of the International Academy of Political Management and
Vice-President Academician of the International Academy of Juridical Sciences,
Full Member of the New York Academy of Sciences

THE PROBLEM OF COMPETITION AND THE CRITERION OF EFFECTIVENESS OF SOCIALLY ORIENTED MARKET ECONOMY

Scientific work deals with the problem of competition in a socially oriented market economy, and on the basis of the author's research, he proposes and substantiates a fundamentally new criterion for the effectiveness of this market-economic system.

In particular, the scientific work considers the Theory of the need to combine the economic goal of the economy and its social orientation, according to which, based on the interests of the social goal - based on the interests of the people, the author defines a fundamentally new criterion for the effectiveness of a socially oriented market economy.

Consequently, in accordance with the Theory of the need to combine the economic goal of the economy and its social orientation, the author considers it necessary and grounded to consider not only the economic, but, above all, the social effectiveness of economic relations in an oriented market economy as a criterion for the effectiveness of a socially oriented market economy.

Key words: *Competition problem, Socially oriented market economy, Theory of the necessity of combining the economic goal of the economy and its social orientation, The Criterion of the effectiveness of a socially oriented market economy.*

УДК 316.334.3
JEL A13, I38

Назарова Г.В., д.е.н., професор,
завідувач кафедрою економіки та соціальних наук
ХНЕУ ім. С.Кузнеця;
Степанова Е.Р., к.е.н., доцент
кафедри економіки та соціальних наук
ХНЕУ ім. С. Кузнеця

МІЖНАРОДНІ СОЦІАЛЬНІ ПРОГРАМИ ТА ІНСТИТУЦІЇ

Розглянуто основні аспекти соціальної політики. Проаналізовано діяльність соціальних програм та інституцій, що діють на території ЄЕС та спрямовані на подолання проблем бідності, гендерної нерівності та урегулювання соціально-трудових відносин. Розкрито сутність понять «соціальна інституція» та «міжнародна інституція». Наведено перелік соціальних програм та інституцій із зазначенням специфіки їх діяльності.

Ключові слова: *соціальна інституція, соціальна програма, соціальна політика, міжнародна інституція, соціально-трудові відносини*

Постановка проблеми. Соціальна політика є найважливішим напрямком державного регулювання економіки, складовою частиною внутрішньої політики держави, спрямованої на забезпечення добробуту й усебічного розвитку його громадян і суспільства загалом.

У кожній країні існують свої пріоритетні напрямки, державні інститути і певні інструменти та механізми, що дозволяють реагувати на потреби соціально-економічного розвитку суспільства. У сукупності це визначає національну модель розвитку держави. Однак, існує загальна тенденція, характерна для всіх промислово–розвинених країн – це розширення функцій держави в економічному і соціальному розвитку суспільства.

Від того, наскільки правильно буде проводитися соціальна політика, залежить ступінь адаптації України до внутрішніх і зовнішніх викликів, розвиток громадянського суспільства.

Незважаючи на зниження ролі держави в сучасних трансформаційних умовах посилилось та розширилось фінансування соціальних програм, за допомогою яких здійснюється політика стабілізації соціально-економічного становища суспільства. Розвиток прогресивної та ефективної для кожної держави моделі соціальної політики є одним з основних показників добробуту громадянського суспільства та позиції країни на міжнародній арені.

Аналіз останніх публікацій. Характеризуючи ступінь розробленості проблеми, зазначимо, що основні теоретичні засади дослідження соціальної політики викладені у працях зарубіжних вчених та фахівців Р.Агуна, М.Вінера, Е.Джеймс, Е.Ендрюс, А.Іглесіаса, М.Ісаєва, Г. Мак Таггарта, В.Роїка, Р.Рофмана, М.Рутковські, Л.Сичової, С.Смирнова, Р.Хольцмана, Е.Фулту.

Проблематику соціальної політики України в різний час досліджували вітчизняні науковці, серед яких В.Бесараб, В.Гошовська, І.Гнибіденко, М.Кравченко, Т.Кір'ян, Е.Лібанова, О.Палій, І.Пижик, А.Решетніченко, В.Скуратівський, Б.Зайчук, О.Зарудний, П.Шевчук, А.Ягодка, В.Яценко та ін..

Невирішені частини проблеми. Зокрема, варто зауважити, що в Україні на сьогодні діє цілий ряд соціальних програм. Урядом нашої країни досліджувався досвід різних країн і цей досвід став базисом багатьох соціальних програм, які синтезують закордонний багаторічний довід та вітчизняні національні особливості.

Так, Кабінетом Міністрів України була прийнята Комплексна програма забезпечення реалізації Стратегії подолання бідності [1], в якій щороку затверджуються плани заходів, спрямовані на подолання бідності, розробляються та виконуються регіональні програми щодо подолання бідності. Адже дана проблема є актуальною і потребує подальшого розв'язання не лише на вітчизняному просторі, а й за кордоном.

Не втратила гостроти проблема бідності серед працюючого населення [2]. Кожна четверта сім'я з дітьми, в якій всі дорослі працюють, належить до категорії бідних.

Не розв'язана проблема охоплення бідного населення соціальною підтримкою. Тільки 57% осіб, що належать до категорії бідних за критерієм прожиткового мінімуму, отримують один з видів соціальної допомоги.

Крім того, не ліквідовано заборгованість із заробітної плати, не запроваджено ефективну систему надання державної допомоги.

Для розв'язання проблеми бідності необхідна цілеспрямована політика, що ґрунтується на економічних та фінансових можливостях держави та максимальній ефективності їх використання.

Бідність - це комплексна проблема, а її подолання є довготривалим процесом. Оптимальним варіантом розв'язання цієї проблеми є поєднання активної соціальної політики, спрямованої на відновлення і зростання зайнятості та створення умов для гідної праці, з ефективною підтримкою найуразливіших верств населення.

Саме тому доцільним є аналіз міжнародних соціальних програм та інституцій, адже саме інтегруючи та синтезуючи закордонний досвід з вітчизняними підходами можна подолати такі гострі проблеми.

Метою даної статті є аналіз основних міжнародних соціальних програм та інституцій, зокрема особливостей моделей соціального розвитку країн-членів Європейського Союзу для виявлення можливостей їх трансформації та інтеграції на сучасному етапі економічного та соціального розвитку України.

Результати дослідження. У розвинених демократичних країнах соціальний діалог широко визнаний як частина принципів, що формують так звану Європейську соціальну модель, що ґрунтується на високих економічних показниках, забезпечує цивілізоване ефективне регулювання соціальних відносин. В Україні згідно з проектом Закону України «Про соціальний діалог в Україні» [1], передбачено формування порядку формування, складу та організації роботи Національної тристоронньої соціально-економічної ради та територіальних соціально-економічних рад у регіонах. Однією з характеристик розвитку демократії в основних сферах

соціально-економічного життя держави є систематична участь громадян у розробці пріоритетних для регіону рішень та контроль за їх реалізацією у важливих з погляду інтересів громадян напрямках діяльності.

У більшості країн Європейського Союзу наразі діє національний тристоронній орган і декілька аналогічних органів, які займаються окремими питаннями в сфері соціальної політики. Роль тристороннього органу, в основному, консультативна і дорадча, тільки в окремих випадках він має повноваження приймати рішення (Литва, Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія).

Згідно зі звітом Європейської комісії в країнах ЄС домінують чотири основні моделі соціальних інституцій [3]: континентальна, англосаксонська, скандинавська і південно-європейська. Під моделлю соціального захисту розуміються сформовані принципи організації та функціонування програм соціального забезпечення. розглянемо їх більш детально.

Скандинавський тип (Данія, Швеція, Фінляндія). У цих країнах дистанція між індивідом і ринком підтримувалася за допомогою «соціального громадянства» і склалася своєрідна база солідарності, на яку спирається широка система соціального забезпечення, фінансована за рахунок високих податків при прогресивній шкалі оподаткування.

Ліберальний англосаксонський тип (Великобританія та Ірландія). Кожному гарантується мінімальний дохід, що забезпечує задоволення базових потреб у їжі, житлі і медичному обслуговуванні. Фінансування соціальної системи здійснюється як за рахунок страхових внесків, так і за рахунок податків при плоскій податковій ставці. У рамках даного типу традиційним одержувачем допомоги вважалася не окрема людина, а сім'я в особі її глави, тобто, найчастіше, чоловіки.

Корпоративний тип (Німеччина, Австрія, Франція та інші країни Бенілюксу). Центральне місце займає соціальне страхування, тісно прив'язане до зайнятості та сімейного стану. Фінансування проводилося, насамперед, у формі внесків працівників та роботодавців до страхових фондів, тобто держава не брала на себе основну соціальну відповідальність, виходячи з того припущення, що ринок впорається з цим самостійно.

Південно-європейський тип (Іспанія, Італія, Греція, Португалія). Ця модель розвивається дотепер і є перехідною. Як правило, соціальний захист перебував у турботи родичів, сім'ї та церкви при обмеженій участі держави, що погано поєднується з нинішніми тенденціями до індивідуалізації в соціальній культурі.

Метою єдиної соціальної політики Європейського Союзу є не тільки поліпшення добробуту населення кожної з держав-членів, але і подальший стійкий економічний і соціальний розвиток ЄС у цілому.

На основі аналізу існуючих європейських моделей соціальної політики, стає очевидним, що зберігається різниця в підходах щодо забезпечення соціальних благ і політично - господарських режимах різних країн ЄС, незважаючи на існуюче в останні роки зближення соціальних політик різних країн.

Відповідно до моделей соціально-економічної політики, притаманних певним групам країн - членів ЄС, формується спільна соціальна політика ЄС.

У розвитку спільної соціальної політики ЄС можна виокремити чотири основних етапи [4].

Перший етап розпочався із заснування в 1957 р. ЄЕС. Соціальна політика того часу характеризувалася окремими постановами, спрямованими на регулювання рівності жінок і чоловіків у професійній діяльності, гарантій пересування в межах ЄЕС.

Другий етап розпочався з підписання Маастрихтського договору в 1992 р., який заклав основи для впровадження спільної соціальної політики відповідно до рекомендацій Білої книги «Європейська соціальна політика: шлях для Союзу».

Третій етап розпочався визначенням основних завдань та напрямів діяльності Структурних Фондів ЄС.

Четвертий етап пов'язаний з розвитком впливу спільної соціальної політики на всі країни - члени ЄС, пристосування її до регіонів з різним рівнем соціального та економічного розвитку.

Перший етап формування характеризується створенням у межах ЄЕС:

- митного союзу як для промислових, так і сільськогосподарських товарів;
- спільного ринку з вільним рухом праці, капіталу та інших факторів виробництва;
- економічного союзу з вільним рухом продукції, людей, послуг та капіталу.

Крім цього, відбулася гармонізація та уніфікація соціальної, фіскальної та монетарної політики.

У Договір про заснування ЄЕС було додано розділ «Соціальна політика», який визначав рамки компетенції, завдання та методи діяльності органів у цій сфері. Згідно зі ст. 18 Договору завдання Європейської Комісії полягало у сприянні співпраці між країнами - членами ЄЕС у питаннях зайнятості, трудового законодавства, умов праці, професійної підготовки тощо.

Соціальне регулювання у цій сфері обмежувалося на той час лише основними гарантіями свободи пересування всередині ЄЕС, а також регулюванням рівності жінок і чоловіків у професійній діяльності, соціального захисту працівників, професійної освіти.

Розглянемо досвід країн ЄС в рамках впровадження соціальних програм та проектів [5].

В центрі політичних інтересів держав членів ЄС особливо гостро перебувають питання зайнятості та подолання бідності. Високий рівень зайнятості визнаний ключовим елементом пошуку шляхів розв'язання найбільш нагальних національних проблем, таких як старіння населення, стабільність пенсійного забезпечення, конкурентоспроможність або соціальна єдність. Соціальні партнери завжди володіють інформацією про ринок праці, що дуже важливо для успішного проведення політики зайнятості. Вони є ключовими учасниками ефективного виконання погодженої політики. Усі залучені сторони мають доступ до надійних статистичних даних та іншої необхідної інформації та технічні можливості для виконання покладених на них завдань.

В період трансформаційних змін розуміння суті процесу соціального забезпечення незмінно ґрунтується на нормах міжнародного права, одним із визначальних джерел якого вважається Європейська хартія про основні соціальні права трудящих, у ст.10 якої закріплено права у сфері соціального забезпечення. Таким чином, громадяни, які працюють, мають право на адекватний до одержаного доходу соціальний захист та соціальне забезпечення у випадку втрати заробітку, що настає в результаті соціального ризику. Непрацюючі ж громадяни, котрі не мають засобів до існування, мають право на соціальну допомогу в розмірі прожиткового мінімуму.

Посилення економічної активності населення та стимулювання підвищення якості робочої сили є тими факторами, що забезпечать сталий соціально-економічний розвиток країни. Саме для цього важливо подолати притаманні існуючим системам соціального забезпечення недоліки, які знижують мотиви до праці. Серед них варто виокремити так званий ефект доходу, що передбачає типову поведінку людини, якій держава виплачує соціальну допомогу. Крім того, до недоліків також спід віднести «ціновий ефект». У цьому випадку деякі системи соціальної допомоги зорієнтовані на те, що розмір допомоги встановлюється в залежності від рівня «нужденності». Тобто, чим бідніша сім'я, тим більше коштів вона отримує. У цій ситуації створюються передумови для зменшення стимулу до праці.

Безумовно, дія таких ефектів значною мірою залежить від структури контингенту отримувачів соціальної допомоги. На такі категорії населення, як пенсіонери, інваліди, одинокі матері (батьки), які з об'єктивних причин не можуть повноцінно працювати, зазначені ефекти не мають впливу. Проте у решти категорій отримувачів під впливом вищезгаданих ефектів дійсно знижуються мотиви до праці.

В даному аспекті особливої уваги заслуговує досвід Німеччини, де витрати на соціальне забезпечення за останні 20 років зросли в 2,5 разу, а діючий механізм надання соціальних допомог може деформувати та загострити проблему структурного безробіття. Усі резиденти Німеччини, які не мають джерел до існування, підлягають забезпеченню соціальною допомогою держави. Додатково до доходів, пенсій або допомог по безробіттю малозабезпеченим громадянам, матеріальне забезпечення яких не відповідає необхідному базовому рівню, «гідному» стандарту життя, надається грошова підтримка. Однак коли вони починають працювати, то втрачають усі або принаймні частину своїх допомог. Саме тому виплата соціальної допомоги малозабезпеченим особам у Німеччині триває ще протягом трьох місяців з дня влаштування на роботу. Таке поступове припинення виплати соціальної допомоги створює умови реципієнтам для покриття первинних витрат, пов'язаних зі зміною соціального статусу. Таким чином, соціальна система Німеччини покликана підтримувати малозабезпечених громадян, які потребують соціальної допомоги та водночас стимулювати до пошуку роботи тих, хто може працювати.

У Данії узгодження політики зайнятості, соціального захисту та мотивування до праці реалізується через права та обов'язки безробітних, перегляд яких був здійснений під час реформування системи управління ринком праці. При цьому особлива увага приділялась стимулюванню зусиль самого безробітного до пошуку нового місця роботи. Весь термін отримання допомоги по безробіттю був поділений

на два етапи - період підтримки та період активації. У випадку відмови від запропонованих заходів застосовуються санкції, а при повторній відмові безробітний втрачає право на отримання допомоги. Активізація застрахованих безробітних має розпочинатися до закінчення першого року «пасивного» отримання допомог для дорослого населення і після 6 місяців - для молоді.

Особливу увагу необхідно приділити досвіду Нідерландів у сфері організації програм реінтеграції, спрямованих на боротьбу в бідністю та стимулювання малозабезпечених до самостійного підвищення рівня їх життя. В рамках цих заходів урядом Нідерландів формується фіксований бюджет, розподілений на дві частини (бюджет соціальних допомог та бюджет реінтеграції), відповідно до якого роздавати соціальні допомоги, як це робилося раніше, стало невигідно. Для муніципалітетів було створено низку фінансових стимулів з метою економії коштів на соціальні допомоги та докладання максимальних зусиль щодо сприяння зайнятості.

Організаційну основу системи соціальних допомог у Нідерландах утворює мережа міжмуніципальних центрів зайнятості та доходів, метою діяльності яких є скорочення кількості отримувачів соціальної допомоги та максимальне сприяння працевлаштуванню. Кожному малозабезпеченому громадянину, який звертається до центру за допомогою, призначається особистий кейс-менеджер. Його завдання - скласти чітку уяву про причини бідності потенційного отримувача, його фізичні та професійно-кваліфікаційні можливості. Саме на це спрямовано персональний план реінтеграції, який визначає, чи є можливим у даному випадку надання соціальної допомоги, на який термін та з якою періодичністю він реалізується, що необхідно зробити для отримання допомоги, яку інформацію потрібно надати та які програми (професійної підготовки, перепідготовки, курс лікування) пройти.

Отже, організація програм реінтеграції в Нідерландах, яка здійснюється за принципом «єдиного вікна» або «єдиної зупинки», коли один кейс-менеджер від початку до кінця веде персональну справу малозабезпеченого та визначає його шлях реінтеграції в суспільство, є гарним прикладом для наслідування у вітчизняній практиці. Особливо корисним для нашої країни є принцип організації в Нідерландах кадрової роботи з кейс-менеджерами. Враховуючи їх доленосну роль у житті малозабезпечених громадян, а також постійну взаємодію з муніципальними службами різного профілю, максимальний термін перебування на посаді персональних консультантів обмежений п'ятьма роками. Вважається, що за цей період спеціаліст, який постійно має подібне психологічне, інтелектуальне та трудове навантаження, з часом морально «зношується», звикає до клієнтів та отриманих «корисних» знайомств. Тому постійна кадрова ротація є елементом боротьби з корупцією. Зокрема, в Гаазі штат кейс-менеджерів змінюється кожні півроку.

Цікавим прикладом механізму посилення мотивації до трудової діяльності є програма «Від соціальних допомог до праці», запроваджена в Болгарії з 2002 р. її метою є надання працездатним безробітним, які живуть за рахунок лише допомог і виплат, можливості знайти роботу, залучитися до ринку праці та заробляти собі на життя. Програма включає такі напрями діяльності: забезпечення тимчасової зайнятості на громадських роботах; залучення учасників програми до роботи у

соціальних службах з неприбутковим, але соціально важливим напрямом; направлення людей на курси підвищення кваліфікації без відриву від роботи з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці. Ця програма надає її працюючим учасникам протягом певного періоду (зазвичай, до 9 місяців) субсидію як доплату до заробітної плати. Результативність програми болгарські фахівці оцінюють по- різному, проте всі вони погоджуються з наявністю таких позитивних зрушень у сфері зайнятості, як скорочення терміну перебування в стані безробітного та працевлаштування на постійну роботу.

На прикладі країн Євро-спілки було наведено основні соціальні програми. Більш розширено вони представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Міжнародні соціальні програми та фонди

Програми та фонди	Країни-члени	Сутність та призначення
Програма розвитку ООН (ПРООН)	170 країн	Основні напрямки діяльності – це викорінення бідності, скорочення нерівності у всіх її проявах та забезпечення підтримки прогресу
Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ)	22 країни	Дотримання прав та свобод дитини
Верховний комісар ООН з питань біженців (УВКБ)	здійснили допомогу майже в 116 країнах світу	Координація зусиль із захисту біженців та вирішення їх проблеми у всьому світі. Основна мета - захист прав та добробуту біженців. В повноваження також входить допомога особам без громадянства.
Всесвітня продовольча програма (ВПП)	Більш ніж 100 країн	Головна мета – постачання продуктів харчування голодуючим за роботу, яку останні виконують, будуючи своє нове майбутнє.
Структура «ООН-жінки»	51 країна	Ліквідація гендерної нерівності

Джерело: складено автором за даними: [4,5]

Далі наведемо перелік соціальних інституцій, що забезпечують ефективне виконання головних принципів соціальної політики.

Соціальна інституція як термін широко застосовується для часто повторюваних соціальних практик, що санкціоновані та підтримуються за допомогою соціальних норм і мають велике значення в структурі суспільства [6].

Міжнародні інституції – це різновид соціальних інституцій, які діють на рівні міжнародної системи. Створення міжнародних інституції є засобом підтримання міжнародного режиму в певній сфері міжнародних відносин.

До міжнародних інституцій належать міжнародні конференції (конгреси), комісії (комітети) та організації. Їх об'єднує [7]:

міжнародна сфера діяльності;

міжнародний характер компетенції;

багатосторонній механізм здійснення регулювання міжнародних відносин.

Окремі різновиди міжнародних інституцій відрізняються своїм місцем та правовим станом у системі міжнародних відносин. Міжнародні конференції та міжнародні комісії, як правило, не є суб'єктами міжнародного права, а міжнародні організації посідають правосуб'єктність.

В таблиці 2 розглянемо міжнародні соціальні інституції та фонди, що сприяють ефективній реалізації основних положень соціальної політики.

Таблиця 2

Міжнародні соціальні інституції та фонди

Інституції та фонди	Країни-члени	Сутність та призначення
Всесвітня організації охорони здоров'я (ВООЗ)	194 країни	Є координуючою інстанцією в сфері охорони здоров'я в рамках системи ООН. Метою – є досягнення всіма народами максимального рівня здоров'я (не лише фізичного, а й душевного та соціального добробуту)
Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО)	182 країни	Метою є створення діалогу між цивілізаціями, культурами та народами, який базується на суспільних цінностях.
Міжнародна організація праці (МОП)	185 країн	Мета – створення соціальної справедливості, міжнародно визнаних прав людини, а такої її прав в сфері праці.
Міжнародна організація з міграції (МОМ)	124 країни	Діяльність спрямована на упорядкування та гуманізацію заходів регулювання міграції, розвитку міжнародного співробітництва в сфері міграції, здійснення допомоги у пошуку практичних рішень та надання гуманітарної допомоги тим мігрантам, які її потребують
Об'єднана програма ООН з ВІЛ/СНІД (ЮНЕЙДС)	Більш ніж 190 країн	Протидія епідемії ВІЛ/СНІДу у світі

Джерело: складено автором за даними: [4,5]

Ці та багато інших міжнародних соціальних програм та інституцій сприяють інтеграції міжнародних принципів соціальної політики у вітчизняний економічний та соціальний простір.

Висновки. На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що, незважаючи на чисельність соціальних програм та інституцій різних країн Євросоюзу, в останні роки відбувається зближення соціальної політики різних країн. У першу чергу це обумовлено наявністю спільних європейських підходів до соціального забезпечення. При введенні єдиних стандартів соціальної політики для країн Євросоюзу повинна йти мова не про прагнення до перегляду колишніх ціннісних принципів у політиці, а про новий баланс відповідальності, тобто не про скасування, а про істотні модифікації колишньої соціальної моделі .

Основною стратегією в цьому напрямку повинен стати відхід від державного фінансування і надмірної державної опіки. Основними завданнями держави є забезпечення такої політики, яка зможе відповідати на виклики світової економіки і мотивувати самостійну відповідальність громадян за свій добробут. Тільки реалізація

власних зусиль та ініціативи кожним учасником господарської діяльності в умовах вільної конкуренції може призвести до зростання і власного благополуччя, і добробуту всього суспільства в цілому.

Література

1. Верховна Рада України. Розділ «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws
2. Гончарова С. Ю. Соціальна політика: навч. посіб. / С. Ю. Гончарова, І. П. Отенко. – Х. : Вид. ХДЕУ, 2003. – 200 с.
3. Писаренко С.М. Менеджмент європейської економічної інтеграції : підручник /С.М. Писаренко, Н. В. Горін, Л. А. Українець та ін. ; за ред. С. М. Писаренко. - К.: Знання, 2015. - 373 с.
4. Окладна, М. Г. Соціальна політика Європейського Союзу: становлення і розвиток / М. Г. Окладна, І. В. Яковюк // Збірник наукових праць «Державне будівництво та самоврядування». – Х.: Право, 2016. – Випуск 19. – С. 75-80
5. Слюсаренко, К. В. Соціальна політика ЄС: сучасні виклики і перспективи / К. В. Слюсаренко, М. М. Садовенко // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – Тернопіль: Видавничо- поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. – Том 27. – № 1. – С. 80-90.
6. Макеєв С.О. Соціологія: навч. посіб. / За ред. С.О. Макеєва. – 3-тє вид. – К.: Т-во «Знання», 2014. – 455 с.
7. Циганкова Т. М. Міжнародні організації: навч. посібник / Т.М. Циганкова, Т. Ф. Гордєєва.– 2-е вид., перероб. і доп.– К.:КНЕУ, 2014.– 340 с.

References

1. Verkhovna Rada Ukrayiny. Rozdil «Zakonodavstvo Ukrayiny» [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws
2. Honcharova S. YU. Sotsial'na polityka: navch. posib. / S. YU. Honcharova, I. P. Otenko. – KH. : Vyd. KHDEU, 2003. – 200 p.
3. Pysarenko S.M. Menedzhment yevropeys'koyi ekonomichnoyi intehratsiyi : pidruchnyk / S.M. Pysarenko, N. V. Horin, L. A. Ukrayinets' ta in. ; za red. S. M. Pysarenko. - K.: Znannya, 2015. - 373 p.
4. Okladna M. H. Sotsial'na polityka Yevropeys'koho Soyuzu: stanovlennya i rozvytok / M. H. Okladna, I. V. Yakovyuk // Zbirnyk naukovykh prats' «Derzhavne budivnytstvo ta samovryaduvannya». – KH.: Pravo, 2016. – Vypusk 19. – P. 75-80
5. Slyusarenko, K. V. Sotsial'na polityka YES: suchasni vyklyky i perspektyvy / K. V. Slyusarenko, M. M. Sadovenko // Ekonomichnyy analiz: zb. nauk. prats'. – Ternopil': Vydavnycho- polihrafichnyy tsentr Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu «Ekonomichna dumka», 2017. – Tom 27. – № 1. – P. 80-90.
6. Makeyev S.O. Sotsiolohiya: navch. posib. / Za red. S.O. Makeyeva. – 3-tye vyd. – K.: T-vo «Znannya», 2014. – 455 p.
7. Tsyhankova T. M. Mizhnarodni orhanizatsiyi: navch. posibnyk / T.M. Tsyhankova, T. F. Hordyeyeva.– 2-e vyd., pererob. i dop.– K.:KNEU, 2014.– 340 p.

Назарова Г.В., д.э.н., профессор,
заведующий кафедрой экономики и социальных наук
ХНЭУ им. С.Кузнеца;
Степанова Э.Р., к.э.н., доцент
кафедры экономики и социальных наук
ХНЭУ им. С. Кузнеца

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СОЦИАЛЬНЫЕ ПРОГРАММЫ И ИНСТИТУЦИИ

Рассмотрены основные аспекты социальной политики. Проанализирована деятельность социальных программ и институций, действующих на территории ЕЭС и направленных на преодоление проблем бедности, гендерного неравенства и урегулирования социально-трудовых отношений. Раскрыта сущность понятий «социальная институция» и «международная институция». Приведен перечень социальных программ и институций с указанием специфики их деятельности.

***Ключевые слова**: социальная институция, социальная программа, социальная политика, международная институция, социально-трудовые отношения*

Galina Nazarova, Doctor of Economic Sciences, professor
Head of Economic and Social Science department at
Simon Kuznets Kharkov National University of Economics
Eka Stepanova, PhD in Economics, assistant professor of
Economic and Social Science department at
Simon Kuznets Kharkov National University of Economics

INTERNATIONAL SOCIAL PROGRAMS AND INSTITUTIONS

The main aspects of social policy have been considered. The activity of social programs and institutions operating in the territory of the EU aimed at overcoming the problems of poverty, gender inequality and the regulation of social and labor relations has been analyzed. A solution to these problems requires a focused policy based on the economic and financial capabilities of the state and the maximum efficiency of their use. The essence of the concepts "social institution" and "international institution" have been disclosed. A list of social programs and institutions indicating the specifics of their activities has been given. Based on the analysis of existing European models of social policy, it becomes apparent that the differences in approaches to providing social goods and political and economic regimes in different EU countries persist, despite the recent convergence of social policies in different countries.

***Key words**: social institution, social program, social policy, international institution, social and labor relations*

УДК 330.3(477)
JEL F200, F170

Ткаченко А.М., д.е.н., професор
Зав.каф. підприємництва, торгівлі та біржової діяльності Запорізького національного технічного університету
Пожуєва Т.О., д.е.н.
Зав.каф. менеджменту та фінансів
ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»

ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИЙ БІЗНЕС У ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ: ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто вплив екологічної ситуації Запорізького регіону на розвиток готельно-ресторанного сектору.

Метою статті є поглиблення теоретичних знань та методологічних засад аналізу екологічних наслідків діяльності промислового підприємства, еколого-економічна оцінка забруднення ним навколишнього середовища та обгрунтування положень і практичних рекомендацій по зменшенню екологічних збитків від діяльності та створення таким чином більш сприятливих умов для розвитку готельно-ресторанного бізнесу.

З'ясовано сутність економічного механізму охорони навколишнього природного середовища та розглянуто джерела державного впливу. Він зводиться до збалансованості критеріїв вигід підприємства, що турбується про охорону навколишнього середовища, з одного боку, та втрат підприємства через недотримання екологічних вимог.

Обгрунтовано, що основними джерелами державного впливу при цьому виступають: плата за користування природними ресурсами; система економічного стимулювання природоохоронної діяльності підприємств; плата за забруднення навколишнього середовища; створення ринку природних ресурсів; вдосконалення ціноутворення з урахуванням екологічного фактору; екологічні фонди, програми, страхування. Найістотніший вплив на суб'єктів господарювання здійснюють екологічні платежі та штрафи. Усе це дозволить знизити техногенне навантаження на природу та сприятиме розвитку готельно-ресторанної сфери Запорізького края.

Ключові слова: *екологія, економічна безпека, екологічна безпека, забруднення наволишнього середовища, готельно-ресторанна справа*

Постановка проблеми. Перехід України до моделі ринкової соціально-орієнтованої економіки суттєво ускладнюється негативними процесами у природно-ресурсній базі, які безпосередньо впливають на хід відтворення суспільного капіталу. Не секрет, що відпочивати, а отже й вкладати гроші люди прагнуть у екологічно сприятливих умовах, де проводять час усією сімєю.

Характерною рисою сучасного етапу розвитку суспільства є постійне зростання техногенного впливу на довкілля, зумовлене ірраціональним характером діяльності людини. У результаті цього формується низка глобальних екологічних проблем, які неможливо вирішити на рівні національної економіки окремо взятої країн. У контексті

концепції сталого розвитку одним із сучасних напрямів дослідження є оцінка економічного збитку, що виникає в результаті господарської діяльності підприємств, зокрема у секторі готельно-ресторанного бізнесу.

В останні роки за офіційними даними в Україні втрати валового внутрішнього продукту (ВВП) внаслідок погіршення екологічного стану природних ресурсів досягають 10—15% щорічно. Зростання проблем соціально-економічного розвитку через погіршення якості довкілля є наслідком неефективності регуляторних механізмів природокористування. Негативний вплив на екологічний стан довкілля супроводжується еколого-економічними збитками. Необхідність подолання цих негативних явищ на основі формування екологобезпечної, економічно доцільної системи господарювання, удосконалення форм та методів регулювання, спрямованих на зменшення негативного впливу суб'єктів господарювання на навколишнє природне середовище, зумовлює актуальність дослідження.

Запорізька область відноситься до найбільш екологічно напружених регіонів України. Найгострішими проблемами є забруднення повітряного та водного басейнів, накопичення значних обсягів відходів.

Завдяки промисловому потенціалу, який обумовлений наявністю і концентрацією підприємств чорної і кольорової металургії, теплоенергетики, атомної енергетики, хімії, машинобудування, Запорізька область є безперечним лідером за рівнем забруднення повітря. Значна частина промислових підприємств розташована в центрі житлових забудов, що формують основне техногенне навантаження на навколишнє середовище населених пунктів.

Розвиток обласного центра, та міст обласного значення (Бердянськ, Мелітополь, Енергодар та інш.) складався таким чином, що промислові підприємства, численні котельні, працюючі на газі, рідкому і твердому паливі, розташовували в безпосередній близькості від житлової забудови. Згідно даних Запорізької міської санепідемстанції, близько 25 тисяч населення проживають у межах санітарно-захисних зон основних забруднювачів атмосферного повітря обласного центра [1].

Незважаючи на деяку стабілізацію, проблема забруднення атмосферного повітря залишається актуальною і на сьогоднішній день, оскільки при теперішньому стані очисного обладнання при збільшенні обсягів виробництва можна очікувати відповідне збільшення рівня забруднення повітря.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий вклад у дослідження теоретико-методологічних та методичних основ оцінки еколого-економічних збитків та вирішення еколого-економічних проблем природокористування внесли такі вчені, як Балацький О.Ф. [2], Бородин О.І. [3], Бридун Є.В. [4], Глухов В.В. [5], Ільичева М.В. [6], Лисочкіна Т.В. [5], Мельник Л.Г. [2], Міщенко В.С. [7], Москаленко В.П. [2], Некрасова Т.П. [5] та ін.

Невирішені частини проблеми. Водночас проблема компенсації еколого-економічних збитків від діяльності промислових підприємств потребують подальшого розвитку та узагальнення з плином часу. Крім того потребують уточнення дані щодо недоотриманої вигоди готельно-ресторанним сектором через несприятливі

екологічні умови, коли платоспроможне населення прагне вкладати кошти поза місцем проживання.

Метою статті є поглиблення теоретичних знань та методологічних засад аналізу екологічних наслідків діяльності промислового підприємства, еколого-економічна оцінка забруднення ним навколишнього середовища та обгрунтування положень і практичних рекомендацій по зменшенню екологічних збитків від діяльності та створення таким чином більш сприятливих умов для розвитку готельно-ресторанного бізнесу.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дало змогу систематизувати та доповнити теоретичні уявлення про економічну сутність екологічних наслідків діяльності промислового підприємства, довести, що заподіяна шкода втілюється не тільки в розмірі викидів та накопленні забруднюючих речовин у повітрі, ґрунтах і водоймах, але й тягне більш істотні у майбутньому обчислювані збитки у вигляді погіршення стану здоров'я та зменшення тривалості життя населення небезпечних районів з надмірним промисловим навантаженням, що з рештою дозволяє розробити дієвий інвестиційний проект мінімізації екологічних збитків.в подальшому дані розробки сприятимуть не тільки підвищенню дієвості системи екологічного менеджменту підприємства, але й вдосконаленню механізму охорони навколишнього природного середовища в цілому та дає значне заощадження енергоресурсів, підвищуючи у підсумку рівень економічної безпеки промислових підприємств. Ще одним значущим напрямком подальших досліджень еколого-економічних наслідків діяльності промислового підприємства є перспектива впровадження екологічного оподаткування шкідливих виробництв як заходу заохочення юридичних осіб до вкладень в екологічно оснащені виробничі потужності, та шляхів удосконалення страхування екологічної відповідальності підприємств за заподіяну шкоду довкіллю. Ця проблема потребує надалі розробки підходів до визначення розмірів тарифів, часових інтервалів на погашення збитків, а також обґрунтування оптимальних лімітів компенсацій, що надаються підприємствам-забруднювачам.

Результати дослідження. Довгий час природокористування в країні було безкоштовним, тобто підприємства використовували землю, воду та інші природні ресурси, а також забруднювали навколишнє природне середовище безкоштовно. Лише у випадку сильного забруднення з катастрофічними наслідками для навколишнього середовища підприємства виплачували штрафи. Але не завжди. Така безвідповідальність зумовлювала нераціональне використання природних ресурсів.

З метою заохочення дбайливого використання природних ресурсів та відшкодування державі частини витрат на охорону та відновлення природних ресурсів навколишнього середовища, з 50-х років на посрадянському просторі поступово впроваджується плата за окремі види ресурсів, котрі вилучаються з природи.

Одними з головних складових еколого-економічної моделі ринкових реформ є ресурсозберігаюча реструктуризація і екологічна модернізація матеріально-технічної

бази на основі науково-технічного прогресу. Досягнення таких цілей залежить, по-перше, від можливостей технічного переозброєння і фінансового забезпечення, а по-друге, від перебудови господарського механізму, організаційних структур управління, від послідовності та відповідальності у проведенні ефективної державної екологічної політики, від досконалості природоохоронного законодавства. Незважаючи на досконалість інженерних методів охорони природи та природоохоронного законодавства, підприємства не будуть їх використовувати, якщо це буде їм невигідним. Аналіз літературних джерел [2; 3; 4; 5; 6; 7] і нормативно-законодавчої бази дозволяє визначити критерії функціонування економічного механізму охорони довкілля, яки можна розділити на переваги екологічно чистих виробництв і втрати тих підприємств, які ігнорують екологічні питання (табл.).

Таблиця

Критерії функціонування економічного механізму охорони довкілля

№ з/п	Вигоди підприємства, що турбується про охорону навколишнього середовища	Втрати підприємства через недотримання екологічних вимог
1	2	3
1	Зниження матеріальних затрат завдяки рециклюванню вторинної сировини і раціональному споживанню вихідної	Випереджаюче зростання матеріальних затрат порівняно з конкурентами, що використовують мало і безвідхідні технології
2	Зниження енергомісткості виробництва, економія на освітленні та опаленні	Відставання від конкурентів у перспективних НДР, які сприяють розвитку підприємства
3	Відсутність непередбачуваних витрат на оплату страхових полісів	Гірші можливості для залучення інвесторів
4	Залучення високоосвіченого, кваліфікованого персоналу	Зростання страхових внесків
5	Надійне вкладання капіталу у перспективні прибуткові сфери	Зростання штрафів за порушення екологічних вимог, стандартів
6	Отримання доходу від продажу екологічно чистої продукції та надання екологічних послуг	Підвищена увага з боку влади, жорстоких контроль за виконанням екологічних нормативів
7	Привернення до своїх товарів "зеленого" споживача, зростання обсягів продажу	Гірші умови для набору висококваліфікованого персоналу
8	Зміцнення репутації фірми-виробника, розширення можливостей для реклами товарів і послуг на ринку завдяки "зеленому" маркетингу	Втрата споживачів, які вважають за краще придбати екологічно безпечні товари і послуги
9	Краща інтеграція з місцевим співтовариством	Зниження іміджу, несприятливі перспективи для розвитку

При невідповідності підприємств, технічних засобів, матеріалів та інших об'єктів вимогам екологічної безпеки та охорони праці виникає нагальна потреба в розробленні комплексу заходів, спрямованих на поліпшення цих показників.

Однією із гострих проблем техногенно навантажених областей, до яких відноситься і Запорізька область, є велика кількість викидів в атмосферу від технологічного обладнання підприємств (викиди яких становлять 60—70% від

загального валового викиду шкідливих речовин), теплових станцій та котелень. Так, основними вкладниками у викиди вищезазначених забруднюючих речовин області є підприємства ПАТ «Запоріжсталь», ПАТ «Дніпроспецсталь», ПАТ «Запорізькій абразивний комбінат» та Запорізька ТЕС ПАТ «Дніпроенерго» [8, с.3].

Слід зауважити, що власне природоохоронна діяльність не дає прибутку підприємствам, за винятком утилізації відходів, отриманих внаслідок процесу очищення стічних вод та газів, що викидаються в атмосферу. Більшість вловлених речовин є цінною сировиною (сірка, пил кольорових металів тощо) і можуть бути використані при виробництві продукції, сприяючи отриманню додаткового прибутку. Однак обладнання для вловлювання цих речовин та підготовка їх до подальшого використання часто вимагають таких видатків на придбання, монтаж та експлуатацію, котрі перевищують весь прибуток від продажу виготовленої продукції.

Іншою причиною відсутності зацікавленості підприємств в природоохоронній діяльності є часта розбіжність часу забруднення або завдання шкоди навколишньому середовищу в іншій формі з моментом відшкодування збитків. Наприклад, надмірний вилов риби або перерубування деревини найсильніше відіб'ються на економіці галузі в майбутньому, а в поточному році навіть можуть дати прибуток. Забруднення повітря, води та продуктів харчування, особливо радіаційне, може відбитися на нашому здоров'ї через декілька років або десятиріч. А люди схильні більше клопотатися про нинішній день, ніж про майбутній, не замислюючись, що для усунення збитків в майбутньому будуть потрібні кошти, котрі набагато перевищують прибуток, отриманий шляхом порушення законів екології. Це явище має назву принципу віддаленості подій. Ще однією важливою причиною того, що підприємства не дуже зацікавлені реалізовувати заходи з охорони навколишнього природного середовища, є неузгодженість між підприємствами-отруювачами та підприємствами-реципієнтами, котрі зазнають найбільших збитків від забруднення навколишнього середовища. Основними забруднювачами є хімічна, нафтохімічна, металургійна, целюлозно-паперова галузі, енергетичний комплекс тощо. Разом з тим найбільших збитків зазнають охорона здоров'я, комунальне, сільське, лісове та рибне господарства, оскільки зростають видатки на лікування хворих, ремонт будівель, висаджування дерев замість загиблих, знижується врожайність та якість продуктів рослинництва, продуктивність тваринництва. Галузі-забруднювачі також зазнають збитків, принаймні через зростання захворюваності своїх працівників, однак вони значно менші, ніж видатки, котрі необхідні для здійснення повноцінної природоохоронної діяльності, з одного боку, та збитки, що завдаються підприємствам-реципієнтам — з другого.

В зв'язку з цим поряд з покращанням екологічного виховання та освіти важливим завданням держави є створення таких умов діяльності підприємств, щоб вони були змушені займатися природоохоронною діяльністю або були матеріально зацікавленими у реалізації заходів у цій галузі.

Перший шлях стосується адміністративного механізму управління, котрий базується на встановленні норм, стандартів, правил природокористування та відповідних планових показників підприємствам з охорони навколишнього

природного середовища та покарань від догани до тюремного ув'язнення або зняття з роботи та виплати штрафів підприємством та його керівниками. Однак цей шлях дорогий та малоефективний, оскільки вимагає постійного контролю та значного числа контролерів.

Значно ефективнішим є шлях економічного стимулювання, коли за допомогою різноманітних важелів (цін, платежів, податкових пільг та покарань) держава робить більш вигідним матеріально, більш прибутковим, дотримання природоохоронного законодавства, ніж його порушення.

Отже, адміністрування, не пов'язане з матеріальною зацікавленістю, не може змусити підприємство постійно, ефективно і дбайливо ставитись до довкілля. З другого боку, економічні методи, не підсилені безпосереднім примусом у найбільш важливих екологічних проблемах, теж не завжди забезпечують необхідний якісний рівень та терміни здійснення природоохоронної діяльності. При цьому слід врахувати, що деякі адміністративні та економічні методи переплітаються. Наприклад, штраф — це і адміністративний, і економічний захід, а встановлення лімітів користування та забруднення природних ресурсів спирається на такий адміністративний захід, як нормування.

Тому найкращих результатів досягають при розумному поєднанні економічної зацікавленості з достатньо жорстким контролем та позаекономічним примусом.

Найсильніший вплив на суб'єктів господарювання здійснюють екологічні платежі, які здатні різко змінити відношення власників підприємств до екології. З комплексу фінансових важелів особливо виділяються податкові. Саме через механізм оподаткування є явна можливість змусити господарюючі суб'єкти, що забруднюють природу, або до екологічно конструктивних змін у технології їх виробництв (і тим самим до припинення забруднення), або до компенсації суспільству шкоди, яка завдається їх природоруйнівною діяльністю.

Лімітування природокористування — дієвий елемент механізму охорони навколишнього природного середовища. Існують підприємства, котрі з екологічної точки зору краще було б закрити або перепрофілювати, тобто перевести на випуск іншої продукції, що завдавало б менше шкоди навколишньому середовищу. Наприклад, целюлозо-паперовий комбінат можна перепрофілювати в меблеву. фабрику. Проте з економічної точки зору, а часом і з соціальної, це не завжди реально, оскільки підприємство може бути постачальником потрібних суспільству товарів та робочих місць. В цьому випадку його діяльність у галузі природокористування деякий час регулюється не нормативами ГДС та ГДВ, а індивідуальними лімітами, тобто ТПВ.

Можна виділити такі елементи економічного механізму природокористування, які можуть суттєво поліпшити ситуацію у готельно-ресторанному секторі:

- плата за користування природними ресурсами;
- система економічного стимулювання природоохоронної діяльності;
- плата за забруднення навколишнього середовища;
- створення ринку природних ресурсів;

- вдосконалення ціноутворення з урахуванням екологічного фактору, особливо на продукцію природоексплуатуючих галузей;
- екологічні фонди;
- екологічні програми;
- продаж прав на забруднення;
- екологічне страхування.

На основі економічних оцінок повинна впроваджуватися платність природокористування. Введення платного природокористування має сприяти більш адекватному врахуванню екологічного фактора в економіці, раціональному використанню природних ресурсів. Певним чином плата за природні ресурси є аналогом екологічного податку. Серед платежів за природні ресурси можна виділити плату:

- за право користуватися природними ресурсами;
- за відновлення та охорону природних ресурсів.

Плата за право користування природними ресурсами практично призначена для їх власника (держава чи приватний власник). Вона пов'язана з вилученням абсолютної ренти. Платежі за охорону та відновлення — це компенсація витрат ресурсів в процесі виробництва.

Суттєвого значення в системі платного природокористування набули різноманітні штрафні санкції за нераціональне використання природних ресурсів та забруднення довкілля. У випадку відчуження земель через їх нераціональне використання (несанкціоноване складування відходів, забруднення важкими металами, радіоактивними елементами, обробки, що руйнує грунтовий шар тощо), забруднення води та повітря вище встановлених нормативів і т.д. повинні застосовуватися суворі санкції, економічна та правова відповідальність. Зокрема розмір штрафів має бути значним, щоб реально впливати на діяльність виробника.

Платне природокористування визначає характер системи економічного стимулювання природоохороної діяльності, заходів із зниження забруднень навколишнього середовища. Ця система має сприяти формуванню екологічно збалансованої поведінки виробника та споживача. До системи економічного стимулювання можна віднести оподаткування, субсидування, пільгове кредитування природоохоронної діяльності, прискорену амортизацію фондів та інші заходи.

Більшість з цих напрямків вже показала свою екологічну ефективність у багатьох країнах світу. Держава дає лише початковий поштовх, впливаючи на ціни. Усе інше виконують ринкові механізми: впливають на поведінку виробника та споживача, на попит та пропозицію продукції в залежності від ступеню її екологічності тощо. В загальному випадку для виробників податкові пільги повинні встановлюватися із урахуванням рівня проведення природоохоронних заходів, екологічності виду діяльності. При вживанні ефективних заходів доцільне зменшення оподаткованого прибутку, наприклад, скорочення його на суму, яке підприємство реінвестувало на охорону природи. Підвищені податки має сенс застосовувати при оціюванні екологічно небезпечної продукції (препаратів, що руйнують озоновий шар, етильованого бензину, пестицидів, енергомісткої техніки). Для того, щоб дати

промисловості час на на перехід до виробництва альтернативної продукції, цей податок необхідно зробити прогресивним у часі.

За деякими оцінками частка податків, пов'язаних з природокористуванням має зрости на порядок та складати 30-50% прибуткової частини державного бюджету. Суттєвим моментом є й механізм утворення джерел. Платежі в межах нормативів забруднення можна віднести до собівартості і таким чином перенести їх сплату наспоживача. Сума за понаднормативний вплив на довкілля сплачується з прибутку підприємства. Це знижує його рентабельність. Така система стимулює виробника до мінімізації забруднень. Інший момент — можливість зменшення платежів за рахунок витрат на природоохоронні роботи (будова очисних споруд, фільтрів, землеохоронні заходи). Ринок природних ресурсів (перш за все, землі) повинен передбачати і створення іпотечної системи. Власники ресурсів зможуть закладувати їх для отримання інвестицій у розвиток виробництва. Концепція удосконалення ціноутворення в економіці має важливе значення для поліпшення природокористування.

При успішній реалізації функції платежів як інструменту ефективного ресурсо- і природокористування скорочується кількість шкідливих викидів, що позитивно впливає на збереження екологічного балансу. Наслідком цих заходів є природне, навіть закономірне, поліпшення здоров'я і добробуту населення. На даний час в Україні вже розроблено і впроваджено основні елементи формування економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності.

Таким чином, платежі дійсно є ефективним економічним інструментом регулювання господарської діяльності всіх підприємств та виробництв, тому що через них держава контролювати господарчо-екологічну діяльність підприємств, а отже, стимулювати підприємства, які впроваджують ресурсо- та енергозберігаючі технології у виробництво, вживають природно охоронні заходи по забезпеченню екологічно чистого виробництва, та стягувати значні податкові та природоохоронні платежі та штрафи за забруднення навколишнього середовища.

Відповідно до Закону України «Про екологічний аудит» [9, ст.12], кожне підприємство при приватизації, передачі в концесію об'єктів державної та комунальної власності, передачі у довгострокову оренду об'єктів державної або комунальної власності, створенні та екологічному страхуванні об'єктів, повинно пройти екологічний аудит — незалежну, комплексну, документовану оцінку дотримання суб'єктом господарської й іншої діяльності вимог, у тому числі нормативів і нормативних документів, в області охорони навколишнього середовища, вимог міжнародних стандартів і підготовку рекомендацій з поліпшення такої діяльності. Метою екологічного аудиту є оцінка впливу і прогнозування екологічних наслідків діяльності господарюючого суб'єкта на навколишнє середовище, установлення відповідності його діяльності вимогам діючого природоохоронного законодавства, екологічних нормативних актів, стандартів, правил, постанов і розпоряджень державних і природоохоронних органів, визначення основних напрямків забезпечення екологічної безпеки виробництва, підвищення ефективності природоохоронної діяльності.

Таким чином, передбачено, що без позитивного аудиторського висновку практично жодне знов створюване підприємство не може почати виробництво. Наскільки ця норма буде виконуватися в нашої країні — питання часу.

Висновки. Отже, сутність економічного механізму охорони навколишнього природного середовища та джерела державного впливу зводяться до збалансованості критеріїв вигід підприємства, що турбується про охорону навколишнього середовища, з одного боку, та втрат підприємства через недотримання екологічних вимог.

Основними джерелами державного впливу при цьому виступають: плата за користування природними ресурсами; система економічного стимулювання природоохоронної діяльності підприємств; плата за забруднення навколишнього середовища; створення ринку природних ресурсів; вдосконалення ціноутворення з урахуванням екологічного фактору; екологічні фонди, програми, страхування. Найістотніший вплив на суб'єктів господарювання здійснюють екологічні платежі та штрафи. Усе це дозволить знизити техногенне навантаження на природу та сприятиме розвитку готельно-ресторанної сфери Запорізького края.

Література.

1. Звіт про стан навколишнього природного середовища в Запорізькій області у 2014 році. — Запоріжжя: Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Запорізькій області, 2015. — 192 с.

2. Балацький О.Ф., Мельник Л.Г., Москаленко В.П. Механізм регулювання економіки, економіка природокористивання, економіка підприємства та організація виробництва. — Суми: Вид-во СумДУ, 2007. — 279 с.

3. Бородин А.И. Механизмы реализации эколого-экономического управления предприятием // Проблемы теории и практики управления. — 2006. — № 6. — С.112—123.

4. Бридун Є.В. Моделювання системи компенсації еколого-економічних збитків // Інститут економічного прогнозування НАН України, Київ.- 2002. — 92 с.

5. Глухов В.В., Лисочкина Т.В., Некрасова Т.П. Экономические основы экологии. — СПб.: Специальная литература, 1997. — 304 с.

6. Ильичева М.В. Методы оценки экономического ущерба от негативного влияния загрязненной среды // Изв. Челябинского науч центра, 2005. — Вып.3 (29). — С.18—23.

7. Міщенко В.С. Плата за відходи. Проблемні питання і альтернативні рішення // Економіка. Фінанси. Право. — 2008. — № 9. — С.22—23.

8. Якість запорізького повітря незадовільна // Запорізька Січ. — 2009. — 2 лютого.

9. Закон України № 1862—IV «Про екологічний аудит» від 24.06.2004 // ВВР. — 2004. — № 45.- Ст.500.

References.

1. Zvit pro stan navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyshcha v Zaporiz'kiy oblasti u 2014 rotsi. — Zaporizhzhya: Derzhavne upravlinnya okhorony navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyshcha v Zaporiz'kiy oblasti, 2015. — 192 s.

2. Balats'kyy O.F., Mel'nyk L.H., Moskalenko V.P. Mekhanizm rehulyuvannya ekonomiky, ekonomika pryrodokorystyvannya, ekonomika pidpryyemstva ta orhanizatsiya vyrobnytstva. — Sumy: Vyd-vo SumDU, 2007. — 279 s.

3. Borodyn A.Y. Mekhanyzmы realyzatsyy эkoloho-эkonomycheskoho upravlenyya predpryyatyem // Problemы teoryy y praktyky upravlenyya. — 2006. — # 6. — S.112—123.

4. Brydun Ye.V. Modelyuvannya systemy kompensatsiyi ekoloho-ekonomichnykh zbytkiv // Instytut

ekonomichnoho prohnozuvannya NAN Ukrayiny, Kyyiv.- 2002. — 92 s.
5. Hlukhov V.V., Lysochkyna T.V., Nekrasova T.P. Эkonomycheskye osnovы эkolohyy. — SPb.: Spetsyal'naya lyteratura, 1997. — 304 s.
6. Yl'ycheva M.V. Metodы otsenky эkonomycheskoho ushcherba ot nehatyvnoho vlyyanyya zahryaznennoy sredы // Yzv. Chelyabynskoho nauch tsentra, 2005. — Vыp.3 (29). — S.18—23.
7. Mishchenko V.S. Plata za vidkhody. Problemni pytannya i al'ternatyvni rishennya // Ekonomika. Finansy. Pravo. — 2008. — # 9. — S.22—23.
8. Yakist' zaporiz'koho povitrya nezadovil'na // Zaporiz'ka Sich. — 2009. — 2 lyutoho.
9. Zakon Ukrayiny # 1862—IV «Pro ekolohichnyy audyt» vid 24.06.2004 // VVR. — 2004. — # 45.- St.500.

Ткаченко А.М., д.э.н., проф.,
зав.каф. ПТБД ЗНТУ
Пожуева Т.А., д.э.н.,
зав.каф. МиФ ГВУЗ «УГХТУ»

ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННЫЙ БИЗНЕС В ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ: ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье рассмотрено влияние экологической ситуации Запорожского региона на развитие гостинично-ресторанного сектора.

Целью статьи является углубление теоретических знаний и методологических основ анализа экологических последствий деятельности промышленного предприятия, эколого-экономическая оценка загрязнения им окружающей среды и обоснование положений и практических рекомендаций по уменьшению экологического ущерба от деятельности и создания таким образом более благоприятных условий для развития гостинично-ресторанного бизнеса.

Выяснена сущность экономического механизма охраны окружающей природной среды и рассмотрены источники государственного воздействия. Он сводится к сбалансированности критериев выгод предприятия, заботящегося об охране окружающей среды, с одной стороны, и потерь предприятия из-за несоблюдения экологических требований.

Обосновано, что основными источниками государственного воздействия при этом выступают: плата за пользование природными ресурсами; система экономического стимулирования природоохранной деятельности предприятий; плата за загрязнение окружающей среды; создание рынка природных ресурсов; совершенствование ценообразования с учетом экологического фактора; экологические фонды, программы, страхование. Существенное влияние на субъектов хозяйствования осуществляют экологические платежи и штрафы. Все это позволит снизить техногенную нагрузку на природу и способствовать развитию гостинично-ресторанной сферы Запорожского края.

Ключевые слова: экология, экономическая безопасность, экологическая безопасность, загрязнение окружающей среды, гостинично-ресторанное дело

Tkachenko A.M., Doctor of Economic Sciences, prof.,
Head of Department. ETEA of ZNTU
Pozhueva T.O., Doctor of Economic Sciences,
Head of Department. M&F SHEI "USUCT"

HOTEL RESTAURANT BUSINESS IN ZAPORIZH REGION: ECOLOGICAL AND ECONOMIC ASPECTS

The article considers the influence of the ecological situation of the Zaporizhzhya region on the development of the hotel and restaurant sector.

The purpose of the article is to deepen theoretical knowledge and methodological principles of the analysis of the ecological consequences of the activity of the industrial enterprise, the ecological and economic assessment of environmental pollution and the substantiation of the provisions and practical recommendations for reducing environmental damage from activities and thus create more favorable conditions for the development of hotel and restaurant business.

The essence of the economic mechanism of environmental protection is found out and the sources of state influence are considered. It is reduced to the balance of the criteria of the profitability of an enterprise concerned about environmental protection, on the one hand, and the loss of the enterprise due to non-compliance with environmental requirements.

It is substantiated that the main sources of state influence are: the payment for the use of natural resources; system of economic stimulation of environmental activity of enterprises; payment for pollution of the environment; creation of the market of natural resources; Improvement of price formation taking into account the environmental factor; environmental funds, programs, insurance. The most significant impact on business entities is on environmental payments and fines. All this will reduce the technogenic burden on nature and will contribute to the development of hotel and restaurant area of the Zaporizhzhya Krai.

Key words: ecology, economic safety, ecological safety, pollution of the free environment, hotel and restaurant business

УДК 338.242.2
JEL L 22

Богуславський О.В., к.е.н., доцент,
КНУ імені Тараса Шевченка
Нікітіна Т.А., к.е.н., доцент,
Національний університет харчових технологій

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ТЕОРІЙ ФІРМИ

Стаття присвячена підходам до класифікації теорій фірми. Розглянуто основні групи підходів до вивчення теорій фірми: неокласичний, інституційний, поведінковий, стратегічний, мережевий, ресурсно-орієнтований та ін. Виявлено особливості дослідження природи фірми різними підходами. Визначено теоретичні підходи до дослідження основних сучасних трансформацій теорії фірми.

Ключові слова: *фірма, теорії фірми, транснаціональні корпорації, транснаціональні стратегічні альянси, фінансово – промислові групи.*

Постановка проблеми. Вивчення теоретичних аспектів функціонування фірм є дуже важливим і перспективним напрямком сучасних досліджень. Крім теоретичних знань цей напрям досліджень дає можливість ефективніше управляти бізнес-процесами і розвитком організацій в різних умовах господарювання. Отже, актуальним є систематизація знань щодо різноманітних підходів та класифікацій теорій фірми.

Аналіз останніх публікацій. Вивченню сутності і природи фірми присвятили свої роботи багато всесвітньо відомих вчених, серед них і Нобелівські лауреати Р. Коуз, О. Вільямсон, М. Олсон, Дж. Стіглер, Г.Саймон, Д.Норт та ін. Ними сформульовано основні підходи до вивчення сутності та природи фірми.

Невирішені частини проблеми. В той же час, незважаючи на велику кількість досліджень у цій сфері, єдиної класифікації підходів до вивчення теорій фірм не розроблено.

Мета статті. Метою статті є аналіз та систематизація існуючих підходів до вивчення теорій фірми.

Результати дослідження. В науковій літературі використовуються різноманітні підходи на основі виділення різних критеріїв до класифікації теорій фірм, деякі з яких ми розглянемо.

Однією з найбільш поширених є класифікація підходів до вивчення теорій фірми у відповідності з назвами основних наукових шкіл, представники яких досліджували цю проблематику. Як правило, виділяються три основні підходи до вивчення теорій фірми: 1) неокласичний, або маржиналістський; 2) неоінституційний; 3) поведінковий (біхевіористський) [1, с. 22 – 23] або інші варіанти. Разом з тим, подібні класифікації підходів виглядають занадто спрощеними, про що зазначають велика кількість сучасних дослідників теорій фірми [2].

Зокрема, лише при вивченні 1-го підходу (неокласичного) розрізняють багато його різновидів та напрямів, кожен з яких містить певну кількість теорій фірми:

1.1. Класичний підхід, до вивчення теорій фірми (А.Сміт).
1.2. Неокласичний підхід (А.Маршалл, Дж.Хікс, Дж.Робінсон, Е.Чемберлін).
1.3. Технологічний підхід (Й.Шумпетер).
1.4. Маржиналістський підхід та багато інших назв і варіантів [2].

Найбільш цікавим і складним є вивчення умовно другого підходу - інституційного (неоінституційного) до вивчення теорій фірми. В межах даного підходу в науковій літературі можна зустріти чи не найбільшу кількість варіантів виділення теорій фірм:

- контрактні теорії / теорії трансакційних витрат та витрат контролю (Ф.Найт, Р.Коуз, О.Вільямсон, Дж.Волліс , Д.Норт, Д.Крепс);
- теорія принципал-агент / теорія асиметричної інформації (А.Алчіан, Р.Марріс);
- теорії прав власності (Г.Демсец);
- теорії суспільного вибору (М.Олсон, Дж.Стіглер та ін.);
- еволюційні теорії розвитку фірми / теорії рутин і нововведень (інновацій) / мікроекономічний напрям теорії еволюційної економіки (С.Уінтер, Р.Нельсон), які часто виділяються в окремий напрямок дослідження [3].

В той же час багато аспектів інституційних теорій фірм дуже часто різними дослідниками виділяються в окремі підходи або відносяться до інших теорій фірми. Це зокрема, стосується поведінковий підходу, який іноді включається або до групи інституційних теорій або навіть до неокласичних, в залежності від бачення того чи іншого автора. У зв'язку з швидким розвитком саме цього підходу пропонуємо виділити його в третій, окремий підхід, що містить поведінкові теорії вивчення фірми (Ф.Махлуп, Г.Саймон) [2].

Цей напрямок досліджень також лежить дуже близько до виділеного окремо в працях багатьох економістів (В.Л.Тамбовцев, Л.В.Рой, В.П.Третьяк, А.І.Ігнатюк) стратегічного (четвертого) підходу до вивчення фірми, який теж містить в собі цілу сукупність теорій та етапів розвитку [4] [5, с. 128-130]:

- вивчення стратегій та стратегічного аналізу фірми (А.Д.Чандлер, Гарвардська школа бізнесу), SWOT-аналіз;
- моделі стратегічного портфеля фірми (Дженерал Електрік, Мак Кінсі та Артура Д. Літтла), BCG (Boston Consulting Group)та ін.;
- теорії міжнародної та галузевої стратегічної конкуренції М.Портера;
- теорії стратегічних намірів та стратегічної архітектури (К.Прахалад, Г.Хамел);
- теорія полюсів компетенції та стратегічних намірів (Г. Мілан , М.Тампе);
- теорії «стратегічної трансформації», реінжинірингу, тощо [6. с. 130-133];
- теорія «голубих океанів» (Ким Чан и Рене Моборн);
- теорія «народного капіталізму» Е. де Сото та багато інших напрямків.

Разом з тим, дуже близьким за змістом до вищезазначеного (четвертого) підходу є управлінський (менеджеріальний) підхід, який можна з певним наближенням віднести як до групи стратегічних підходів, або до інституційних, так і до окремих напрямків досліджень фірми. В управлінські теорії Ф.Махлупом «…віднесені напрямки, що досліджують взаємини всередині фірми між власниками і

управлінцями…» та дилему «…«принципал-агент» і конфлікт інтересів, що виникли в зв'язку з розширенням масштабів функціонування корпорацій і відділення функції власності від управління»[2].

У сучасній економічній науці продовжують розвиватися виникати нові теорії фірми як в межах вищезазначених підходів так і поза ними, існує абсолютний плюралізм думок, як стосовно виділення окремих напрямків дослідження, так і щодо включення їх в окремі групи раніше виділених теорій фірми.

Велика кількість дослідників об'єднують ці порівняно нові теорії фірми, які не ввійшли до попередніх підходів, під доволі широкою назвою «альтернативні теорії фірми». Наприклад: економічна теорія організацій, або економіка організацій (Ф.Найт, Ч.Барнар, Г.Саймон, Д.Марч, К.Менар, К.Ерроу); теорія ігор (Дж.Бертран, А.Курно, Дж.Саттон) - дослідження стратегічної поведінки фірми (іноді ці теорії відносять до стратегічного підходу [7, с. 201-206]); теорії стохастичного аналізу фірм - Ф.М. Шерер, Д. Росс, С. Прейз (у деяких дослідженнях останні теорії виділяються у окремий стохастичний підхід) [6, с. 140-142].

З іншого боку, сформувалися і чітко виділилися в окремі підходи наступні напрямки наукового дослідження фірм:

- Інтелектуальний підхід, що розглядає фірму як суб'єкт економіки знань, основними ресурсами якої є інформація і знання, а результатом діяльності - інтелектуальний продукт.
- Мережевий підхід – фірма як сукупність внутрішніх і зовнішніх мереж (Мануель Кастельс).
- Ресурсно-орієнтований підхід – фірма досліджується як сукупність («пучок») ресурсів (Е.Пенроуз Д.Річардсон, Дж.Барві, Д.Гіс, Н.Фосс та ін.). У відповідності з цим підходом «…на перше місце виходять фактори, які виокремлюють фірму з ринкового середовища (не даючи їй розчинитися у ринкових трансакціях), появу яких у принципі не можна пояснити балансом ринкових і управлінських трансакційних витрат» [3] та деякі інші підходи.

В умовах глобалізації теорії фірми набувають подальшого розвитку. Зокрема, вчені досліджують такі основні сучасні організаційно – правові форми концентрації та централізації капіталу фірмами як транснаціональні корпорації, транснаціональні банки, транснаціональні стратегічні альянси та фінансово – промислові групи.

Рогач О. зазначає, що транснаціональні корпорації – національні за капіталом та контролем, але міжнародні за сферою операцій [8, с.31]. Транснаціональні корпорації мають закордонні активи, всесвітню мережу філій, але материнська компанія належить до капіталу однієї країни. Вчений трактує транснаціональну корпорацію як таку «...що здійснює міжнародне виробництво на основі прямих іноземних інвестицій та має прямий контроль над своїми зарубіжними філіями» [8 с.33].

Плотніков О.В. визначає ТНК як «міжнародні фірми, що мають свої господарські підрозділи у двох або більше країнах, управління якими здійснюється з одного або декількох центрів. В основі такого управління – механізм прийняття рішень, який дає змогу здійснювати узгоджену політику і загальну стратегію,

розподіляючи ресурси, технології та відповідальність для досягнення результату – отримання прибутку» [9 с.39].

За визначенням ООН, транснаціональна корпорація представляє собою «інтернаціоналізацію міжнародних ринкових трансакцій всередині окремої структури, що приймає рішення» [10, с.16].

Транснаціональні корпорації визначаються Мочерним С.В. як «найпотужніші монополії, що діють у міжнародному масштабі й на основі монополізації (а отже, контролю) значної частини промислового світового виробництва, інтелектуальної власності, торгівлі, привласнюють найвищі (транснаціональні) прибутки. ТНК є міжнародними за характером своєї діяльності та національними щодо контролю за ними й утворюються на основі транснаціоналізації (просування за кордон) своєї підприємницької діяльності...» [11, с.675].

Такий тип ТНК, як транснаціональні стратегічні альянси (ТСА), представляє собою різноманітні форми союзів ТНК. Стратегічний альянс, як форма інтеграції різних видів капіталу об'єднує господарюючі суб'єкти не на основі права власності, а на основі договірних зобов'язань, що обумовлені у відповідних угодах про співробітництво в різних галузях.

Портер М. зазначає, що не залежно від форми структури, всі стратегічні альянси передбачають певну інтеграцію між партнерами і визначає стратегічні альянси як «довгострокові угоди між фірмами, що йдуть далі звичайних торгівельних операцій, але не доводячи справу до злиття фірм» [12, с.86].

Кизим Н.А. під стратегічними альянсами розуміє «...між організаційні угоди учасників по інтеграції різних форм капіталу без створення нової організації та участі в активах на правах власності з метою досягнення загальних тактичних цілей партнерів за рахунок взаємної компенсації їх слабких сторін або створення конкурентних переваг партнерів» [13, с.23].

Плотніков О.В. визначає ТСА як «особливу організаційну форму міжфірмових, міжкорпораційних зв'язків двох або більше компаній, у рамках якої здійснюється довгострокова координація економічної діяльності учасників з метою реалізації масштабних виробничих проектів, максимізації результатів технологічної кооперації, скорочення тривалості інноваційних процесів, зниження вартості та ризикованості виробництва, поліпшення умов доступу до певних ринків» [9, с.47].

Організаційними формами існування транснаціональних корпорацій та транснаціональних банків є національні та інтернаціональні фінансово-промислові групи.

За визначенням Плотнікова О.В., фінансово-промислові групи (ФПГ) це «об'єднання виробничих і торгових підприємств з кредитно-банківськими установами з наступною трансформацією у великі багатогалузеві господарські системи зі спільною економічною стратегією та внутрішнім кругообігом. ФПГ – організаційна оболонка фінансового капіталу, закріплюють єдність виробничих, фінансових та інших інтересів низки компаній і банків» [9, с.824].

Уткін Є.А. вважає, що фінансово-промислова група – це «декілька юридичних осіб, що функціонують як основні або дочірні установи або повністю, або частково

поєднавши свої ресурси на основі договору про створення фінансово-промислової групи для технологічної або економічної інтеграції, реалізації інвестиційних та інших проектів та програм, що націлені на підвищення прибутковості, конкурентоспроможності, розширення ринків збуту товарів та послуг, підвищення ефективності виробництва, створення нових робочих місць» [14, с.13].

Структурні зміни в сучасній світовій економіці сприяють подальшому розвитку та виникненню нових форм концентрації та централізації капіталу фірмами.

Висновки. Аналізуючи все вищезазначене, можна прийти до наступних висновків. В науковій літературі існує досить багато теорій фірм, кількість яких постійно збільшується у зв'язку з постійним розвитком господарських процесів і явищ в т.ч. на макрорівні економіки. Також на сьогодні є різні підходи до класифікації теорій фірм, які мають свої як сильні сторони так і недоліки. Найбільш розповсюдженою є класифікація теорій фірм на основі виділення наступних підходів до їх вивчення: неокласичний, інституційний, поведінковий, стратегічний, управлінський та ін. У сучасності сформувалися та швидко розвиваються порівняно нові підходи до вивчення фірм: інтелектуальний, мережевий, ресурсно-орієнтований, тощо. Періодично з`являються нові теорії фірми

Разом з тим, універсального підходу до класифікації теорій фірм науковцями ще не створено, а існуючі підходи потребують подальшого уточнення і доопрацювання.

Напрямком подальших досліджень може бути формування у майбутньому єдиного, загально визнаного підходу до класифікації теорій фірм з урахуванням усіх вищезазначених аспектів дослідження.

Література.

1. Экономическая теория фирмы : учеб. пособие / Т. А. Черкашина; отв. ред. В. Ю. Наливайский ; Ростовская гос. экономическая академия, Финансовый институт. - Ростов-на-Дону, 1999. - 235 с.
2. Сочнева Е. Н. Экономика общественного сектора: учебно-методическое пособие - курс лекций / Е. Н. Сочнева. - Красноярск : Академия труда и социальных отношений, Красноярский филиал, 2013. - 167 с. [сайт]. - Режим доступу: http://um.co.ua/4/4-15/4-152289.html
3. Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М. Сучасні економічні теорії: підручник. - К.: Знання, 2007. - 878 с. [сайт]. - Режим доступу: http://pidruchniki.com/1834071944066/politekonomiya/resursno_oriyentovaniy_pidhid_teoriyi_firm
4. Тамбовцев В.Л. Стратегическая теория фирмы: состояние и возможное развитие // Российский журнал менеджмента, Том 8, № 1, 2010. [сайт]. - Режим доступу: http://www.cfin.ru/management/strategy/concepts/str_theory.shtml#
5. Рой Л.В., Третьяк В.П. Анализ отраслевых рынков: Учебник. М.: - ИНФРА – М., 2008. - 442 с.
6. Ігнатюк А. І. Галузеві ринки: теорія, практика, напрями регулювання: Монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 465 с.
7. Шерер Ф., Росс Д. Структура отраслевых рынков. Учебник. - М. «Инфра-М», 1997. – 698 с.
8. Рогач Олександр . Міжнародні інвестиції: Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій: Підручник. – К.: Либідь, 2005. – 720с.
9. Транснаціональні корпорації: навчальний посібник/ В.Рокоча, О.Плотніков, В.Новицький та ін.- К.: Таксон, 2001.- 304 с.
10. United Nations Center on Transnational Corporation, Transnational Corporation in World Development (New York: United Nations, 1988.
11. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3/Ред кол.:...С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін.- К.:Видавничий центр "Академія", 2000.

12. Портер М. Международная конкуренция.- М.: Международные отношения, 1993. - 1470 с.
13. Кизим Н.А. Концентрация и интеграция капитала. – Х.: Бизнес Информ, 2000.-102 с.
14. Уткин Э.А., Эскиндаров М.А. Финансово – промышленные группы М.: Изд-во ЭКМОС, 1998. – 256 с.

References.

1. Ekonomicheskaya teoryia firmy : ucheb. posobie / T. A. Cherkashina; otv. red. V. Y. Nalyvaiskyy ; Rostovskaya hos. ekonomycheskaya akademyya, Finansovyy institut. - Rostov-na-Donu, 1999. - 235 p.
2. Sochneva E. N. Ekonomika obshchestvennoho sektora: uchebno-metodycheskoe posobie - kurs lektsyy / E. N. Sochneva. - Krasnoyarsk : Akademia truda i sotsialnykh otnoshenyi, Krasnoiarskyi fylyal, 2013. - 167 s. [сайт]. - Режим доступу: http://um.co.ua/4/4-15/4-152289.html
3. Chukhno A.A., Yukhymenko P.I., Leonenko P.M. Suchasni ekonomichni teorii: pidruchnyk. - K.: Znannia, 2007. - 878 p. [сайт]. - Режим доступу: http://pidruchniki.com/1834071944066/politekonomiya/resursno_oriyentovaniy_pidhid_teoriyi_firm
4. Tambovtsev V.L. Stratehycheskaia teoriya firmy: sostoianie i vozmozhnoe razvitye // Rossyiskyi zhurnal menedzhmenta, Tom 8, № 1, 2010. [сайт]. - Режим доступу: http://www.cfin.ru/management/strategy/concepts/str_theory.shtml#
5. Roi L.V., Tretiak V.P. Analiz otraslevykh rynkov: Uchebnyk. M.: - INFRA – M., 2008. - 442 p.
6. Ihnatiuk A. I. Haluzevi rynky: teoriia, praktyka, napriamy rehuliuvannia: Monohrafiia. – K.: NNTs IAE, 2010. – 465 p.
7. Sherer F., Ross D. Struktura otraslevykh rynkov. Uchebnik. - M. «Infra-M», 1997. – 698 p.
8. Rohach Oleksandr . Mizhnarodni investytsii: Teoriia ta praktyka biznesu transnatsionalnykh korporatsii: Pidruchnyk. – K.: Lybid, 2005. – 720 p.
9. Transnatsionalni korporatsii: navchalnyi posibnyk/ V.Rokocha, O.Plotnikov, V.Novytskyi ta in.- K.: Takson, 2001.- 304 p.
10. United Nations Center on Transnational Corporation, Transnational Corporation in World Development (New York: United Nations, 1988.
11. Ekonomichna entsyklopediya: U trokh tomakh. T.3 / Redkol.:...S.V.Mochernyi (vidp. Red.) ta in.- K.:Vydavnychyi tsentr “Akademiia”, 2000.
12. Porter M. Mezhdunarodnaia konkurentsyia.- M.: Mezhdunarodnыe otnoshenyia, 1993. - 1470 p.
13. Kizim N.A. Kontsentratsyia i intehratsyia kapitala. – Kh.: Biznes Inform, 2000. - 102 p.
14. Utkin E.A., Eskindarov M.A. Finansovo – promyshlennye hruppy M.: Izd-vo EKMOS, 1998. – 256 p.

Александр Богуславский, к.э.н., доцент,
КНУ имени Тараса Шевченко
Никитина Татьяна Андреевна, к.э.н., доцент,
Национальний университет пищевых технологий

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К КЛАССИФИКАЦИИ ТЕОРИЙ ФИРМЫ

Статья посвящена подходам к классификации теорий фирмы. Рассмотрены основные группы подходов к изучению теорий фирмы: неоклассический, институциональный, поведенческий, управленческий, менеджериальний, стратегический, сетевой, ресурсно-ориентированный и др.

Выявлено, что в группе подходов «альтернативные теории фирмы» существует абсолютный плюрализм мнений, как в выделении отдельных направлений исследования, так и во включении их в отдельные группы ранее выделенных теорий фирмы.

Проанализированы особенности использования различных подходов к изучению теорий фирмы в современной экономике. Определены теоретические подходы к исследованию основных современных трансформаций теории фирмы.

Установлена необходимость формирования в будущем единого, общепризнанного подхода к классификации теорий фирм с учетом всех вышеупомянутых аспектов исследования.

Ключевые слова: *фирма, теории фирмы, транснациональные корпорации, транснациональные стратегические альянсы, финансово - промышленные группы.*

Alexander Boguslavskyy, Ph.D., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Tatyana Nikitina, Ph.D., Associate Professor
National University of Food Technologies

MAIN APPROACHES TO CLASSIFICATION OF THEORIES OF THE FIRM

The article is devoted to approaches to the classification of theories of the firm. The main groups of approaches to studying the theories of the firm are considered: neoclassical, institutional, behavioral, managerial, managerial, strategic, network, resource-oriented, etc.

It is revealed that in the group of approaches "alternative theories of the firm" there is an absolute plurality of thoughts, both in relation to the allocation of separate areas of research, and in relation to their inclusion in separate groups of previously selected theories of the firm.

The peculiarities of using different approaches to the study of theories of the firm in the modern economy are analyzed. The theoretical approaches to the research of the basic modern transformations of the theory of the firm are determined.

The necessity of forming in the future a unified, generally accepted approach to the classification of theories of firms with consideration of all the above-mentioned aspects of the research is established.

Keywords: *firm, firm theory, transnational corporations, transnational strategic alliances, financial - industrial groups.*

УДК 330.46
JEL C 690

Голованенко М.В., к.е.н., доцент,
КНУ імені Тараса Шевченка

ОЦІНЮВАННЯ ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНДЕКСУ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИКИ

Розглянуто основні складові індексу ефективності логістики та динаміку його зміни для визначення стану та перспектив розвитку логістичної системи України. Проведено порівняльний аналіз рівня розвитку логістики в Україні та інших країнах.

***Ключові слова**: логістика, показник ефективності, логістична система, індекс ефективності логістики (LPI), логістична інфраструктура.*

Постановка проблеми. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в цілому та окремих підприємств в сучасних умовах значною мірою залежить від ефективності логістичної системи. Логістика на міжнародному рівні перебуває в стані активного розвитку як завдяки глобалізаційним тенденціям, так і завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та інших факторів, які безпосередньо впливають на ефективність логістичних процесів. Українська економіка, що характеризується високим рівнем відкритості, намагається наслідувати загальносвітові тенденції. Проте проблема ускладнюється необхідністю переорієнтації як експортних, так й імпортних матеріальних потоків у зв'язку з пошуком альтернативи російському ринку, що був традиційним для більшості секторів української економіки. В цьому контексті важливою є задача оцінювання ефективності розвитку логістики в Україні як в розрізі окремих факторів, що впливають на неї, так і в динамічному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оцінювання ефективності логістики є предметом вивчення широкого кола дослідників. Так, Л.А. Гончар на загальному рівні розглядає стратегію підвищення ефективності комерційної логістики [1]. Певні дослідники вивчають ефективність окремих елементів логістичних систем або логістичних систем в певних сферах діяльності. Зокрема, І.П. Міщук розглядає ефективність логістики для торгівельних підприємств [2], І. Смирнов – для ресторанного бізнесу [3], Н. Поповенко та Л. Івахнюк досліджують проблему оптимізації транспортної логістики [4]. Приділяють увагу науковці й проблемі оцінювання логістики на основі індексу ефективності логістики (LPI). Вивченню цього індексу присвячені роботи Н. В. Фігун, О. Б. Білошевської [5] та Ю.О. Крюкової [6].

Невирішені частини проблеми. Попри те, що методичні питання щодо застосування цього індексу для оцінювання ефективності логістики розглянуті в роботах науковців, зберігає свою актуальність питання оцінювання тенденцій зміни рівня цього індексу в умовах переорієнтації транспортних потоків в Україні та втрати окремих транспортних коридорів через анексію АР Крим та військові дії на Донбасі.

Отже, **метою** даної роботи дослідження індексу ефективності логістики в умовах переорієнтації транспортних потоків в Україні та втрати окремих транспортних коридорів.

Викладення основного матеріалу. Індекс ефективності логістики запроваджено для оцінювання рівня розвитку логістики на міжнародному рівні. Перша оцінка рівня ефективності логістики була проведена для 150 країн світу за 2007 рік. З того часу на момент проведення даного дослідження опубліковано ще чотири рейтинги країн за рівнем розвитку логістики, останній з яких відображає результати оцінювання 170 країн світу за даними 2016 р. [7]. Тому вказаний показник цікавий для оцінювання ефективності логістики в Україні, оскільки він дозволяє виявити відносно сильні та слабкі сторони національної логістичної системи як на фоні інших країн, так і в динаміці зміни.

Обчислення індексу ефективності логістики (LPI) для кожної країни здійснюється за формулою:

$$LPI = \sum_{i=1}^{6} \frac{f_i}{6}, \quad (1)$$

де f_i – значення *i*-ої складової індексу ефективності логістики.

Як видно з формули (1), значення інтегрального індексу ефективності логістики обчислюється шляхом усереднення значень шести складових (часткових) показників. До цих показників відносяться оцінки за такими параметрами: митниці, інфраструктура, міжнародна доставка, логістична компетенція, відстеження відправлень, вчасність.

Розглянемо значення складових індексу ефективності логістики (LPI) України за 2016 рік на фоні лідера (Німеччина) та аутсайдера (Сирія) цього рейтингу за вказаний рік (рис. 1).

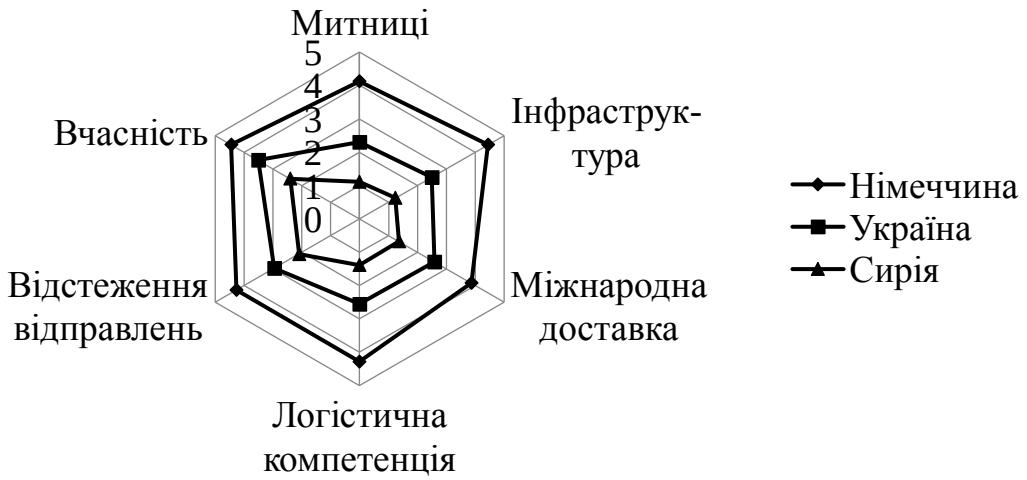

Рис. 1. Складові індексу ефективності логістики (LPI) України, Німеччини та Сирії за 2016 рік

Джерело: побудовано автором за даними Світового банку [7].

Як видно з рис. 1, Україна розташувалася майже посередині рейтингу ефективності логістики між його лідером та аутсайдером. При цьому відносно високу оцінку Україна отримала за таким компонентом, як "вчасність" - 3,51 (на фоні 4,45 для Німеччини та 2,4 для Сирії). Слід врахувати також, що оцінювання здійснюється за п'ятибальною шкалою. Це єдиний фактор, за яким відставання України від лідеру рейтингу становить менше одного балу.

Найгіршу оцінку Україна отримала за такий фактор, як "митниці" – 2,3. При цьому значення цього параметру для лідеру рейтингу становить 4,12, а для аутсайдеру – 1,11. Таким чином, попри певні зусилля щодо реформування митниць України як на рівні нормативно-правової бази, так і на організаційному рівні, це поки не досягло поставленої мети. Тому зусилля й в подальшому треба зосереджувати на цьому напрямку.

Ще один фактор, для якого оцінка менше 2,5 - це "інфраструктура". За цей фактор Україна отримала оцінку 2,49. За рештою трьома факторами оцінки коливаються в межах від 2,5 до 3. А саме, за "міжнародну доставку" – 2,59, за "логістичну компетенцію" – 2,55, за "відстеження відправлень" – 2,96.

Узагальнене значення індексу ефективності логістики України, обчислене за формулою (1), становить 2,74. Таке значення дозволило Україні посісти рівно середину рейтингу, а саме 80 місце зі 160 країн, що досліджувалися.

Проте варто дослідити, як змінювався рейтинг України в часі та як змінювалося при цьому значення індексу ефективності логістики (LPI). При цьому варто враховувати обидва ці параметри одночасно (рис. 2).

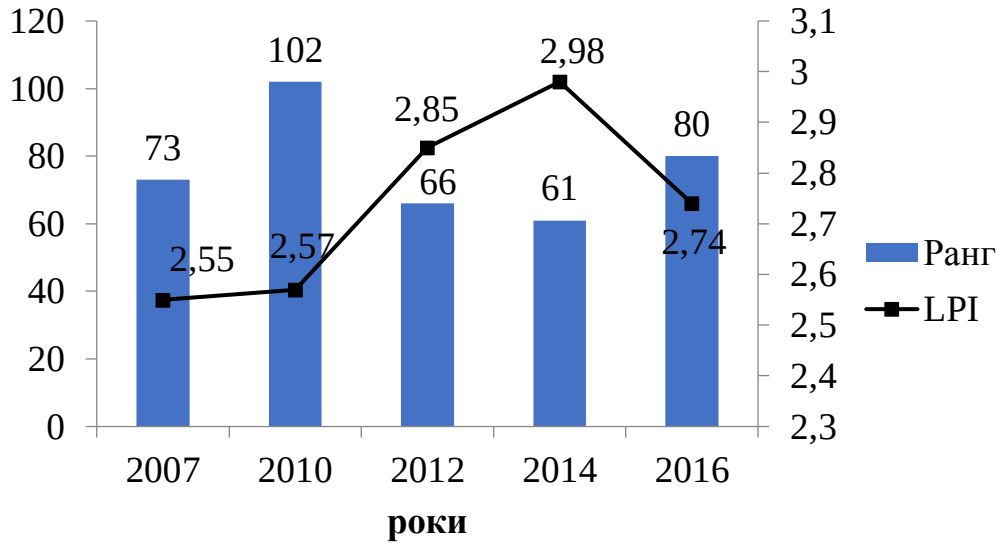

Рис. 2. Динаміка індексу ефективності логістики (LPI) та рангу України за 2007-2016 р.р.
Джерело: побудовано автором за даними Світового банку [7].

Як видно з рис. 2, на ньому представлено динаміку зміни індексу ефективності логістики (LPI) України за 2007-2016 р.р. (лінія з маркерами). При цьому стовпчикова діаграма показує, як за цей час змінювався ранг України (її місце у впорядкуванні країн за значенням LPI). Варто врахувати, що для індексу ефективності логістики

(LPI) збільшення його значення відповідає покращенню ситуації, тоді як для рангу - навпаки, зростання цього показника означає зниження країни у загальному рейтингу.

Наведені на рис. 2 результати свідчать, що протягом 2007-2014 рр. значення індексу ефективності логістики (LPI) в Україні зростало – з 2,55 у 2007 р. до 2,98 у 2014 р. Що ж до рангу України, то він теж мав тенденцію підвищуватися з 73 місця у 2007 р. до 61 місця у 2014 р. Проте, на відміну від значення LPI, тенденція зміни рангу не була такою однозначною, оскільки у 2010 р. відбулося різке зниження рейтингу України з 73 до 102 місця. Той факт, що попри зростання LPI у цьому році рейтинг України знизився може пояснюватися тим, що інші країни за цей час показали вищі темпи покращення логістики. Це й могло призвести до того, що відносно інших країн Україна відставала у розвитку логістики.

Що ж до 2016 р., то тут за обома параметрами (і значенням LPI, і рангом) спостерігається погіршення ситуації. А саме, LPI знизився до 2,74 (це нижче рівня 2012 року). Рейтинг України у 2016 р. при цьому впав до 80 місця, що гірше навіть ситуації 2007 р., коли Україна посідала 73 місце.

Загалом, погіршення ситуації в сфері логістики у 2016 р. носить об'єктивний характер і пояснюється, на наш погляд, втратою частини транзитного потенціалу через анексію АР Крим та військові дії на Донбасі. Щоправда це, загалом, мало вплинути ще на показники 2014 р., проте відсутність погіршення в оцінках цього року може пояснюватися певною інерцією системи оцінювання.

Цікавим також є дослідження того, які саме фактори (складові) індексу ефективності логістики (LPI) України впливали на таку його динаміку. Для цього слід звернутися до рис. 3.

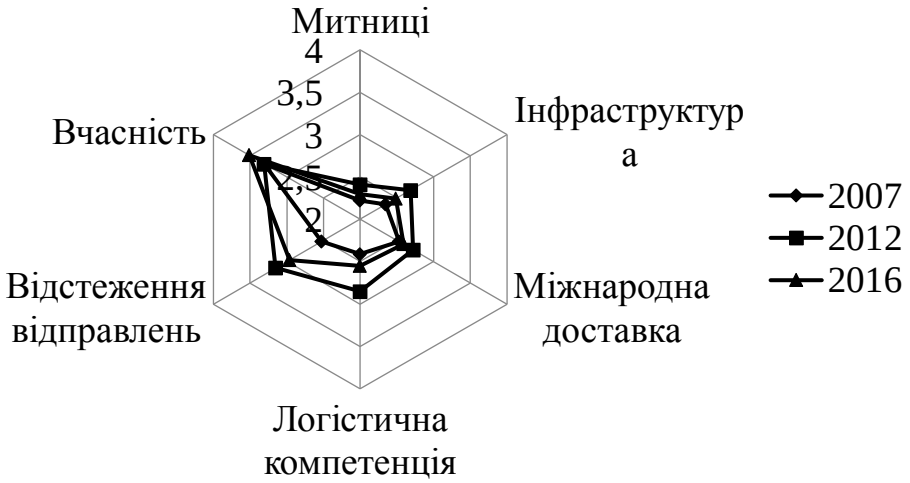

Рис. 3. Складові індексу ефективності логістики (LPI) України за 2007, 2012 та 2016 р.р.
Джерело: побудовано автором за даними Світового банку [7].

Оскільки відмінності між значеннями складових індексу ефективності логістики (LPI) України за 2007, 2012 та 2016 рр. значно менше, ніж відмінності між Україною та країнами лідером та аутсайдером рейтингу, то для забезпечення більшої наочності масштаб шкали графіку на рис. 3 змінено порівняно з рис. 1. Це дозволяє більш наочно спостерігати відмінності між значеннями складових індексу

ефективності логістики, проте призводить до того, що одна й та ж лінія LPI на графіках рис. 1 та рис. 3 виглядає дещо по-різному.

Проте проаналізуємо, як саме змінювалися складові індексу ефективності логістики (LPI) України за 2007, 2012 та 2016 рр. Як видно з рис. 3, "митниці" залишалися традиційно проблемним параметром за усі три наведені на ілюстрації роки. При цьому відбулося вкрай незначне покращення цього параметру у 2016 р. порівняно з 2007 р.

Так само "вчасність" традиційно була найкращим складовим фактором індексу ефективності логістики (LPI) України за досліджені роки. Що ж до решти чотирьох параметрів, то для них спостерігається загальна тенденція до покращення порівняно з 2007 роком. При цьому найкраще значення досягалося у 2012 році, а у 2016 ситуація дещо погіршилася.

Варто окремо зазначити, що найбільший прогрес досягнуто за таким параметром, як "відстеження відправлень". Цей показник зріс з 2,53 у 2007 році до 2,96 у 2016 році. А у 2012 році він навіть перевищував 3 бали – 3,15.

Висновки. За результатами проведеного аналізу можна зазначити, що оцінювання логістичної системи України за індексом ефективності логістики (LPI) засвідчило загальну тенденцію до її позитивно розвитку протягом періоду 2007-2014 рр. Найбільший прогрес спостерігався в розвитку системи відстеження відправлень. Проте зовнішнє втручання у вигляді анексії АР Крим та розпалення військових дій на Донбасі призвело до погіршення ситуації в логістичній системі України, що знайшло своє відображенні в зниженні LPI у 2016 році. Перспективи розвитку логістичної системи, крім стабілізації ситуації на Донбасі, критичним чином пов'язані з підвищенням ефективності функціонування митної підсистеми.

Література.

1. Гончар Л.А. Стратегія підвищення ефективності комерційної логістики [Електронний ресурс] / Л. А. Гончар // Академічний огляд. - 2008. - № 2. - С. 89-93. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2008_2_14

2. Міщук І.П. Формування системи логістики як умова підвищення ефективності діяльності підприємств торгівлі [Електронний ресурс] / І. П. Міщук // Вісник соціально-економічних досліджень. - 2013. - Вип. 4. - С. 98-105. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_4_17

3. Смирнов І. Логістика та управління ланцюжками поставок як чинник ефективного розвитку ресторанного бізнесу в сучасних умовах [Електронний ресурс] / І. Смирнов // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. - 2014. - Вип. 36(1.2). - С. 5-11. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2014_36(1

4. Поповенко Н. Підвищення ефективності транспортних послуг на основі застосування транспортної логістики [Електронний ресурс] / Н. Поповенко, Л. Івахнюк // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. - 2014. - № 9. - С. 146-157. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2014_9_16

5. Фігун Н.В. Індекс ефективності логістики (LPI) як показник конкурентоспроможності та потенціалу країни / Н. В. Фігун, О. Б. Білошевська // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер. : Економічна. - 2014. - № 4. - С. 223-229. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Npdntu_ekon_2014_4_29.

6. Крюкова Ю.О. Оцінка ефективності логістики [Електронний ресурс] / Ю. О. Крюкова // ScienceRise. - 2015. - № 1(1). - С. 34-36. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/texc_2015_1(1)__7

7. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lpi.worldbank.org/international/global.

References.

1. Honchar L.A. Stratehiia pidvyshchennia efektyvnosti komertsiinoi lohistyky [Elektronnyi resurs] / L. A. Honchar // Akademichnyi ohliad. - 2008. - № 2. - S. 89-93. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2008_2_14.
2. Mishchuk I.P. Formuvannia systemy lohistyky yak umova pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pidpryiemstv torhivli [Elektronnyi resurs] / I. P. Mishchuk // Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen. - 2013. - Vyp. 4. - S. 98-105. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_4_17.
3. Smyrnov I. Lohistyka ta upravlinnia lantsiuzhkamy postavok yak chynnyk efektyvnoho rozvytku restorannoho biznesu v suchasnykh umovakh [Elektronnyi resurs] / I. Smyrnov // Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Ser. : Ekonomichni nauky. - 2014. - Vyp. 36(1.2). - S. 5-11. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpchdtu_2014_36(1.
4. Popovenko N. Pidvyshchennia efektyvnosti transportnykh posluh na osnovi zastosuvannia transportnoi lohistyky [Elektronnyi resurs] / N. Popovenko, L. Ivakhniuk // Naukovyi visnyk [Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu]. - 2014. - № 9. - S. 146-157. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2014_9_16.
5. Fihun N.V. Indeks efektyvnosti lohistyky (LPI) yak pokaznyk konkurentospromozhnosti ta potentsialu krainy / N. V. Fihun, O. B. Biloshevska // Naukovi pratsi Donetskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ser. : Ekonomichna. - 2014. - № 4. - S. 223-229. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ Npdntu_ekon_2014_4_29.
6. Kriukova Iu.O. Otsinka efektyvnosti lohistyky [Elektronnyi resurs] / Iu. O. Kriukova // ScienceRise. - 2015. - № 1(1). - S. 34-36. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/texc_2015_1(1)__7.
7. Ofitsiinyi sait Svitovoho banku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://lpi.worldbank.org/international/global.

Голованенко Н.В., канд. экон. наук, доц.
КНУ имени Тараса Шевченко

ОЦЕНКА ЛОГИСТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНДЕКСА ЭФФЕКТИВНОСТИ ЛОГИСТИКИ

Рассмотрены основные составляющие индекса эффективности логистики и динамика его изменения для определения состояния и перспектив развития логистической системы Украины. Проведен сравнительный анализ уровня развития логистики в Украине и других странах.

Ключевые слова: *логистика, показатель эффективности, логистическая система, индекс эффективности логистики (LPI), логистическая инфраструктура.*

M.V. Golovanenko, Ph.D., Associate Professor
National Taras Shevchenko University of Kyiv

EVALUATION OF THE LOGISTIC SYSTEM OF UKRAINE USING THE LOGISTICS PERFORMANCE INDEX

The main components of the logistics performance index and dynamics of its change for the determination of the state and prospects of the logistics system of Ukraine are considered. A comparative analysis of the level of logistics development in Ukraine and other countries has been conducted.

During the period of 2007-2014 the logistics performance index (LPI) of Ukraine had a tendency to increase. The greatest progress was observed in the development of the tracking system. However, the external intervention in the form of the annexation of the Crimea and the incitement of hostilities in the Donbass led to a deterioration of the situation in the logistics system of Ukraine, which was reflected in the decrease of LPI in 2016. Prospects for the development of the logistics system, in addition to stabilizing the situation in the Donbass, are related with the increase of the efficiency of the customs of Ukraine.

Keywords: *Logistics, Performance Index, Logistics System, Logistics Performance Index (LPI), Logistics Infrastructure.*

УДК 334.341.1
JEL O34

Лозова Г.М., к.е.н., доцент;
доцент кафедри економічної теорії, макро- та мікроекономіки
Чеберяко О.В., д.і.н., к.е.н., доцент,
професор кафедри фінансів;
Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В НАУКОЄМНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

В умовах економіки знань з'являється новий тип організацій – наукоємні організації як відповідь на сучасні інституціональні виклики. Наголошується на трансформації ролі вищої освіти у суспільно-науковому прогресі: університети перетворюються у важливі бізнес-наукові центри. Простежується загальносвітова тенденція до зростання обсягів патентування та ліцензування наукових розробок провідними університетами світу з кінця 70-тих років XX століття. Комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності університетами посилює взаємодію між бізнесом та освітою та сприяє формуванню наукоємних організацій. В роботі розкрито особливості комерціалізації прав інтелектуальної власності (ІВ) наукоємними організаціями. Аналізуються переваги та недоліки використання альтернативних способів комерціалізації ІВ, що демонструє: інтелектуальна власність має безліч функцій, безпосередньо пов'язаних з ринком. Виявлено основні проблеми функціонування наукоємних організацій в умовах сучасної нестабільності. Окреслено шляхи прискорення інноваційного розвитку для забезпечення конкурентоспроможності.

Ключові слова: *економіка знань, інтелектуальна власність, наукоємні організації, комерціалізація інтелектуальної власності.*

Постановка проблеми. Для України принципово важливим є формування нових джерел інноваційного росту для забезпечення довгострокового економічного зростання в перспективі, що потребує реформування вітчизняної науки та освіти, розвитку інноваційної системи, входження країни до глобальної та регіональних інноваційних мереж. Оскільки трансформація економіки в процесі переходу до економіки знань створює той потенціал для економічного зростання, який може бути реалізований за допомогою комплексних зрушень в системі управління знаннями, формування нових організаційних, інституційних та управлінських моделей як у сфері науки, так і сфері бізнесу. В 2017 р. наша країна посіла 50 місце в Глобальному інноваційному рейтингу, який щорічно проводить Всесвітня організація інтелектуальної власності [1]. Міжнародний досвід свідчить, що формування наукоємних організацій в країні сприяє прискоренню інноваційного розвитку і відповідно позитивно позначається на темпах економічного зростання. Посилення інноваційного потенціалу України, на наш погляд, можливо за рахунок посилення комерціалізації результатів наукових досліджень та інтеграції української науки та бізнесу. Тому дослідження шляхів та методів комерціалізації інтелектуальної

власності, в тому числі результатів наукових досліджень, аналіз механізму управління наукоємними організаціями є актуальним та дискусійним.

Аналіз останніх публікацій. Окремі аспекти комерціалізації інтелектуальної власності, зокрема, комерціалізації результатів наукових досліджень, відображено у монографіях та наукових публікаціях таких відомих українських економістів як: В.Д. Базилевич, В.О.Жаров, П.М. Цибульов. У роботах зарубіжних науковців, зокрема, Р.Р. Нельсона, Дж.Уинтера, А.Д.Чендлера порушується низка питань, пов'язаних з феноменом наукоємних організацій, історією їх виникнення та розвитку.

Невирішені частини проблеми. Однак системних досліджень з питань управління комерціалізацією інтелектуальної власності в наукоємних організаціях, які б поєднували висвітлення існуючих на практиці і в теорії актуальних економічних питань, аналізу міжнародного досвіду в цій сфері, у вітчизняній науці бракує, що зумовлює актуальність проведення наукового дослідження саме для наукоємних організацій як економічних суб'єктів.

Метою статті є дослідження особливостей комерціалізації інтелектуальної власності у наукоємних організаціях для підвищення ефективності управління ними.

Результати дослідження.

Термін "економіка знань" набув поширення близько півстоліття тому і позначав сектор економіки, орієнтований на виробництво знань. Сьогодні світова практика свідчить, що економіка знань є потужним імпульсом прискорення технологічного розвитку, підвищення наукоємності та конкурентоспроможності продукції, сприяє диверсифікації діяльності. На думку В.Д. Базилевича, відбуваються кардинальні зміни імперативу економічного розвитку в контексті відповідальності перед глобальним майбутнім [2]. Звідси випливають нові вимоги до управління знаннями, які стають, з одного боку, більш доступними, а з іншого - вузькоспеціалізованими. Під управлінням знаннями (Knowledge Management) розуміють поширення і пошук досвіду та актуальної інформації в середовищі пов'язаних між собою груп людей: обмін ідеями, рішеннями і актуальною інформацією для створення нових рішень. Одним із важливих аспектів управління знаннями є комерціалізація інтелектуальної власності.

За останні 20 років обсяги продаж у наукоємному секторі розвинених країн світу зростав в 1,7 разів швидше, ніж в обробній промисловості. З усього обсягу виміряного в фізичних одиницях знань, якими володіє людство, 90% отримано за останні 30 років. У розвинутих країнах внесок наукоємних галузей у формування ВВП перевищує 40%, а в Україні він дорівнює 9%. Незмірно зросла швидкість матеріалізації і впровадження знань: період між винаходом і його застосуванням становив 100 років для фотографії, 80 - для парової машини, 50 - для телефону, 20 - для літака, 15 - для радара, 6 - для атомної бомби, 2 роки - для лазера і три місяці для факсу [3].

З часів індустріалізації наука вже тривалий час виступає як один із факторів виробництва, джерело інновацій для сучасного підприємства. Наприкінці XIX ст. наука та наукові винаходи сприяли виникненню нових галузей виробництва, зокрема таких як: нафтохімія, фармацевтична галузь тощо. Більшість великих компаній,

особливо транснаціональних корпорацій, зокрема *Procter&Gamble* Company, *Nestlé* S.A., *L'Oreal* Paris, займаються фундаментальними науковими дослідженнями в своїх наукових лабораторіях. Проте характер зв'язку між наукою і бізнесом в XX-XXI ст. істотно змінився. Оскільки поява нових технологій в XX ст. призвела до виникнення нових організаційних форм у бізнесі, таких як наукоємні організації або підприємства, засновані на знаннях.

В XXI ст., з одного боку, спостерігається зменшення ролі корпоративних наукових лабораторій. Деякі з них були закриті або відокремлені від материнської компанії, а інші були спрямовані на більш традиційні напрями досліджень. Водночас відбулося виникнення нового виду організацій, які тісно пов'язані з наукою та є новим видом підприємств - наукоємними організаціями або підприємствами, заснованим на знаннях у таких секторах як: біотехнології, нанотехнології, енергетика тощо.

Наукоємні організації протягом десятиліть можуть займатися високо ризикованими і вкрай невизначеними науковими дослідженнями, перш ніж починають отримувати прибуток. Вони безпосередньо працюють в бізнесі. Наукоємні організації можуть виникати не лише в надрах наукових корпоративних лабораторій, але і створюватися в межах університетів. Так в розвинених країнах останніми десятиліттями надається виняткове значення найдосконалішим формам інноваційних структур системи "наука - виробництво - соціальна сфера" - технополісам та технопаркам. Перший технопарк з'явився в США у 1949 р. на базі Стенфордського університету (штат Каліфорнія). Ідея була проста: здати ділянку університетської землі в оренду компаніям для розміщення там їхніх науково-дослідних підрозділів, що об'єднувалися з університетськими лабораторіями і дослідними групами в комплекс для розробок у сферах передових технологій В останні десятиліття університети стали активно отримувати доходи, використовуючи свою інтелектуальну власність за допомогою ліцензування та практичного застосування наукових розробок у різних сферах економіки. В XXI ст. університети стали не лише осередками освіти та науки, але і важливими центрами у бізнес-науці. Дослідження такого роду організацій тільки розпочинаються. І серед дослідників особливе місце, на нашу думку, посідає А. Д. Чендлер. Його теорія отримала назву "перспективи Чендлера", в якій він розкриває, в тому числі, особливості наукоємних організацій стосовно їх структури і організації економічної діяльності [4]. А. Д. Чендлер висунув три припущення:

- технологічні інновації та організаційні інновації є взаємозалежними;
- нові форми організації бізнесу та інституційні механізми створені для вирішення конкретних економічних проблем;
- організаційні та інституційні інновації є еволюційним процесом.

Протягом багатьох десятиліть вчені намагалися зрозуміти які рушійні сили впливають на швидкість і напрямок винахідництва, винахідницької діяльності, інновацій в організаціях. В цьому аспекті варто погодитися з позицією Р. *Нельсона* і С. *Вінтера*, що "правильні" інституційні механізми відіграють важливу роль у сприянні технічному прогресу та поширенню інновацій в суспільстві [5]. Сьогодні для нас природними є такі поняття у менеджменті як: ієрархічна структура організації,

існування багатопрофільних корпорацій, наявність системи обліку і контролю, відділення власності від управління тощо. Ці поняття сприймаються нами як даність. Проте А.Д. Чендлер у своїй теорії наголошує, що в цих поняттях немає нічого природного [5]. Це були винаходи людства свого часу. Виникнення сучасної корпорації само по собі було сукупністю інновацій, які охопили у часі декілька десятиліть XX ст. Норми та принципи відповідальності керівництва, зокрема, їх обов'язки перед акціонерами, ймовірно, розвивалися в останні два десятиліття XX ст. Не всі організації відреагували на зміни, що відбулися у корпоративному менеджменті. Навіть у США не всі корпорації змогли пристосуватися до нових викликів.

А. Д. Чендлер, Р. *Нельсон, С. Вінтер та інші вчені довели, що* нові інститути і організації не завжди виникають з метою підвищення економічної ефективності. Наприклад, трести, картелі також були організаційною інновацією кінця XIX ст., що призвело до монополізації економіки. І не обачно було б стверджувати, що вони мали будь-який позитивний вплив на ефективність. Навпаки, знадобилася ще одна інституційна інновація - антитрестівське законодавство - для усунення проблеми монополізації в економіці.

В останні десятиліття ми стали свідками інтенсивного організаційного експерименту, коли надбання науки швидко поширюються і комерціалізуються. Досягнення в галузі сучасних природничих наук відкривають величезні перспективи як для забезпечення економічного зростання, так і для підвищення добробуту.

Часто вважається, що наука і бізнес - це окремі світи, окремі культурні площини. Особливо віддалені між собою фундаментальна наука та бізнес. Проте і наука, і бізнес - це світи інтенсивної конкуренції, але їхні ринки і цінності різні. Зараз розрив між бізнесом і наукою скорочується в значній мірі завдячуючи університетам. Оскільки прикладні дослідження для університетів є настільки ж важливими для виконання їх місій, як і фундаментальні наукові дослідження. Зростання факультетів прикладної науки і техніки в дослідницьких університетах дозволило зблизити фундаментальні дослідження і практику, а комерціалізація наукових розробок стала одним із джерел доходу для університетів. З іншого боку, великі компанії, як зазначалося вище, в своїх наукових лабораторіях теж займалися певною мірою фундаментальними дослідженнями, і результати своїх досліджень науковці даних компаній оприлюднювали через наукові публікації.

Нові підприємницькі фірми, організації засновані на знаннях, відіграючи вирішальну роль в комерціалізації інновацій, зокрема, в електронній промисловості, не були самі задіяні у значних наукових дослідженнях. І, нарешті, у той час, як академічні університети були, безумовно, залучені до "прикладних" досліджень і знаходилися під впливом потреб промисловості та місцевої економіки, вони не були основними гравцями в бізнес-науці. Ці елементи інноваційної системи стали змінюватися в останні десятиліття XX ст. з переходом до економіки знань.

Деякою мірою ці зміни тісно пов'язані з виникненням нових напрямків в науці, з трансформацією бізнесу, зокрема з розпадом системи корпоративних науково-

дослідних лабораторій, зі зміною позицій університетів у системі комерціалізації інтелектуальної власності.

Цей процес розпочався приблизно з середини 80-х років XX ст. і був пов'язаний з тим, що фундаментальні дослідження стали розкішшю, яку значна кількість корпорацій вже не могла собі дозволити. Загострення конкуренції на ринку в поєднанні зі зміною в принципах корпоративного управління вимагали від корпорацій максимізації короткострокових доходів акціонерів, тоді як фундаментальні корпоративні дослідження потребували значного фінансування і могли продемонструвати результати лише в довгостроковій перспективі. Така ситуація призвела до закриття або згортання корпоративних науково-дослідних лабораторій, в тому числі в таких відомих компаніях як Xerox, Kodak. І навіть DuPont у 1980-х рр. вимагала від своїх науково-дослідних лабораторій зосередитися на комерційних потребах існуючих підприємств [7].

Натомість в цей період у зв'язку зі скороченням державного фінансування зростала активність університетів у пошуках джерел фінансування, в тому числі в прагненні отримати фінансову віддачу від інтелектуальної власності шляхом її комерціалізації. Тенденція до зростання обсягів патентування та ліцензування наукових розробок провідними університетами світу, на думку західних вчених, розпочалася ще з кінця 1970-их років [8]. Проте, як констатує С. Шапін, "з початку століття до 1960-х і 1970-х років більша частина академічних вчених і адміністраторів університетів була незнайомою з академічним виробництвом і управлінням знаннями, що комерціалізуються» [9].

На жаль, в Україні такого роду дослідження не проводилися, тому в роботі аналізується статистика американських дослідницьких університетів. Зокрема, за даними опитувань американської Асоціації менеджерів технологічних університетів (AUTM), ліцензійна діяльність у американських дослідницьких університетах різко зросла в 90-х рр. XX ст. Для 65 американських університетів, які брали участь в опитуванні протягом 1994-1996 рр., щорічне розкриття інформації про винаходи зростало в середньому на 8% за рік. За цей же період кількість поданих патентних заявок в цих університетах зросла на 20,4%, а кількість виданих ліцензій збільшилася відповідно на 9,6%. В 1997 р. в опитуванні взяло участь вже 132 американські університети, які зазначили, що загалом ними було опубліковано 9051 повідомлень про винаходи, подано 3644 нових патентних заявок та укладено 2707 ліцензій. Таке зростання комерціалізації наукових досліджень привернуло значну увагу як з боку бізнес-менеджерів, так і з боку університетських адміністрацій, які оцінили це як свідчення збільшення внеску університетів у розвиток економіки [10]. Зазначені вище темпи зростання не дозволяють повною мірою оцінити продуктивність університетських ресурсів у сфері комерціалізації та передачі технології. Проте підкреслюють тенденцію до зміни ставлення університетських вчених та адміністрації до комерціалізації наукових досліджень.

Остаточною зміною є поява спеціалізованих "наукоємних" підприємств, в основному, в галузі природничих наук, але також і в області нанотехнологій, і зовсім недавно - в енергетичному секторі. У більш ранніх роботах наукоємний бізнес

визначався як суб'єкт, який бере участь у створенні і розвитку науки і намагається отримати фінансову віддачу від цієї участі. Наукоємні організації є не просто "користувачі" науки, вони також здійснюють безпосередній внесок в її розвиток. Наукоємні підприємства переважно займалися дослідженнями, які, зазвичай, розглядались як "природні" для університетів, але не для приватних комерційних фірм, і, тим більше, не для новостворених фірм.

Через специфіку своє діяльності наукоємні організації відрізняються в управлінні від звичайних організацій, що потребує розробки адаптованої стратегії управління. Крім того, як показує практика, не всі корпоративні лідери на сьогоднішній день повною мірою розуміють цінність та значення інтелектуального капіталу та активно беруть участь у стратегічному плануванні, пов'язаному з правами інтелектуальної власності. На наш погляд, така обмежена інтеграція управління правами інтелектуальної власності (ІВ) та стратегічного планування діяльності наукоємної організації може створювати певні перешкоди. Зокрема, у багатьох вітчизняних та іноземних компаніях відповідальність за управління ІВ делегована юристам, які, зазвичай, практично не залучені до прийняття рішень щодо комерціалізації ІВ та стратегічного планування економічного розвитку організації. Крім того, на практиці досить поширеною є ситуація, коли організація володіє правами ІВ, щорічно сплачує збори за підтримку їх дії, проте ці права ІВ не використовуються ні у власному виробництві, ні комерціалізуються іншим способом. Тобто фактично, зберігаючи дані права на ІВ, організація отримує збитки, замість прибутків через неефективне управління ними.

Наукоємна організація, що володіє правами інтелектуальної власності, може використовувати п'ять основних способів отримання цінності від ІВ. Серед управлінців побутує думка, що найкращій спосіб використанні прав ІВ - це шляхом запобігання конкуренції, оскільки у випадку набуття прав ІВ організацією її потенційні конкуренти вже не зможуть пропонувати покупцям ідентичний або подібний товар/послугу. Отримана ринкова влада дозволить організації, як монополісту на ринку, підняти ціни на свої продукти або послуги, і, таким чином, збільшити свої прибутки в перспективі. І хоча це дієва стратегія, проте є і інші способи управління та комерціалізації прав ІВ. Зокрема, наукоємна організація повинна також розглядати альтернативи: продаж прав ІВ іншому підприємству; ліцензування прав, можливо навіть для конкурентів; використання прав ІВ як інструменту для організації співробітництва, спрямованого на збільшення прибутку, з постачальниками, клієнтами або розробниками; передача прав ІВ у відкритий доступ.

Як ілюстрація вище наведених стратегій управління є історія піонера в галузі біотехнології наукоємної фірми Genentech. Фірма була заснована в 1976 р. Робертом Суонсоном, венчурним капіталістом, і Гербертом Бойєром, лауреатом Нобелівської премії, біохіміком і співавтором винаходу методики генної інженерії. Перший дослідний проект компанії Genentech, підтриманий за рахунок коштів, залучених від венчурних капіталістів, досліджував, чи можливо виготовити людський білок в бактеріальній клітині. У той час це питання було центральною теоретичною проблемою у сфері біології. На відміну від промислових корпоративних лабораторій,

Genentech була спочатку суто дослідницькою організацією. З'явившись на ринку у 1980 р., вона не мала доходів від випуску продукції. Доходи організація почала отримувати лише через 2 роки від моменту запуску їх першого продукту (людського інсуліну, при чому виробництво було налагоджено спільно з їх комерційним партнером). До стратегії власного виробництва на основі прав ІВ компанія змогла перейти лише через 5 років від моменту запуску їх першого продукту [11]. Компанія Genentech продемонструвала, що може бути прибутковим наукомістким підприємством. Водночас вона створила шаблон для тисяч інших наукоємних організацій, заснованих протягом наступних років.

Іноді виникає зворотна ситуація, коли наукоємна організація бажає війти на ринок, який монополізовано через те, що права інтелектуальної власності належать іншим фірмам. Багато фірм намагаються подолати даний бар'єр шляхом оскарження чинності прав ІВ чи частини цих прав ІВ шляхом судового позову. Проте знову ж таки це не єдина стратегія, зокрема, іншими стратегіями управління для наукоємної організації можуть стати: розробка альтернативної технології, що не порушує права ІВ конкурента; отримання ліцензії від власника права інтелектуальної власності; створення портфелю прав інтелектуальної власності, за зонтичним принципом, щоб запобігти судовому розгляду; розгортання виробництва потенційно небезпечного продукту або послуги настільки широко і швидко, що до того часу, коли конкуренти звернуться до суду, фірма зможе або переконати власників прав ІВ надавати їм ліцензії, або переконати суд оголосити використання прав законним.

Зрозуміло, що кожна з цих стратегій управління наукоємною організацією не є оптимальною, має свої переваги та недоліки. Тому вибір серед альтернативних рішень вимагає ретельної оцінки відносних витрат та переваг комерціалізації - як в короткостроковому, так і в довгостроковому періоді. Проте менеджери-економісти не завжди точно можуть оцінити потенційні переваги та втрати, що виникають із дії чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності. Тому розумним при визначенні стратегії комерціалізації інтелектуальної власності в наукоємній організації є налагодження тісного діалогу між менеджерами-управлінцями, творцями-розробниками нових продуктів та послуг і юристами. Оскільки в результаті такої співпраці продукти та послуги можуть бути розроблені таким чином, щоб відповідати не тільки ринковому попиту, але й правовим можливостям для використання результатів прав інтелектуальної власності. Не дивлячись, що зазначені вище позиції є досить відомими, проте дотримання їх на практиці дозволить уникнути значних економічних витрат через судові позови для наукоємної організації.

Іноді перед наукоємною організаціє може виникати дилема: або захищати свої права ІВ шляхом патентного захисту, що передбачає розкриття змісту винаходу в процесі подання заявки на отримання патенту, або зберігати свої результати інтелектуальної власності шляхом застосування режиму комерційної таємниці, посиливши заходи безпеки проти промислового шпигунства. У даному випадку, обираючи між першою та другою стратегією управління, наукоємна організація має усвідомлювати, що:

- охорона комерційної таємниці передбачає запровадження організацією режиму конфіденційності та секретності для працівників, сукупні витрати на забезпечення режиму можуть значно перевищити витрати на отримання патенту;
- охорона за допомогою комерційної таємниці потенційно нескінченна в часі, тоді як патент діє лише 20 років з моменту подання заявки;
- ліцензування використання патенту є законодавчо визначеним механізмом і створює менші ризики для власника патенту, ніж для власника комерційної таємниці;
- наявність патенту набуває особливого значення при залученні зовнішніх інвестицій. Завдяки можливості розкриття патентної інформації та ознайомлення з нею, потенційні інвестори отримують сигнал про якість інновацій, які пропонує підприємство. Є потужні емпіричні докази, які дозволяють припустити, що патенти допомагають покращити умови залучення зовнішніх інвестицій для підприємців [12];
- вибір між комерційною таємницею та патентом також залежить від інституційних умов дії прав інтелектуальної власності в країні. Оскільки патентування передбачає розкриття інформації, імовірність того, що конкуруючі фірми імітують запатентований товар, зростає, якщо захист прав інтелектуальної власності є слабким в країні, а інновація має особливу цінність. Як наслідок, наукоємні організації будуть зберігати як комерційну таємницю найбільш перспективні нововведення.

В окремих випадках нововведення, створене наукоємною організацією, може не відповідати всім вимогам щодо захисту результатів інтелектуальної власності за допомогою патентного права. У цьому випадку варто обирати режим комерційної таємниці як режим захисту інновації.

На практиці є такі інновації, що можуть бути захищені як об’єкти промислової власності, так і об’єкти авторського права, наприклад програмне забезпечення. Усі країни-члени СОТ зобов'язані поширювати захист авторських прав на комп'ютерне програмне забезпечення [13]. З іншого боку, ці країни не зобов'язані надавати патентний захист програмному забезпеченню, про те в окремих країнах доступний і патентний захист програмного забезпечення. Компанії, що розробляють програмне забезпечення в країнах, де доступні обидві форми захисту, можуть, за бажанням, скористатися як авторським правом, так і патентним правом, щоб захистити свої результати інтелектуальної діяльності. Виникає питання економічної доцільності використання обох форм захисту. Оскільки авторське право виникає автоматично, з моменту оприлюднення твору, а отримання патенту є досить дорогою та тривалою процедурою у часі, то з першого погляду, вибір має бути на користь захисту за допомогою авторського права. Проте на практиці вибір форми захисту програмного забезпечення залежить в значній мірі від характеру імітації, якій власники даного об’єкту хотіли б запобігти.

Необхідно підкреслити, що наукоємні підприємства відрізняються від традиційних "хай-тек" фірм. Дата-ком бум в XX столітті викликав створення нових фірм у таких секторах економіки як електроніка, комп'ютери і програмне забезпечення. Але наукоємні організації нового типу якісно відрізняються від традиційних "хай-тек" фірм. В електронній промисловості та індустрії програмного забезпечення нові компанії були більшою мірою залучені до процесу застосування і розвитку існуючої науки. Піонери в області електроніки, такі як IBM, Intel звичайно, зіткнулися з серйозними технічними проблемами. Але, на відміну від наукоємних організацій, піонери електроніки працювали з досить добре розвиненою науковою базою. Це дозволяло їм запускати комерційні продукти відносно швидко. Наприклад, Intel, яка була заснована в 1968 р., випустила перший свій продукт на ринок ще до 1970 р. Для фірм, що працюють у сфері програмного забезпечення сьогодні, розрив у часі між створенням та випуском власного продукту на ринок ще коротший. Натомість наукоємні підприємства стикаються з незвично високим ступенем ризику і більшим горизонтом часу, ніж в інших сферах економіки, в тому числі "хай-тек" [14]. Багато наукоємних організацій в свій час були засновані академічними вченими, які шукали засіб для подальшого розвитку і комерціалізації плодів своїх досліджень або для поліпшення умов життя всього суспільства.

Виходячи з цього, однією із стратегій управління наукоємною організацією є передача результатів її інтелектуальної діяльності у відкритий суспільний доступ. З кожним роком зростає кількість компаній, які забезпечують прямий або опосередкований доступ до власних об’єктів права інтелектуальної власності для жителів країн, що розвиваються. Такі ініціативи, на думку наукової спільноти, можуть створювати значні гуманітарні переваги [15]. Проте така поведінка наукоємної організації може створювати для неї міцні конкурентні переваги. Наприклад, перетворення інформації на загальнодоступну, щоб її не можливо було запатентувати, може значно прискорити науково-технічний прогрес в даній сфері.

Прикладом такої стратегії може бути рішення про відкриття бази даних, що виражають генну послідовність коду людини, за рішенням Merck Gene спільно з Вашингтонським університетом, які здійснювали спільно дані розробки, і передача їх у суспільну власність. Публікація результатів дослідження створила наступні конкурентні переваги для компанії Merck. Насамперед, даний крок може призвести до більш швидкого наукового прогресу, як відмічалося вище, що в свою чергу, відкриє нові перспективи для маркетингу та збуту самої компанії. Крім того, відкриття знань про послідовність генів для суспільного користування знизило ризик патентування результатів аналогічних досліджень фірм-суперників[16]. Крім того, на думку західних вчених С. Бхатачари та Дж. Риттера, розкриваючи частину своїх знань, фірма може продемонструвати свою соціальну відповідальність та цінність, що в перспективі може дозволити отримувати дешеве фінансування для реалізації своїх інноваційних проектів. [17]. Отже, передача у суспільне надбання своїх наукових розробок наукомісткою організацією може створити низку конкурентних переваг для неї у майбутньому. Особливо в тих випадках, коли її продукція має так званий "мережевий ефект", що умовно поділяють на два види. Прямі мережеві ефекти, які виникають,

коли вартість продукту зростає із збільшенням кількості користувачів. Непрямі мережеві ефекти, коли зі зростанням кількості користувачів стає доступною більша кількість доповнень. Доповнення - це продукт чи послуга, що збільшує попит на інший продукт чи послугу. Непрямі мережеві ефекти мають вирішальне значення для гаджетів, наприклад система Android для мобільних пристроїв. Розробники мобільних додатків збільшують їх випуск для цієї системи по мірі того, як все більше людей починають користуватися нею. Значною помилкою наукоємної організації є нехтування мережевими ефектами, якщо її продукція є такою, ще гірше, через неефективне управління своїми правами інтелектуальної власності дозволяти своїм конкурентам отримувати прибуток від мережевих ефектів.

Висновки. Проведений аналіз механізму комерціалізації інтелектуальної власності у наукоємних організаціях дає підстави для наступних висновків:

1. Результатом розвитку економіки знань стало виникнення нового виду організацій, які тісно пов'язані з наукою та є новим видом підприємств - наукоємними організаціями або підприємствами, заснованим на знаннях. Наукоємна організація як суб'єкт господарювання бере участь у створенні і розвитку науки і намагається отримати фінансову віддачу від цієї участі шляхом комерціалізації інтелектуальної власності.

2. Загострення конкуренції на ринку в поєднанні зі зміною в принципах корпоративного управління призвели до закриття або згортання діяльності частини корпоративних науково-дослідних лабораторій. З 90-х рр. XX ст. змінюється ставлення університетських вчених та адміністрації до комерціалізації університетських наукових досліджень, що дало поштовх для подальшого розвитку наукоємних організацій.

3. Наукоємні організації набули поширення переважно в таких секторах як: біотехнології, нанотехнології, енергетика. Наукоємні організації займаються дослідженнями, які, як правило, є більш притаманними для університетів, а не для приватних комерційних фірм.

4. Комерціалізація інтелектуальної власності у наукоємній організації є комплексним процесом і передбачає обрання стратегії управління, виходячи із того, чи дана організація оперує на ринку, де просуває новий продукт/послугу і набула монопольних позицій за рахунок набуття прав інтелектуальної власності і прагне захистити себе від фірм - конкурентів; чи, навпаки, наукоємна організація хоче увійти на ринок, де права інтелектуальної власності іншої фірми є бар'єром входу для неї. Набір альтернативних стратегій управління наукоємною організацією детально висвітлено у роботі.

5. Однією із специфічних стратегій комерціалізації прав інтелектуальної власності у наукоємних організаціях є повне або часткове відкриття результатів її наукових досліджень, передача їх у суспільне надбання. Така стратегія управління дозволяє створити ряд конкурентних переваг для організації. Зокрема, прискорити науково-технічний прогрес в цій сфері, що в свою чергу, може відкрити нові

перспективи для маркетингу та збуту самої організації. Крім того, передача знань у суспільне надбання знижує ризик патентування результатів аналогічних досліджень фірмами-конкурентами і сприяє формуванню у організації іміджу соціальної відповідальності та цінності для суспільства, що в перспективі може дозволити залучити її дешевші фінансові ресурси для реалізації наступних інноваційних проектів.

Література.

1. Global Innovation Index 2017 // Cornell University, INSEAD, WIPO.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017-intro5.pdf
2. Базилевич В.Д. Імперативи економічного розвитку в контексті відповідальності перед глобальним майбутнім // Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015., Т. 1. – С. 7-11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://econom.univ.kiev.ua/paradigm_et/materials2015.pdf
3. Мильнер Б. Управление интеллектуальными ресурсами // Вопросы экономики.- 2008.- №7.- С. 129-141.
4. Chandler A.D. andbDaems H. (eds.), ManagerialbHierarchies: Comparative Perspectives on the Rise of Modern Industrial Enterprises. Harvard University Press, 1980.
5. Нельсон Р. Р., Уинтер С. Дж. Эволюционная теория экономических изменений. – М.: ЗАО «Финстатинформ», 2000.
6. Chandler A.D. The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business. Harvard University Press, 1977.
7. Margaret R. Taylor, Edward S. Rubin, and David A. Hounshell. The Effect of Government Actions on Technological Innovation. Department of Engineering and Public Policy Carnegie Mellon University Pittsburgh, PA 15213. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: - http://repository.cmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1092&context=epp
8. Шейн Э. Организационная культура и лидерство. – СПб: Питер.- 2002. – С.35-37.
9. *Shapin* S.The Scientific Life: A Moral History of a Late Modern Vocation. University of Chicago Press, *2008.* – p.211.
10. Thursby Jerry G., Thursby Marie C. Who is selling the ivory tower? Sources of growthin university licensing//Management science.- 48.№1. – 2002. – p.90-104.
11. Pizano Y. Professional Practice in Artificial Intelligence. – Boston:Springer. – 2006. – p.21-22.
12. Graham J.H. and Sichelman T.M. Why Do Start-Ups Patent?// Berkeley Technolog Law Journa.l– 2008. –№ 23/3. – p. 1063-1097.
13. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Art. 10(1), [Електронний ресурс]. – Режим доступу:www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/t_agm0_e.htm.
14. Zucker, Lynne G. and Brewer, M. Intellectual Human Capital and the Birth of US Biotechnology Enterprises//American Economic Review. –88 (1). –1998. –p. 290– 306.
15. Detailed descriptions of some examples can be found on the website of Global Access in Action.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://globalaccessinaction.org/.
16. Merges R. A New Dynamism in the Public Domain.//University of Chicago Law Review. –71 (1).– 2004.–p. 183-203.
17. Bhattacharya S. and Ritter J. Innovation and Communication: Signaling With Partial Disclosure //Journal of Financial & Quantitative Analysis. – 15/4 –1980. – p.853-878.

References.

1. Global Innovation Index 2017 // Cornell University, INSEAD, WIPO.[Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017-intro5.pdf
2. Bazylevych V.D. Imperatyvy ekonomichnoho rozvytku v konteksti vidpovidalnosti pered hlobalnym maibutnim // Paradyhmalni zrushennia v ekonomichniy teorii KhKhI st.: Materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. – K.: Kyivskyy natsionalnyy universytet imeni Tarasa Shevchenka, 2015., T. 1. – S. 7-11. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:http://econom.univ.kiev.ua/paradigm_et/materials2015.pdf
3. Mylner B. Upravlenye yntellektualnыmy resursamy // Voprosы эkonomyky.- 2008.- №7.- S. 129-141.
4. Chandler A.D. andbDaems H. (eds.), ManagerialbHierarchies: Comparative Perspectives on the Rise of Modern Industrial Enterprises. Harvard University Press, 1980.
5. Nelson R. R., Uynter S. Dzh. Эvoliutsyonnaia teoryia эkonomycheskykh yzmenenyi. – M.: ZAO «Fynstatynform», 2000.
6. Chandler A.D. The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business. Harvard University Press, 1977.
7. Margaret R. Taylor, Edward S. Rubin, and David A. Hounshell. The Effect of Government Actions on Technological Innovation. Department of Engineering and Public Policy Carnegie Mellon University Pittsburgh, PA 15213. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: - http://repository.cmu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1092&context=epp
8. Shein Э. Orhanyzatsyonnaia kultura y lyderstvo. – SPb: Pyter.- 2002. – S.35-37.
9. Shapin S.The Scientific Life: A Moral History of a Late Modern Vocation. University of Chicago Press, 2008. – p.211.
10. Thursby Jerry G., Thursby Marie C. Who is selling the ivory tower? Sources of growthin university licensing//Management science.- 48.№1. – 2002. – p.90-104.
11. Pizano Y. Professional Practice in Artificial Intelligence. – Boston:Springer. – 2006. – p.21-22.
12. Graham J.H. and Sichelman T.M. Why Do Start-Ups Patent?// Berkeley Technolog Law Journa.l– 2008. –№ 23/3. – p. 1063-1097.
13. Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Art. 10(1), [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/t_agm0_e.htm.
14. Zucker, Lynne G. and Brewer, M. Intellectual Human Capital and the Birth of US Biotechnology Enterprises//American Economic Review. –88 (1). –1998. –p. 290– 306.
15. Detailed descriptions of some examples can be found on the website of Global Access in Action.[Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:http://globalaccessinaction.org/.
16. Merges R. A New Dynamism in the Public Domain.//University of Chicago Law Review. –71 (1).– 2004.–r. 183-203.
17. Bhattacharya S. and Ritter J. Innovation and Communication: Signaling With Partial Disclosure //Journal of Financial & Quantitative Analysis. – 15/4 –1980. – r.853-878.

Анна Лозовая; к.э.н., доцент,
Оксана Чеберяко; д.и.н., к.э.н., доцент, профессор
КНУ имени Тараса Шевченко

КОММЕРЦИАЛИЗАЦИЯ ИНТЕЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В НАУКОЕМКИХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

В условиях экономики знаний появляется новый тип организаций - наукоемкие организации как ответ на современные институциональные вызовы. На основе анализа литературы проиллюстрировано, как движущие силы влияют на скорость и направление изобретательства и инноваций в современных организациях. В работе отмечается трансформация роли высшего образования в общественно-научном прогрессе: университеты превращаются в важные бизнес-центры. Прослеживается общемировая тенденция к росту

объемов патентования и лицензирования научных разработок ведущими университетами мира с конца 70-х годов XX века. Коммерциализация результатов интеллектуальной деятельности университетами усиливает взаимодействие между бизнесом и образованием и способствует формированию наукоемких организаций. В работе раскрыты особенности коммерциализации прав интеллектуальной собственности (ИС) наукоемкими организациями, а именно: использование для организации собственного производства и ограничения доступа конкурентов на рынок; продажа прав ИС другому предприятию; лицензирования прав; использования прав ИС как инструмента для организации сотрудничества, направленного на увеличение прибыли, с поставщиками, клиентами или разработчиками; передача прав ИС в открытый доступ. В работе анализируются преимущества и недостатки использования альтернативных способов коммерциализации ИС, демонстрируется, что интеллектуальная собственность имеет множество функций, непосредственно связанных с рынком. Выявлены основные проблемы функционирования наукоемких организаций в условиях современной нестабильности. Намечены пути ускорения инновационного развития для обеспечения конкурентоспособности. Это исследование призвано помочь руководству современных предприятий понять, как использовать инструменты интеллектуальной собственности в своей производственно-профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *экономика знаний, интеллектуальная собственность, наукоемкие организации, коммерциализация интеллектуальной собственности.*

Gana Lozova; Ph.D in Economic, Associate Professor;
Oksana Cheberyako; Doctor of Historical Science, Ph. D. in Economics, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv.

COMMERCIALIZATION OF INTELLECTUAL PROPERTY IN RESEARCH-DRIVEN ORGANIZATIONS

In a knowledge economy, a new type of organization - research-driven organizations emerges as a response to current institutional challenges. The review of literature illustrates how driving forces influence the speed and direction of inventions and innovations in modern organizations. It emphasizes the transformation of the role of higher education in socio-scientific progress: universities have turned into important business-research centers. The global trend towards the growth of patenting and licensing of scientific developments by leading universities of the world has been traced since the late 70's of the twentieth century. The commercialization of the results of intellectual activity by universities increases the interaction between business and education and promotes the formation of research-driven organizations. The peculiarities of the commercialization of intellectual property rights (IP) by knowledge-based organizations are revealed in the work, namely: use for the organization of own production and restriction of access of competitors to the market; selling IP rights to another company; licensing rights; use of IP rights as a tool for organizing profit-sharing cooperation with suppliers, customers or developers; transfer of IP rights to open access. The paper analyzes the advantages and disadvantages of using alternative ways of commercialization of IP, which shows that intellectual property has many functions directly related to the market,

The main problems of functioning of research-driven organizations in the conditions of modern instability are revealed. There are ways to accelerate innovation development to ensure competitiveness. This research is intended to help the management of modern andcompanies understand how to integrate intellectual property tools into their production and professional activities.

Key words*: knowledge economy, intellectual property, a research-driven organization, commercialization of intellectual property.*

УДК 330.142; 331.6
JEL O150

Alla M. Trusevici, PhD, Associate Professor,
Alecu Russo Balti State University,
Balti city, Moldova
Lilia A. Kiseleva, Senior Lecturer,
Alecu Russo Balti State University,
Balti city, Moldova

HUMAN CAPITAL AS A POTENTIAL FOR ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

Results of the research of the human development influence on economic growth in the modern Moldova are submitted. It is proved, that the human development factor influences the economic growth rate more strongly, rather than the accumulation of the physical capital factor. It is revealed also, that in the large industrial potential regions additional investments in the physical capital influence the economic growth rate more poorly, than on the average in the Moldova, and additional investments in the human development - are even stronger, than on the average.

Key words: *human development, economic growth, human capital.*

In the 21st century, the model of "sustainable human development" is proposed as a new model for the development of civilization. It is necessary to note that the notion of "sustainable" development itself has become, to a certain extent, an agreement between technical and environmental trends in the development of society. The notion of sustainable development began to be widely used in the scientific literature after the publication by UN of "Our Common Future" (1987), where it was defined as development that meets the needs of the present generation without threatening the prosperity of future generations. Nowadays, the world economy possesses all the financial, technological, informational, human and other resources in order to overcome the global problems of society.

The economic efficiency, the environmental security and social equity should be the criteria for realizing sustainable development in modern society, however, as social development shows, the society is still far from solving the problem of sustainable human development. This suggests that modern civilization is in a state of a systemic crisis, the exit from which is the transition to sustainable development, which in its turn requires a real change in the vector of the human capital development.

The solution of the current perspective tasks of any national economy is closely connected to the determining role of the human factor. In the history of the society development, the person has always been and remains the decisive factor of socio-economic development. Modern managerial theories suggest that the development of modern society and informational production cannot be considered only in purely production and technical aspect, since there is a stable connection and relationship between the combination of factors of social labour. At the same time, the latter, through

the increasing role of the human factor, has a major impact on the development of modern production.

The social and economic development of the national economy takes place through a complex and sometimes contradictory interaction, on the one hand, the production structure, technological systems and management, and on the other hand the system of economic relations and the reproduction of labour-power.

This suggests that in the modern economy, the process of the formation and development of the workforce has general and specific legal conformities that, to some extent, are manifested as conditions for the optimal and rational behaviour of the "homo economics" person in the economic activity. The market entity should be able to analyse and take into account these legal conformities in the process of making managerial decisions, and the subject of management in the economy should not be only a passive observer and should promote the conformity of the economic mechanism with the objective legal conformities of the workforce development [7].

All this suggests that with the increase in the role of man in economic growth, the attitude of economic science toward the problems of the reproduction of highly skilled workforce must change. If earlier in the 40-60s of the 20th century, the centre of scientific research in economic theory was reduced to the problems of using cash in the workforce economy, nowadays the society of informational economy should pay attention to the aspects of the formation and development of a qualitatively new workforce.

It is necessary to note that this tendency is more or less reflected in economic science. So, for example, the technological, organizational and structural changes in the economy of the late 20th century became an objective foundation on which the modern theory of human capital emerged and is developing.

The global concept of human development, which has become one of the best achievements of human civilization [1; 2], proceeds from the primary inherent worth of human development, from the fact that production exists for the development of people, and not people - for the sake of production developing. Of course, supporting such a position, it is necessary to recognize that, unfortunately, it is still far from being truly acknowledged and perceived in Moldova by everyone. We, at all levels of management, still have no reorientation from material to intellectual-human factors of social and economic development, which is becoming an increasingly significant brake on the progress of countries. In our opinion, the main reason for this is the perception of the processes of economic growth and human development as separate, isolated, of which the first creates conditions for the second and determines it.

At the same time, there are theoretical and practical calculations made in the developed countries of the world, which prove the significant impact of human development on the dynamics of economic growth, which is confirmed by practice. As a rule, in economic science they are connected with the theory of human capital [2; 4; 8; 9]. The investments in human capital can increase the rate of economic growth and society standard of living through expanding opportunities, increasing labour productivity, attracting capital investments and raising their profitability.

The development of human capital is the process of forming the productive abilities of an employee with the help of investments in a specific process of human life-sustaining activity. It should be noted that investments in the development of human capital have certain characteristics that distinguish them from other types of investments, i.e., the nature, the scope and the types of investing in people are determined by: socio-cultural and religious characteristics; physical and moral aging of human capital; investment period of receiving benefit from investments (education sector 12-20 years); time of use of human capital (life duration of the person).

Improving the health of the population and raising the level of education also play an important role, giving people the opportunity not only to work more productively, but also to live a more fulfilling life. The importance of investments in human capital, especially in education, for economic growth and wellbeing of the population is recognized throughout the world.

From a purely economic point of view, however, these investments as such do not always ensure the acceleration of economic growth: in an unfavourable environment, the investments in human capital can only lead to the unproductive spending or the accumulation of unused resources.

In this regard, the society faces the task to determine whether the human development affects positively and with what force the economic growth in the conditions of the transition period in the Republic of Moldova? What is more important for ensuring economic growth at this stage – investments in material production or in human development?

However, it is necessary to emphasize that such way of posing the question is characteristic for the concept of human capital. The concept of human development is much broader than the concept of human capital, in which the man is considered as though the most important and the most effective, but only as a *means* of increasing production and income. In the concept of human development, a highly developed, healthy, free in his/her choice person is the main *goal* of the development, and increasing the volume of production and income is only one means of achieving this goal.

The elaboration of the concept of human development made it possible to formulate a qualitatively new, perspective approach to understand the social progress. This approach is focused on the person, on expanding the possibilities of his/her life choice. This approach offers solutions to the most important social and economic problems that are relevant for Moldova. These are problems such as poverty, unjustified inequality of income, including gender, lack of access to education, diseases, including social and many others. Based on the concept of human development, it is proposed a verified and real system of measures based on a more equitable distribution of productive assets and income, focused on expanding opportunities for development of abilities and meeting the needs of people, their active participation in society.

The concept of human development also offers a methodology for calculating integrated generalized indicators – human development indices (HDI). Since 1990 these indices are calculated by the United Nations Development Program (UNDP) for almost all countries of the world and are published in annual reports [6]. They reflect the comparative possibilities of human development in different countries, accumulating in one index number three most

important components of this development: life duration, education (literacy and enrolment in education), and also GDP per capita at parity of purchasing power of the national currency. These components are entered into the general calculation by special formulas and thus get an integral index of human development, expressed as a relative value from 0 to 1. Thus, the rating of countries according to HDI for 2014 was: from the maximum in Norway (1st place) to the minimum in Niger (188th place). Moldova was on the 107th place. [6]

At the same time, the HDI does not take into account many parameters that are important for people, i.e. it was compiled from the calculation on statistical base, accessible and comparable in almost all countries of the world, but the HDI does not take into account the specifics of the national economy and the features of regional development.

Therefore, in order to study the level of human development within the country, the methodology for calculating HDI the UNDP may be and should be expanded and improved. In particular in the Republic of Moldova, it is necessary to create a national methodology for measuring the level of human development of economic regions, which was based on the ideas and principles formulated by UNDP. Based on the wide information and statistical base available in Moldova, which the Ministry of Information Development has at its disposal, the national methodology would significantly complement the international elaborations due to better taking into account the multidimensionality of human development. Based on HDI criteria, UNDP may include a three-tier system of human development index:

1. Integral Regional Human Development Index.
2. General indicators of human capital development.
3. Characteristics of each aspect of human development for the region of Moldova.

Each of these indicators also consists of many elements that are included in the overall calculation with certain weights. This methodology should be adopted and approved by the Statistics Department of the Republic of Moldova and annually calculate all these indicators for the main economic regions of the national economy.

Using the obtained database, it would be possible to conduct an econometric estimation of the impact of human development and investments in physical capital on the economic growth of the regions of Moldova. Based on the analysis of panel data for a certain period of time for economic regions, it is possible to develop a model for their economic growth in regions.

The national economy of Moldova faces a task that can be reduced to the following objectives:

- accelerated economic development by creating conditions for the reproduction of resources by as many manufacturers as possible;
- development of the economy determined by the development of all spheres, rather than individual branches and industries;
- transformation of regional scientific and technological progress into one of the main factors of economic development;

- develop a regional model of economic development and a specific tool for assessing the impact of investment factors in human and physical capital on the economic development of regions;

- it is necessary to define new approaches to government regulation and support for the development of human capital, by ensuring effective employment, improving the education and health system.

At the beginning of the 21st century it became evident that in the branches of the national economy that determine the economic progress of society, it is namely the highly skilled workforce that turns into a driving factor determining the future economic shape of Moldova.

References.

1. Law of the Republic of Moldova "On Approving the Strategy for Economic Growth and Poverty Reduction (2004-2006)" 2005: Monitorul Oficial. 5-12: 18-135
2. Gary Becker, 1993: Human Capital. Chapters from the book. USA: economics, politics, ideology, 11: 8-37
3. Education for people and planet: Creating sustainable futures for all. Summary of the Global Education Monitoring Report [Electronic Resource]. - Available at: http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002457/245745r.pdf (accessed: 18.09.2017)
4. Goylo V.S. 1975: Современные западные теории воспроизводства рабочей силы. М., Наука, 1975.-411 p.
5. World Development Report 2006. Overview of the World Bank. [Electronic Resource]. – Available at: http://www.un.org/ru/development/surveys/docs/worlddev2006.pdf (accessed: 18.09.2017)
6. Human Development Report 2015 "Work for Human Development" [Electronic Resource]. – Available at: http://hdr.undp.org/sites/default/files/ hdr15_standalone_overview_ru.pdf (accessed: 18.09.2017)
7. Human Development Reports 1990-2016. Available at: http://hdr.undp.org (accessed 03.09.2017)
8. Dyatlov S.A., 1994: Основы теории человеческого капитала., СПб.: СПБУЭФ,160 p.
9. Marcinkevich V.I., Soboleva I.V. 1995: Экономика человека. М., Aspect-press, 286 p.

Алла М. Трусевичи, к.э.н., доцент,
Государственный балтийский университет Алеку Руссо,
Бэлць, Молдова
Лилия Киселева, старший преподаватель,
Государственный балтийский университет Алеку Руссо,
Бэлць, Молдова

ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ПОТЕНЦИАЛ ДЛЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

Представлены результаты исследования влияния человеческого развития на экономический рост в современной Молдове. Доказано, что фактор человеческого развития сильнее влияет на темпы экономического роста, а не на накопление физического фактора капитала. Выявлено также, что в крупных областях промышленного потенциала дополнительные инвестиции в физический капитал влияют на темпы экономического роста более слабо, чем в среднем в Молдове, и дополнительные инвестиции в развитие человека - еще сильнее, чем в среднем.

Ключевые слова: *человеческое развитие, экономический рост, человеческий капитал.*

Алла М. Трусевич, к.е.н., доцент,
Державний балтійський університет Алеку Руссо,
Белць, Молдова
Лілія Кисельова, старший викладач,
Державний балтійський університет Алеку Руссо,
Белць, Молдова

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Представлені результати дослідження впливу людського розвитку на економічне зростання в сучасній Молдові. Доведено, що фактор людського розвитку сильніше впливає на темпи економічного зростання, ніж накопичення фактору фізичного капіталу. Виявляється також, що в регіонах із великим потенціалом промисловості додаткові інвестиції у фізичний капітал впливають на економічний розвиток більш погано, ніж в середньому в Молдові, а додаткові інвестиції в людський розвиток - ще сильніші, ніж у середньому.

Ключові слова: *людський розвиток, економічне зростання, людський капітал.*

UDC 519.865: 338.518
JEL C62, L13

Melnikov S.V., PhD, Docent
Doctoral Candidate
Institute of Market Problems
and Economic-and-Ecological Research

COURNOT AND STACKELBERG EQUILIBRIA IN THE AKERLOF MODEL

In this paper investigates Cournot and Stackelberg equilibria in the Akerlof model. For this purpose, constructed a model of duopoly producers of high-quality and low-quality products, which compete in conditions of information asymmetry. The demand curve described by a function with constant elasticity. In the model identified the corresponding states of equilibrium and conducted their comparative analysis. It was found that optimal for duopolists is the Stackelberg equilibrium, when leader – a manufacturer of high-quality product. It was determined that adverse selection is valid in all states of equilibrium.

Key words: *information asymmetry, isoelastic demand function, Akerlof equilibrium, adverse selection.*

Introduction. The basis of classical economic theory is the assumption of the completeness and accuracy of information held by economic agents. Based on this assumption concludes theoretical possibility of rational behavior of economic agents and achieving economic efficiency by Pareto. However, this assumption does not correspond to economic reality and a lot of research in the XX century were devoted to the impact of information and other forms of asymmetry in market processes. The result of this research was the first in the XXI century, the Nobel Prize in economics that was awarded Akerlof, Spence and Stiglitz for the development of the theory of markets with asymmetric information. Akerlof studied the information asymmetry between buyer and seller about quality of products, Stiglitz – information asymmetry in insurance market, Spence – information asymmetry between employer and employee regarding the employee's qualifications.

Recent research and publications analysis. Information asymmetry can substantially affect on the market equilibrium. Impact of asymmetry effects in oligopoly models studied in many works.

The paper [1] studies Akerlof's market for lemons in a new way. The author construct mixed Perfect Bayesian Nash equilibria in which all qualities are sold on the market even if the seller's strategy set is reduced to prices. The paper [2] examines markets where the characteristics or decisions of certain agents are relevant but not known to their trading partners. Assuming exclusive transactions, the environment is described as a continuum economy with indivisible commodities. In [3] have compared Bertrand and Cournot equilibria in a differentiated duopoly with linear demand and cost functions. Focusing on the case of substitute goods, author show that both the efficient firm's profits and industry profits are higher under Bertrand competition when asymmetry is strong and/or products

are weakly differentiated. The paper [4] examines the asymptotic inefficiency of Stackelberg markets with incomplete information. In the model firms make their quantity choices based on limited information and their output choices are likely to deviate from those optimal under complete information. It found that Stackelberg markets with incomplete information are asymptotically inefficient with probability one. In [5] have investigated the connection between cost asymmetries and the sustainability of collusion within the context of a infinitely repeated Cournot duopoly. Shown that regardless of the degree of cost asymmetry, at least some collusion is always sustainable if firms are patient enough. In [6], on base of econometric model, investigated impact of the cost asymmetry on the 113avour113113r of firms in duopoly market.

The paper [7] examines how incentives for two duopolists to honestly share information change depending upon the nature of competition (Cournot or Bertrand) and the nature of the information structure. In [8] have investigated the problem of information sharing in duopoly games with heterogeneous costs. The paper attempts to 113avour113 the question whether and to what extent in a differentiated product market, firms with different cost functions have incentives for sharing private information about demand or cost.

Formulation of research objectives. The literature examined usually the influence of one type of asymmetry: costs, prices, quality, information etc. It is of interest to investigate the equilibrium in the duopoly model of manufacturers in conditions of impact of costs asymmetry, Akerlof asymmetry (availability of information about the quality) and the Stackelberg asymmetry (availability of information about a competitor). Thus, the **goal of this article** is to analyze Cournot and Stackelberg equilibria in the Akerlof model.

The basic results and their justification. Consider two local markets, indexed as **0** (low quality) and **1** (high quality). Local markets are functioning in the conditions of information symmetry – consumers have full information about the quality of goods.

There are an asymmetric costs between markets, due to the asymmetry of the quality of goods. The low-quality manufacturer has constant marginal costs, denoted z_0. The high-quality manufacturer has constant marginal costs $z_0 \cdot k$, where $k > 1$ – coefficient of cost asymmetry, reflecting different quality of the goods.

Demand on local markets described by isoelastic demand functions. Assume the demand function of low-quality product: $p_0 = 1/q_0$, high-quality product: $p_1 = k/q_1$, where p_0, p_1 denotes market prices and q_0, q_1 denote the outputs of the duopolists. By investing in quality, the high-quality manufacturer increases the value of goods to consumers, and they are willing to pay for the same amount k times greater. Therefore, high-quality manufacturer expects a corresponding increase unit profit.

Let us assume that low-quality manufacturer entered to the quality market and advertise own product as a quality. The result is a new market duopoly where consumers can no longer distinguish quality of products due to the Akerlof asymmetry. Demand function to a duopoly market will be in the form: $p = (1-\alpha) \cdot p_0 + \alpha \cdot p_1 = (k+1)/(q_0 + q_1)$, where $\alpha = q_1/(q_0 + q_1)$ – proportion of high-quality goods, $(1-\alpha)$ – proportion of low-quality goods.

Since the market price is in the range $p_0 < p < p_1$, then in conditions of Akerlof asymmetry the low-quality manufacturer wins and a high-quality manufacturer loses. This results in adverse selection, ousting of high-quality goods from the market and market disappearance [9].

Profit functions of duopolists

$$F_0 = \frac{q_0 \cdot (k+1)}{q_0 + q_1} - q_0 \cdot z_0 \to \max_{q_0}, \; F_1 = \frac{q_1 \cdot (k+1)}{q_0 + q_1} - q_1 \cdot z_0 \cdot k \to \max_{q_1}.$$

Putting the first derivatives $dF_0/dq_0 = 0$ and $dF_1/dq_1 = 0$ and solving for q_0, q_1 one obtains:

$$q_0^* = \sqrt{\frac{q_1 \cdot (k+1)}{z_0}} - q_1, \qquad q_1^* = \sqrt{\frac{q_0 \cdot (k+1)}{z_0 \cdot k}} - q_0,$$

which are the reaction functions. Second derivatives $d^2F_0/dq_0^2 < 0$, $d^2F_1/dq_1^2 < 0$, it means that a profit functions achieves its maximum.

Using the standard procedure, we will define Cournot and Stackelberg equilibria in this model. Let us 114avour114 three equilibria: Akerlof-Cournot (*A-C*); Akerlof-Stackelberg, where the leader – low-quality manufacturer (*A-S*$_0$); Akerlof-Stackelberg, where the leader – high-quality manufacturer (*A-S*$_1$). For each equilibrium we will find the Akerlof point – coefficient of cost asymmetry in which the market disappears – splits into two local markets. A sign of Akerlof point we assume zero output of goods or zero profit or loss of stability of an equilibrium state. The results are shown in Table 1.

Let us do a comparative analysis of equilibria.

To determine Akerlof point in the Cournot equilibrium, consider a two-dimensional map

$$q_0^*(t+1) = \sqrt{\frac{q_1(t) \cdot (k+1)}{z_0}} - q_1(t), \; q_1^*(t+1) = \sqrt{\frac{q_0(t) \cdot (k+1)}{z_0 \cdot k}} - q_0(t) \quad (1)$$

It is known from [10], when $k^A = 3 + 2 \cdot \sqrt{2}$ the fixed point $\left(q_0^{A-C}, q_1^{A-C}\right)$ of two-dimensional map (1) loses stability.

At the Stackelberg equilibrium $\left(q_0^{A-S_0}, q_1^{A-S_0}\right)$ the low-quality goods completely supplant the high-quality goods at the Akerlof point: $k^A = 2$. In this case, the bargaining power of low-quality manufacturer so great (in his 114avour all asymmetry), that high-quality manufacturer will hold on only for $k < 2$.

Table 1.

Cournot and Stackelberg equilibria in the Akerlof model

Equilibrium	*Akerlof-Cournot* A-C	*Akerlof-Stackelberg* A-S_0	*Akerlof-Stackelberg* A-S_1
k	$1<k<3+2\cdot\sqrt{2}$	$1<k<2$	$k>1$
q_0^e	$\frac{k}{z_0\cdot(k+1)}$	$\frac{k\cdot(k+1)}{4\cdot z_0}$	$\frac{(k+1)\cdot(2\cdot k-1)}{4\cdot z_0\cdot k^2}$
q_1^e	$\frac{1}{z_0\cdot(k+1)}$	$\frac{(k+1)\cdot(2-k)}{4\cdot z_0}$	$\frac{k+1}{4\cdot z_0\cdot k^2}$
$Q^e=q_0^e+q_1^e$	$\frac{1}{z_0}$	$\frac{k+1}{2\cdot z_0}$	$\frac{k+1}{2\cdot z_0\cdot k}$
F_0^e	$\frac{k^2}{k+1}$	$\frac{k\cdot(k+1)}{4}$	$\frac{(k+1)\cdot(2\cdot k-1)^2}{4\cdot k^2}$
F_1^e	$\frac{1}{k+1}$	$\frac{(k+1)\cdot(2-k)^2}{4}$	$\frac{k+1}{4\cdot k}$
$r_0^e=\frac{F_0^e}{(q_0^e\cdot z_0)}$	k	1	$2\cdot k-1$
$r_1^e=\frac{F_1^e}{(q_1^e\cdot z_0\cdot k)}$	$\frac{1}{k}$	$\frac{2-k}{k}$	1
$p_0(q_0^e)$	$\frac{z_0\cdot(k+1)}{k}$	$\frac{4\cdot z_0}{k\cdot(k+1)}$	$\frac{4\cdot z_0\cdot k^2}{(k+1)\cdot(2\cdot k-1)}$
p^e	$z_0\cdot(k+1)$	$2\cdot z_0$	$2\cdot z_0\cdot k$
$p_1(q_1^e)$	$z_0\cdot k\cdot(k+1)$	$\frac{4\cdot z_0\cdot k}{(k+1)\cdot(2-k)}$	$\frac{4\cdot z_0\cdot k^3}{k+1}$
α^e	$\frac{1}{k+1}$	$\frac{2-k}{2}$	$\frac{1}{2\cdot k}$
k^A	$3+2\cdot\sqrt{2}$	2	–
$\alpha^e(k^A)$	14,6 %	0 %	–

Source: author's development

To determine Akerlof point at the Stackelberg equilibrium $\left(q_0^{A-S_1}, q_1^{A-S_1}\right)$ we must set the minimum level of the share of high-quality goods, where the high-quality manufacturer leaves the market.

Let us a compare the equilibrium outputs:

$$q_0^{A-S_0} > q_0^{A-C} > q_0^{A-S_1} > q_1^{A-C} > \left\{ q_1^{A-S_0}, q_1^{A-S_1} \right\}.$$

The relationship between the outputs of high-quality manufacturer at Stackelberg equilibriums depend on the asymmetry coefficient: $sign\left(q_1^{A-S_0} - q_1^{A-S_1}\right) = sign(k-\Phi)$, where $\Phi=\left(1+\sqrt{5}\right)/2$ – „golden" ratio.

A comparison of equilibrium profits:

$$F_0^{A-S_1} > F_0^{A-S_0} > F_0^{A-C} > F_1^{A-S_1} > F_1^{A-C} > F_1^{A-S_0}. \quad (2)$$

From (2) we see that the availability of information about the production strategy of competitor does not help the high-quality manufacturer to overcome information asymmetry of Akerlof and make more profit. Thus, in this model, the Akerlof asymmetry has a stronger effect compared with Stackelberg asymmetry.

Increased investment in quality, paradoxically, lead to the ousting of high-quality goods from the market and increase profit of low-quality manufacturer. If consumers can not distinguish the quality of goods, the high-quality manufacturer will have to either leave the market or reduce quality. As a result, it becomes a duopoly market of low-quality goods. Thus, this model illustrates the adverse selection with information asymmetry.

Also, from (2) follows that the equilibrium $\left(F_0^{A-S_1}, F_1^{A-S_1}\right)$ is optimal for both duopolists. As a rule, the leader in Stackelberg model gains higher than the follower [11]. And this is natural, as the leader has more information about a competitor. However, in the Akerlof model the profit of low-quality manufacturer in the follower position will more than a on leader position.

Equilibrium profitability:

$$r_0^{A-S_1} > r_0^{A-C} > r_0^{A-S_0} = r_1^{A-S_1} > r_1^{A-C} > r_1^{A-S_0}.$$

From Table 2 we see that in conditions of impact of Akerlof asymmetry the high-quality manufacturer can achieve 100% profitability on the position of the leader Stackelberg. Equilibrium profitability of leaders is the same and equal 100%.

Let us to compare equilibrium market prices and industry outputs:

$$p^{A-S_0} < p^{A-C} < p^{A-S_1}, \quad Q^{A-S_0} > Q^{A-C} > Q^{A-S_1}. \quad (3)$$

From (3) we see that the leader (low-quality manufacturer) saturates the market with cheap and low quality goods. Leadership of the high-quality manufacturer leads to a reduction in the volume of supply of low-quality goods and an increase in market prices.

Note that for all equilibria are accomplished conditions: $p_0\left(q_0^e\right) < p^e < p_1\left(q_1^e\right)$.

The equilibrium states for $k = \Phi$ are presented in Figure 1.

We illustrate the obtained results on the numerical example (Table 2). Data: $k = \Phi$, $z_0 = 0{,}5$. The calculations confirm the obtained analytical results.

Figure 1. Cournot and Stackelberg equilibria in the Akerlof model
author's development

Table 2.

Numerical example

Equilibrium	Akerlof-Cournot A-C	Akerlof-Stackelberg A-S_0	Akerlof-Stackelberg A-S_1
q_0^e	1,236	2,118	1,118
q_1^e	0,764	0,500	0,500
Q^e	2,000	2,618	1,618
F_0^e	1,000	1,059	1,250
F_1^e	0,382	0,095	0,405
r_0^e	1,618	1,000	2,236
r_1^e	0,618	0,236	1,000
$p_0\left(q_0^e\right)$	0,809	0,472	0,894
p^e	1,309	1,000	1,618
$p_1\left(q_1^e\right)$	2,118	3,236	3,236

Source: author's development

Conclusions and prospects for further research. The analysis found that in the Akerlof model the low-quality manufacturer more produces, sells at a higher price and get more profit. The high-quality manufacturer invest in quality, but the return on investment takes the low-quality manufacturer. In conditions of information asymmetry the profit of low-quality manufacturer at Stackelberg equilibrium in the position of follower higher than in the leader position. It was found that the optimal for both duopolists is Stackelberg equilibrium, when leader – high-quality manufacturer.

In the future supposed simulation of equilibrium in the Akerlof model under impact of other asymmetries.

References.

1. Umbhauer G. Best-reply matching in Akerlof's market for lemons. Bureau d'Economie Théorique et Appliquée / G. Umbhauer // BETA Working Papers № 2007-10, UDS, Strasbourg, 2007.
2. Jerez B. General equilibrium with asymmetric information: a dual approach / B.Jerez // UAB Working paper № 510.02, 2000.
3. Zanchettin P. Differentiated Duopoly with Asymmetric Costs / P. Zanchettin // Journal of Economics & Management Strategy. – 2006. – Vol. 15. – P. 999-1015.
4. Jianbo Z. Asymptotic Efficiency in Stackelberg Markets with Incomplete Information / Z. Jianbo, Z. Zhentang // Discussion Paper FS IV 99 - 7, Wissenschaftszentrum Berlin, 1999.
5. Escrihuela-Villar M. Partial collusion in an asymmetric duopoly / M. Escrihuela-Villar // DEA Working Papers № 47, 2012.
6. Mason C.F. Duopoly Behavior in Asymmetric Markets: an Experimental Evaluation / C.F. Mason, O.R. Phillips, C. Nowell // Review of Economics and Statistics. – 1992. – Vol. 74. P. 662-670.
7. Gal-or E. Information Transmission – Cournot and Bertrand Equilibria / E. Gal-or // The Review of Economic Studies. – 1986. – Vol. 53. No.1. – P.85-92.

8. Sakay Y. Cournot and Bertrand Equilibria Under Imperfect Information / Y.Sakay // Journal of Economics. – 1986. – Vol. 46. No. 3, – P. 213-232.

9. Akerlof G. The Market for “Lemons”: Quality Uncertainty and the Market Mechanism / G. Akerlof // Quarterly Journal of Economics. – 1970. – Vol. 84. – P. 488-500.

10. Puu T. Chaos in duopoly pricing / T.Puu // Chaos, Solitons & Fractals. – 1991. – Vol. 1. – P. 573-581.

11. Tramontana F. Mathematical Properties of a Combined Cournot-Stackelberg Model / F. Tramontana, L. Gardini, T. Puu // WP-EMS Working Papers Series in Economics, Mathematics and Statistics. – 2010. – Vol. 7. – 26 p.

С.В. Мельников, к.е.н., доцент,
докторант Інституту проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень

РІВНОВАГИ КУРНО І ШТАКЕЛЬБЕРГА В МОДЕЛІ АКЕРЛОФА

У даній роботі досліджуються стани рівноваги Курно та Штакельберга в моделі Акерлофа. З цією метою побудовано модель дуополії виробників якісного та неякісного товарів, які конкурують в умовах інформаційної асиметрії. Крива попиту описується функцією з постійною еластичністю. У моделі визначені відповідні стани рівноваги та проведено їх порівняльний аналіз. Отримано, що оптимальним для дуополістів є рівновага Штакельберга, коли лідер – виробник якісного товару. Визначено, що негативний відбір діє у всіх станах рівноваги.

Ключові слова: *інформаційна асиметрія, функця попиту з постійною еластичністю, рівновага Акерлофа, негативний відбір.*

С.В. Мельников, к.э.н., доцент,
докторант Института проблем рынка
и экономико-экологических исследований,
Одесса

РАВНОВЕСИЯ КУРНО И ШТАКЕЛЬБЕРГА В МОДЕЛИ АКЕРЛОФА

В данной работе исследуются состояния равновесия Курно и Штакельберга в модели Акерлофа. С этой целью построена модель дуополии производителей качественного и некачественного товаров, конкурирующих в условиях информационной асимметрии. Кривая спроса описывается функцией с постоянной эластичностью. В модели определены соответствующие состояния равновесия и проведен их сравнительный анализ. Получено, что оптимальным для дуополистов является равновесие Штакельберга, когда лидер – производитель качественного товара. Определено, что негативный отбор действует во всех состояниях равновесия.

Ключевые слова: *информационная асимметрия, функция спроса с постоянной эластичностью, равновесие Акерлофа, негативный отбор.*

УДК 338.465.4 + 378.14.015.62
JEL I310, A 220

Сав'юк Л.О., докторант
ІЕП НАН України

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Обґрунтований підхід до розгляду вищих освітніх установ у якості організацій по наданню послуг. Такі організації конкурентоспроможні, відповідають високим стандартам якості ,а за результатами своєї діяльності мають змогу формувати додану академічну вартість.

Розглянуто сучасний стан розвитку та особливості вищої економічної освіти у розвинених країнах світу та країнах близького зарубіжжя. Проаналізовані витоки та важелі впливу на конкурентоспроможність вищих освітніх закладів інноваційних моделей, методів та алгоритмів визначення їх ефективності і престижності. До таких інструментів можна віднести оцінювання внутрішньої та зовнішньої якості освіти на базі кваліметричних методів у поєднанні із найкращими досягненнями сучасних економічних та педагогічних теорій, визначення університетської доданої вартості.

Запропоновано комплексний підхід для оцінки конкурентоспроможності вищої економічної освіти, який може бути покладений воснову розробки WEB-орієнтованих автоматизованих систем підтримки ефективного управління вищими навчальними закладами.

Ключові слова: *вищий навчальний заклад, ринок знань, інновації, якість, академічна додана вартість, компетентність, конкурентоспроможність.*

Постановка проблеми. З розвитком та входженням у наше повсякденне життя таких категорій як глобальні ринки освітніх послуг, знань та праці, повстала необхідність відношення закладів вищої освіти до організацій – установ по наданню якісних послуг і випуску інтелектуального продукту у вигляді конкурентоспроможного та сформованого спеціаліста. Особливо це стосується, враховуючи кризові явища в Українському суспільстві, фахівців економічного профілю.

На сьогодні все більше спеціалістів в області освіти наголошують на факті перевищення пропозицій над попитом на ринку праці для випускників вищих навчальних закладів (ВНЗ), які готують майбутніх менеджерів, маркетологів, працівників банківської сфери та економістів різних щаблів управління. Однак, не є таємницею, що роботодавці надають перевагу випускникам закордонних університетів, а серед молоді де далі поширюються думки про те, що найкращий шлях до вдалої кар'єри, гідного та заможного життя - це шлях до вступу в найбільш відомі освітні заклади Європи та США.

Необхідно знайти інноваційні інструменти підвищення конкурентоспроможності українських ВНЗ економічного напрямку підготовки та визначити тактичні і стратегічні плани їх практичної реалізації.

Аналіз останніх публікацій. Для знаходження відповіді на питання як підвищити конкурентоспроможність вітчизняних ВНЗ та випускників економічних спеціальностей на ринках знань та праці необхідно проаналізувати, в першу чергу, особливості вищої економічної освіти та стан впровадження інновацій у дану сферу діяльності.

У роботі [1] докладно обґрунтовано особливості економічної освіти та переваги і особистості людини, що володіє такими знаннями. Автори відмічають, людина, яка володіє економічними знаннями, може бути не лише найманим працівником, але і успішним керівником, в тому числі власного підприємства. Навіть у повсякденному житті нам потрібні елементарні знання в області економіки, щоб не опинитися у скрутному становищі внаслідок недостатнього розуміння наслідків кредитування, а також щоб вдало розраховувати свої доходи і витрати на найближчий час та на майбутнє, планувати та вірно обирати вкладання своїх майнових надлишків у цінні папери, акції, депозити.

На державному рівні без знання базових економічних законів спеціаліст не взмозі ефективно та результативно вести ділові перемовини та бути достойним конкурентом. Як інженер, що нездатний виконати вдалий проект без знань механіки, гідравліки, системотехніки, так і без будь - якого керування, в тому числі держави у цілому, не зможе побудувати процвітаюче суспільство без знань основ економіки.

Таким чином, зрозумілим стає той факт, що студенти всіх спеціальностей повинні вивчати основи економічної теорії, менеджменту, маркетингу та бізнес адміністрування. З іншого боку, абітурієнти мають постійний інтерес до вступу у ВНЗ економічного напрямку підготовки, після закінчення яких мають шанс реалізувати свої фахові знання та інтелект у будь-якій сфері професійної діяльності – політичній, педагогічній, технічній, аграрній, медичній. Окрім того, володіння знаннями в галузі економічних наук збільшує можливості щодо претендента в комерційній діяльності.

Доцільним виявляється проведення аналізу сучасних тенденцій та шляхів трансформування вищої економічної освіти за кордоном та в нашій державі.У сучасній освіті широкого поширення набула вузька спрямованість, згубні наслідки цього процесу усвідомлюються більшістю людей і вимагають переходу вищої освіти на шлях інтегрального розвитку. Світовим трендом на сьогодні став стрімкій перехід передових університетів від підготовки вузько спеціалізованих економічних спеціалістів до нових інтегрованих фахівців, таких як фінансовий аналітик.

До особливостей класичної вищої економічної освіти відносяться наступні категорії [2]:

• застосування функціональних методів аналізу - базова стратегія в технічних і аналітичних напрямах;

• навчання в профільному ВНЗ, що здійснюється за спеціальностями вузького спрямування, де бухгалтер слабко володіє менеджментом, а маркетолог недосконало оперує цінними паперами;

• поглиблене вивчення однієї з міжнародних мов;

• розширений спектр списку дисциплін з мінімальною академічною різницею, чим обумовлюється можливість прискореного отримання другої вищої економічної освіти.

Переліченні фундаментальні принципи економічної освіти мають сприяти формуванню навичок аналітичного мислення і структуризації інформаційного потоку, логічності в прийнятті рішень, об'єктивного і зваженого ставлення до проблем.

При всіх позитивних ознаках отримання економічної спеціальності можна окреслити проблемні та не вирішені питання у даній галузі, частина яких відноситься

у цілому до системи вищої освіти (СВО). Нижче наведено стислий аналіз кожної із даних проблем.

1. Зниження якості економічної освіти на міжнародному та національному рівні. В червні 2017 року відбулася дискусія в рамках проекту UkraineEconomyWeek [3]. Модератором зустрічі виступила Інна Совсун, віце-президент Київської школи економіки та колишній заступник міністра освіти і науки України. Ключовими питаннями, на які намагалися дати відповідь учасники дискусії, були: " Чи залишиться університет місцем отримання класичної освіти чи буде введено Он-лайн курси на кшталт Coursera або Prometheus? Яким чином повинна розвиватися система освіти в Україні та чи СВО надаватиме практичні навички? ". На ці та інші питання намагались відповісти почесний президент Київської школи економіки Тимофій Милованов і співзасновник платформи масових відкритих онлайн-курсів Prometheus Іван Примаченко.

Учасниками зустрічі відзначено, що згідно індексу глобальної конкурентоспроможності GlobalCompetitivenessIndex, де в тому числі виміряється рівень сприйняття якості освіти, в України один з найбільш успішних результатів за рівнем охоплення населення вищою освітою: 46-е місце у 2011 році в глобальному індексі конкурентоспроможності за станом вищої освіти, а в 2016 році - на 34-у місці. За даними Держстату, до 80% випускників українських шкіл вступають до університетів.

У той же час Україна демонструє найгірші показники за рівнем освіти в сфері менеджменту, бізнесу та управління, але відзначається успішними результатами з математики та природничих дисциплінах - . знання в області економічних наук повинні бути в рівновазі із технологічними та інформаційними інноваціями, на відміну від класичних природничих дисциплін.

Згідно української статистики, показник сприйняття якості вищої освіти населенням нашої країни відрізняється від міжнародних показників. За даними соціологічних опитувань, в 2011 році майже 40% українських студентів вважали, що якість освіти в Україні є високою. А в 2015 році таких було лише 17%. Крім того, рівень оцінки вищої освіти серед українських викладачів в цілому по Україні та в своєму університеті кардинально відрізняється. За даними опитувань, і студенти, і викладачі краще оцінюють рівень освіти в своєму рідному університеті, ніж по Україні в цілому.

2. Вплив інновацій в області цифрових та Internet - технологій на СВО. Фактично доведено, що у класичного університету з'явився реальний та загрозливий конкурент у якості і відкритих Он-лайн університетів. Деякі прогнози є практично катастрофічними для СВО у звичному для нас виді. Активно просувається думка, що класичні університети перестануть існувати через 20 років. Цю думку на зазначеній вище дискусії підтримав Іван Примаченко, але, на його погляд, найбільший потенціал сьогодення набуває інноваційний змішаний формат навчання. Дана модель освіти підтримує світовий тренд цінності персональної передачі знань на фоні величезної кількості користувальницьких безкоштовних або дешевих он-лайн курсів, що мають жартівливу назву "освітнього фаст-фуду".

Поняття змішаного навчання (blendedlearning) з'явилося нещодавно, і ці

визначення носять досить описовий характер. Так, Дарлін Пейнтер (Darling Painter) у статті «Missed Steps» пропонує під змішаним навчанням розуміти об'єднання традиційних формальних засобів навчання – роботу в аудиторіях, вивчення теоретичного матеріалу – з неформальними, наприклад, обговореннями за допомогою електронної пошти та Інтернет-конференцій [4] . Доказом необхідності переходу до змішаного навчання є приклад проекту MinervaSchool у США, мета якого стати прямим конкурентом відомим у всьому світі університетам Гарварда та Стенфорда. Навчальний процес в цій вищій школі проходить в основному в Он-лайн режимі, а перевага студентів полягає у прямому доступі до кращих викладачів країни і всього світу. В 2017 році конкурс до вступу в даний освітній заклад був вже на одне місце більше, ніж у вищезгаданих відомих університетах.

3. Завищена кількість ВНЗ, велика частка яких не відноситься до осередків з формування якісних знань та компетенцій. На даний момент згадані ВНЗ не мають ніякої цінності для країни, більшість з них дають випускникам поверхневі знання, не навчають вирішенню неординарних креативних проблем, не стимулюють студентів до стійкої орієнтації подальшого вдосконалення та навчання протягом всього життя.

До цього часу залишається відкритим та болючим дискусійне питання: “Що робити з такими навчальними закладами, як офіційно довести їх не-конкурентоспроможність, надання неякісних послуг, відсутність доданої академічної вартості ?”. Дане питання має вирішуватися зважено та обережно, від цього залежить доля багатьох людей – викладачів, студентів та їх родини.

Перші спроби покращення та перевірки якості освітніх послуг полягають у пропозиціях заміни дипломів випускників ВНЗ на паспорти навиків (SkillsPassport), причому перелік компетенцій створюється конкретно під запит роботодавця та орієнтується на економіку всередині регіону країни [5].

У 1953 році заснована міжнародна некомерційна асоціація World Skills International (WSI), метою якої є підвищення статусу і стандартів професійної підготовки та кваліфікації по всьому світу, популяризація робітничих професій через проведення міжнародних змагань по всьому світу. Асоціація об’єднує 75 країн-членів, в тому числі і Україну. Паспорти навиків деяких країн, таких як Китай, виділяють всього 10 компетенцій, але завданням більшості учасників є розвиток системи професійної підготовки, тому ставка йде на максимальну кількість компетенцій. На жаль, економічні спеціальності поки що не мають такого інструменту покращення якості освіти.

4. Розмивання меж між інженерами, управлінцями і робітниками, важливість та необхідність освіти на протязі всього життя. Додаткова освіта трансформується в сферу безперервної освіти протягом всього життя, через 10-15 років вона стане більш значущою, ніж основна вища освіта [6]. Цьому також сприятиме збільшення числа випускників ВНЗ з неякісною вищою освітою.

Процес зникнення границь між технічними і економічними спеціальностями визначається впливом глобальних економічних трендів і зміною технологій у виробництві, проектуванні та управлінні. Сучасні складні високотехнологічні виробництва вимагають комбінованих технологічних і управлінських компетенцій.

Тому необхідно здійснити перегляд робочих програм підготовки спеціалістів економічних спеціальностей на предмет включення до програм дисциплін, що пов'язані із сучасними інформаційно-телекомунікаційними технологіями, обробкою, збереженням і передачею даних, захистом інформації та інтелектуальної власності.

5. Відсутність кластеризації ВНЗ, бізнесу та професійних співтовариств. У всьому світі посилюється роль університетів дослідного і підприємницького типу, які формують навколо себе розподілені мультикластери різних освітніх форматів, роботодавців і спільнот. Якщо поглиблена інтеграція ВНЗ економічного спрямування з професійними співтовариствами, потенційними роботодавцями та бізнесом не відбудеться, то буде збільшуватися розрив в підготовці якісних кадрів для нової економіки України і знизиться потенціал країни в глобальній світовій конкуренції.

Невирішені частини проблеми. Як свідчить наведений аналіз літературних джерел стосовно існуючих проблем підвищення якості та конкурентоспроможності вітчизняної вищої економічної освіти, є достатньо велика кількість професійних думок та практичних пропозицій спеціалістів різних напрямів щодо засобів, методів та шляхів їх вирішення. Однак відкритим залишається питання, які ж показники та індикатори якості і конкурентоспроможності слід використовувати для оцінювання ефективності діяльності вітчизняних ВНЗ. Слід звернутися до світового досвіду розробки і впровадження кількісних показників оцінювання внутрішньої та зовнішньої якості вищої освіти, а також такого інноваційного інструменту як визначення академічної (університетської) доданої вартості.

Мета статті. Вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду підготовки спеціалістів економічних спеціальностей і систематизація факторів впливу на їх конкурентоспроможність інноваційних методів навчання та формування професійних компетенцій; розгляд математичних та алгоритмічних інструментів кількісної оцінки внутрішньої та зовнішньої якості вищої освіти; дослідження впровадження у навчальний процес інструментів покращання якості освітніх послуг, здатними формувати так звану академічну додану вартість університетів.

Результати дослідження. Проблеми вищої економічної освіти в Україні перетинаються із подібними проблемами зарубіжних країн, де в сучасних умовах акцентується увага до фахівців високого класу, грамотних економістів і менеджерів, де відбувається постійне підвищення професійного рівня після отримання диплому про вищу освіту.

Ситуація на ринку праці є динамічним процесом, де з'являються нові професії, зникають старі, змінюється попит і популярність тих чи інших спеціальностей. Популярність професії - це її престижність для суспільства в даний момент часу. Крім престижності професії, її важливою характеристикою є затребуваність на ринку праці.

Рейтингу престижних професій є досить багато як на міжнародному рівні, так і національному рівні окремих держав. Проте незмінно до них входять: економісти, менеджери, інженери, юристи, IT-фахівці. Деякі з наведених спеціальностей настільки користуються попитом, що розвинені країни світу залучають професіоналів вказаних спеціальностей з інших держав.

Спробуємо зосередити увагу на престижності економічних спеціальностей на теренах України та на рейтингових ВНЗ, які здатні підготувати конкурентоспроможних фахівців у даній галузі. Основна тенденція останніх років, на яку звернули увагу експерти, це зростання популярності таких професій, яких в Україні поки мало де навчаються [7]. Наприклад, одна з найбільш затребуваних спеціальностей це менеджер з продажу. Базова освіта такого фахівця може бути економічною, технічною, філологічною, але головною компетенцією та навиком менеджеру з продажу має бути комунікабельність, тобто якість, якої не можна навчити традиційними методами і засобами. За рубежем для підготовки фахівців подібного класу використовується спеціальна технологія навчання, яка отримала назву гейміфікації. Дана технологія сприяє кращому залученню студентів в освітній процес і в тій чи іншій мірі застосовується в багатьох провідних університетах світу вже сьогодні. При використанні гейміфікації відбувається масове включення в навчальні курси ігор та симуляторів, особливо для нових галузей освіти, а також при перепідготовці спеціалістів і для створення професійних команд в бізнесі.

Ще один тренд серед престижних професій - це фахівці за роботою з персоналом (HR, humanresource). Керівники компаній, що розуміють важливість людського фактору у процвітанні бізнесу, часто запрошують на такі посади психологів внаслідок того, що спеціально навчених кадрів не вистачає.

У табл. 1 наведено статистичні дані щодо престижності спеціалістів економічних спеціальностей в Україні станом на 2016 р. з переліком ВНЗ, що являються лідерами у підготовці конкурентоспроможних спеціалістів даних професій.

Як можна бачити з даних табл. 1, економічні спеціальності та нові фахові напрями, за якими можуть готуватися спеціалісти українськими ВНЗ економічного рівня підготовки, практично захопили перші місця у загальноукраїнському рейтинговому списку серед 20 ТОР затребуваних спеціальностей на ринку праці. Абсолютним лідером у списку затребуваних спеціальностей залишаються ІТ-фахівці, а на четвертому місці знаходяться спеціалісти юридичної сфери діяльності. Найбільш престижні ВНЗ України здатні підвищити свою конкурентоспроможність шляхом включення у плани підготовки фахівців зазначених рейтингових спеціальностей.

Таблиця 1.

Затребуваність фахівців економічних спеціальностей в Україні станом на 2016 р.

Спеціальності / Рейтингові ВНЗ	Менеджер по продажам (2 місце у загальному рейтингу)	Менеджер по персоналу (3 місце у загальному рейтингу)	Економіст (5 місце у загальному рейтингу)	Фінансист (банківська сфера) (6 місце у загальному рейтингу)	Менеджер по рекламі и PR, маркетолог (7 місце у загальному рейтингу)
Київський національний торговельно-економічний університет	**2.5 - 3**	**2.5 - 3**	**–**	**–**	**–**
Харківський національний	**2.5 - 3**	**–**	**–**	**3 - 3.5**	**–**

економічний університет					
Харківський державний університет харчування і торгівлі	**2.5 - 3**	**–**	**–**	**–**	**–**
Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана	**–**	**2.5 - 3**	**3 - 3.5**	**3 - 3.5**	**1.5 – 2**
Київський національний університет ім. Т. Шевченка	**–**	**–**	**3 - 3.5**	**–**	**–**
Одеський державний економічний університет	**–**	**2.5 - 3**	**3 - 3.5**	**3 - 3.5**	**–**
Європейський університет (Київ)	**–**	**–**	**–**	**–**	**1.5 – 2**
Київський інститут ринкових відносин	**–**	**–**	**–**	**–**	**1.5 – 2**

Джерело: складено автором за даними: [8]

Престижність спеціальностей опосередковано визначається середньою місячною заробітною платнею, хоча це лише один із багатьох показників даної категорії. У табл. 2 наведено найбільш рейтингові спеціальності економічного спрямування та відповідна середня заробітна плата фахівців даного профілю у доларах ($).Зрозуміло, що розмір зарплати залежить від досвіду, навиків та компетенцій і особистих якостей працівника.

Таблиця 2.

Престижність фахівців економічних спеціальностей в Україні станом на 2016 р.

Спеціальність	Менеджер по продажам	Менеджер по персоналу	Економіст	Фінансист (банківська сфера)	Менеджер по рекламі и PR, маркетолог
Середня заробітна плата ($)	200 - 600	200 - 450	400 – 500	300 - 600	300 - 500

Джерело: складено автором за даними: [7]

Для стимуляції активних процесів з підвищення конкурентоспроможності вищої економічної освіти доцільно застосувати апарат економіко-математичного та імітаційного моделювання на основі кваліметрії, предметом чого є кількісні методи оцінки якості продукції та сфери послуг, до яких сьогодні відноситься СВО. Даний підхід дозволяє знайти чутливий та ефективний математичний апарат оцінювання зовнішньої та внутрішньої якості вищої освіти. Поставлене завдання вирішується при

врахуванні того факту, що досягнення максимальної якості вищої освіти має спиратися на задоволення потреб внутрішніх і зовнішніх учасників даного процесу. З системної точки зору, платформою розробки засобів моніторингу якості вищої освіти повинна бути квалітологія, що стала органічним об'єднанням наукових положень теорії якості систем (Quality System) кваліметрії - теорії кількісної оцінки якості (Assessment Evaluation), теорії управління якістю (Management and Monitoring of Quality) і метрології, що вивчає і практично реалізує методи вимірювання якості [8].

З іншого боку, конкурентоспроможність підприємства - це його властивість, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби у порівнянні з аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку Таким чином, конкурентоспроможність або конкурентоздатність – це винятково ринкова категорія, а базовою складовою даного поняття є “конкуренція”, тобто “боротьба”, “змагання” юридичних або фізичних осіб за покупця в умовах дії жорсткого закону конкуренції як об’єктивного процесу “вимивання” неякісних товарів із ринку [9].

Більшість відомих університетів у світі діють як навчально-науково-практичні комплекси, що дозволяє їм здійснювати активну інтеграцію у якості конкуренто-спроможного гравця на регіональних і світових ринках праці та переведення їх у розряд успішних підприємницьких установ. Такі трансформаційні зміни сфери освітніх послуг дозволили відомим дослідникам та науковцям, у сфері освіти та економічних проблем розвитку суспільства, поєднати зусилля з метою розробки інноваційних інструментів управління вищими ВНЗ на основі об’єднання основних ідей менеджменту, маркетингу та бізнес-підходів в освіті, при збереженні найкращих педагогічних та фундаментальних основ, в умовах швидкої переорієнтації до суспільних потреб. Основною ознакою ВНЗ, як підприємства, є наявність трудового колективу, організованого для підприємницької діяльності та отримання прибутку, який для освітніх установ має зарубіжну назву доданої академічної вартості або доданої вартості університету [10].

Згідно з Оксфордським словником, додана вартість – це сума, за якою збільшується вартість продукту на кожному етапі його виробництва, за винятком початкових витрат [11]. Якщо екстраполювати дане поняття на випуск інтелектуального продукту сучасних університетів у якості конкурентоспроможного фахівця, то такий випускник повинен бути здатним виконувати свої посадові обов’язки на високому професійному рівні, при цьому у нього має бути присутніми моральна відповідальність за виконання нетипових творчих і креативних завдань, бажання до постійного накопичення та покращення власних знань і компетенцій. Окрім того, він повинен дбати про добробут членів свого колективу та держави. Це і є додаткова академічна вартість за мінусом витрат на підготовку майбутнього спеціаліста. Причому, дана категорія має накопичувальний характер на протязі всього життя людини і може бути виміряна якісно та кількісно.

Концепція академічної доданої вартості відображає вплив зовнішніх чинників, які часто не мають відношення до освітнього процесу, на рівень освітніх досягнень випускників, піднімаючи більш серйозні питання доступності та якості освіти в цілому,

ніж її результативність. Дана концепція змушує дослідників в галузі освіти переходити до оцінки результатів навчання, а не вхідних параметрів, перш за все таких, як обсяг фінансування і професійний рівень викладацького складу ВНЗ.

Зарубіжні науковці питаннями визначення академічної доданої вартості, як основного показника ефективності діяльності ВНЗ, займаються на достатньому академічному та практичному рівні починаючи з початку XXI століття, де в одній із зарубіжних робіт відзначається, що в умовах підвищеного інтересу до результативності системи освіти в умовах посилення транспарентності до держави і суспільства формуються нові інструменти оцінки ефективності на основі поняття академічної доданої вартості. Кожну освітню систему або установу може бути оцінено з точки зору ефективності витрачених коштів державою та якості і обсягу знань та навичок його випускників [12].

При цьому, академічна додана вартість може слугувати інструментом оцінки ступеня поліпшення/посилення знань, навичок і здібностей студентів під час навчання, ступеня наділення їх можливостями критичного мислення, рефлексії на події, що відбуваються, і зміни здібностей навчатися протягом усього життя.

Починаючи із 2004 року у США зародився та продовжує активно розвиватися науковий напрям дослідження можливостей розробки та практичного застосування моделей оцінювання додаткової вартості вчителів та шкільної освіти у цілому. А з 2006 року У США розпочалися дослідження унікальних проблем вимірювання доданої вартості у системі вищої освіти (СВО), в рамках яких вивчаються можливості поєднання середовища СВО з початковою і середньою освітою. На сьогодні чисельними урядовими установами США, Великобританії та інших країн світу використовуються чи розглядаються шляхи використання кількісних показників інституційної діяльності установ СВО для стимулювання їх досягнень та цільового фінансування.

Для прикладу, у штаті Теннессі (США) наразі використовується формула фінансування ВНЗ на основі практичних освітніх та науково-дослідницьких результатів, а в штаті Техас розглядається можливість використання однієї із моделей доданої академічної вартості та проходить пілотне впровадження даної моделі. При цьому, до експериментів активно залучаються внутрішні та зовнішні стейкхолдери – викладачі середніх закладів, школярі студенти, їх батьки, колективи університетів, роботодавці різних сфер діяльності, громадськість та державні установи. Це говорить, що додана академічна вартість та конкурентоспроможність освіти турбує навіть високорозвинені країни світу.

На жаль, поняття академічної доданої вартості практично не зустрічається у вітчизняній літературі. В Україні утворено Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, при Міністерстві освіти і науки (МОН) України діє Громадська рада - тимчасовий консультативно-дорадчий орган, утворений для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики в сфері освіти і науки, ефективної взаємодії МОН України з інститутами громадянського суспільства, питання забезпечення якості професійної освіти та конкурентоспроможності українських ВНЗ активно обговорюються на порталі громадських експертів “Освітня

політика”.

Однак, до цього часу не досягнуто повного розуміння та консенсусу у тому ракурсі, які ж саме ВНЗ можна рахувати конкурентоспроможними та такими, що можуть претендувати на підприємства зі статусом академічної доданої вартості, тобто такими, що мають право на подальше існування в умовах жорсткої конкуренції із відомими європейськими та іншими світовими університетами.

Висновки. Зарубіжний та вітчизняний досвід університетської освіти, результати наукових досліджень у даному напрямку свідчать про доцільність та ефективність економічних підходів до управління діяльністю ВНЗ. У практику діяльності українських ВНЗ повинні увійти такі фундаментальні і практичні підходи до управління підприємницькою діяльністю як менеджмент та маркетинг**.** Це дозволить, при збереженні найкращих рис, еволюціонуванню традиційного та адміністративно-державного методів управління у сфері освіти, перейти на ринкові відносини, зберегти людські ресурси і інтелектуальний капітал нашої країни та запобігти вкрай небезпечним процесам відтоку молоді за кордон у пошуках якісної професійної освіти.

На наш погляд слід привернути пильну увагу спеціалістів та науковців до концепції академічної доданої вартості у якості додаткового інструменту підвищення якості вітчизняної освіти. Такий підхід дозволить залишити на ринку освітніх послуг лише конкурентоздатних гравців, усунути або послабити напругу у питаннях безробіття та відтоку дорослого населення України за кордон.Отримані на основі академічної доданої вартості результати надаватимуть можливості порівнювати якість освітніх установ, що володіють різним рівнем студентського контингенту.

Перспективи подальших досліджень.Враховуючи активні процеси інтеграції України у Європейський простір та проблемні питання конкурентоспроможності вітчизняних ВНЗ на світовому ринку знань і освітніх послуг, передбачено обґрунтування підходу до розгляду інституційних освітніх установ України у якості формальних, відкритих системних організацій по випуску конкурентоспроможного продукту із доданою вартістю, а саме майбутніх спеціалістів за певною спеціальністю.

Окремо планується вирішення складного завдання вибору, взаємного порівняння, можливості практичного застосування моделей визначення та оцінювання доданої академічної вартості ВНЗ у структурі СВО України. В результаті має бути розроблено комплексну модель ВНЗ як конкурентоспроможного підприємства в умовах глобалізації ринку праці та розгляду СВО як частини держави, суспільства та інноваційно-промислового виробництва. Даний підхід повинен спиратися на класичні економічні моделі та схеми визначення якості продукції і послуг, визначатися внутрішньою та зовнішньою якістю діяльності ВНЗ, а ефективність підприємств подібного класу повинна спиратися на інноваційне поняття академічної доданої вартості.

Література.

1. Володченкова А.Г. Особенности высшего экономического образования в России / А. Г. Володченкова, Г.Г. Вукович. // Современные наукоемкие технологии.. – 2008. – С. 122–123.

2. Особенности экономического образования в вузах [Электронный ресурс] // Портал "В помощь аспирантам". – 2014. – Режим доступа к ресурсу: http://dis.finansy.ru/art/vobr/030econobr.htm.
3. Онлайн vs офлайн. Какое образование нужно в 21-м веке [Електронний ресурс] // Портал Ліга.Бізнес. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://biz.liga.net/upskill/all/stati/3680930-onlayn-vs-oflayn-kakoe-obrazovanie-nuzhno-v-21-m-veke.htm.
4. Чередніченко Г.А. Модель змішаногонавчання і їївикористання у викладанніінозем нихмов [Електронний ресурс] / Г.А.Чередніченко, Л.Ю. Шапран // Третяміжнароднанауково-практична конференціяMoodleMootUkraine 2015: "Теорія і практика використаннясистемиуправліннянавчаннямMoodle". – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://2015.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=83&lang=en.
5. Роберт Уразов: «На смену дипломам приходят паспорта навыков» [Електронний ресурс] // Портал Хайтек. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://hightech.fm/2017/10/19/World-Skills-Russia-urazov.
6. Форсайт: основные тренды образования будущего [Электронный ресурс] // Томский политехнический университет. Служба новостей. – 2013. – Режим доступа к ресурсу: http://news.tpu.ru/actual/2013/09/09/20082/.
7. Топ-20 самых востребованных в Украине специальностей [Електронний ресурс] // Портал "Образование в Украине - Education.ua". – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.education.ua/articles/116/.
8. Драчук Ю.З.Прикладні аспекти моніторингу якості вищої освіти / Драчук Ю.З., Сав'юк Л.О. //Гуманітарнийвісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницькийдержавнийпедагогічнийуніверситетім. Г.Сковороди”: Тематичнийвипуск "ВищаосвітаУкраїни у контекстіінтеграції до Європейськогоосвітнього простору”. .- Київ.-Гнозис-2016.- С.-201-122
9. Дейнега О.В.Методологічніаспектиоцінюванняконкурентоздатностіпідприємств [Електронний ресурс] / О.В. Дейнега // Національнийуніверситет "Львівськаполітехніка".-Логістика №623. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/1065.
10. Драчук Ю.З. Комплексний метод оцінки конкурентоспроможності освітніх установ [Електронний ресурс] / Драчук Ю.З., Сав'юк Л.О. //Конкурентоспроможність національної економіки. - Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції.- 5-6 жовтня 2017 року. - Режим доступу до ресурсу: http://econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/10/tezi.pdf.
11. Васильєв О.В.Вплив інновацій на формування в економіці доданої вартості [Електронний ресурс] / О.В.Васильєв, А.І. Німкович // Електронний репозитарій ХНЕУ ім. С. Кузнеця. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/16526.
12. Перфильева О.В. Академическая добавлення стоимость в оценке эффективности университета / О.В. Перфильева. // Известия Саратовского университета. Серия Экономика. Управление. Право. - 2016. - Т.16.–вып. 4 С. 380–384.

References.

1. Volodchenkova A.G. Osobennostivyisshegoekonomicheskogoobrazovaniya v Rossii / A. G. Volodchenkova, G.G. Vukovich. // Sovremennyienaukoemkietehnologii.. – 2008. – S. 122–123.
2. Osobennostiekonomicheskogoobrazovaniya v vuzah [Elektronnyiyresurs] // Portal "V pomoschaspirantam". – 2014. – Rezhimdostupa k resursu: http://dis.finansy.ru/art/vobr/030econobr.htm.
3. Onlayn vs oflayn. Kakoeobrazovanienuzhno v 21-m veke [Elektronniyresurs] // Portal LIga.BIznes. – 2017. – Rezhimdostupu do resursu: http://biz.liga.net/upskill/all/stati/3680930-onlayn-vs-oflayn-kakoe-obrazovanie-nuzhno-v-21-m-veke.htm.
4. Cherednichenko H.A. Model' zmishanohonavchannyaiyiyivykorystannya u vykladanniinozemnykhmov [Elektronnyyresurs] / H.A. Cherednichenko, L.Yu. Shapran // Tretyamizhnarodnanaukovo-praktychnakonferentsiyaMoodleMoot Ukraine 2015: "Teoriyaipraktykavykorystannyasystemyupravlinnyanavchannyam Moodle". – 2015. – Rezhymdostupu do resursu: http://2015.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=83&lang=en.

5. Robert Urazov: «Na smenudiplomamprihodyatpasportanavyikov» [Elektronniyresurs] // Portal Haytek. – 2017. – Rezhimdostupu do resursu: https://hightech.fm/2017/10/19/World-Skills-Russia-urazov.
6. Forsayt: osnovnyietrendyiobrazovaniyabuduschego [Elektronnyiyresurs] // Tomskiypolitehnicheskiyuniversitet. Sluzhbanovostey. – 2013. – Rezhimdostupa k resursu: http://news.tpu.ru/actual/2013/09/09/20082/.
7. Top-20 samyihvostrebovannyih v Ukraine spetsialnostey [Elektronniyresurs] // Portal "Obrazovanie v Ukraine - Education.ua". – 2016. – Rezhimdostupu do resursu: https://www.education.ua/articles/116/.
8. DrachukYu.Z. Prykladniaspektymonitorynhuyakostivyshchoyiosvity/ DrachukYu.Z., Sav"yuk L.O. // Humanitarnyyvisnyk DVNZ "Pereyaslav-Khmel'nyts'kyyderzhavnyypedahohichnyyuniversytetim. H.Skovorody": Tematychnyyvypusk "VyshchaosvitaUkrayiny u kontekstiintehratsiyi do Yevropeys'kohoosvitn'ohoprostoru". .- Kyyiv.-Hnozys-2016.- S.-201-122
9. Deyneha O.V. Metodolohichniaspektyotsinyuvannyakonkurentozdatnostipidpryyemstv [Elektronnyyresurs] / O.V. Deyneha // Natsional'nyyuniversytet "L'vivs'kapolitekhnika".-Lohistyka№623. – 2008. – Rezhymdostupu do resursu: http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/1065.
10. DrachukYu.Z. Kompleksnyymetodotsinkykonkurentospromozhnostiosvitnikhustanov [Elektronnyyresurs] / DrachukYu.Z., Sav"yuk L.O. //Konkurentospromozhnist' natsional'noyiekonomiky. - Materialy XVII Mizhnarodnoyinaukovo-praktychnoyikonferentsiyi.- 5-6 zhovtnya 2017 roku. - Rezhymdostupu do resursu: http://econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/10/tezi.pdf.
11. Vasyl'yev O.V. Vplyvinnovatsiynaformuvannya v ekonomitsidodanoyivartosti [Elektronnyyresurs] / O.V. Vasyl'yev, A.I. Nimkovych // ElektronnyyrepozytariyKhNEUim. S. Kuznetsya. – 2015. – Rezhymdostupu do resursu: http://repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/16526.
12. Perfyl'eva O.V. Akademycheskayadobavlennyastoymost' v otsenkeeffektyvnostyunyversyteta / O.V. Perfyl'eva. // YzvestyyaSaratovskohounyversyteta. SeryyaEkonomyka. Upravlenye. Pravo. - 2016. - T.16.–vip. 4 S. 380–384.

ЛарисаСавюк, докторант
Институт экономики промышленности НАН Украины

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ВЫСШЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье обоснован подход к рассмотрению высших образовательных учреждений в качестве организаций по предоставлению услуг, которые должны обладать конкурентоспособностью, соответствовать высоким стандартам качества и формировать, а в результате своей деятельности формировать добавленную академическую стоимость.

Рассмотрены современное состояние и особенности высшего экономического образования в развитых странах мира и странах ближнего зарубежья. Проанализированы истоки и рычаги влияния на конкурентоспособность высших учебных заведений инновационних моделей, методов и алгоритмов определения их ефективности и престижности. К таким инструментам можно отнести оценки внутреннего и внешнеего качества образования на базе квалиметричних методов в сочетании с наилучшими достижениями современных экономических и педагогических теорий, определение университетской добавленной стоимости.

Предложен комплексный подход для оценки конкурентоспособности высшего экономического образования, который может быть положен в основу в разработки WEB-ориентированных автоматизированного систем поддержки эффективного управления высшими учебнымизаведениями.

Ключевые слова: *высшее учебное заведение, рынок знаний, инновации, качество, академическая добавленная стоимость, компетентность, конкурентоспособность.*

Larysa Savyuk, doctoral candidate
Institute of Industrial Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine

WAYS OF INCREASING COMPETITIVENESS OF HIGHER ECONOMIC EDUCATION

The article substantiates the approach to the consideration of higher educational institutions as organizations for the provision of services. Such organizations should have competitiveness, meet high quality standards and form, and as a result of their activities form an added academic value.

The current state and features of higher economic education in the developed countries of the world and near abroad are considered. The sources and levers of influence on the competitiveness of higher education institutions of innovative models, methods and algorithms for determining their effectiveness and prestige are analyzed. These tools include assessments of the internal and external quality of education based on qualimetric methods in combination with the best achievements of modern economic and pedagogical theories, the definition of university value added.

An integrated approach is proposed for assessing the competitiveness of higher education, which can be used as a basis for the development of WEB-oriented automated systems to support the effective management of higher education institutions.

Keywords: *higher education institution, knowledgemarket, innovations, quality, academic value added, competence, competitiveness.*

УДК 351.863:339.9
JEL F63

Кравченко Т.В., к.е.н., асистент
КНУ імені Тараса Шевченка

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розкрито сутність економічної безпеки та виокремлено її основні елементи. Виокремлено показники оцінювання кожного з елементів економічної безпеки для проведення її комплексного аналізу. Економічну безпеку проаналізовано на основі індексу економічної свободи; інноваційну безпеку за допомогою інноваційного індексу за даними інноваційного табло; зовнішньо-економічну безпеку визначають обсяги експорту та імпорту, структура експорту та імпорту, обсяг ВВП, рівень доларизації національної валюти, рівень відкритості економіки; політичну безпеку через легітимність державної влади, відсутність перешкод і обмежень політичних прав і свобод громадян, наявність політичної опозиції, ефективність державного управління; військову безпеку характеризує рівень захищеності держави від військового втручання та аналіз загроз у військовій сфері країни; екологічну безпеку за індексом екологічної ефективності, трудоресурсну безпеку на основі демографічних, соціальних та економічних індикаторів.

Ключові слова: *глобалізація, економічна безпека, інноваційна безпека, зовнішньо-економічна безпека, політична безпека, військова безпека, соціально-екологічна безпека, трудоресурсна безпека, інноваційне табло.*

Постановка проблеми. Стратегія економічного зростання та інтеграція України до світового економічного простору потребують підвищення уваги економічної безпеки країни. Процеси глобалізації, що змінили світ на межі третього тисячоліття, вимагають відмови від традиційних, силових і геополітичних підходів у світовій політиці. В новому тисячолітті відносини між країнами повинні будуватися на основі загальнолюдських гуманістичних принципів із дотриманням пріоритетів та економічної безпеки кожної країни. Однак, як показує досвід останніх років, не всі країни Світу це розуміють і продовжують застосовувати зброю для вирішення конфліктів замість застосування сучасних інструментів – економічних. Тому актуальним залишається аналіз економічної безпеки, як системної категорії.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженню теоретичних та прикладних питань економічної безпеки, як на рівні національної економіки, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання, присвятили свої праці такі відомі вчені як З.С. Варналій, Т.Г. Васильців, В.М. Геєць, Д.Д. Буркальцева, Т.С. Клебанова, О.В. Мірошниченко, О.С. Наєнко [1, 3, 4, 6, 7]. Економічну безпеку України в умовах гібридної агресії досліджували Я.Б. Базилюк, С.В. Давиденко, Д.Ю. Венцковський [2].

Вперше запровадив термін "економічна безпека" та актуалізував цю проблему в умовах світової глобальної кризи президент США Франклін Рузвельт. У подальшому це питання розглядалося у працях відомих американських вчених Дж. Кенана, Х. Моргентау, Р. Осгоот, С. Фаязманеш, З. Селден [10, 11].

Невирішені частини проблеми. В умовах постійної нестабільності економічної та політичної ситуації, а також неможливості здійснювати точний прогноз навіть на

короткострокову перспективу умовою забезпечення економічної безпеки держави є пошук нових підходів до аналізу та управління економічною безпекою на різних рівнях.

Метою статті є аналіз стану економічної безпеки України в умовах глобалізації.

Результати дослідження. Сучасний стан економічної безпеки України вимагає постійної уваги та контролю. Для будь-якої країни світу глобалізація є випробуванням економічної безпеки, оскільки вона робить економіку більш відкритою. А в умовах, коли в країні не розроблено чіткий механізм протидії внутрішнім негативним процесам, глобалізація призводить до ще більш серйозних наслідків. Протягом 2014-2016 рр. рівень економічної безпеки України значно знизився.

Для аналізу ролі економічної безпеки в умовах глобалізації важливо визначити основні складові елементи економічної безпеки. Сучасні економісти не дійшли спільної думки щодо структури економічної безпеки. Так, В.М. Геєць в якості основних структурних складових елементів економічної безпеки виділяє енергетичну, фінансову, соціальну, інноваційно-технологічну, продовольчу, зовнішньоекономічну, демографічну та екологічну безпеку, а З.С. Варналій зазначає, що економічна безпека містить такі основні складові, як фінансова, енергетична, науково-технологічна продовольча, соціальна, трудоресурсна та зовнішньо-економічна безпека країни [1, с. 34].

На нашу думку, ці елементи можна розширювати та удосконалювати залежно від країни та рівня розвитку її економіки. Останнім часом для України великого значення набула політична та військова безпека.

В даному дослідженні пропонуємо проводити аналіз економічної безпеки України на основі наступних показників:

- економічна безпека – індекс економічної свободи;
- інноваційна безпека – інноваційний індекс за даними інноваційного табло;
- зовнішньо-економічна безпека – обсяги експорту та імпорту, структура експорту та імпорту, обсяг ВВП, рівень доларизації національної валюти, рівень відкритості економіки;
- політична безпека – легітимність державної влади, відсутність перешкод і обмежень політичних прав і свобод громадян, наявність політичної опозиції, ефективність державного управління;
- військова безпека – рівень захищеності держави від військових втручань та аналіз загроз у військовій сфері країни;
- екологічна безпека – індекс екологічної ефективності (EPI);
- трудоресурсна безпека –

В якості показника оцінки рівня економічної безпеки можна використовувати індекс економічної свободи, який The Heritage Foundation за сприяння газети Wall Street Journal щороку складає та публікує.

Україна в цьому рейтингу (Index of Economic Freedom) 2017 року збільшила свій показник із 46,8 до 48,1 бала зі 100 можливих, але загалом опустилася зі 162-го на 166-те місце серед 180 країн-учасниць (рис. 1).

121	Cote d' Ivoire	2.307	↓4
122	Guinea-Bissau	2.309	↓7
123	South Africa	2.324	↑3
124	Rep of Congo	2.334	↔
125	Kenya	2.336	↑6
126	Niger	2.343	↓14
127	Zimbabwe	2.352	↔
128	Mauritania	2.355	↓8
129	Iran	2.364	↑4
130	Cameroon	2.39	↔
131	Bahrain	2.404	↑1
132	Azerbaijan	2.426	↑2
133	Saudi Arabia	2.474	↓4
134	Ethiopia	2.477	↓16
135	Chad	2.495	↑1
136	Eritrea	2.505	↓1
137	India	2.541	↑4
138	Philippines	2.555	↑1
139	Egypt	2.583	↑3
140	Mali	2.596	↓3
141	Burundi	2.641	↓3
142	Mexico	2.646	↓2
143	Venezuela	2.652	↑1
144	Israel	2.707	↓1
145	Palestine	2.774	↑3
=146	Colombia	2.777	↑1
=146	Turkey	2.777	↓1
148	Lebanon	2.782	↓2
149	Nigeria	2.849	↔
150	North Korea	2.967	↔
151	Russia	3.047	↔
152	Pakistan	3.058	↑1
153	Dem. Rep. Congo	3.061	↓1
154	Ukraine	3.184	↑2
=155	Central African Rep.	3.213	↑2
=155	Sudan	3.213	↔
157	Libya	3.328	↓3
158	Somalia	3.387	↑1
159	Yemen	3.412	↓1
160	South Sudan	3.524	↑2
161	Iraq	3.556	↔
162	Afghanistan	3.567	↓2
163	Syria	3.814	↔

Рис. 1. Місце України у рейтингу країн за індексом економічної свободи, 2017 рік.
Джерело: http://www.heritage.org/index/ranking

Згідно з ними, Україну випереджають Ліберія, Чад, Афганістан, Судан та Ангола (з показниками від 49,1 до 48,5 бала), слідом за нею йдуть Суринам, Болівія, Гвінея і Туркменістан (із показниками від 48 до 47,4 бала), а всі разом ці країни потрапили до групи депресивних економік із показником індексу нижче 50.

Крім того, якщо розглядати економічну безпеку як системну категорію, тобто як сукупність елементів, що утворюють певну цілісність, то слід зазначити, що головна системна вимога економічної безпеки полягає у забезпеченні розвитку економіки країни та підвищенні її конкурентоспроможності, а Україна на сучасному етапі розвитку не в змозі забезпечити цього. І глобалізація за таких умов ще більше знижує рівень економічної безпеки.

Згідно даних інноваційного табло [19] на кінець 2016 року Україна має значення зведеного індексу 28,9, що на 4,2 пункти менше ніж у 2010 році. Людські ресурси та інвестиції підприємств є відносно сильними складовими інноваційної безпеки України. Слабкими сторонами є зв'язки між дослідницькими інституціями та інноваторами.

Основні показники інноваційного індексу України у 2017 році наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Основні показники інноваційного індексу України за даними інноваційного табло

Україна	Показники (порівняно з ЄС у 2010 році)		Зміни у 2010-2016 (+/-)
	2010	2016	
ЗВЕДЕНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ІНДЕКС	***33.1***	***28.9***	***-4.2***
Людські ресурси	66.1	66.1	0.0
Дослідницькі системи	13.0	14.9	1.9
Міжнародні наукові спільні публікації	0.7	5.6	4.9
Кількість цитованих публікацій	16.6	17.8	1.2
Фінанси та підтримка	23.9	19.0	-4.8
Витрати на НДДКР у державному секторі	41.2	32.5	-8.7
Венчурні капітальні витрати	2.1	2.1	0.0
Інвестиції підприємств (фірм)	70.5	46.8	-23.7
Витрати на НДДКР у сфері бізнесу	38.3	33.9	-4.4

Інноваційні витрати, не пов'язані з науково-дослідницькою діяльністю	116.1	66.1	-50.0
Інноватори	17.1	15.7	-1.4
Інноваційні вдосконалення	51.4	47.3	-4.1
Зв'язки та підприємництво	5.7	4.6	-1.0
Публічно-приватні партнерства	7.0	6.8	-0.2
Інтелектуальні активи	16.8	23.6	6.8
PCT заявки на патент	27.7	38.1	10.4
Заява на торговельну марку	19.3	17.3	-2.0
Розробка додатків	0.1	8.8	8.7
Вплив на зайнятість	69.3	77.9	8.7
Працевлаштування у сфері науково-дослідної діяльності	82.1	92.3	10.3
Продажі	47.0	33.1	-13.9
Експорт високотехнологічної продукції	56.8	26.0	-30.8
Експорт науково-дослідних послуг	63.1	67.4	4.4
Продаж інновацій фірми	16.4	1.6	-14.8

Джерело: складено авторами за даними [9]

Відповідно майже половина індикаторів знизились, що засвідчує низьку результативність національного інноваційного розвитку за європейськими стандартами. Так, значення показника «Інноватори», який характеризує використання інновацій суб'єктами господарювання, за умови використання методів розрахунків, які застосовуються у ЄС, дуже низьке. Спостерігається значне зниження інвестицій підприємств. Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що Україна наразі належить до групи країн «Інноватор, що формується».

Основними показниками для аналізу загального стану зовнішньоекономічної безпеки є обсяги експорту та імпорту, структура експорту та імпорту, рівень доларизації національної валюти та інші. Значееня даних показників наведено у таблиці 2.

Обсяги експорту та імпорту значно скоротилися, розрахунок індикаторів відкритості економіки показав, що Україна надто залежна від зовнішньої торгівлі, що негативно впливає на стан зовнішньоекономічної безпеки, крім того, й інші індикатори мають негативні показники. Високий рівень імпортної залежності є основною загрозою зовнішньоекономічної безпеки України.

Таблиця 2.

Основні показники зовнішньоекономічної безпеки України у 2014-2016 роках

	Обсяги експорту, млн. дол.	**Обсяги імпорту, млн. дол.**	**Рівень імпортної залежності, %**	**Коефіцієнт покриття експорту імпортом**	**Рівень відкритості економіки, %**	**Рівень доларизації національної валюти, %**
2013	63 312	76 963	55,5	0,82	51	27,2
2014	53 901,6	54 428,7	67	0,99	66	29,1
2015	38 127	37 516	41,4	1,01	41,7	30,9
2016	36 362	39 248	51,09	1,03	51,9	32,2

Джерело: складено автором

Політичну безпеку трактують як стан захищеності політичних інтересів особи, соціальних груп, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, а також систему заходів забезпечення цієї захищеності. До індикаторів політичної безпеки держави, на нашу думку, належать легітимність державної влади, відсутність перешкод і обмежень політичних прав і свобод громадян, наявність політичної опозиції, ефективність державного управління. Аналіз політичної безпеки показав, що сучасна влада в очах громадської думки позбавлена сили й авторитету, які могли б стати запорукою подолання кризових тенденцій у суспільстві, його консолідації навколо ідей державотворення. Постійні зміни урядів та відсутність справжньої опозиції зробили політичну безпеку одним з найбільш поганих елементів економічної безпеки України.

Військову безпеку країни можна проаналізувати на основі реальних загроз у воєнній сфері. На сучасному етапі основними загрозами для України у військовій сфері є:

- криза існуючої системи міжнародної безпеки;
- прискорення мілітаризації Російської Федерації, розміщення нових систем озброєнь на територіях суміжних з Україною держав, нарощування угруповань військ, що порушує існуюче співвідношення сил;
- законодавче закріплення Російською Федерацією можливості застосування воєнної сили за межами Російської Федерації та грубе втручання у внутрішні справи сусідніх суверенних держав;
- створення угруповання військ Російської Федерації на тимчасово окупованій території півострова Крим, розпалювання збройного конфлікту у східних регіонах;
- гібридна війна Російської Федерації проти України;
- недостатній загальний рівень боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань, їх незадовільне матеріально-технічне забезпечення і фінансування [2].

Отже, рівень військової безпеки на даний момент є критичним в Україні.

Екологічну безпеку можна визначити як стан захищеності життєво важливих інтересів та потреб людини, суспільства, держави, світу в цілому від несприятливого впливу навколишнього середовища, зумовленого природними та антропогенними факторами. Центром екологічної політики та права при Єльському університеті (Yale Center for Environmental Law and Policy) кожен рік публікуються результати глобального дослідження із супроводжуючим його рейтингом країн світу за рівнем екологічної ефективності, що відображають досягнення країн у сфері управління природними ресурсами та їх раціонального використання. Результати позиції України в рейтингу за 2010-2016 роки наведено у таблиці 3.

Таблиця 3.

Позиція України у рейтингах 2014-2016 роках за індексом екологічної ефективності

	Місце у рейтингу	**Кількість країн у рейтингу**
2010	87	163
2012	102	132
2014	95	178
2016	44	180

Джерело: [12]

Позиції України в розрізі критеріїв оцінки індексу екологічної ефективності у 2016 році наведено на рис.2.

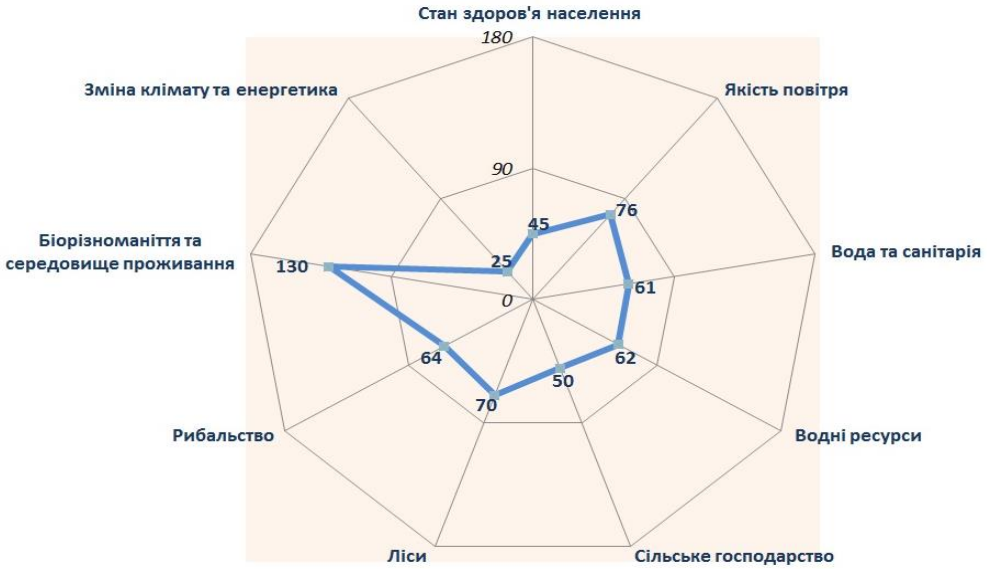

Рис. 2. Позиції України в розрізі критеріїв оцінки індексу екологічної ефективності у 2016 році.

Джерело: [12]

Таким чином, Україна в рейтингу посіла 44 позицію, покращивши за 10 років свої результати на 25% і опинилась між Аргентиною (43) та Кубою (45).

Трудоресурсну безпеку визначають три групи індикаторів – демографічні (коефіцієнт народжуваності, смертності, захворюваності і т.д.), соціальні (коефіцієнт доходів, пенсій, інвалідність і т.д.), економічні (рівень економічної активності населення, рівень економічної активності жінок, рівень безробіття, продуктивність праці, частка заробітної плати в сукупних доходах домогосподарств, співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати та інші).

Загальний рівень трудоресурсної безпеки України підвищувався у 2000–2008 рр. за рахунок поліпшення стану всіх її компонент. У 2009 р. на загальному стані трудоресурсної безпеки найбільш негативно позначився вплив економічної компоненти, у 2010 р. – економічної та соціальної. У 2011 р. спостерігалися незначні позитивні зміни у межах усіх компонент, а вже наступного року позитивну динаміку зберігала лише демографічна компонента трудоресурсної безпеки. Протягом 2014-2016 років рівень трудоресурсної безпеки знизився в розрізі демографічних та економіних компонент.

Висновки. Проведений аналіз основних складових економічної безпеки країни показав низький рівень майже за всіма напрямками. Єдиний елемент, який показав позитивну динаміку – екологічна безпека. Однак, навіть 25% покращення результату, не забезпечило необхідного рівня безпеки для країни. Це обумовлено серйозними проблемами у сфері управління економічною безпекою та формування стратегії її підвищення. Орієнтирами стратегії зміцнення економічної безпеки має бути

досягнення не існуючого рівня розвинених країн, а того, на якому вони будуть у майбутньому, тобто орієнтації переважно на галузі уже наступного технологічного укладу, що, як очікується, зумовить модернізацію існуючих виробництв і серйозні зміни в соціально-економічних умовах життя громадян.

Література:

1. Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Наєнко О. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: Монографія / За заг. ред. проф. З. С. Варналія.– К.: Знання України, 2011. – 299 с.
2. Економічна безпека України в умовах гібридної агресії: аналіт. доп. / Я. Б. Базилюк, С. В. Давиденко, Д. Ю. Венцковський та ін. – К. : НІСД, 2017. – 84 с.
3. Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки: [колективна Е45 монографія у 2 т.]. - Дніпропетровськ: «ФОП Дробязко С.І.», 2014. – Т. 1. - 466 с.
4. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред.В.М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
5. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http:// me.kmu.gov.ua.
6. Мірошниченко О.В. Економічна безпека як складова ко е мпл к нс ої системи національної безпеки України / О В. Мірошниченко // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ, 2010. – №12 (154). – С. 125-132. Режим доступу: http://www.snu.edu.ua/downloads/vistnik_2013_190-1.pdf
7. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: [монографія] / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова та ін.; за ред. В.М. Гейця. – Х.: ВД «Інжек», 2006. – 240 с.
8. Abu Gulal , Saif Badr . Political conomy of International Sanctions : the Case of Iraq. E Режим доступу: http://etheses.dur.ac.uk/1254/1/1254.pdf
9. European Innovation Scoreboard. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en
10. Fayazmanesh S. The United States and Iran. Sanctions, Wars and the Policy of Dual Containment. Routledge, 2008. – 264 p. Режим доступу: http://books.google.com.ua/
11. Selden Z. Economic Sanctions as Instruments of American Foreign Policy. L.: Praeger, 1999. - 86 p. Режим доступу: http://books.google.com.ua/
12. http://edclub.com.ua/analityka/ukrayina-v-reytyngu-ekologichnoyi-efektyvnosti-u-2016-roci

References.

1. Varnalij Z. S., Burkal`ceva D. D., Nayenko O. S. Ekonomichna bezpeka Ukrayiny`: problemy` ta priory`tety` zmicznennya: Monografiya / Za zag. red. prof. Z. S. Varnaliya.– K.: Znannya Ukrayiny`, 2011. – 299 s.
2. Ekonomichna bezpeka Ukrayiny` v umovax gibry`dnoyi agresiyi: analit. dop. / Ya. B. Bazy`lyuk, S. V. Davy`denko, D. Yu. Venczkovs`ky`j ta in. – K. : NISD, 2017. – 84 s.
3. Ekonomichna bezpeka v umovax globalizaciyi svitovoyi ekonomiky`: [kolekty`vna E45 monografiya u 2 t.]. - Dnipropetrovs`k: «FOP Drobyazko S.I.», 2014. – T. 1. - 466 s.
4. Innovacijna Ukrayina 2020 : nacional`na dopovid` / za zag. red.V.M. Gejcya ta in. ; NAN Ukrayiny`. – K., 2015. – 336 s.

5. Nakaz Ministerstva ekonomiky` Ukrayiny` «Pro zatverdzhennya Metody`ky` rozraxunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky` Ukrayiny`» vid 02.03.2007 # 60 [Elektronny`j resurs]. — Rezhy`m dostupu : http:// me.kmu.gov.ua.
6. Miposhny`chenko O.B. Ekonomichna bezpeka yak ckladova ko e mpl k nc oyi cy`ctemy` nacional`noyi bezpeky` Ukpayiny` / O B. Miposhny`chenko // Bicny`k Cxidnoykpayinc`kogo nacional`nogo ynivepcy`tety im. B. Dalya. – Lyganc`k, 2010. – #12 (154). – C. 125-132. Rezhy`m dostupu: http://www.snu.edu.ua/downloads/vistnik_2013_190-1.pdf
7. Modelyuvannya ekonomichnoyi bezpeky`: depzhava, pegion, pidppy`yemctvo: [monografiya] / B.M. Geyecz`, M.O. Ky`zy`m, T.C. Klebanova ta in.; za ped. B.M. Gejcya. – X.: BD «Inzhek», 2006. – 240 c.
8. Abu Gulal , Saif Badr . Political conomy of International Sanctions : the Case of Iraq. E Режим доступу: http://etheses.dur.ac.uk/1254/1/1254.pdf
9. European Innovation Scoreboard. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en
10. Fayazmanesh S. The United States and Iran. Sanctions, Wars and the Policy of Dual Containment. Routledge, 2008. – 264 p. Режим доступу: http://books.google.com.ua/
11. Selden Z. Economic Sanctions as Instruments of American Foreign Policy. L.: Praeger, 1999. - 86 p. Режим доступу: http://books.google.com.ua/
12. http://edclub.com.ua/analityka/ukrayina-v-reytyngu-ekologichnoyi-efektyvnosti-u-2016-roci

Кравченко Т.В., к.э.н., ассистент
КНУ имени Тараса Шевченко

АНАЛИЗ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Раскрыта сущность экономической безопасности и выделены ее основные элементы. Выделены показатели оценки каждого из элементов экономической безопасности для проведения ее комплексного анализа. Экономическую безопасность проанализировано на основе индекса экономической свободы; инновационную безопасность с помощью инновационного индекса по данным инновационного табло; внешнеэкономическую безопасность определяют объемы экспорта и импорта, структура экспорта и импорта, объем ВВП, уровень долларизации национальной валюты, уровень открытости экономики; политическую безопасность определено через легитимность государственной власти, отсутствие помех и ограничений политических прав и свобод граждан, наличие политической оппозиции, эффективность государственного управления; военную безопасность охарактеризовано через уровень защищенности государства от военного вмешательства и анализ угроз в военной сфере страны; экологическую безопасность по индексу экологической эффективности, трудоресурсную безопасность – на основе демографических, социальных и экономических индикаторов.

Ключевые слова: *глобализация, экономическая безопасность, инновационная безопасность, внешнеэкономическая безопасность, политическая безопасность, военная безопасность, социально-экологическая безопасность, трудоресурсная безопасность, инновационное табло.*

Tetiana Kravchenko, Ph.D., lecturer
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ANALYSIS OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

The essence of economic security is revealed and its main elements are highlighted. The indicators of evaluation of each of the elements of economic security for its complex analysis are singled out. Economic security is analyzed on the basis of the index of economic freedom; Innovation safety with the help of innovation index according to the innovation scoreboard data; Foreign-economic security is determined by the volumes of exports and imports, the structure of exports and imports, the volume of GDP, the level of dollarization of the national currency, the level of openness of the economy; political security through the legitimacy of state power, the absence of obstacles and limitations of political rights and freedoms of citizens, the presence of political opposition, the effectiveness of public administration; military security characterizes the level of protection of the state from military intervention and analysis of threats in the military sphere of the country; ecological safety by the index of ecological efficiency, labor-saving safety on the basis of demographic, social and economic indicators.

Political security is defined as a state of protection of the political interests of a person, social groups, the state from internal and external threats, as well as a system of measures to ensure this security.

Environmental security can be defined as a state of protection of vital interests and needs of people, society, state, the world from the adverse effects of the environment caused by natural and man-made factors.

Separated from labor resources three main components: demographic, within which is reproduced media caretaker capacity and demographic form structures; social, including positive and the negative factors of quantitative formation and qualitative characteristics of labor potential; economic, characterizing efficiency realization of labor resource potential.

Key words: *globalization, economic security, innovation security, foreign-economic security, political security, military security, social-ecological safety, labor-saving safety, innovation scoreboard.*

УДК 330.1
JEL Q120

Піменова О.В., к.е.н., асистент,
КНУ імені Тараса Шевченка

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ: ДОСВІД РОЗВИНЕНИХ КРАЇН

Проведено ретроспективний аналіз формування фінансової підтримки сільського господарства в розвинених країнах як ефективного чинника регулювання сільського господарства. Проаналізовано основні напрямки державної підтримки сільськогосподарських виробників в Україні. Обґрунтовано необхідність удосконалення системи державної фінансової підтримки в аграрному секторі України.

***Ключові слова**: державна підтримка, фінансове регулювання, конкурентоспроможність, сільське господарство, фермерські господарства, сільськогосподарські виробники.*

Постановка проблеми. В умовах переходу сільського господарства до сталого самовідновлювального розвитку актуальним постає питання щодо вибору раціональної, економічно вигідної форми господарювання для України, яка забезпечувала би збалансоване поєднання економічних, соціальних та екологічних показників. Забезпечення ефективного функціонування форм господарювання в сільському господарстві в контексті сталого розвитку потребує значної підтримки з боку держави. Важливого значення у цьому контексті набуває вивчення світового досвіду ведення сільського господарства та державної підтримки агарного сектору, зокрема Польщі, з метою виявлення можливостей його застосування в Україні.

Аналіз останніх публікацій та невирішені частини проблеми. Теоретичні та практичні аспекти застосування різних форм державної підтримки сільського господарства розглядалися в працях західних дослідників зокрема: С. Л. Брю, Дж. М. Кейнннса, Дж. Клаппа, М. Дж. Мартіна, П. Самуельсона, А. Сміта, М. Трейсі, .

Теоретико-методологічні питання сутності та ролі держави в забезпеченні сільського господарства широко висвітлені у працях вітчизняних вчених – М. А. Булат, О. В. Захарчука, Л. В. Молдаван, Н. В. Трусової, Г. М. Филюк, П. Т. Саблука та інших. Разом з тим, незважаючи на чисельність та ґрунтовність наукових розробок, недостатньо висвітленими залишаються, передусім, аспекти, пов'язані з дослідженням механізму фінансової державної підтримки як ефективного чинника регулювання сільського господарства.

Метою цієї роботи є аналіз досвіду розвинених країн щодо використання державної підтримки розвитку сільського господарства та розробка пропозицій щодо можливостей його застосування в Україні.

Результати дослідження. Необхідність державної підтримки підприємств сільського господарства в ринковій економіці доведена досвідом західних країн, в яких склалися різноманітні системи державної підтримки. Фінансова підтримка сільського господарства є основною складовою загальної державної підтримки сільськогосподарських виробників і ефективним важелем регулювання сільського

господарства. Так, на початку XIX століття уряди європейських країн стимулювали фінансові установи надавати кредити фермерам з метою розвитку сільськогосподарського виробництва. Цей досвід був використаний в США та Канаді на початку XX століття, які впровадили при цьому регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, стимулювання експорту та підтримку доходів фермерів не тільки у вигляді кредитів але й дотацій з боку держави задля розвитку виробництва. В розвинених країнах кредити на розвиток сільськогосподарського виробництва надавались не тільки індивідуальним фермерам, але й сільськогосподарським кооперативами. Необхідно зауважити, що уряди держав вищезазначених країн, приділяли особливу увагу організації та становленню сільськогосподарської кооперації як виробничої так і обслуговуючої, а фінансова підтримка використовувалась, як ефективний важіль по стимулюванню її розвитку. Так на початку XX століття в Європі створюються різноманітні кредитні союзи, в США в 1916 році був прийнятий Федеральний закон про сільське господарство та створено Федеральний земельний банк, в Канаді в 1927 р. було створено сільськогосподарський фінансовий інститут Канадську фермерську кредитну комісію. Окрім того, на протязі всього XX століття уряди країн Європи, США та Канади активно стимулюють банки та інші фінансові установи кредитувати сільськогосподарське виробництво під низькі процентні ставки. Зокрема, фермери отримували кредити на закупки посівного матеріалу та обладнання. На початку XX століття в розвинутих країнах завдяки активній підтримці збоку держави формувалась міжнародна торгівля та розвиток експорту сільськогосподарської продукції, зокрема через сільськогосподарські кооперативи.

Як бачимо, на початку XX століття в розвинених країнах фінансова підтримка сільського господарства була спрямована на підтримку сільськогосподарського виробництва у вигляді дотацій від держави та сільськогосподарських кредитів. Цей досвід намагалися адаптувати країни, що розвиваються в період 1960-1970 рр. .

Фінансова державна підтримка сільського господарства, на нашу думку, це комплекс заходів по стимулюванню розвитку сільськогосподарського виробництва за допомогою різноманітних фінансових інструментів з метою формування сприятливого конкурентного середовища та розвитку галузі сільського господарства.

В кінці XX століття уряди розвинених країн приділяли особливу увагу підтримці сільського господарства шляхом створення різноманітних програм, зокрема надання кредитів фермерам під низькі процентні ставки. Так, в Канаді в 1980 р. було створено Фермерський кредитний союз, а в США в цей же період створювались приватні фінансові інститути, які надавали кредити фермерам. На думку дослідників, створення реальних фінансових установ які будуть фінансувати фермерів та сільськогосподарські кооперативи під доступні кредитні ставки є основою фінансової підтримки з боку держави.

В сучасних умовах розвитку агарних відносин фінансова підтримка з боку держави є важливою складовою державного регулювання сільського господарства і у розвинених країнах вона спрямована на забезпечення ефективного виконання сільським господарством економічної, екологічної та соціальної функцій. Її

застосування зумовлене специфічними особливостями сільськогосподарського виробництва, перш за все його значної залежності від природно-кліматичних умов. Державна підтримка сільського господарства є неодмінною умовою його сталого розвитку.

Сталий розвиток в сільському господарстві – це розвиток, який відображає окремі важливі економіко-екологічні та соціальні аспекти (рис.1), а саме:

- розвиток, який не створює додаткових витрат наступним поколінням;
- розвиток, який забезпечує раціональне та екологобезпечне господарювання й високоефективне використання природних ресурсів;
- розвиток, який забезпечує просте відтворення виробничого потенціалу на перспективу; розвиток, при якому людство живе тільки на проценти з природного капіталу(коли розумна людина намагається зберегти основний капітал та жити на проценти з нього);
- розвиток, який забезпечує матеріальний, соціальний та духовний прогрес суспільства;
- розвиток, який забезпечує економічне зростання галузі без виснаження, деградації та забруднення довкілля.

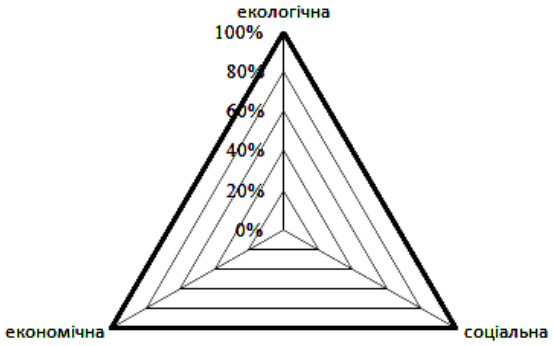

Рис. 1. Трикутник збалансованості економічної, соціальної та екологічної складових сільськогосподарської діяльності

Джерело: Складено автором самостійно: [2].

Досвід розвинених країн світу, зокрема Польщі, Франції та Німеччини свідчить, що в сільському господарстві найраціональнішими і ефективними вважаються такі форми господарювання, що зберігають робочі місця для селян, виступають одночасно і власниками і працівниками, упереджують надмірну експлуатацію природних ресурсів та антропогенне навантаження на ґрунти, не допускають істотного зниження їх відновлювальних та відтворювальних можливостей. Тому законодавство цих країн жорстко контролює концентрацію великих масивів сільськогосподарських угідь та не допускає таких форм господарювання у сільському господарстві, які не забезпечують збалансованого дотримання економічної, соціальної та екологічної складових. У цьому зв'язку офіційна політика Уряду зорієнтована на підтримку фермерського типу господарювання, який виконує економічні, соціальні та екологічні функції, що й забезпечує сталий розвиток сільського господарства.

Дослідження польського досвіду ведення сільського господарства на засадах сталого розвитку показало, що саме державна підтримка в Польщі використовується як один з найбільш ефективних методів регулювання сільського господарства та спрямована на ефективне управління фермерських господарством, що включає в себе (рис. 2):

- збереження та охорону водних ресурсів, флори та фауни;
- охорона повітря, зокрема попередження забруднення повітря, застосування та використання аміаку, застосування парникових газів в сільському господарстві;
- охорона рослин, зокрема дотримання вимог щодо обробки ґрунту азотними добривами, дотримання вимог щодо зберігання рідких добрив, твердого гною та силосу, впровадження обмежень щодо використання пестицидів, дотримання інших вимог щодо захисту рослин;
- захист сільськогосподарських земель та попередження ерозії ґрунту[1].
-

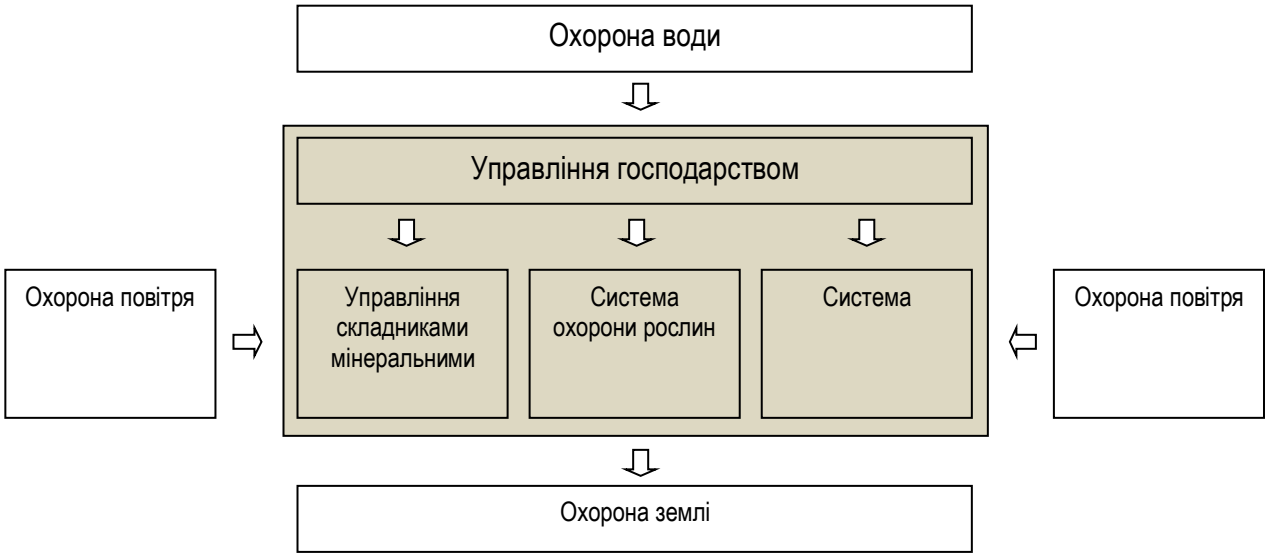

Рис. 2. Управління фермерським господарством на засадах сталого розвитку

Джерело: [1].

Як бачимо, в Польщі застосовується така система державної підтримки сільського господарства, яка дозволяє комплексно вирішувати проблеми сільського господарства на засадах сталого розвитку, зокрема ефективного використання сільськогосподарських земель, водних ресурсів, а також створення конкурентного середовища на ринку сільськогосподарської продукції. Аграрні відносини в Польщі регулюються різними законодавчими актами, зокрема Конституцією Річі Посполита Польщі, Кодексом доброї сільськогосподарської практики, міжнародними конвенціями (Конвенція про охорону морського середовища Балтійського моря від 9 квітня 1992 р., Конвенція про різнорідність біологічну, підписана в Ріо де Женейро 5 червня 1992 р., Європейська конвенція про охорону селекційних тварин), іншими уставами та розпорядженнями щодо охорони сільськогосподарських земель та навколишнього середовища, детективами та розпорядженнями Європейського

Союзу щодо охорони водних ресурсів, флори та фауни, охорони птахів, а також державної підтримки розвитку фермерських господарств та сільських територій.

Державна підтримка сільського господарства в Польщі з одного боку регулює організацію та ведення сільськогосподарського виробництва, а з іншого - створює фінансові можливості для розвитку сільського господарства. Так, в сучасних умовах з метою розвитку сільськогосподарського виробництва польські фермери можуть скористатись не тільки доступними кредитами, але й прямими дотаціями за рахунок коштів ЄС та коштів національного бюджету Польщі.

Завдяки ефективній державній підтримці сільського господарства Польща на сьогоднішній день є:

- одним з найбільших виробників, переробників та експортерів ріпаку. Треба зауважити,що 80% виробленого рапсу, як сировини, Україна експортує до Польщі де він перероблюється продається на внутрішньому ринку у вигляді ріпакової олії та маргаринів і експортується як ріпаковий шрот, жмих та ріпакова олія;
- третім за величиною виробником зернових культур в ЄС (кукурудза, пшениця, горох, ячмінь, жито, овес, просо, гречку тощо);
- третім виробником цукру в ЄС. Останніми роками модернізація цукрової галузі й зростання ресурсної бази фермерських господарств впливає на підвищення ефективності виробництва та переробки цукрових буряків. Цукрова галузь має можливість щорічно експортувати від 200 до 300 т. цукру в інші країни ЄС та світу;
- найбільшим виробником в ЄС яблук, вишні, полуниці,смородини, малини, аґрусу, а також овочів (капусти, моркви, буряку, огірків, цибулі);
- одним з найбільших виробників заморожених фруктів (полуниця, вишня, малина, аґрус, слива), а також виробником концентрату яблучного соку;
- четвертим виробником та переробником молока в країнах ЄС. Молоко на власних заводах перероблюється в інші види молочної продукції (масло , йогурти, сир тощо) з високою часткою доданої вартості. Окреме місце в переробці молока займають тверді сири. Польща є одним з найбільших експортерів сирів – 185 тис. т. щорічно;
- потужним виробників тваринницької продукції. Показники продуктивності та виходу тварин постійно поліпшуються. Що в свою чергу сприяє постійному збільшенню надою корів та виробництву свиней в живій масі. Це стало результатом генетичного прогресу в племінництві свиней, а також поліпшення якості власного та придбаного корму;
- четвертим виробником м’яса птиці в ЄС і четвертим його експортером, а також потужним виробником м’яса, яке активно як споживається на внутрішньому ринку так і експортується [5].

Як бачимо, механізм державної підтримки сільського господарства забезпечує прибуткове і ефективне ведення сільського господарства. Зокрема частка фінансової підтримки за період з 2004 по 2014 р. в загальній державній підтримці Польщі склала 14925,1 млн. евро (табл. 1).

Таблиця 1.

Фінансова підтримка сільського господарства Польщі 2004 - 2013, млн. євр.

Роки	Виплати
2004	0
2005	702,7
2006	811,6
2007	935,1
2008	1037,6
2009	1446,2
2010	1827,7
2011	2395,4
2012	2702,8
2013	3066,0
2004-2014	***14925,1***

Джерело: дані Євростату

Загалом, треба зазначити, що після вступу Польщі в ЄС, частка фінансової державної підтримки у сільське господарство значно зросла, що в свою чергу сприяло значному збільшенню доходів фермерів (в реальному вираженні на 64,3% за період 2004-2014 рр.) [5].

Завдяки цілеспрямованій аграрній політиці і державній підтримці, зокрема фінансовій, виробництво сільськогосподарської продукції в фермерських господарствах за період 2010 – 2015 постійно збільшується,що в свою чергу впливає на збільшення експорту (табл. 2, 3).

Таблиця 2.

Виробництво основної сільськогосподарської продукції, млн злотих.

Сільськогосподарська продукція	**2005**	**2010**	**2013**	**2014**	**2015**
Продукція рослинництва	***30780,5***	***44916,5***	***57722,9***	***53809,5***	***49436,1***
в тому числі:					
зернові (пшениця рис, жито, ячмінь)	9867,4	15067,8	20578,9	19652,2	16316,3
картопля	3172,8	4094,5	4198,1	4060,5	3170,0
технічні культури (в тому числі цукрові бурякі)	3868,7	5496,5	7501,7	7221,2	6232,8
овочі	3781,2	6275,6	8836,8	8974,2	9396,8
фрукти	3157,4	3985,2	6354,7	4925,5	6416,0
сіно лугове	1517,8	2372,0	1887,9	1795,4	1457,4
інші	5415,2	7624,9	8364,8	7180,5	6446,8
Продукція тваринництва	***32556,7***	***39567,7***	***49780,7***	***51535,4***	***49202,2***
тварини на забій	17481,3	20322,9	26162,1	27451,3	27980,9
приріст стада	542,4	249,0	42,3	231,3	-89,9
молоко коров'яче	10821,3	13203,3	17053,7	17317,3	14652,7

яйця курині	2637,1	4145,9	4989,1	5109,7	5175,8
органічне добриво	749,11	1204,7	1096,4	962,4	904,1
інше	280,5	441,9	437,1	463,4	579,1
Всього (сільськогосподарська продукція)	***63337,2***	***84484,2***	***107503,6***	***105344,9***	***98638,3***

Джерело: [6]

Як бачимо, збільшення фінансової підтримки сільського господарства безпосередньо впливає на збільшення виробництва і відповідно експорту сільськогосподарської продукції.

Таблиця 3

Експорт основної сільськогосподарської продукції Польщі 2005 - 2015, млн. злт.

Сільськогосподарська продукція	**2005**	**2010**	**2013**	**2014**	**2015**
Оброблена м'ясна продукція	12036,6	24854,4	38003,1	41994,0	46998,0
Тварини та продукція тваринництва	10708,9	18033,1	27768,3	29115,6	30491,7
Продукція рослинництва	57766,2	9803,6	17288,9	17976,8	19808,8
Жири та олії	403,1	1288,6	2342,7	2422,2	2567,5
Всього (сільськогосподарська продукція)	***288780,8***	***481058,2***	***647878,8***	***693471,6***	***750835,8***

Джерело: [6]

Окрім прямої фінансової підтримки польські фермери мають можливість скористатись доступними кредитами з метою розширення виробництва та обслуговування сільськогосподарської продукції. В Польщі існують два типи банків, які обслуговують сільське господарство: кооперативні та комерційні. На сьогоднішній день в Польщі діють 272 кооперативних банка та 45 комерційних банка. Відповідно польські фермери можуть скористатись кредитами як з комерційних банків так і з кооперативних. Відсотки в комерційних банках є вищими ніж в кооперативних, натомість вони є більш доступними та видаються на довший період за необхідності. Найчастіше кредити з комерційних банків видаються для молодих фермерів та з метою купівлі сільськогосподарських угідь від 2 до 15 років. Натомість кооперативні банки надають кредити з більш чітким та визначеним цільовим призначенням в залежності від аграрної політики держави.

В Польщі в 1993 р. було створено Агентство з рестукторизації та модернізації сільського господарства (ARMA – Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture). Такі агентства на протязі 90-х років створювалися також в Чехії, Словакії та Угорщині з метою фінансової підтримки сільського господарства. В Польщі ARMA з 1993р. відповідала за надання державних цільових кредитів фермерам відповідно до агарної політики держави через кооперативні банки. Друге по важливості агентство, яке відповідальне за підтримку сільського господарства (AMA – Agricultural

market agency) було створено в 1990 р. В 2004 р. після приєднання Польщі до Європейського союзу і ARMA і AMA були акредитовані Європейським Союзом на надання фінансової підтримки фермерам, а також відповідальні за контроль виробництва сільськогосподарської продукції, закупку зернових, встановлення інтевенціонних цін тощо [8].

Отже, дослідження польського досвіду ведення сільського господарства на засадах сталого розвитку показало, що саме державна підтримка використовується, з одного боку як фінансово-економічний важіль державного регулювання сільського господарства, а з іншого – як комплекс законодавчо та організаційно визначених довгострокових заходів, спрямований на соціо-еколого-економічний розвиток сільського господарства.

Як бачимо, в розвинутих країнах державна підтримка є одним із фінансово-економічних важелів державного регулювання сільського господарства. Ця підтримка передбачає не лише передачу коштів сільськогосподарським підприємствам, а саме заходи, спрямовані розвиток сільського господарства. Вивчення та аналіз досвіду державної підтримки сільського господарства в Німеччині [3] підтверджує,що держава не тільки видає грошові кошти на розвиток агарного сектору економіки, але й розробляє цілу систему регулювання сільського господарства, що включає правила ведення сільського господарства, цільові програми сільськогосподарського виробництва, фінансування виробництва необхідної для держави продукції сільського господарства тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження досвіду державної підтримки сільського господарства розвинених країн показало, що механізм державної підтримки забезпечується переважно економічними методами, а аграрна політика урядів розвинених країн спрямована на впровадження і використання цільових програм через фінансування окремих видів діяльності. Держава із свого боку здійснює контроль за виконанням профінансованих програм, а також забезпечує рівні умови господарювання усіх суб'єктів агарних відносин під час отримання державної підтримки, зокрема фінансової.

Література:

1. Kodeks dobrej praktyki rolniczej / Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi Ministerstwo środowiska . – Warszawa, 2004

2. Піменова О. В. Інституційне забезпечення форм господарювання в системі аграрних відносин. : дис. … канд. економ. наук: 08.00.01 / Піменова Олена Володимирівна; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2013. – 253 с.

3. Филюк Г.М. Зарубіжний та вітчизняний досвід державної підтримки сільськогосподарських виробників /Г.М. Филюк, О.В Піменова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015. – №5 (170). – С. 6–10

4. Sarah J. Martin and Jennifer Clapp. Finance for Agriculture or Agriculture for Finance?/ Sarah J. Martin and Jennifer Clapp// Journal of Agrarian chnge. John Willey & Sons Ltd. – 2015. – # 4. - P. 549-559

5. О. В. Захарчук. Досвід розвитку сільського господарства Польщі / Захарчук О. В. // Економіка АПК. – 2015. - № 10. – С. 59 – 65

6. Rocznik statystyczny rolnictwa 2016: Roczniki Branżowe – Warszawa, 2016 – 460s.

7. Сайт Європейського комітету статистики. [Електронний ресурс] / Європейський комітет статистики. – Електронні дані. – Люксембург: Європейська комісія, 2009. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu

/portal/page/portal/product_results/search_results?mo=containsall&ms=landwirtschaft&saa=&p_action=SUBMIT&l=d&co=equal&ci=,&po=equal&pi=
8. A. Danilowska, A. Ismayilov, K. Aliyev. The comparative analysis of agricultural financial system in Poland and Azerbaijan / Danilowska A., Ismayilov A., Aliyev K. // Oeconomia. – 2014. - # 13 (3). – P. 41-53
9. Булат М. А. Державна підтримка в системі регулювання сільського господарства: автореф. дис. … к.е.н.: 08.00.03 / Булат Марія Андріївна ; Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки» УААН. – Київ, 2010. – 19 с.

References.

1. Kodeks dobrej praktyki rolniczej / Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi Ministerstwo środowiska . – Warszawa, 2004
2. Pimenova O. V. Instytutsijne zabezpechennia form hospodariuvannia v systemi ahrarnykh vidnosyn. : dys. … kand. ekonom. nauk: 08.00.01 / Pimenova Olena Volodymyrivna; Kyivs'kyj natsional'nyj universytet imeni Tarasa Shevchenka. – Kyiv, 2013. – 253 s.
3. Fyliuk H.M. Zarubizhnyj ta vitchyznianyj dosvid derzhavnoi pidtrymky sil's'kohospodars'kykh vyrobnykiv /H.M. Fyliuk, O.V Pimenova // Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – 2015. – №5 (170). – S. 6–10
4. Sarah J. Martin and Jennifer Clapp. Finance for Agriculture or Agriculture for Finance?/ Sarah J. Martin and Jennifer Clapp// Journal of Agrarian chnge. John Willey & Sons Ltd. – 2015. – # 4. - P. 549-559
5. O. V. Zakharchuk. Dosvid rozvytku sil's'koho hospodarstva Pol'schi / Zakharchuk O. V. // Ekonomika APK. – 2015. - № 10. – S. 59 – 65
6. Rocznik statystyczny rolnictwa 2016: Roczniki Branżowe – Warszawa, 2016 – 460s.
7. Sajt Yevropejs'koho komitetu statystyky. [Elektronnyj resurs] / Yevropejs'kyj komitet statystyky. – Elektronni dani. – Liuksemburh: Yevropejs'ka komisiia, 2009. – Rezhym dostupu: http://epp.eurostat.ec.europa.eu
/portal/page/portal/product_results/search_results?mo=containsall&ms=landwirtschaft&saa=&p_action=SUBMIT&l=d&co=equal&ci=,&po=equal&pi=
8. A. Danilowska, A. Ismayilov, K. Aliyev. The comparative analysis of agricultural financial system in Poland and Azerbaijan / Danilowska A., Ismayilov A., Aliyev K. // Oeconomia. – 2014. - # 13 (3). – P. 41-53
9. Bulat M. A. Derzhavna pidtrymka v systemi rehuliuvannia sil's'koho hospodarstva: avtoref. dys. … k.e.n.: 08.00.03 / Bulat Mariia Andriivna ; Nats. nauk. tsentr «In-t ahrar. ekonomiky» UAAN. – Kyiv, 2010. – 19 s.

Пименова А.В., к.э.н.
КНУ имени Тараса Шевченко

ФИНАНСОВАЯ ПОДДЕРЖКА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ: ОПЫТ РАЗВИТЫХ СТРАН

Проведен ретроспективный анализ формирования финансовой поддержки сельского хозяйства в развитых странах как эффективного фактора регулирования сельского хозяйства. Проанализированы основные направления государственной поддержки сельскохозяйственных производителей в Украине. Обоснована необходимость совершенствования системы государственной финансовой поддержки в аграрном секторе Украины.

Ключевые слова: *государственная поддержка, финансовое регулирование, конкурентоспособность, сельское хозяйство, фермерские хозяйства, сельскохозяйственные производители.*

Olena Pimenova, PhD.
(Taras Shevchenko National University of Kyiv)

FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL PRODUCERS: THE EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES

A retrospective analysis of the formation of financial support of agriculture in developed countries as an effective factor in agricultural regulation is carried out. The links between agriculture, state and finance are examined. The role of financing in general state support is determined. The experience of state support in Poland is studied. The system of state support in Poland is shown. Main organizations of financial system of Polish agriculture are provided. The comparative analysis of financial support and production in Polish agriculture is shown. Main directions of state support of agricultural producers in Ukraine are analyzed. The necessity of improving the system of state financial support in agrarian sector of Ukraine is substantiated. The recommendations based on foreign experience for Ukraine are done.

The analysis of the experience of Poland and Germany showed that in developed countries, state support is one of the financial and economic levers of state regulation of agriculture. This support involves not only the transfer of funds to agricultural enterprises, but also includes measures aimed at the development of agriculture. The study and analysis of the experience of state support of agriculture in Germany and Poland confirms that the state not only pays out funds for the development of the agrarian sector, but also develops a whole system of agricultural regulation, including agricultural rules, agricultural programs and production financing necessary for the state agricultural products.

The study of the experience of state agricultural support of developed countries showed that the mechanism of state support is provided mainly by economic methods and agrarian policy of the governments of developed countries is aimed at the introduction and use of targeted programs through the financing of certain types of activities. The state controls the implementation of funded programs, as well as ensures equal conditions of management of all subjects of agrarian relations in obtaining state support, in particular financial.

Key words: *state support, financial regulation, competitiveness, agriculture, farms, agricultural producers.*

УДК: 336.71.339.9
JEL: G28

Абубакар Муми, аспирант

Университет экономики и права «КРОК»

ВЛИЯНИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ БАНКОВСКИХ УСЛУГ НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА

Определено влияние трансформации банковских услуг на экономическую безопасность государства. Проведен анализ банковской системы Украины, Франции и Камеруна. Исследование закономерностей развития рынка банковских услуг свидетельствует о том, что особенности подходов банков к построению каналов продажи и методов охвата рынка значительным образом формируются под влиянием трансформаций во внешней конкурентной среде.

Ключевые слова: *глобализация, банковские услуги, экономическая безопасность государства*

Проблема исследования. Большинство изменений банковских отношений на данном этапе связано с глобализацией экономики, созданием международных организаций и вступлением в них все большего числа стран; внедрением информационных технологий и повышением уровня конкуренции. В результате интегрированности банков в мировые хозяйственные системы и еще большей интегрированности возросла чувствительность банков к рискам, а воздействие рисков на банковскую деятельность стало более многообразным. Последствия кризисов ярко это демонстрируют.

Анализ последних публикаций. Широкую известность получили труды Л. Абалкина, А. Архипова, А. Городецкого, О. Голосова, С. Глазьева, Б. Губина, А. Илларионова, Б. Михайлова, Е. Бухвальда, Н. Гловацкой, С. Лазуренко, В. Сенчагова, посвященные теоретическим вопросам экономической безопасности. Проблемам рисков в целом и применительно к банковской системе посвятили свои труды А. Алыгин, Н. Амосова, И. Балабанов, В. Вяткин, В. Гранатуров, Н. Ермасова, В. Окороков, Т. Осипенко, В. Севрук.

Нерешенные части проблемы. Нерешенными остаются проблемы влияния трансформации банковских услуг на экономическую безопасность государства.

Цель статьи. Определить влияние трансформации банковских услуг на экономическую безопасность государства на примере Украины, Франции и Камеруна.

Результаты исследования. Усиление взаимной экономической зависимости всех стран ведет к расширению сферы международных финансовых отношений, возрастанию объема операций на финансовых рынках, увеличению валютных потоков из одних стран в другие.

Совокупное влияние негативных факторов внешней и внутренней среды на деятельность банковской системы Украины в целом и конкретных банков в частности привело к обнаружению таких тенденций, как системное снижение доходности на фоне повышения общей рискованности банковской деятельности. Логично предположить, что развитие банковской системы сопровождает появление новых участников, как отечественных, так и зарубежных, укрепление позиций средних по размеру активов банков, что увеличивало бы концентрацию отрасли [1].

Что касается валового внутреннего продукта, то в 2002-2008 гг. наблюдается стремительный рост его значения, которое начинает уменьшаться под влиянием мирового кризиса (табл. 1).

Таблица 1

Банковские учреждения в экономике Украины

№	Показатель	2008	2010	2012	2014	2016
1	Объем ВВП, млн.	948056	1082569	1408889	1566728	2383182
	% к предыдущему году	131,5	118,5	107	107,7	120,4
2	Активы банковской системы, млн.грн.	926086	942 088	1127192	1316852	1256299
	% к предыдущему году	154,5	107	106,9	103,0	100,2
	Отношение активов к ВВП	97,7	87	80	84,1	52,7
3	Объем банковского капитала, млн.	119263	137 725	169 320	148 023	123784
	% к предыдущему году	171,4	119,6	108,9	76,9	119,4
	отношение капитала к ВВП,%	12,6	12,7	12	9,4	5,2
4	Объем кредитов, млн.грн	792244	755 030	815327	1006358	1005923
	% к предыдущему году	163,2	101	98,8	110,4	104,2
	отношение кредитов к ВВП,%	83,6	69,7	57,9	64,2	42,2
5	Привлеченные депозиты и вклады, млн.грн	806823	804 363	957872	1168 829	1132515
	% к предыдущему году	152,3	105,1	106,6	107,7	98,4
	Отношение депозитов к ВВП,%	85,1	74,3	68	74,6	47,5

Источник: составлено автором

В общем, данные табл. 1 свидетельствуют о негативных тенденциях, как в банковской системе, так и в экономике Украины: прослеживается снижение уровня показателей деятельности банковской системы к ВВП с 2008 до 2012 года включительно. Следует заметить, что объем ВВП за 5 лет увеличился в 1,53 раза, а объем выданных кредитов - в 1,15 раз.

Соотношение активов, капитала, кредитов, выданных национальными банками к ВВП на порядок ниже соответствующих показателей стран с развитой экономикой. В частности, доля активов банков в ВВП в США и европейских странах составляет

около 200-250% и выше (в Украине - в пределах 80-90%), показатель уровня капитализации банковской системы как соотношение величины собственного капитала кредитных организаций и ВВП в развитых странах составляет более 15% (в Украине около 13%).

В последнее время наблюдается постепенное снижение спроса на банковские услуги субъектов предпринимательской деятельности и физических лиц. Именно тем, насколько эффективно способны банки действовать в различных сегментах данного рынка, будет определяться успешность рыночных преобразований, обеспечения интенсивного экономического роста и благосостояния страны. В конкурентной среде лучшие результаты будут иметь тот банк, который точнее просчитает все факторы взаимодействия банка и клиента, в частности разнообразие потребностей клиентов. Однако можно наблюдать тенденцию к легкому и быстрому освоению банками новых услуг конкурентов. Поэтому большинство отечественных банков предлагают своим клиентам примерно одинаковый набор услуг. Также следует отметить, что в каждом регионе Украины есть несколько ведущих банков, занимающих на данном сегменте рынка монопольное место. Такое соперничество дает малым местным банкам примитивные возможности развития [2, с. 87].

Показатели деятельности институтов банковской системы Украины позволяют говорить об их концентрации в основном на реализации транзакционной функции по обслуживанию финансового оборота хозяйственного комплекса, что позволяет им выступать в роли финансового оператора экономических субъектов хозяйствования при проведении расчетов и платежей. Следует отметить, что одна из важнейших функций - банк как кредитор (инвестор) экономики пока не получила должного развития, как, в принципе, и все другие функции. Объемы кредитования реального сектора недостаточны для значительного влияния на воспроизводство ВВП. Кроме того, не выполняются функции мультипликаторов роста, поскольку объем кредитно-инвестиционных ресурсов, направляемый в экономику, является незначительным и не обеспечивает экономический рост.

По оценкам зарубежных аналитиков, увеличение на 1% доли капиталовложений в ВВП приводит к повышению темпов экономического роста на 0,1% [3, с. 70]. Следует считать, что 1% кредитных ресурсов, инвестированных банковской системой в реальный сектор экономики в соотношении к общей сумме всех капитальных вложений в течение определенного периода, позволяет произвести около 0,1% ВВП. Итак, банковская система Украины с позиции банковских инвестиционных услуг участвует в формировании лишь 3,6% ВВП.

Исследование закономерностей развития рынка банковских услуг в Украине свидетельствует о том, что особенности подходов банков к построению каналов продажи и методов охвата рынка значительным образом формируются под влиянием трансформаций во внешней конкурентной среде [4].

В тот период в стратегиях банков четко доминировал количественный, а не качественный аспект развития – ставилась задача максимально широко охватить рынок, при этом вопросы эффективности и результативности региональных сбытовых филиалов и отделений оставались второстепенными. Однако

существенные убытки, с которыми банки столкнулись во время кризиса, заставили руководство изменить стратегию развития, активно искать возможности для сокращения расходов на поддержку конкурентоспособности. Финансово-экономический кризис кардинальным образом изменил ситуацию с продвижением банков на украинский рынок, прежде всего – заставил их сократить и оптимизировать свои региональные сети, а также переориентироваться на качественное развитие и рост на основе расширения продуктового набора услуг, качественного банковского обслуживания и постепенной трансформации каналов продажи услуг с переходом от традиционных каналов к альтернативным.

Финансы Франции - это большая, сложная и интегрированная, как вертикально, так и глобально, система. В ней доминируют пять банковских групп, которые аккумулируют 47,6% активов всех банков Франции. Четыре из них - BNP Paribas, Groupe Crédit Agricole, Groupe BPCE, Société Générale - отнесены Советом по финансовой стабильности к глобальным системно значимым банкам.

По мнению экспертов МВФ, «французские банки показали значительную устойчивость в условиях мирового финансового кризиса, но сталкиваются с проблемами». Французская банковская система часто характеризуется как система «универсальных банков». Данный термин относится к предоставлению финансовых услуг банками различным клиентам - от домашних хозяйств до малых и крупных компаний. В то время как финансовые рынки обеспечивают большую часть финансирования для крупных компаний, банки играют важную роль в финансировании домашних хозяйств, малых и средних предприятий.

Суммарные активы финансово-кредитной системы Франции составляют более 12 трлн евро, что более чем в шесть раз превышает ее ВВП. Франция один из крупнейших страховых рынков в мире; второй в Европе после Люксембурга рынок фондов взаимных инвестиций (mutual fund industry), а также имеет хорошо развитые рынки ценных бумаг и финансовую инфраструктуру. Французские банки являются одними из крупнейших контрагентов на международных рынках производных финансовых инструментов.

За последние десять лет количество банков сократилось на 13%, а их доля в совокупных финансовых активах финансово-кредитной системы Франции увеличилась с 50 до 56%, при этом доля иностранных банков в совокупных банковских активах увеличилась с 15 до 18%.

Банковская индустрия Французской Республики в настоящее время находится в беспрецедентной ситуации. В одно и то же время она должна решать три основные задачи: цифровая трансформация, низкая процентная ставка и все большее число регуляторных ограничений.

Сила и конкурентоспособность финансовой индустрии в условиях все более конкурентного европейского и международного контекста имеют решающее значение для независимости и экономической безопасности страны. Мощная и эффективная банковская система поддерживает рост в полной мере. Без сильных банков сильная экономика невозможна.

Французские банки улучшили свою финансовую структуру в 2016 году: в конце года показатели CET1 всех четырех крупнейших банковских банков Франции были выше минимального уровня (11,50%). Средний коэффициент CET1 составляет 12,95% против 12,13% в 2015 году [5].

Универсальная банковская модель - это инновационная бизнес-модель, уникальная для Франции, объединяющая полный спектр банковских и финансовых бизнес-направлений в рамках одного учреждения.

Банки предоставляют все услуги, которые могут потребоваться предприятиям, физическим лицам и институциональным инвесторам: депозиты и ссуды, страхование, сбережения и управление активами, корпоративные и инвестиционные банки (CIB), специализированные услуги и т. д. Эта модель помогает диверсифицировать источники доходов клиентам и регионам, способствуя экономической безопасности.

Универсальный и локальный банкинг - эффективный способ помочь финансировать экономику в благоприятных условиях. Имея 37 567 филиалов банков во Франции в 2015 году, французская банковская сеть является более плотной во Франции, чем в других европейских странах [5].

Камерун является крупнейшим финансовым сектором в Центральноафриканском экономическом и валютном сообществе (ЦАЭВС) государств (Камерун, Центральноафриканская Республика, Чад, Республика Конго, Экваториальная Гвинея, Габон). Финансовый сектор характеризуется избыточной ликвидностью, большой концентрацией кредитов и депозитов и низким уровнем финансовых инноваций.

В Камеруне наблюдается стабильный рост на протяжении большей части последнего десятилетия, и теперь относительно диверсифицированную экономику, с услугами, составляет около 46,4 процента ВВП в 2011 году рост реального ВВП в среднем на 3,4 процента в год в период между 2002 и 2007 годы, однако, на экономические показатели негативно повлиял мировой экономический и финансовый кризис, который привел к сбоям в горнодобывающей промышленности и энергетике, снижению инвестиций и глобального спроса и цен на многие из основных экспортных товаров страны (в частности, нефти, древесины и каучука). В результате ВВП снизился с 3,4 процента в 2007 году до 2,6 процента в 2008 году и 2 процентов в 2009 году, однако вырос в 2009 и 2010 годах с ростом ВВП в 2,9 и 4,2 процента соответственно, с положительной проекцией (4,7 и 5,0 процента) на 2014 и 2015.

Банковский сектор Камеруна представлен 15 банками, действующими в стране; устойчивость банковского сектора ухудшились в последние годы, что следует из длительных нарушений пруденциальных норм, а также еще более усиливается влиянием глобализационных процессов. В то время как банки, как правило, имеют избыточные резервы и большие уровни неиспользованной ликвидности, капитализация низкая, а отношение неработающих кредитов в общем объеме кредитов увеличилось. В то время как шесть из одиннадцати крупнейших банков остаются в иностранной собственности, сектор пережил постепенное сокращение

количества иностранных банков в течение последних 10 лет из-за избытка банковской внутренней ликвидности, отсутствия обоснованных проектов, а также под влиянием социальных волнений.

В банковском секторе доминируют иностранные банки, три из которых контролируют более 50% от общего объема банковских услуг - Société Genérale, Crédit Lyonnais и Standard Chartered. Crédit Foncier - один из государственных банков ведет сектор ипотечного кредитования. Ставки по кредитам для малых и средних предприятий (МСП) являются низкими.

Сравним основные экономические показатели Франции, Украины и Камеруна (табл. 2).

Таблица 2

Динамика индекса ВВП, млрд евро

	2012		2014		2016		2016-2012	
	ВВП	ВВП на душу населения	ВВП	ВВП на душу населения	ВВП	ВВП на душу населения	ВВП	ВВП на душу населения
Франция	2093,2	29,2	2140	29,9	2225,3	30,8	132,1	1,6
Украина	47,5	1	53,6	1,1	78,9	1,6	31,4	0,6
Камерун	23,3	1	28,2	1,1	21,3	1,1	-2,0	0,1

Значение ВВП Франции на протяжении 2012-2016 гг. выросло на 6,31%, Украины – 66,11%. При этом, абсолютное значения ВВП Франции в 28 раз больше ВВП Украины. ВВП Камеруна на протяжении 2012-2016 рр. снизилося на 8,58% и составляло в 2016 г. 21,3 млрд евро.

На душу населения Франции приходилось 29,2 тыс. евро в 2012 г. и 30,8 тыс. евро в 2015 г., в Украине на душу населения приходилась 1 тыс евро в 2012 г., 2016 г. данный показатель вырос на 60%. В Камеруне на душу населения приходилась 1 тыс евро в 2012 г., 2016 г. данный показатель вырос на 10%.

Значение ПДВ Франции на протяжении 2012-2016 гг. выросло на 0,4%, Украины – не изменилось. При этом значения ПДВ Франции и Украины равны. ПДВ Камеруна на протяжении 2012-2016 рр. не изменилось и составляло в 2016 г. 19,25%.

В условиях нестабильности мировых финансовых рынков банковская деятельность стала зоной повышенного риска. Финансовые кризисы могут влиять на безопасность национальных банковских систем и угрожать потерей экономического суверенитета. Банковские услуги характеризуются значительными инвестиционными возможностями влияния на экономику, в частности, за счет наличия мультипликативного эффекта увеличения объема национального продукта.

Выводы. Развитие и расширение ассортимента на рынке банковских услуг, наряду с повышением качества обслуживания, является важным условием обеспечения надежности и устойчивости банков.

Экономическая природа процесса трансформации банковских услуг в глобальном финансовом бизнесе предусматривает выбор правильного направления изменений

банковских услуг – качественного, количественного и т.п. В зависимости от правильности направления трансформации банковских услуг, деятельность банка может быть прибыльной или убыточной в избранном сегменте. Кроме того, важно помнить, что доверие и лояльность клиентов являются залогом успешности банка как на локальном, так и на глобальном уровне.

Литература.

1. Показники діяльності банків [Електронний ресурс]: Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.
2. Коваленко В. Методологічні підходи до створення й розвитку конкурентного середовища на ринку банківських послуг України / В.Коваленко // Фінанси України. – 2010. – № 10. – С. 84– 88.
3. Орлов С. Н. Экономика и банковская система региона /С. Н. Орлов: - М.: ЗАО "Издательство "Экономика", 2004. – 302с.
4. Вовк В. Особливості формування конкурентної стратегії банку на ринку банківських послуг // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 9. – С. 20 –26.
5. Federation Bancaire Francaise, 2017. *The French Banking Sector in 2016*. [online] Available at: <http://www.fbf.fr/en/french-banking-sector/overview/the-french-banking-sector-in-2016> [Accessed 15 June 2017].

References.

1. Pokaznyky diialnosti bankiv [Elektronnyi resurs]: Ofitsiinyi sait NBU. – Rezhym dostupu: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.
2. Kovalenko V. Metodolohichni pidkhody do stvorennia y rozvytku konkurentnoho seredovyshcha na rynku bankivskykh posluh Ukrainy / V.Kovalenko // Finansy Ukrainy. – 2010. – # 10. – S. 84– 88.
3. Orlov S. N. Эkonomyka y bankovskaia systema rehyona /S. N. Orlov: - M.: ZAO "Yzdatelstvo "Эkonomyka", 2004. – 302s.
4. Vovk V. Osoblyvosti formuvannia konkurentnoi stratehii banku na rynku bankivskykh posluh // Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy. – 2011. – # 9. – S. 20 –26.
5. Federation Bancaire Francaise, 2017. The French Banking Sector in 2016. [online] Available at: <http://www.fbf.fr/en/french-banking-sector/overview/the-french-banking-sector-in-2016> [Accessed 15 June 2017].

Абубакар Мумі., аспірант
Університет економіки та права “КРОК”

ВПЛИВ ТРАНСФОРМАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

Визначено вплив трансформації банківських послуг на економічну безпеку держави. Проведено аналіз банківської системи України, Франції та Камеруну. Дослідження закономірностей розвитку ринку банківських послуг свідчить про те, що особливості підходів банків до побудови каналів продажу і методів охоплення ринку значним чином формуються під впливом трансформацій у зовнішньому конкурентному середовищі.

Ключові слова: *глобалізація, банківські послуги, економічна безпека держави*

Aboubakar Moumie, Ph.D Student
"KROK" University

THE IMPACT OF THE TRANSFORMATION OF BANKING SERVICES ON THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

The influence of the transformation of banking services on the state economic security is determined and illustrated with recent data. The analysis of the banking system of Ukraine, France and Cameroon is carried out. The study of the regularities of the development of the banking services market shows that the peculiarities of the approaches of banks to the construction of sales channels and methods of market coverage are significantly formed under the influence of transformations in the external competitive environment. The evolution of the banking system development in Ukraine, France and Cameroon is reviewed in the context of global and international challenges which have occurred throughout last 10 years. Comparative analysis of the banks' role in the GDP formation and growth rate is carried out for Ukraine, France and Cameroon. Characteristics of the priorities, target customers and services are provided for the banking sectors in each country.

The cumulative influence of negative factors of the external and internal environment on the activity of the banking system in general and of specific banks in particular led to the detection of such tendencies as a systemic decline in profitability against the background of an increase in the overall riskiness of banking activities. It is pointed out that the banking sector contributes to all key economic efficiency factors of each state's economy in France, Ukraine and Cameroon. Thus, it is vitally important to carry out a successful transformation of banking system to make it adequate in context of the changes in digital, political and economical contexts. It is also pointed out that the banking activity is a hazard-prone area due to the unsteadiness of the global markets. In such circumstances, introducing new services and improving customer satisfaction is a more promising strategy in comparison with a simple customer base increase. With an example of French banks, it is shown how important it is to respond to the customers' needs for the successful transformation of banking services and overall economic security of the state.

Key words: globalization, banking services, economic security of the state.

УДК: 332.6
JEL Q 100

Акуленко К.В., аспірант,
КНУ імені Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Досліджено та визначено фактори, що впливають на формування інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору економіки. Досліджено зміст поняття «формування інвестиційної привабливісті підприємств агарного сектору економіки». Виявлено основні ланки формуванні інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору економіки.

Ключові слова: *інвестиційна привабливість, аграрний сектор економіки, формування інвестиційної привабливості, сільське господарство, правове регулювання, інвестиційна діяльність.*

Постановка проблеми. Невід'ємною складовою сучасної економіки України є агропромисловий сектор, який займає провідне становище та має велику інвестиційну привабливість. Обсяги вирощування зернових, олійних та бобових рослин досягли високого рівня, що складає близько 60 млн. тон на рік. Україна входить до 10 світових країн-лідерів з експорту олії і є одним з найбільших постачальників зернових культур на світовий ринок, але незважаючи на ці високі показники, потенціал земельних ресурсів для аграрного сектору є невичерпаний з перспективою нарощування обсягів переробки аграрної продукції. Безсумнівно, пріоритетним напрямком розвитку підприємства агарного сектору економки є активація інвестиційних процесів. Тому особливе значення у розвитку та модернізації аграрної галузі має бути надано забезпеченню інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору.

Аналіз останніх публікацій. Теоретичні засади конкурентоспроможності були сформовані у роботах таких відомих зарубіжних вчених, як Г. Вейсброд, П. Кругман, М. Портер, Т. Рідарсон.

Практичні аспекти та проблеми актуальності підвищення конкурентоспроможності підприємств агропромислового комплексу широко висвітлені у працях вітчизняних вчених – В. Базилевича, Г. Филюк, Д. Баюри, В. Геєця, В. Гури, Л. Молдаван, Б. Пасхавера, О. Піменової, П. Саблука та інших.

Істотний внесок у науковий аналіз ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств здійснили такі відомі західні дослідники: Ален де Жанврі, Д. Бахман, Г. Брайтшух, М. Василевський, К. Даймер, В. Друн, С. Заболотний, Г. Екерт, А. Ковальський, В. Кокнаре, І. Маттнес, Ю. Хайнріх, В. Хейєр та інші.

Невирішені частини проблеми. Незважаючи на вагомі напрацювання недостатньо висвітленими залишаються питання забезпечення ефективності та інвестиційної привабливості підприємств агропромислового сектору економіки.

Метою статті є дослідження факторів підвищення інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору економіки.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є використання загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Для виявлення факторів підвищення інвестиційної привабливості підприємств агарного сектору економіки України були застосовані: методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, метод групування і наукової абстракції; економічні та порівняльні методи; монографічний – для детального вивчення питання щодо виявлення факторів підвищення інвестиційної привабливості підприємств агарного сектору економіки України .

Результати дослідження. В усьому світі сільське господарство належить до найбільш вразливих сфер економіки через сезонність виробництва, високу залежність від погодних умов та цінової ситуації на світових ринках. Також дестабілізація національної економіки безсумнівно впливає на зниження інвестиційної привабливості вітчизняних підприємств. Саме тому, незважаючи на високу привабливість аграрного сектору, підприємство, що прагне отримати інвестиції повинно відповідати вимогам потенційних інвесторів. На думку іноземних інвесторів, аграрний сектор України, з урахуванням перспектив подальшого розвитку є на 92% сприятливий для систематичного інвестування[11].

Визначення поняття інвестиційної привабливості підприємства висвітлено у працях вітчизняних вчених. Так, за думкою І.А. Бланка, інвестиційна привабливість це інтегральна характеристика, до якої входять інвестиційний клімат, рівень розвитку інвестиційної інфраструктури і можливості залучення інвестиційних ресурсів, які у сукупності суттєво впливають на формування доходності інвестицій і рівень інвестиційних ризиків[4].

Савчук В.П., Прилипко С.І., Величко Є.Г. визначає інвестиційну привабливість як інтегральну характеристику об'єкту майбутнього інвестування з точки зору перспективності розвитку, обсягів і перспектив збуту продукції, ефективності використання активів, їх ліквідності, стану платоспроможності, фінансової стійкості[4].

Ткаченко Е.Л. розуміє під поняттям інвестиційної привабливості підприємства сполучення ефективності інвестицій, їх безпечності і наявності довгострокових економічних перспектив, таких як зріст споживчого ринку, стале економічне зростання[4].

Також важливим для формування визначення "інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору економіки" є висвітлення особливостей підприємства аграрного сектору економіки.

Підприємства аграрного сектору втілюють в собі складну виробничо-економічну систему, що характеризується поєднанням властивостей, нерозривно пов'язаних зі своїми внутрішніми функціями. До них відносяться: надійність, гнучкість, мобільність, адаптивність, стійкість, конкурентоспроможність, вразливість інновацій, інвестиційна активність, що відображає динаміку інвестиційної інтенсивності, концентрацію та ефективність інвестицій, інвестиційну привабливість компанії в цілому. У сучасних

умовах, що визначаються високою конкуренцією в галузі та насиченістю традиційних видів продукції, перевага надається компаніям, що мають відносно високу ринкову вартість, але зростання яких не відбувається без додаткових інвестицій та підвищення поточних активів. Метою здійснення інвестицій в такі підприємства буде підвищення конкурентоспроможності продукції, розвитку підприємств та, підвищення інвестиційної привабливості.

Інвестиційну привабливість підприємства слід розглядати як систему кількісних показників оцінки господарського, фінансового та технічного потенціалів підприємства. А також сукупність характеристик його управлінської та фінансово-господарської діяльності, перспектив розвитку та можливостей залучення інвестиційних ресурсів.

Система функцій управління інвестиціями підкреслює важливість планування, тому на підставі даних прогнозування визначається стратегічні цілі, інвестиційної діяльності суб'єкта господарювання, шляхи та засоби для досягнення цих цілей. Інвестиційна привабливість компанії в стратегічному плані спрямована на збільшення інвестиційної активності та підтримання його оптимального рівня.

Обмеження інвестиційної діяльності визначаються у процесі прогнозування заробітку, з яких кількісна прогностична вартість індексу інвестицій (структурні показники) у майбутньому, критичний рівень інвестиційної діяльності компанії визначає продуктивність, на якісні зміни їх ринкової вартості. Оскільки інвестиційна привабливість компанії вимагає збалансованого прогнозування, складності процесу прогнозування та вимог до якості результатів, можна оцінити прогнозовану вартість індикаторів інвестиційної діяльності за допомогою низки факторів, перелік і вага яких може змінюватись в залежності від цілей інвесторів, виробничо-технічних особливостей підприємства, у яке інвестуються кошти та економічного розвитку підприємства у теперішньому часі, у минулому, а також очікуваного економічного розвитку.

Фахівці розрізняють різні фактори формування інвестиційної привабливості підприємств. Серед існуючих факторів підвищення інвестиційної привабливості підприємств розглянемо наступні чотири групи факторів:

- Фінансово-економічні фактори, які мають прямий вплив на рівень інвестиційної привабливості підприємства.
- Соціальні фактори, які мають непрямий вплив на рівень інвестиційної привабливості підприємства.
- Інформаційні та екологічні фактори, що також мають непрямий вплив на рівень інвестиційної привабливості підприємства[2].

До фінансово-економічних факторів підвищення інвестиційної привабливості в економічній літературі відносять на сам перед наступні фактори: фінансову стійкість, майнове становище, ділову активність, ліквідність активів і рентабельність. Не менш важливим для формування інвестиційної привабливості підприємства є фактор запровадження маркетингових заходів. Відповідна презентація компанії на ринку, впровадження рекламної політики, ребрендінгу, презентацій, участі у виставках чи запровадження рекламних акцій ін. дає можливість підприємству значно покращити

показники своєї діяльності. Серед фінансово-економічних факторів підвищення інвестиційної привабливості також треба виділити підвищення ефективності використання основних фондів на підприємстві; ріст ефективності використання оборотних коштів; удосконалення управління прибутком підприємства; підвищення ефективності управління ціноутворенням на продукцію підприємства, що залежить від маркетингової діяльності підприємства; впровадження моніторингу цін на сировину та комплектуючі вироби; зростання ефективності діяльності підприємства за рахунок впровадження екологічно безпечного обладнання та управління якістю, що дозволяє підприємству виходити на міжнародні ринки.

До соціальних факторів, що формуються під час розрахунку рейтингу інвестиційної привабливості пропонується віднести: підвищення ефективності використання соціальних ресурсів підприємства; підвищення якості роботи управлінського персоналу. Підвищення вмотивованості персоналу, що призводить до неопосередкованого покращення якості праці і продукції та в кінцевому рахунку покращує фінансові показники інвестиційної привабливості підприємства.

Серед інформаційних факторів можна виділити розробку і впровадження прогресивних інформаційних систем на підприємстві; забезпечення доступності внутрішньої інформації та налагодження каналів обміну зовнішньою інформацією. Доступність інформації є досить важливою складовою для потенційного інвестора, так як за відсутності необхідних даних, підприємство може розглядатися, як об’єкт з високим ризиком для інвестування і таким чином низькою інвестиційною привабливістю.

Розглядаючи інформаційні фактори, слід зазначити важливість формування сталих і розвинутих зв’язків з іншими господарюючими суб’єктами, а саме з постачальниками, споживачами і державними органами.

Вплив правового аспекту для українських підприємств є значно вагомим фактором. Слабка система правового та економічного захисту інвесторів має негативний вплив на формування інвестиційної привабливості підприємств. Для потенційних вітчизняних та іноземних інвесторів вкрай важливі гарантії та підтримка інвестиційної діяльності з боку правого законодавства. Тобто, впевненість у відсутності примусових вилучень з боку держави, а також стабільні умови роботи при здійснені довгострокових інвестицій. На сьогоднішній день в Україні є доволі слабка система правового та економічного захисту інвесторів. Нажаль втручання органів влади у перерозподіл клієнтури між окремими фінансовими посередниками а також стан земельного законодавства України негативно впливають на процеси формування інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору економіки, що в свою чергу негативно відображається на інвестиційні вклади з боку вітчизняних і іноземних інвесторів[12]. На нашу думку, формування заходів орієнтованих на ринкову економіку і підтримку інвестиційної діяльності з боку держави, тобто готовність органів державної влади закладати зусиль для створення привабливого інвестиційного іміджу країни для залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій є одним із вагомих факторів забезпечення інвестиційної привабливості підприємств на сьогоднішній день.

Дуже вагомий вплив на формування інвестиційного іміджу країни та українських підприємств належить забезпечення та реального дотримання міжнародних договорів і виконання рішень міжнародного арбітражу.

Серед інших правових факторів впливу на формування інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору економіки слід розглянути порядок оподаткування довгострокових проектів. Існуюча практика оподаткування довгострокових проектів в Україні знижує інвестиційну привабливість підприємств аграрного сектору економіки, так як вона передбачає сплату банком-інвестором податку в процесі інвестування, коли сам проект ще не приносить запланованих результатів[12].

Аналізуючи роботу підприємств агарного сектору економіки треба перш за все зважати на те, що сільське господарство – це галузь, яка має певну специфіку, а саме: виробництво основної, необхідної безпечної та доступної для населення продукції; залежність виробництва від природних ресурсів та погодних умов; сезонність виробництва; земля є основним засобом виробництва та потребує постійного відтворення, що пов'язане із бережливим її використанням (дотриманням правил ведення сільського господарства, сівозмін тощо) та збереженням і забезпеченням родючості ґрунту тощо. Наявність вищезазначених особливостей відрізняє сільське господарство від інших галузей економіки, тому необхідно виявляти такі соціально-економічні, організаційно-правові, та еколого- безпечні фактори впливу підвищення інвестиційної привабливості підприємств агарного сектору економіки, як б сприяли ефективному й раціональному розвиткові галузі.

Економічні фактори мають забеспечувати фінансову стійкість підприємств агарного сектору економіки, їх ділову активність, ліквідність активів і рентабельність роботи.

Організаційно-правові фактори передбачають забезпечення надійності та стабільності роботи підприємств агарного сектору економіки, що перш за все включає в себе стабільність законодавчої бази, гарантії та підтримка інвестиційної діяльності з боку держави.

Екологічні фактори передбачають еколого-безпечне використання агарними підприємствами природні ресурси, зокрема землю, як основний фактор виробництва. Сюди, на нашу думку, може бути віднесено: розробка та впровадження з боку держави нормативів та стандартів щодо охорони навколишнього середовища та збереженню природних ресурсів, забезпечення екологічного контролю, застосування державної підтримки як ефективного фінансово-економічного важеля щодо регулювання еколого-безпечного використання природних ресурсів тощо[6].

Соціальні фактори мають перш за все включати підвищення ефективності використання соціальних ресурсів підприємства, зокрема соціальний капітал підприємства аграрного сектору економіки; підвищення якості роботи як управлінського персоналу так персоналу підприємства в цілому, соціологічні дослідження, консалтинг тощо.

Отже, основним завданням росту інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору економіки є грамотне використання факторів забезпечення інвестиційної привабливості та вдосконалення економіко-правових та еколого-

безпечних умов для максимального використання потенціалу вітчизняних підприємств. Державна аграрна політика в стратегічному плані має бути спрямована на стимулювання національних та іноземних інвесторів щодо збільшення інвестиційної активності в агарному секторі економіки України.

Висновки. З наведеного вище можна зробити наступні висновки. Інвестиційну привабливість підприємства агарного сектору економіки слід розглядати як систему кількісних показників оцінки господарського, фінансового та технічного потенціалів підприємства. Забезпечення інвестиційної привабливості включає в себе не тільки фінансово-економічні, але й організаційно-правові, соціальні та екологічні фактори, а також сукупність характеристик щодо перспектив та можливостей розвитку підприємств агарного сектору економіки.

Література.

1. Валова продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2010 р.) за 2013 р. / Державна служба статистики України // Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики, 2014.
2. Гаврилова Н.В. Фактори підвищення рівня інвестиційної привабливості підприємства.//-2011 р.- [Електронний ресурс]: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_20(2)_ekon/stat_20_2/46.pdf
3. Збарський В. К., Горьовий В. П. Державна підтримка сільського господарства / В. К. Збарський, В. П. Горьовий // Економіка АПК. – 2010 р. - №4. [Електронний ресурс]: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk_files/2010/2010_04/10_04_11.pdf
4. Мєшков А.В.., к.е.н., доц. – Донецьк, ДонНТУ, 2013.- 36 стор. // Оцінка інвестиційної привабливості і її місце в механізмі управління інвестиціями
5. Молдаван Л.В. Соціально-економічна сутність сільськогосподарських підприємств. – В монографії "Іноваційні трансформації аграрного сектора економіки" / [О. В. Шубравська, Л. В. Молдаван, Б. Й. Пасхавер та ін.]; за ред.. д-ра екон. наук О. В. Шубравської НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – С. 235-250.
6. Піменова О. В. Інституційне забезпечення форм господарювання в системі аграрних відносин. : дис. … канд. економ. наук: 08.00.01 / Піменова Олена Володимирівна; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2013. – 253 с.
7. Сайт державної служби статистики України. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Електронні дані. – К: Державна служба статистики України, 2013. – Режим доступу:http://ukrstat.gov.ua/
8. Сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики та продовольства України. – Електронні дані. – М.: Міністерство аграрної політики та продовольства України, 2012. – Режим доступу: http://minagro.gov.ua
9. Сайт Асоціації фермерів України. [Електронний ресурс] / Сайт Асоціації фермерів України. - Електронні дані. - К: Сайт Асоціації фермерів України, 2016 - Режим доступу: http://farmer.co.ua/
10. Трусова Н.В. Світовий досвід державної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) – 2013 – №4(24). – С. 235-239.
11. Филюк Г.М. Зарубіжний та вітчизняний досвід державної підтримки сільськогосподарських виробників /Г.М. Филюк, О.В Піменова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015. – №5 (170). – С. 6–10
12. Шафранова К.В. Інвестиційний клімат України в умовах економічної нестабільності.// Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 6. Частина 2 -2014 р.

References.

1. Valova produktsiia sil's'koho hospodarstva Ukrainy (u postijnykh tsinakh 2010 r.) za 2013 r / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy // Statystychnyj biuleten'. – K.: Derzhavna sluzhba statystyky, 2014.
2. Havrylova N.V. Faktory pidvyschennia rivnia investytsijnoi pryvablyvosti pidpryiemstva.//-2011 p.- [Elektronnyj resurs]: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_20(2)_ekon/stat_20_2/46.pdf
3. Zbars'kyj V. K., Hor'ovyj V. P. Derzhavna pidtrymka sil's'koho hospodarstva / V. K. Zbars'kyj, V. P. Hor'ovyj // Ekonomika APK. – 2010 r. - №4. [Elektronnyj resurs]: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk_files/2010/2010_04/10_04_11.pdf
4. Mieshkov A.V.., k.e.n., dots. – Donets'k, DonNTU, 2013.- 36 stor. // Otsinka investytsijnoi pryvablyvosti i ii mistse v mekhanizmi upravlinnia investytsiiamy
5. Moldavan L.V. Sotsial'no-ekonomichna sutnist' sil's'kohospodars'kykh pidpryiemstv. – V monohrafii “Inovatsijni transformatsii ahrarnoho sektora ekonomiky” / [O. V. Shubravs'ka, L. V. Moldavan, B. J. Paskhaver ta in.]; za red.. d-ra ekon. nauk O. V. Shubravs'koi NAN Ukrainy, In-t ekon. ta prohnozuv. – K., 2012. – C. 235-250.
6. Pimenova O. V. Instytutsijne zabezpechennia form hospodariuvannia v systemi ahrarnykh vidnosyn. : dys. … kand. ekonom. nauk: 08.00.01 / Pimenova Olena Volodymyrivna; Kyivs'kyj natsional'nyj universytet imeni Tarasa Shevchenka. – Kyiv, 2013. – 253 s.
7. Sajt derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. [Elektronnyj resurs] / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – Elektronni dani. – K: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2013. – Rezhym dostupu:http://ukrstat.gov.ua/
8. Sajt Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovol'stva Ukrainy. [Elektronnyj resurs] / Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovol'stva Ukrainy. – Elektronni dani. – M.: Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovol'stva Ukrainy, 2012. – Rezhym dostupu: http://minagro.gov.ua
9. Sajt Asotsiatsii fermeriv Ukrainy. [Elektronnyj resurs] / Sajt Asotsiatsii fermeriv Ukrainy. - Elektronni dani. - K: Sajt Asotsiatsii fermeriv Ukrainy, 2016 - Rezhym dostupu: http://farmer.co.ua/
10. Trusova N.V. Svitovyj dosvid derzhavnoi pidtrymky rozvytku sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva // Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky) – 2013 – №4(24). – S. 235-239.
11. Fyliuk H.M. Zarubizhnyj ta vitchyznianyj dosvid derzhavnoi pidtrymky sil's'kohospodars'kykh vyrobnykiv /H.M. Fyliuk, O.V Pimenova // Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – 2015. – №5 (170). – S. 6–10
12. Shafranova K.V. Investytsijnyj klimat Ukrainy v umovakh ekonomichnoi nestabil'nosti.// Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Vypusk 6. Chastyna 2 -2014 r.

Е. В. Акуленко, аспирант
кафедры экономики предприятия
КНУ имени Тараса Шевченко

ФОРМИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

Исследовано и определено факторы, влияющие на формирование инвестиционной привлекательности предприятий аграрного сектора экономики Украины. Исследовано содержание понятия «формирование инвестиционной привлекательности предприятий аграрного сектора экономики». Выявлены основные элементы формировании инвестиционной привлекательности предприятий аграрного сектора экономики.

Ключевые слова: *инвестиционная привлекательность, аграрный сектор экономики, формирование инвестиционной привлекательности, сельское хозяйство, правовое регулирование, инвестиционная деятельность.*

K.V. Akulenko, Ph.D Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

FORMATION OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF ENTERPRISES IN THE AGRARIAN SECTOR OF UKRAINIAN ECONOMICS

The factors influencing the formation of the investment attractiveness of the enterprises of the agrarian sector of the Ukrainian economy have been studied and determined. The content of the term "formation of investment attractiveness of enterprises of the agrarian sector of the economy" is investigated. In the article was identified the main elements of the formation of investment attractiveness of enterprises in the agricultural sector of the economy. Enterprises in the agrarian sector embody a complex production and economic system characterized by a combination of properties inextricably linked with their internal functions. These include: reliability, flexibility, mobility, adaptability, sustainability, competitiveness, vulnerability of innovation, investment activity, reflecting the dynamics of investment intensity, concentration and efficiency of investments, investment attractiveness of the enterprise as a whole. The purpose of investment in such enterprises to be to increase the competitiveness of products, to develop of enterprises and to increase investment attractiveness. The investment attractiveness of the company should be considered as a system of quantitative indicators for assessing the economic, financial and technical potential of the enterprise. And also a set of characteristics of its managerial and financial and economic activity, prospects of development and opportunities for attracting investment resources.

Investment attractiveness of the agrarian sector of the economy should be considered as a system of quantitative indicators for assessing the economic, financial and technical potential of the enterprise. Ensuring investment attractiveness includes not only financial and economic, but also organizational and legal, social and environmental factors, as well as a set of characteristics regarding the prospects and opportunities for developing enterprises in the agrarian sector of the economy. The state agricultural policy according to strategic plan should be aimed at stimulating national and foreign investors to increase investment activity in the agrarian sector of the Ukrainian economy.

Key words: *investment attractiveness, agrarian sector of the economy, formation of investment attractiveness, agriculture, legal regulation, investment activity.*

УДК 330.341
JEL F36, G21

Альошина І.В., аспірант,
КНУ імені Тараса Шевченка

МІЖНАРОДНІ КОНКУРЕНТНІ СТРАТЕГІЇ БАНКІВ НА ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ УКРАЇНИ: ЗАГРОЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розглянуто основні міжнародні стратегії великих банків в умовах зростаючої конкуренції на глобальному ринку. Досліджено особливості процесу інтеграції банківського сектору України в міжнародний фінансовий простір та проаналізовано вплив провідних банків іноземних банківських груп на дану систему. Обґрунтовано пропозиції щодо шляхів вирішення проблем, що загрожують стабільному функціонуванню банківської системи України.

***Ключові слова**: міжнародний ринок; стратегії банків; конкурентоспроможність банківської системи; банки іноземних банківських груп.*

Постановка проблеми. Лібералізація руху капіталу та дерегулювання банківської діяльності надали нові можливості провідним банкам для реалізації своїх конкурентних переваг на нових перспективних ринках. Так, велика кількість факторів – розвиток глобальних фінансових ринків, що функціонують за межами національних кордонів, розширення доступу на національних фінансових ринках для іноземних конкурентів, розширення доступності традиційних банківських послуг із нетрадиційних джерел – діяли щоб змінити конкурентне середовище, на якому дані фінансові інститути оперують [1, С. 38]. Такі перетворення змінили характер ринків для існуючих банківських продуктів і послуг та представили нові ринки, на яких фінансові інститути мають конкурувати як на національному, так і на міжнародному ринку. Більше того, зростаючі інтеграційні процеси банківського сектора у фінансові ринки дозволяють банкам перемістити свої традиційні ризики до фінансових ринків та таким чином впливати на стабільність фінансової системи в цілому [2, С.21].

Аналіз останніх публікацій. Вплив іноземних банків на конкуренцію у банківському секторі, економічні результати та наслідки експансії досліджувались у працях західної економічної школи А. Бергера, Б. Вільямса, Р. Левіна, Ф. Мишкіна, С. Шмідта та ін. Проблеми співвідношення позитивних і негативних рис транснаціоналізації банківського сектору в умовах інтернаціоналізації фінансових ринків, мотивів і способів входження іноземних банків на національні фінансові ринки аналізувались у працях українських науковців, зокрема В. Базилевича, А. Гальчинського, З. Луцишин, В. Міщенка, А. Румянцева, А. Філіпенка, С. Циганова, А. Чухна, О. Шниркова, І. Лютого, В. Шевченка.

Невирішені частини проблеми. За складних внутрішніх та глобальних умов існує необхідність у дослідженні впливу міжнародних конкурентних стратегій провідних банків на внутрішньому ринку України, їхнього впливу на стабільність та конкурентоспроможність її банківської системи з метою виявлення загроз та перспектив для отримання максимальних ефектів від інтеграції у глобальний фінансовий простір.

Метою дослідження є виявлення факторів сучасної нестабільності банківської системи України та пошук оптимальних шляхів їхнього подолання.

Результати дослідження. Великі активні міжнародні банки відповідають новим можливостям та викликам зростаючої конкурентоспроможності глобального ринку за допомогою широкого спектру стратегій та підходів [3, С.56-69]:

1) Використання інтернет-технологій для розвитку фінансових послуг і виходу на нові ринки:

1.1. впровадження нових інструментів платежу (електронних грошей), які швидко стали гідним конкурентом на ринку масових засобів оплати. Так, Директива ЄС «Про діяльність у сфері електронних грошей і пруденційний нагляд над інститутами, що займаються цією діяльністю» визначила електронні гроші як грошову вартість і встановила до її емітента такі вимоги: I зберігається на електронному пристрої; II емітується після отримання коштів у розмірі, не меншому ніж грошова вартість; III приймається як засіб платежу не тільки емітентом, але й іншими фірмами.

1.2. створення системи міжбанківських валютних операцій Currenex (клієнтами якої є корпорації, торговці, банки, брокери тощо) та її інтеграція з відомою системою Wall Street Systems. Така інтеграція забезпечила оперативний доступ до всієї торговельно-аналітичної інформації фінансових ринків, надаючи її учасникам надійний, дешевий, рівноправний і безпечний доступ на глобальний ринок. Комплексність і технологічні можливості оперативного надання послуг майже у всіх країнах 24 години на добу 7 днів на тиждень надають суттєві конкурентні переваги.

Завдяки інвестиціям у технології така стратегія великих банків забезпечила їхнє лідерство у сегментах обслуговування пенсійних і взаємних фондів, управління активами, інвестиційного менеджменту, обміну валют.

2) Консолідація активів шляхом злиття чи поглинання, що забезпечує банку глобальну присутність на ринку, його виходу на нові сегменти, що створює міцну базу їхнього розвитку завдяки отримання більш високого прибутку за умови прийнятного ризику:

2.1. створення національних лідерів у країнах Європи (Італія – Banca Intesa, Франція – BNP Paribas, Credit Agricole тощо);

2.2. прагнення європейських банків зайняти провідні позиції у світі з метою подальшого зростання і стратегічного позиціонування;

2.3. продаж страхових активів банківськими групами;

2.4. стійкий інтерес до фінансового сектору фондів прямого інвестування.

Дані стратегії банки реалізують не створюючи нові структури, а шляхом викупу контрольного чи значного пакету акцій ефективних місцевих кредитних установ. У результаті такі банки перетворюються на універсальні фінансові інститути і надають практично всі види фінансових послуг, що суттєво впливає на економічну політику окремих країн та світову економіку в цілому, змінюючи рівень міжнародної конкуренції. Основою універсальності становить ускладнення інструментів, технологій та продуктів в рамках однієї системи обслуговування клієнтів шляхом об’єднання фінансових інструментів і продуктів різних сегментів фінансового ринку.

В результаті такого процесу ризики різної природи або підсилюють один одного, або відбувається їхня міграція між секторами фінансового ринку.

3) Використання послуги офшорного аутсорсингу, що являє собою модель менеджменту, в якій окремі бізнес-процеси передаються на обслуговування спеціалізованій компанії з метою мінімізації витрат та концентрації на основних напрямах бізнесу. За тривалими контрактами передаються функції з підтримки функціонування інфраструктури й окремих систем та операційної діяльності (видача і процесинг банківських карток, обслуговування банкоматів, іпотечні операції тощо).

4) Консолідація інтересів шляхом формування стратегічних альянсів, що допомагає банкам-конкурентам співпрацювати у глобальних фінансових процесах:

4.1. оперативне інвестування значних коштів у розвиток нових технологій

4.2. створення потужних інформаційно-комунікаційних фінансових систем, які взяли на себе роль організаторів торгів та стали основою надання широкого спектра транснаціональних фінансових послуг.

Таким чином, фінансова глобалізація надала банкам нові можливості реалізації сучасних фінансово-інвестиційних стратегій, заснованих як на економічних формах і методах, так і на широкому використанні неекономічних чинників – надсучасних наукомістких технологій, що призвело до реформування світового ринку універсальних фінансових послуг.

Вагоме значення у таких конкурентних стратегіях провідних банків має вихід на фінансові ринки країн трансформаційних економік Центральної та Східної Європи, СНД, які лише нещодавно почали створювати його інфраструктуру [4, С.125]. Присутність провідних банків у таких країнах зміцнює ринкову конкуренцію та створює інтегровану модель фінансового ринку, підвищуючи вимоги до економічної та грошово-кредитної політики держав, що відкриває стратегічні можливості розвитку банківських систем та окремих банків, сприяє розширенню спектра і підвищенню якості фінансових послуг [3, С. 67]. Проте, така активна експансія капіталу на ринки країн, що розвиваються, ускладнює пошук національної моделі розвитку, адже банківський сектор таких країн контролюється іноземним капіталом, що строює певні загрози. А тому вибір стратегії розвитку банківської системи з урахуванням національних пріоритетів є важливою умовою ефективної інтеграції країни у глобальний ринок, що мінімізує загрози та максимізує можливості даного процесу.

Зважаючи на всеохоплюючий та неминучий характер глобалізації та відкритість економіки України, даний процес активно впливає на її банківську систему та економіку в цілому. Так, банківський сектор України один із перших у країні розпочав процес інтеграції в міжнародний фінансовий ринок та проходив наступні етапи [3, С.104-113, 118-124]:

І Організаційно-технологічний етап (розпочався відразу зі створенням банківської системи): встановлення кореспондентських відносин із зарубіжними банками з метою забезпечення механізму розрахунково-платіжного обслуговування зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних суб’єктів господарювання:

- підключення до глобальних мереж SWIFT з метою надання клієнтам послуг із транскордонних переказів грошових коштів;

- принципова не та асоційоване членство і міжнародних платіжних системах (Visa International, American Express, MasterCard, Europay International, Diners Club);

- встановлення агентських відносин з команіями American Express, Thomas Cook/MasterCard для надання послуг з обслуговування дорожніх чеків;

- отримання провідними банками доступу до ресурсів глобальних систем Reuters Dealing, Dow Jones Telerate і Bloomberg, що надало їм можливості розширити спектр інформаційно-аналітичних послуг, вийти на міжнародні валютні ринки і розпочати форекс-операції.

II Фінансовий ринок України став складовою світового фінансового ринку шляхом розширення присутності іноземного капіталу:

- надання іноземним банкам, підприємствам, міжнародним фінансовим інститутам послуг (банківських, інвестиційних, консультаційних, інформаційних) з грошових переказів, організації та забезпечення іноземних інвестицій у вітчизняні, національні та міжнародні проекти;

- взаємодія з міжнародними фінансовими організаціями з метою переходу на міжнародну систему бухгалтерського обліку, отримання аудиторських висновків та міжнародних рейтингів провідних консалтингових компаній, виходу на міжнародні ринки запозичень капіталу.

III Сучасний етап (входження України у 2008 р. до Світової Організації Торгівлі та підписання у 2014р. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС):

- розширення присутності банків у сегменті фінансових послуг малому бізнесу і приватним клієнтам: активізація діяльності у сфері споживчого кредитування (іпотечні кредити, кредити на купівлю автомобілів / побутової техніки тощо);

- створення у 1993 р. міжбанківської системи електронних платежів НБУ (СЕБ НБУ), модернізація у 2007 р. СЕП-2, що відповідає основним вимогам щодо платіжних систем класу Real-Time Gross Settlement згідно з міжнародною класифікацією. Дана система успішно виконує покладені на неї функції міжбанківських розрахунків, задовольняє потереби у переказі коштів, забезпечуючи максимальну швидкість, прозорість, високий рівень безпеки та надійності;

- розширення каналів обслуговування шляхом запровадження інтернет-банкінгу: у 2000 р. вперше запропонував дані послуги Міжнародний Комерційний Банк за допомогою платіжної системи ICB-net (International Commerce Bank net), що дала доступ клієнтам банку до їхніх рахунків через Інтернет та інші телекомунікаційні мережі. Надалі ринок інтернет-банкінгу почав стрімко зростати завдяки низці перспективних пілотних проектів провідних банків «Укрсоцбанк», «Приватбанк», «Райффайзен Банк Аваль», «Укрексімбанк», «УкрСиббанк», «Кредитпромбанк» тощо;

- стрімке впровадження високотехнологічних фінансових послуг на основі пластикових карток:

- 1993-1994рр.: обслуговування користувачів у співпраці із спеціалізованими компаніями і банками сусідніх держав;

- 1995р.: КБ «Інко» й «Відродження» стали першими вітчизняними членами міжнародної платіжної системи VISA International, а банк «Україна» і «Перший український міжнародний банк» - Europay;
- 1997р.: завдяки створенню нормативних передумов НБУ повноправними членами міжнародних платіжних систем стали банк «Аваль», «Укрексімбанк», «Промінвестбанк», «Приватбанк», «Укрсоцбанк», «Укрінбанк», а в 2011р. членами даних систем були вже 72% банків України.

- підвищення капіталізації банків, посилення міжбанківської конкуренції та впровадження високих стандартів обслуговування шляхом залучення іноземних інвестицій:

- викуп 51% акцій «УкрСиббанку» французьким банком «BNP Paribas», який був 13м за розміром активів серед банків світу, а банку «Аваль» австрійською групою Reiffeisen International;
- поступова присутність банків Італії, Німеччини, Росії, США, Швеції, у результаті чого частка іноземного капіталу в статутному капіталі банківської системи країни стрімко зросла до максимального рівня 41,9% у 2011р. (Див.Рис.1.).

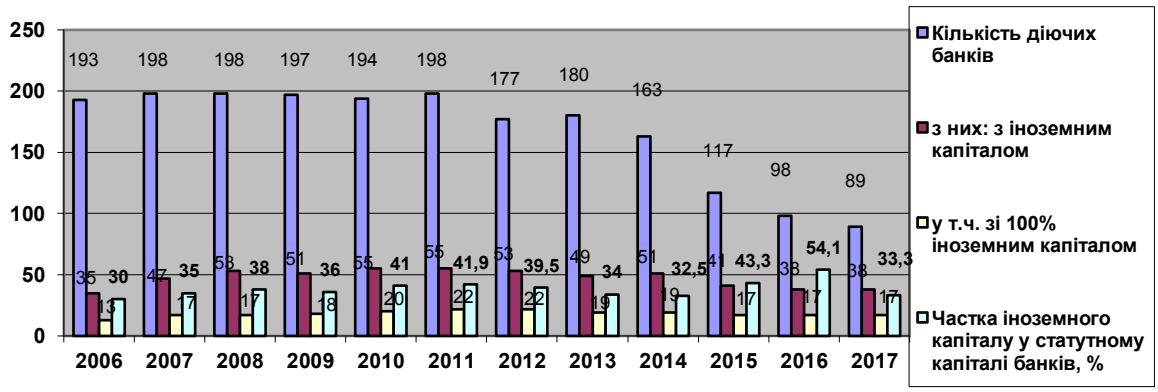

Рис. 1. Динаміка зміни кількості банків та частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків України

Джерело: складено та розраховано автором за даними [6, 7]

Проте загострення у 2008р. світової фінансової кризи та поширення її негативних ефектів на економіку України, а також військово-політична агресія у 2014р., що призвела до втрати частини територій та економічного потенціалу, зумовило призупинення припливу довгострокового капіталу, зниження експортних надходжень та відплив короткострокових ресурсів, що суттєво послабило курс гривні.

Таблиця 1.

Взаємовплив внутрішніх та зовнішніх шоків, що впливають на економічну та фінансову нестабільність в Україні

Внутрішні шоки	Зовнішні шоки
Шоки пропозиції: скорочення ВВП внаслідок зменшення економічної території, падіння виробництва, торгівлі та будівництва	*Зовнішньоторговельні шоки:* значне скорочення експорту в результаті падіння попиту та цін на світових ринках, скорочення імпорту внаслідок зниження доходів від імпортних мит та податків

	Продовження табл.1
Шоки попиту: зниження споживання та реальних доходів населення через інфляцію, девальвацію та недоотримання соціальних виплат	*Валютні шоки:* значна та хаотична девальвація гривні внаслідок штучно фіксованого курсу, нагромаджених ринкових дисбалансів та непродуманої лібералізації курсоутворення
Макроекономічні шоки: зростання інфляції, безробіття, стагфляція, зменшення капітальних вкладів, негативне сальдо платіжного балансу	*Зовнішні фінансові шоки:* зростання зовнішнього боргу та обмеження можливостей його обслуговування, додаткові витрати на погашення зовнішнього боргу, обмеження зовнішніх залучень для корпоративного та банківського секторів
Структурні шоки: зміна структури виробництва відповідно попиту та пропозиції	*Зовнішні інвестиційні шоки:* різке скорочення притоку та відтік іноземного капіталу, погіршення інвестиційного клімату
Внутрішні фінансові шоки: значний та нестійких фіскальний дисбаланс, екстремальні військові витрати, вичерпання внутрішніх джерел збалансування бюджету, скорочення можливостей внутрішнього та зовнішнього фінансування	

Джерело: складено автором за даними [5]

А тому важливо виокремити наступні фактори (шоки), що негативно впливають на стабільність та конкурентоспроможність банківської системи в умовах складного зовнішнього середовища, викликаючи неочікувані зворотні зміни та падіння економічних показників [4, С. 128-129]: 1) негативний вплив на кредитну спроможність значного дефіциту бюджету, що покривається за рахунок зовнішніх та внутрішніх запозичень; 2) негативний вплив на курс гривні великого дефіциту поточного рахунку платіжного балансу; 3) негативний вплив на курс гривні значних витрат на економічно невиправдану політику стабільного валютного курсу 2011-2013рр.; 4) скорочення попиту на банківське кредитування внаслідок проведення репресивної фіскальної політики на малий та середній бізнес; 5) негативний вплив на ліквідність банків погіршення рейтингів та інвестиційного клімату, підвищення витрат на обслуговування зовнішніх запозичень.

Такий вплив глобальної нестабільності та внутрішніх негативних процесів призвів до виведення іноземних інвестицій з банківського сектору України, знизивши частку іноземного капіталу у статутному капіталі з 41,9% у 2011 році до 32,5% у 2015 році, що становить 9% (див.Рис.1.). Основними причинами такого процесу є [4, С.130; 5, С.177-179]: зниження кредитних рейтингів України внаслідок політичних та економічних потрясінь; ускладнення можливості рекапіталізації філій та підтримання їхньої ліквідності внаслідок підвищення ризикованості активів; нагромадження безнадійних кредитів та втрати банків внаслідок глобальної фінансової кризи, девальвації гривні та зростання вартості обслуговування кредитів; отримання прямих втрат іноземних банків внаслідок продажу активів за цінами значно нижчими вартості придбання та подальших інвестицій; стагнація кредитного ринку та обмеження можливості отримання прибутків внаслідок зростання вартості кредитів; зміна стратегій європейських банків щодо оптимізації міжнародної діяльності.

Однак, внаслідок виконання вимог НБУ щодо докапіталізації банків та виходу з ринку значної кількості банків вітчизняного походження частка іноземного капіталу у статутному капіталі зросла до 54,1% у 2016 р., що свідчить про відновлення капіталізації банківської системи за рахунок іноземних банківських груп (див.Рис.1). Більше того, іноземні банки залишаються лідерами на ринку України за кредитним портфелем, займаючи 45% даного ринку у 2016 р., маючи частку у активах 35% (див.Рис.2.), що забезпечує їм домінуючу позицію у сфері кредитування населення та вагомий рівень присутності в інших сегментах банківського ринку (кредитуванні юридичних осіб, залученні коштів підприємств та вкладів фізичних осіб).

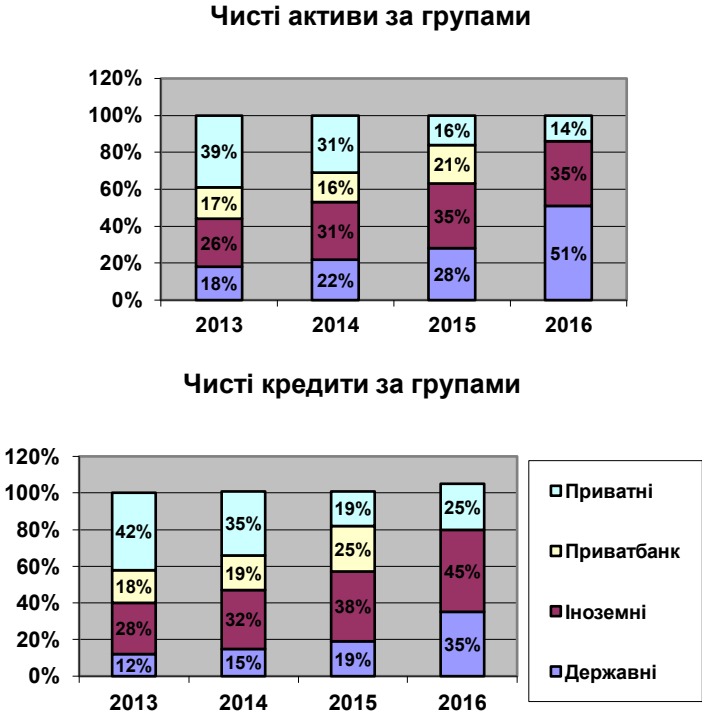

Рис. 2. Структура активів та кредитів банківської системи України

Джерело: складено автором за даними [8]

Згідно даних Табл.2., найбільшими за розміром сплаченого статутного капіталу інвесторами у банківську систему України є банки Росії (20,3% статутного капіталу банківської системи України у 2017р.), Італії (3,9%), Кіпру (2,8%), Австрії (1,4%), Франції (1,4%), Угорщини (1,4%) та Греції (0,6%). Розмір інвестицій з боку інших країн є незначним та становить разом 1,2%. Одним із провідних інвесторів у банківську систему України також є Європейський Банк Реконструкції та Розвитку, що володіє 30 % статутного капіталу АТ «Райффайзен банк Аваль» та 40 % статутного капіталу АТ «Укрсиббанк», та загалом забезпечує його частку у статутному капіталі банківської системи України на рівні 1,5 %.

Таблиця 2.

Провідні банки іноземних банківських груп України, станом на 01.07.2017

Назва банку	Статутний капітал			Країна походження інвестицій	Частка країни походження інвестицій у банк. системі України, %
	млн.грн.	Частка у банк. системі 2017р., %	Частка у банк. системі 2016р., %		
ПАТ «Промінвестбанк»	40617	9,0	14,8	Росія	20,3
ПАТ «ВТБ Банк»	34216	7,6	12,9		
ПАТ «Сбербанк»	12465	2,8	4,7		
АТ «БМ Банк»	3281	0,7	0,6		
ПАТ «ВіЕс Банк»	420	0,1	0,2		
ПАТ «Банк Форвард»	541	0,1	0,1		
ПАТ «Укрсоцбанк»	16673	3,7	6,3	Італія	3,9
ПАТКБ «Правекс-банк»	1038	0,2	0,4		
ПАТ «Альфа-банк»	12180	2,7	2,8	Кіпр	2,8
ПАТ «Марфін Банк»	462	0,1	0,2		
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	6155	1,4	2,3	Австрія, ЄБРР	1,4
АТ «ОТП Банк»	6186	1,4	2,3	Угорщина	1,4
АТ «УкрСиббанк»	5069	1,1	1,9	Франція, ЄБРР	1,4
ПАТ «Креді Агріколь Банк»	1223	0,3	0,5	Франція	
АТ «Піреус Банк МКБ»	2531	0,6	1,0	Греція	0,6
ПАТ «Універсал Банк»	виведено із групи іноземних		1,2		
ПАТ «БТА Банк»	1500	0,3	1,9	Казахстан	0,3
Інші	5325	1,2		Інші країни	1,2
Разом банки іноземних банківських груп	149882	33,3	54,1		33,3
Разом по банківській системі	451566	100	100		100

Джерело: складено та розраховано автором за даними [9; 10, С. 8; 10]

Однак, хронічна збитковість окремих банків іноземних банківських груп протягом останніх років негативно впливає на банківську систему України через їхню вагому частку в ній. Так, вже три роки поспіль 5 установ є збитковими: ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Неос Банк», ПАТКБ «Правекс-Банк», ПАТ «Альфа-Банк», зростає частка збитку іноземних банківських груп у загальному збитку банківської системи з 19% у 2014 р. до 94% у 2016 р. [9, С.15-16]. А тому у разі виведення цих банків на рівень беззбитковості банківська система України в цілому в 2016 р. також була б прибутковою.

Виходячи із основних проблем банківської системи України, які виникли внаслідок активної присутності в ній банків іноземних банківських груп, можна виділити наступні шляхи їхнього вирішення:

Таблиця 3.

Проблеми, що загрожують стабільному функціонуванню банківської системи України, та шляхи вирішення

Проблема	Рівень вирішення проблеми		
	Національний Банк України	**Верховна Рада України**	**Інші**
1) Зростання частки банків іноземних банківських груп (зменшення частки банків українського походження	Зростання абсолютної суми та частки статутного капіталу банків з капіталом українського походження → досягнення паритетного рівня присутності банків з капіталом українського та іноземного походження		
	-прискорення рекапіталізації банків - впровадження нормативу max розміру СК* банків з іноз.капіталом на рівні 30% СК банк.системи	- податкові канікули для банків із обов'язковою умовою спрямування суми податку на прибуток до статутного фонду банків	Кабінет Міністрів України - продаж статутного фонду державних банків не зовнішнім, а внутрішнім інвесторам
2) Хронічна збитковість окремих банківських груп	Повернення довіри до банківської системи з боку вкладників та зростання банківських пасивів, що є базою для активізації кредитування → зростання ресурсної бази українських банків в національній валюті		
		- відмова від державного гарантування нових валютних депозитів	Фонд Гарантування Вкладів – збільшення мінімальної суми гарантування вкладів фіс.ос. до 500 тис.грн.
3) Знецінення вартості іноземних інвестицій у банківську систему	Забезпечення стабільного курсу гривні у середньостроковій перспективі → утримання на банківському ринку банків іноземних банківських груп		
	- скорочення терміну повернення валютної виручки експортерів до 30 днів - заборона валютного кредитування юр.осіб - застосування підвищеної норми обов'язкового резервування залучених коштів у іноземній валюті - накопичення міжнародних резервів НБУ - поступове зниження рівня облікової ставки - скасування адмін.заходів для покупців валюти (2% до ПФУ) - поетапне зниження норм обов'язкового продажу валютної виручки експортерами (I – до 50%, II – до 25%, III – до 0%) - регулювання валютної структури балансів банків: ввести норматив max розміру вал.кредитів у структурі кредитного портфеля та норматив max розміру валютних зобов'язань у структурі залучених коштів до 50%		Кабінет Міністрів України - автоматичне відшкодування ПДВ з метою стимулювання своєчасного повернення валютних коштів

*СК – Статутний капітал

Джерело: складено автором за даними [9, С. 20-24]

Наведені вище заходи мають забезпечити стабільність банківської системи України за рахунок мінімізації негативного впливу на неї валютного шоку та збиків

банків за результатами переоцінки валютних курсів, попередити розгорнення ризиків від активної присутності банків іноземних банківських груп.

Висновки. Таким чином, активне входження економіки України у глобальний фінансовий простір шляхом освоєння важливих новітніх технологій та встановлення ефективних економічних взаємовідносин з іноземними банками підвищило конкурентоспроможність її банківської системи, однак у той же час зробило її уразливою до глобальних фінансових шоків.

Через обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів та загострення конкуренції на національному і міжнародному ринках необхідною умовою подальшого розвитку банківського сектору України як головної складової її фінансового ринку є підвищення якісних показників ефективної діяльності банків та їхньої інтенсифікації, а також підвищення стабільності національної банківської системи. Обмеженість фінансових ресурсів можливо подолати шляхом стратегічного партнерства національного банківського та промислового капіталу шляхом створення потужної фінансово-промислової структури, здатної надавати конкурентоспроможні фінансові послуги клієнтам в умовах глобалізації [3, С.122]. А підвищити ефективність банків, як свідчить досвід провідних банків, можливо шляхом створення інтернет-систем обслуговування, які діятимуть за принципами фінансових супермаркетів, що забезпечить якісно новий рівень обслуговування клієнтів та зменшить витрати на залучення та утримання клієнтів, розширить географію присутності банків на традиційних ринках, сприятиме виходу на нові сегменти фінансового ринку. Такі системи оптимізують напрями роботи та обсяги платежів та мінімізують відплив коштів за межі банку [3, С.108-109].

А тому, щоб отримати максимальні вигоди та подолати негативні тенденції процесу фінансової глобалізації України необхідно стабілізувати та збалансувати її макроекономічні показники, покращити інвестиційний клімат та провести структурні реформи з метою поліпшення умов ведення бізнесу. Основними шляхами стабілізації ситуації в банківській системі є [5, С. 180]: 1) вкладання додаткового капіталу (капіталізація) на солідарній основі державою та акціонерами; 2) заспокоєння вкладників та підвищення довіри до банків шляхом поетапного скасування обмежень зняття депозитів; 3) збільшення максимального розміри депозиту, що підлягає гарантованому поверненню; 4) стимулювання заощаджень населення та їхнє інвестування у банки; 5) управління валютними ризиками згідно міжнародних стандартів; 6) оздоровлення банків завдяки концентрації проблемних активів різних банків в одній фінансовій інституції.

Література.

1. Beverly Hirtle. Factors affecting the competitiveness of internationally active financial institutions // Beverly Hirtle. — FRBNY Quarterly Review. — Spring. — 1991. — P. 38-51. — Access regime: http://ftp.ny.frb.org/research/quarterly_review/1991v16/v16n1article4.pdf;
2. Boot A.W.A., Thakor A.V. The acceleration o banks and markets and its implications for regulation // Boot A.W.A., Thakor A.V. — The Oxford Handbook of Banking. — Oxford University Press. — 2009. — Access regime: http://www.accf.nl/uploads/boot-thakor-OUP-Handbookbanking-rev-jan30-2009%20_2_.pdf;

3. Лютий І.О. Банківські інститути в умовах глобалізації ринку фінансових послуг : [монографія] / І.О. Лютий, О.М. Юрчук. — К. : Знання, 2011. — 357 с.;
4. Шевченко В.Ю. Фактори нестабільності міжнародного руху банківського капіталу та конкурентоспроможність // В.Ю. Шевченко. — Теоретичні та прикладні питання економіки. — 2014. — №1 (28) . — С.124-134;
5. Шевченко В.Ю. Фактори банківської нестабільності та конкурентоспроможність підприємств // В.Ю. Шевченко. — Теоретичні та прикладні питання економіки. — 2015. — №1 (30) . — С.174-183;
6. Основні показники діяльності банків 2016-2017рр. // Національний Банк України. — 2017 [сайт]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 ;
7. Аналітичний огляд банківської системи України за результатами 2016 року [Електронний ресурс] // Національне рейтингове агентство «Рюрік» [сайт]. — Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2016.pdf ;
8. Огляд банківського сектору [Електронний ресурс] // Національний Банк України. — 2017 [сайт]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=15727773&cat_id=36450 ;
9. Показники фінансової звітності банків України II квартал 2017р. // Національний Банк України. — 2017 [сайт]. — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 ;
10. Шляхи вирішення проблем, пов'язаних з високим рівнем присутності іноземного капіталу в банківській системі України [Електронний ресурс] // Національний Інститут Стратегічних Досліджень. — 2017 [сайт]. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/inozemn_kapital-cbb0a.pdf .

References.

1. Beverly Hirtle. Factors affecting the competitiveness of internationally active financial institutions // Beverly Hirtle. — FRBNY Quarterly Review. — Spring. — 1991. — P. 38-51. — Access regime: http://ftp.ny.frb.org/research/quarterly_review/1991v16/v16n1article4.pdf;
2. Boot A.W.A., Thakor A.V. The acceleration o banks and markets and its implications for regulation // Boot A.W.A., Thakor A.V. — The Oxford Handbook of Banking. — Oxford University Press. — 2009. — Access regime: http://www.accf.nl/uploads/boot-thakor-OUP-Handbookbanking-rev-jan30-2009%20_2_.pdf;
3. Liutyi I. Bankivski instytuty v umovakh globalizatsii rynku finansovykh posluh: [monographija]. / I.Liutyi, O. Yurchuk - K.: Znannya, 2011. - 357 p.;
4. Shevchenko V. Faktory nestabil'nosti mizhnarodnoho ruhu bankivs'koho kapitalu ta konkurentospromozhnist' // V. Shevchenko. — Teoretychni ta prykladni pytannya ekonomiky. — 2014. — №1 (28). — P.124-134;
5. Shevchenko V. Faktory bankivs'koyi nestabil'nosti ta konkurentospromozhnist' // V. Shevchenko. — Teoretychni ta prykladni pytannya ekonomiky. — 2015. — №1 (30). — P.174-183;
6. Osnovni pokaznyky diyal'nosti bankiv Ukrayiny 2016-2017pp. // Natsional'nyy bank Ukrayiny. — 2017. — https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 ;
7. Analitychnyi ohlyad bankivs'koyi systemy Ukrayiny za rezul'tatamy 2016 // Natsional'ne reyitynhove ahentstvo Ryurik . — http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2016.pdf ;
8. Ohlyad bankivs'kogo sektoru // Natsional'nyy bank Ukrayiny. — 2017. — https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=15727773&cat_id=36450 ;
9. Pokaznyky finansovoyi zvitnosti Ukrayiny II kvartal 2017 // Natsional'nyy bank Ukrayiny. — 2017. — https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 ;
10. Shlyakhy vyrishennya problem pov'yazanykh z vysokym rivnem prysutnosti inozemnoho kapitalu v bankivskiy systemi Ukrayiny // Natsional'nyi Instytut Stratehichnykh doslidzhen'. — 2017. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/inozemn_kapital-cbb0a.pdf .

Алёшина И.В., асп.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

МЕЖДУНАРОДНЫЕ КОНКУРЕНТНЫЕ СТРАТЕГИИ БАНКОВ НА ВНУТРЕННЕМ РЫНКЕ УКРАИНЫ: УГРОЗЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Рассмотрены основные международные стратегии крупных банков в условиях растущей конкуренции на глобальном рынке. Исследованы особенности процесса интеграции банковского сектора Украины в международное финансовое пространство и проанализировано влияние ведущих банков иностранных банковских групп на эту систему. Обоснованы предложения о путях решения проблем, угрожающих стабильному функционированию банковской системы Украины.

Ключевые слова: *международный рынок; стратегии банков; конкурентоспособность банковской системы; банки иностранных банковских групп.*

I.V. Aloshyna, postgrad. stud.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

BAKS INTERNATIONAL COMPETITIVE STRATEGIES ON THE INTERNAL MARKET OF UKRAINE: THREATS AND PROSPECTS

The main international strategies of large banks are considered under the conditions of growing competition in the global market. The peculiarities of the process of integration of the banking sector of Ukraine into the international financial space and the influence of the leading banks of foreign banking groups on this system are analyzed. The proposals on ways of solving problems that threaten the stable functioning of the banking system of Ukraine are substantiated.

Key words: international *market; bank strategies; competitiveness of the banking system; banks of foreign banking groups.*

УДК 3 39.9
JEL F02, F42

Василенко В.П., аспірант
КНУ імені Тараса Шевченка

ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКА ДИВІДЕНДНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗНИКА

У статті розглянуті ключові показники визначення рівня дивідендного потенціалу підприємства.

В даний момент потенційних інвесторів та інших зацікавлених осіб цікавить здатність підприємства виплачувати дивіденди в майбутньому. Для цього і визначають рівень дивідендного потенціалу підприємства. Розглянуто модель визначення рівня дивідендного потенціалу на основі інтегрального показника. Визначено складові елементи моделі розрахунку показника. За допомогою вищезгаданої моделі проведено аналіз рівня дивідендного потенціалу на прикладі металургійних підприємств України.

Ключові слова:*дивіденди, дивідендний потенціал, інвестування, промисловість, металургія.*

Вступ та постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України є велика кількість господарських структур різноманітних організаційних форм, найпоширенішою серед яких є акціонерні товариства (АТ). Наявні умови ринкової економіки вимагають якісних змін щодо оцінки економічного стану підприємств та аналізу їх діяльності. Для даних цілей важливо створити відповідну систему оцінки економічного стану підприємства, яка б задовольняла потреби цього періоду в економіці, а також відповідала особливостям корпоративного управління.

На сучасному етапі розвитку вітчизняних підприємств особливої уваги набуває формування ефективної та дієвої системи корпоративного управління на підприємствах, здатної до впровадження ефективних і послідовних рішень, підпорядкування усіх завдань зовнішньої та внутрішньої політики підприємства досягненню стратегічних результатів у фінансово-господарській діяльності.

Одним із факторів успішного функціонування підприємства є вдала дивідендна політика, а також ключовими характеристиками діяльності акціонерних товариств є формування дивідендного потенціалу підприємства.

Метою дослідження є апробація методики оцінки дивідендного потенціалу на прикладі топ-10 вітчизняних металургійних підприємств за рівнем отримання чистого прибутку у 2016 році.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним питанням розроблення основних принципів визначення дивідендної політики та формування дивідендного потенціалу підприємства приділяли увагу такі науковці, як Базилевич В.Д., Баюра Д.О. [3], Бланк І.О., Вакульчик О.М., Гордон М., Горянська О.В., Дєєва Н.Е., Клоченок Л.В, Козлова О.В., , Лігоненко Л.О., Лінтнер Дж., Міллер М., Модільяні Ф., Мойсеєнко І.П. [4], Парсяк В.Н. , Пігуль Н.Г, Селівестрова Л.С., Сташук О.В.

Вакульчик О.М. та Козлова О.В. у своїх працях розробили та запропонували методику оцінки дивідендного потенціалу підприємства. Дивідендний потенціал

розглядається як характеристика АТ, що визначає здатність підприємства виплачувати дивіденди в перспективі.

Ми тлумачимо дивідендний потенціал АТ як здатність підприємства задовольняти інтереси всіх учасників корпоративних відносин шляхом створення достатнього обсягу вартості, використовуючи наявні ресурси та враховуючи пріоритетність потреб реінвестування.

Горянська О.В. та Парсяк В.Н. у своїй праці пропонують модель узагальнюючого показника, що інтегрує фактори формування та обмеження дивідендного потенціалу акціонерного товариства, а також механізм управління дивідендним потенціалом як метод управління вартістю підприємства.

Невирішені частини проблеми. Основною проблемою у використанні дивідендного потенціалу як одного із базисних показників інвестиційної привабливості підприємства являється відсутність чіткої узагальненої методики вимірювання величини дивідендного потенціалу.

Результати дослідження. Аналізуючи модель визначення дивідендного потенціалу акціонерних товариств, нами було встановлено, що оцінювання рівня дивідендного потенціалу здійснюється на основі показників, що базуються на аналізі доданої вартості. І не дивно, бо саме відповідний рівень створеної доданої вартості може задовольнити інтереси власників, працівників, кредиторів та держави, а також інших заінтересованих осіб (стейкхолдерів).

У моделі, яку у своїх працях застосовували О.М. Вакульчик та О.В. Козлова, основу для інтегрального вимірювання складають 5 основних рейтингових показників, а саме:

1. «Група дивідендного потенціалу, яка характеризує наявність та достатність величини створеної доданої вартості для формування прибутку.
2. Рівень дивідендного потенціалу, що визначається співвідношенням показників створеної, розподіленої та нормативної доданої вартості.
3. Відстань дивідендного потенціалу (ВДП), що відображає ступінь віддаленості обсягу створеної доданої вартості від нормативної.
4. Динаміку показника питомих витрат проміжного споживання (ППС), який оцінює ефективність діяльності АТ.
5. Динаміку показника витратомісткості доданої вартості (ВДВ), який характеризує ефективність корпоративного управління.» [1, с.102]

Кожний із зазначених показників відображує конкретну інформацію щодо ефективності та результативності корпоративного управління, дозволяє зробити відповідні висновки щодо потенційної можливості акціонерного товариства виплачувати дивіденди, але для узагальнюючої оцінки дивідендного потенціалу підприємства Вакульчик О.М. та Козлова О.В. пропонують об’єднати їх у єдиний інтегральний показник.

Визначення величини *інтегрального показника дивідендного потенціалу акціонерного товариства (ІДП)* базується на врахуванні значень вищезазначених п’яти показників, які є складовими елементами інтегрального показника і характеризують результативність та ефективність корпоративного управління.

ІДП розраховується як сума балів, що отримує підприємство, відповідно до величини кожного з п'яти елементів:

$$ІДП = \sum_{i=1}^{5} T_{gi} \ , \qquad (1)$$

де T_g – кількість балів за відповідний елемент інтегрального показника дивідендного потенціалу, g – елемент ІДП. [1, с.102]

При розрахунку ІДП підприємствам надається певна кількість балів відповідно до результатів обчислення елементів показника. Автори методики розробили рейтингову шкалу для оцінювання кожного з елементів інтегрального показника дивідендного потенціалу акціонерного товариства. Рейтингова шкала для надання балів за окремими елементами ІДП виглядає наступним чином:

Таблиця 1

Рейтингова шкала для визначення кількості балів при розрахунку ІДП

Бали	*Елемент ІДП*				
	g^1	g^2	g^3	g^4	g^5
0	-	-	g^3 менше -200%	g^4 більше 50%	g^5 більше 10%
1	1	1.1	-200% < g^3 < -150%	25% < g^4 < 50%	5% < g^5 < 10%
2	1	1.2	-150% < g^3 < -100%	10% < g^4 < 25%	2,5% < g^5 < 5%
3	2	2.1	-100% < g^3 < -75%	0% < g^4 < 10%	0% < g^5 < 2,5%
4	2	2.2	-75% < g^3 < -50%	-10% < g^4 < 0%	-2,5% < g^5 < 0%
5	2	2.3	-50% < g^3 < -25%	-25% < g^4 < -10%	-5% < g^4 < -2,5%
6	3	3.1	-25% < g^3 < 0%	-50% < g^4 < -25%	-10% < g^5 < -5%
7	3	3.2	g^3 більше 0%	g^4 менше -50%	g^5 менше -10%

Джерело: таблицю складено О.М. Вакульчик та О.В. Козловою [1, с.103]

Наглядну та зручну подачу інформації користувачеві як за окремими елементами інтегрального показника, так і щодо загальної оцінки дивідендного потенціалу акціонерного товариства за показником ІДП забезпечує інтегрована карта показника дивідендного потенціалу. [1, с.104]

Таблиця 2

Інтегрована карта визначення дивідендного потенціалу АТ

	g_1	g_2	g_3	g_4	g_5	**ІДП** (сума балів за кожним елементом)
	Група ДП	Рівень ДП	ВДП, %	ΔППС, %	ΔВДВ,%	
Значення						
Кількість балів за відповідним елементом (g_i)	**1….7**	**1….7**	**0….7**	**0….7**	**0….7**	**2…35**

Джерело: таблицю складено О.М. Вакульчик та О.В. Козловою [1, с.104]

Для перевірки адекватності запропонованої методики аналізу результатів діяльності підприємства щодо його потенційної можливості виплачувати дивіденди у майбутньому були здійснені розрахунки інтегрованого показника дивідендного потенціалу для топ-10 вітчизняних металургійних підприємств за рівнем отримання чистого прибутку у 2016 році. Результати розрахунку представлені у таблиці 3.

Оцінивши ІДП кожного з підприємств, можемо побачити сильні та слабкі сторони кожного з них. Відповідно, можна виробляти певні управлінські дії в залежності від отриманих значень.

Так, наприклад, найбільшим дивідендним потенціалом серед досліджуваних підприємств володіє ПАТ «Запоріжсталь», яке за перші два показники отримала майже максимальну кількість балів. Це говорить про те, що підприємство має позитивний фінансовий результат за 2015 рік та цілком задовольняє потреби у отриманні доданої вартості. Крім того, підприємство хоча і ледве, але вписалося у межі ідеального значення показника ВДП та отримало за це максимальну оцінку.

Таблиця 3

Інтегрована карта визначення дивідендного потенціалу деяких АТ металургійного комплексу

№	Підприємство		g_1	g_2	g_3	g_4	g_5	ІДП *(сума балів)*
			Група ДП	*Рівень ДП*	*ВДП, %*	*ΔППС, %*	*ΔВДВ, %*	
1	ПАТ «Запоріжсталь»	Значення елемента	3	3.1	0,74	-5,43	0,17	27
		Бали	**7**	**6**	**7**	**4**	**3**	
2	ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	Значення елемента	3	3.1	92,55	1,51	13,97	23
		Бали	**7**	**6**	**7**	**3**	**0**	
3	ПАТ «Нікопольський завод феросплавів»	Значення елемента	2	2.3	112,8	11,89	38,65	19
		Бали	5	5	7	2	0	
4	ПАТ «Єнакієвський металургійний завод»	Значення елемента	2	2.1	-205,79	-0,66	-50,95	18
		Бали	4	3	0	4	7	
5	ПАТ «Дніпровський металургійний комбінат»	Значення елемента	2	2.1	-2437986,3	-1,19	-20,54	18
		Бали	4	3	0	4	7	
6	ПАТ «ЄВРАЗ Дніпровський металургійний завод»	Значення елемента	2	2.1	-2205,84	-12,24	-4,77	17
		Бали	4	3	0	5	5	

7	ПАТ «ММК імені Ілліча»	Значення елемента	2	2.1	119,31	12,74	163,38	16
		Бали	4	3	7	2	0	
8	ПАТ «Алчевський металургійний комбінат»	Значення елемента	2	2.1	-104,25	21,48	101,62	11
		Бали	4	3	2	2	0	
9	ПАТ «Азовсталь»	Значення елемента	2	2.1	-2309,14	4,96	50,95	10
		Бали	4	3	0	3	0	
10	ПАТ «Донецьксталь»	Значення елемента	2	2.1	-223,8	17,58	11,64	9
		Бали	4	3	0	2	0	

Джерело: таблицю складено на основі фінансової звітності підприємств за 2015 рік [2]

За останні два показники підприємство отримало порівняно невелику кількість балів, хоча наявна динаміка показника ППС у сторону зменшення, що говорить про те, що за такої тенденції рівень ефективності виробництва на підприємстві зростає.

Другим за величиною дивідендним потенціалом володіє ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг». В цілому, ситуація на даному підприємстві майже ідентична тій, що на ПАТ «Запоріжсталь», проте за останній показник підприємство не отримало жодного балу, тому що прослідковується негативна тенденція збільшення витратомісткості доданої вартості. Для отримання більш високого балу необхідно зменшити даний показник хоча б до позначки в 0%.

До «середнячків» ми віднесемо 5 підприємств: ПАТ «ММК імені Ілліча», ПАТ «Дніпровський металургійний комбінат», ПАТ «Єнакієвський металургійний завод», ПАТ «Нікопольський завод феросплавів», ПАТ «ЄВРАЗ Дніпровський металургійний завод». Всі ці підприємства ми віднесли до другої групи дивідендного потенціалу: збитковий фінансовий результат, проте наявна створена вартість підприємства, що має додатне значення. ПАТ «Дніпровський металургійний комбінат», ПАТ «Єнакієвський металургійний завод», ПАТ «ЄВРАЗ Дніпровський металургійний завод» мають дуже велике негативне значення показника ВДП, за це вони не отримали жодного балу. В першу чергу слід зазначити, що за таких умов величина фактично створеної доданої вартості має негативне відхилення від нормативної. Це може свідчити про недостатнє ресурсне забезпечення та неповне використання виробничих можливостей. Інші два підприємства, а саме ПАТ «ММК імені Ілліча» та ПАТ «Нікопольський завод феросплавів» не мають проблем з показником ВДП, проте втратили бали за показником витратомісткості доданої вартості.

І до «аутсайдерів» ми віднесли три підприємства: ПАТ «Азовсталь», ПАТ «Донецьксталь» та ПАТ «Алчевський металургійний комбінат». Всі вони мають значні негативні значення показника дивідендного потенціалу. Досить несподівано серед числа найменш здатних задовольнити потреби акціонерів бачити ПАТ «Азовсталь», яке займає 4 місце у рейтингу топ-10 підприємств за рівнем

отримання чистого прибутку. У даного підприємства наступні проблеми: фактично створена додана вартість значно менша від нормативної, тому ефективність виробництва дещо потребує підвищення. Зокрема, даний недолік можна пояснити тим, що металургійне обладнання на підприємстві передчасно виходило зі строю, що мало негативні наслідки на фінансові результати [5]. У ПАТ «Донецьксталь» та ПАТ «Алчевський металургійний комбінат» ті ж самі проблеми, що і у ПАТ «Азовсталь», тому підприємствам-аутсайдерам ми радимо більш ефективно використовувати виробничі можливості, щоб наблизити величину фактично створеної доданої вартості до нормативної, підвищувати ефективність використання витрат проміжного споживання, а також оптимізувати витратомісткість доданої вартості.

Перевагами моделі О.М. Вакульчик та О.В. Козлової є те, що оцінювання рівня дивідендного потенціалу здійснюється на основі показників, що базуються на аналізі доданої вартості, які передбачають оцінювання в рамках рейтингової шкали, яка була визначена авторами на основі статистичної обробки бази даних близько 1000 ПАТ з часткою держмайна різних галузей економіки.

До недоліків досліджуваної моделі ми відносимо неповну відповідність висновків щодо стану та ефективності корпоративного управління деяких окремих показників.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Загалом, модель, яку у своїх працях застосовували О.М. Вакульчик та О.В. Козлова, нами пройшла апробацію в умовах невизначеності економіки та на прикладі десяти досліджуваних металургійних підприємств показала, що має право на існування, проте потребує додаткових наукових пошуків щодо визначення дивідендного потенціалу підприємств, оскільки вищезгаданий інтегральний показник прямо або опосередковано впливає на інвестиційну привабливість підприємств корпоративного типу.

Література

1. Вакульчик О.М., Козлова О.В. Інтегрована оцінка дивідендного потенціалу акціонерного товариства / О.М. Вакульчик, О.В. Козлова // Механізм регулювання економіки. – 2005. – № 1. – С. 101-109.
2. [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://smida.gov.ua/
3. Баюра Д.О. Система корпоративного управління в Україні: стан та перспективи розвитку: монографія/ Д.О.Баюра// — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – 288 с.
4. Мойсеєнко І. П. Інвестування : навчальний посібник. – К.: Знання, 2006. – 490 с.
5. Плохих П. А. и др. О причинах закозления чугуновозных ковшей в условиях ПАО «МК «Азовсталь». – 2014.

References

1. Vakulchik O.M., Kozlova O.V. Integrovana ocinka dyvidendnogo potencialu akcionernogo tovarystva / O.M. Vakulchik, O.V. Kozlova // Mehanizm reguluvanya ekonomiky. – 2005. – №1. – P. 101-109.
2. [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://smida.gov.ua/
3. Bayura D.O. Systema korporatyvnogo upravlinya v Ukraini: stan ta perspectyvy rozvytku: monografiya/ D.O. Bayura// — Kyiv, 2009. – 288 p.
4. Moyseenko I.P. Investuvanya: navchalniy posibnyk – Kyiv. 2006. –490 p.
5. Plohyh P.A. and other. O prichinah zakozlenia chugunovoznyh kovshey v usloviyahPAO «MK «Azovstal». – 2014.

Владислав Василенко, аспирант
КНУ имени Тараса Шевченко

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОКАЗАТЕЛЯ ДИВИДЕНДНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗАТЕЛЯ

В статье рассмотрены ключевые показатели определения уровня дивидендного потенциала предприятия.

В данный момент потенциальных инвесторов и других заинтересованных лиц интересует способность предприятия выплачивать дивиденды в будущем. Для этого и определяют уровень дивидендного потенциала предприятия. Рассмотрена модель определения уровня дивидендного потенциала на основе интегрального показателя. Определены составляющие элементы модели расчета показателя. С помощью вышеупомянутой модели проведен анализ уровня дивидендного потенциала на примере металлургических предприятий Украины.

Ключевые слова: *дивиденды, дивидендный потенциал, инвестирование, промышленность, металлургия.*

DETERMINATION OF INDICATOR OF THE DIVIDEND POTENTIAL OF INDUSTRIAL ENTERPRISES BASED ON THE INTEGRAL INDICATOR

The crucial indicators of determining the dividend potential of an enterprise are considered in the article.

At the moment potential investors and other interested parties are interested in the company's ability to pay dividends in the future. For this we determine the level of the dividend potential of the company. The model of determining the level of the dividend potential on the basis of the integral indicator is considered. The constituent elements of the indicator calculation model are determined. With the help of this model, the level of dividend potential was analyzed using the example of Ukrainian metallurgical enterprises.

Key words: *dividends, dividend potential, investment, industry, metallurgy.*

УДК 658:334.722.8
JEL G34

Rufat Gurbanov, PhD student,
Kyiv National Taras Shevchenko University
Lecturer, Qafqaz University, Baku, Azerbaijan

THE IMPLEMENTATION PRINCIPLES OF CORPORATE GOVERNANCE

This paper will make a general survey of corporate governance literature. The aim of the paper is to identify various perspectives and to identify the methodological gaps in the literature. Thus, the main purpose of this paper is to look the methodology of corporate governance studies. In doing this it looks at some of the important theoretical perspectives about management studies such as the agency theory perspective, the stakeholder perspective, and the strategic management perspective.

Key words: Management, Methods, Corporate Governance, Corporate Social Responsibility

Problems relevant to the research. Though new findings come out often, the study of corporate governance goes back for decades. However, the American approach to corporate governance which mainly focuses on the issue from the viewpoint of the shareholder has predominated. For example, Brennan & Solomon (2008) quote Parkinson's definition of Corporate Governance as being " [. . .] the process of supervision and control [. . .] intended to ensure that the company's management acts in accordance with the interests of shareholders (Parkinson, 1993, p. 159, Quoted in Brennan & Solomon, p.887). As globalization impacts business practices the world over it is time to move out of this approach that privileges investor stakes and look at new angles rather than agency theory influenced definitions of Corporate Governance (Huse, 2005, p.S65). Cultural differences play a major role in corporate governance. For example, Lin et.al (2016) show that though China has adapted Western modes of corporate governance how they will actually play out in China remains to be seen. Moreover, the structure of corporate governance in most post-soviet countries does not suit to any models of corporate governance regardless governmental support. For example, with the intention of implementing corporate governance principles in Azerbaijan the Ministry of Economic Development of Azerbaijan Republic cooperated with IFC to prepare Azerbaijani Corporate Governance Standards. " The purpose of the Standards is to help companies implement good corporate governance mechanisms by achieving balance between the Azerbaijani and the international corporate governance practices. As a result, the Standards attempt to strengthen the competitiveness of joint-stock companies in any economic area and to make them more attractive to investors". (Azerbaijani Corporate Governance Standards, 2011, p.3). Despite the governmental support, still there a host of difficulties to apply corporate governance.

However, corporate governance is not so diverse that general principles cannot be ascertained. For example, Dimopoulos and Wagner (2016) argue that in both Germany and the United States that have major structural differences between their corporations, if

CEOs could be fired for underperformance, then they strived for greater profitability for the firms. Claessens and Yurtoglu (2013) show that across the world higher access to financing, lower cost of capital, better performance, and more positive treatment of all stakeholders work at all level of firms, sectors and countries—with causality clearly visible.

It finds that better corporate governance benefit firms through greater access to financing, lower cost of capital, better performance, and more favorable treatment of all stakeholders. Numerous studies show these channels to operate at the level of firms, sectors and countries—with causality increasingly often clearly identified.

Much of current research does not look at actual practice of corporate boards but gives too much importance to the structure of the boards. However, Roberts, McNulty and Styles (2005) point out that the current literature does not take into account behavioral processes and how they impact boards of perspectives. In fact, they assert that it is not the structure of the board but the way in which the non executive interacts with the executive is what determines how efficient a corporate board is. Existing studies show that traditional theoretical divisions between agency and stewardship theory, and control versus collaboration models of the board do not mirror what non executive directors and other directors on the board actually experience. New research goes beyond agency conceptions of the work of non executive directors to explain accountability. Huss (2005) shows how real board task performance does not fulfill theoretical explanations. This interesting field of what Huss calls the "black box of actual board behavior" (Huse, 2005, S66) helps towards governance can help define corporate accountability.

Literature Survey. One major research gap in corporate governance is the central job of the board that Taylor (2010) terms "corporate entrepreneurship" - setting up conditions for corporate renewal, supporting the development of new activities and the rejection of old ones has not been studied. He asserts that without such dexterity companies cannot last in today's market and calls for the building of dispersed structures. Instead today's analysis looks primarily at how to control and limit corporate decisions by giving actual power to boards of subsidiaries, divisions and joint ventures.

Efficient corporate governance should make managers leaders, convey corporate visions and values capably, set and be able to set and go beyond goals, and grade business performance both internally and externally. In addition everyone in the company should feel that they belong to it. Such extended definitions of corporate governance that go over and beyond the narrow concern with shareholder concerns that, he argues, mark the American approach.

Such definitions of corporate governance focus on more that the concerns of shareholders that is the American approach. In fact, the dominant theoretical paradigm in corporate governance, the agency theory approach, lays undue importance on solving conflicts of interest (agency problems) between corporate management and the shareholder. That is because the American approach gave importance to the finance paradigm. The roots of this approach are in the work of Berle and Means (1932) on the separation of ownership and control in listed companies that sees shareholders as the only stakeholders. Clarkson argues that "stakeholder is not synonymous with shareholder (Clarkson, 1995, p.116). The agency theory perspective (Fama and Jensen, 1983) argues

that the role of Corporate Governing Boards is to approve of decisions that have been taken. They study how organizations survive in the corporate world. The unit of focus is the company that is seen as a nexus of contracts (written and unwritten). They suggest a new theoretical stance or a theory of contracts that looks at how a governing body (1) allocates the steps in an organization's decision process, (2) defines residual claims, and (3) sets up devices for controlling agency problems in the decision process. These are "survival" traits that allow a company to develop. They insist that the separation of ownership and control in the literature is insufficient (Fama and Jensen, 1983).

Part of the problem that the article seeks to explore. The undue importance given to shareholder interests limits other approaches, as for example, the use of transaction cost theory from economics to study transactions cost theory in economics (Brennan & Solomon, 2008, 886) or the input-output model between a variety of factors and corporate financial performance. Such factors combine factors such as number of board members, the insider/outsider ratio, CEO duality and directors' shareholding. The input-output model has overly influenced research into corporate governance. In fact, in the 1980s and the 1990s, most research on boards and corporate governance had a US-inspired deductive approach (Huse, 2005, p.S67).

Normal measures used in these studies are CEO duality, insider/outsider ratio, the number of board members and the directors' share ownership, and very little importance is given to actual board behavior. The only interest in actual board behavior is through the use of proxies (Huss, 2005, S66). He conceptualizes a framework to widen the study of Corporate Governance. This has four clear areas (a) breaking the interlink between composition of the board and corporate financial performance into transition stages via mid-range theories (b) employing a pluralistic view to board role theories (c) employing theories from the group and cognitive psychology to find out culture of the board decision-making (d) taking the board as an open system that is affected by, and also is a balance of power between internal and external actors (Huse, 2005, S67).

Kosnick, (1987) in their study of 53 companies show how institutional factors can limit the behavior of corporate boards combining agency theory and a theory of managerial hegemony. The 53 companies privately repurchased stock at a premium. This purchase decision is used to evaluate the effectiveness of the board.

Kosnick uses this case study to argue that board decisions are influenced by uncontrollable factors. Such events include the failure of the board's outside directors to restrain management decisions such as paying for the stock at a rate higher than the market, a decision that works against stockholders' interests. In contrast, boards that did not make such purchase decisions had more outside directors or directors with executive experience. Kosnick (1987) holds that corporate management is not held back by institutional limits, nor are strategic decisions the only way to influence corporate management.

Aram and Cowen (1986) hold that the key role of a corporate governing board is to make profit. However, this goal is constrained by how management at the board level is carried out, and the limited information that they have access to. Based on the institutionalist perspective (1983) they demonstrate that outside factors influence how

decisions are made and the nature of director information does not allow directors to carry out these functions effectively. The focus should be on how directors interact with planning and control systems. McCahery et.al (2016) using institutional investors as a case study examine the role that they play in corporate governance show that there are a lot of things that happen behind the scenes and the existence of as governance-motivated exit. They show how long term investors as well as those who are not concerned with stock liquidity play a major role in investment decisions as proxy advisers. Using the institutional perspective they show that the board does not have complete control over investment decisions. The study agrees with the institutional viewpoint

At present, "Social Responsibility of Business" means "Doing Good" or "Not Doing Harm". Clearing up social problems could become a major business opportunity (Drucker 1984). Mintzberg (1983) summarizes the seven roles of governing boards (a) selecting a CEO, (b) assuming direct control during a crisis (c) examining the decisions of management and performance, (d) co opting external influence (e) creating contacts and raising money for the organization (f) intensifying the reputation of the organization. He also hints at the role complex office politics and power struggles play in the composition of the board while Zahara Pearce (1989) holds that there are three inter related roles that governing boards play--strategy, control and service. The board has to decide on goals and then raise the revenue that are required to reach those goals.

The second role is corporate control which includes observing and rewarding executive action and performance. The board also has to represent the interests of the organization in society, connect the firm with an external environment, and finally to harness critical resources. However, from a methodological standpoint most works focus on the roles that governing bodies play and there is hardly any literature on the inter relationship and diversity of these functions.

No single theory can explain corporate governance as there are too many roles that they play, but an attempt has been made to use various theories to explain different aspects of corporate governance. Two key theories are the institutional and strategic choice perspectives based on the work of Judge and Zeithaml (1992). The first studies how and why organizational structures and processes emerge as a result of socialization and institutionalization. Strategic choice perspective, on the other hand, looks at how organizational members adapt to the environment. This clarifies organizational outcomes. The institutional perspective, or the intrinsic influence perspective, is a rather rigid approach that holds that corporate decisions are the result of matters that the corporate boards have little or no control over. Things such as norms or social influence means that a particular board does not have complete control over all its decisions and therefore strategic choice theory holds that conscious choices are the best guide to organizational processes and outcomes. This builds on the work of Gupta, Dirsmith and Fogarty (1994) who argue that two of the most prominent theories, contingency theory and institutional theory, hold contrary approaches in assessing the reasons for why different formal structures develop. Another approach is to pay close attention to the internal environment of governing boards. Originally corporate governance came from the 19th century idea that

men who ran companies could be trusted to run them. In contrast agency theory sees people as selfish and prone to chase self interest.

It is essential to study corporate governance in the proper perspective. Clarkson (1995) argues that (1) corporations manage relationships with stakeholder groups rather than with the society at large, (2) there is a need to distinguish between social issues and stakeholder issues, and (3) it is fundamental to identify the right level of analysis to appraise Corporate Social Responsibility. Many areas are not explored yet. Emerging areas include the close interaction between society and business.

Currently there are a lot of new studies that look at the close interaction between society and business. Currently there are a lot of new studies that look at definitions of Corporate Social Performance (CSP), Corporate Social Responsibility (CSR), or Corporate Social Responsiveness. Clarkson (1995) holds that greater attention to these areas can create a framework or model for the systematic collection, organization, and analysis of corporate data. Considerable research is being carried out into the forging of a theory that covers these areas, the building of a framework or model that includes such approaches and attempt to create a general understanding about the meaning of these terms from an operational or a managerial viewpoint. Clarkson (1995, p.92) proposed a radical methodological approach. Instead of looking at corporate social performance based on models and methodologies that had roots in concepts in management literature, he suggested that it was better to study it based on a framework that looked at the management of a corporation's relationships with its stakeholders. Performance based on models and methodologies that were based on concepts in management literature, holding that it was more productive to analyze it based on a framework that studied the management of a corporation's relationships with its stakeholders.

Thus, he comes up with a new concept, the stakeholder framework the corporation is seen as a system of primary stakeholder groups, which has a social and economic function it carries out. Thus, a corporation has to create and distribute wealth that ensures that each primary stakeholder group wants to belong to the corporation. If the company fails the corporation falls.

If the corporation cannot generate enough assets to satisfy one or more of the primary stake holder groups, or if one stakeholder group gets more than the others leading to their unhappiness this could happen and a pullout from the entire system. Clarkson argues that the stakeholder system is a better way to provide data, non-financial as well as financial, that can show whether stakeholder dissatisfaction is rising and advise how a company can change its ways. He comes up with three propositions to look at where exactly corporate governance fails. The first proposition argues that if the corporation fails then it is

The second proposition argues that a corporation that has been able to demonstrate average profits for the preceding five years can be held to have created wealth or value for all its primary stakeholder groups. The third proposition holds that a corporation whose profits have been below the average in its industry for the past five years has not created sufficient wealth or value to satisfy one or more groups of primary stakeholders or to have distributed increased wealth or value to one group of stakeholders, causing unhappiness in one or more of its other primary stakeholder groups (Clarkson, 1995, p.110-11).He holds

that using this approach, with a few conditions, new research can emerge. He argues that it is best to conduct on an industry-by-industry basis to lessen the number of variables when ma comparing and calls for the benchmarks of performance, profit, and stakeholder satisfaction to be industry specific. External conditions will also be taken into account such as market share and growth patterns in the industry and the economy.

Clarkson (1995) insists that for many primary stakeholders, wealth and value are not solely financial. Thus "stakeholder satisfaction" is a more relevant measure. This could be done, for example, by looking at representatives of primary stakeholder groups to ascertain how happy they are with the wealth and value creation of particular companies. Thus both overall shareholder satisfaction rating and satisfaction ratings for each primary group can be measured.

He then argues for a study to separate the relative importance of stakeholder satisfaction in measuring long-term profitability. As the data would have both time-series and cross-section data, he argues that panel data methods could be applied to the analysis. Thus he calls for going beyond the use of a relatively simple tool, the amount of wealth a company creates, and for the widening of Corporate Governance beyond an exclusive focus on shareholders who are seen as the only stakeholders. This will mean looking at the economic and social role of the corporation--to make and disseminate more wealth and value to all its primary stakeholder groups, without promoting one group at the expense of others. This perspective, he argues, would greatly broaden the discipline. For example, when the stakeholder perspective is used management's sole responsibility is not only to deliver dividends, but also to mediate the economic and social role of the corporation, having to deliver to all stakeholders and not only to shareholders.

Conclusion. The above survey of the literature on corporate governance shows that it is quite limited by a narrow spotlight on finance centered governance that is based on the American experience. The “winner take all” attitude of American finance capitalism has made the only stakeholders the shareholder. Corporate Governance should expand to include the larger role of corporation in society. Further, research perspectives have shifted, and Corporate Governance, that began as a purely financial topic has now expanded to other disciplines. This paper makes a short survey of the literature from a methodological perspective.

References.

1. Appel, Hilary (2007): Voucher privatization in Russia. Structural consequences and mass response in the second period of reform. In Europe-Asia Studies 49 (8), pp. 1433–1449. DOI: 10.1080/09668139708412508.
2. Aram, John D.; Cowen, Scott S. (1986): The directors' role in planning. What information do they need? In Long Range Planning 19 (2), pp. 117–124. DOI: 10.1016/0024-6301(86)90228-1.
3. Berle, A., & Means, G. (1932). The modern corporate and private property. McMillian, New York, NY.
4. Brennan, Niamh M.; Solomon, Jill (2008): Corporate governance, accountability and mechanisms of accountability. An overview. In Acc Auditing Accountability J 21 (7), pp. 885–906. DOI: 10.1108/09513570810907401.
5. Carter, David A.; Simkins, Betty J.; Simpson, W. Gary (2003): Corporate Governance, Board Diversity, and Firm Value. In Financial Review 38 (1), pp. 33–53. DOI: 10.1111/1540-6288.00034.

6. Clarkson, M. E. (1995): A Stakeholder Framework for Analyzing and Evaluating Corporate Social Performance. In Academy of Management Review 20 (1), pp. 92–117. DOI: 10.5465/AMR.1995.9503271994.
7. Claessens, Stijn; Yurtoglu, B. Burcin (2013): Corporate governance in emerging markets. A survey. In Emerging Markets Review 15, pp. 1–33. DOI: 10.1016/j.ememar.2012.03.002.
8. Ministry of Economic Development of Azerbaijan Republic, (2011): Azerbaijani Corporate Governance Standards.//http://www.economy.gov.az/index.php?option=com_content&view=article&id=98&Itemid=142&lang=en
9. Drucker, Peter F. (1984): Converting Social Problems into Business Opportunities. The New Meaning of Corporate Social Responsibility. In California Management Review 26 (2), pp. 53–63. DOI: 10.2307/41165066.
10. Dimopoulos, Theodosios and Wagner, Hannes F. (2012): Corporate Governance and CEO Turnover Decisions. In SSRN Journal. DOI: 10.2139/ssrn.2040690.
11. Fama, E. F., & Jensen, M. C. (1983). Separation of ownership and control. The Journal of Law & Economics, 26(2), 301-325.
12. Furrer, Olivier; Thomas, Howard; Goussevskaia, Anna (2008): The structure and evolution of the strategic management field. A content analysis of 26 years of strategic management research. In Int J Management Reviews 10 (1), pp. 1–23. DOI: 10.1111/j.1468-2370.2007.00217.x.
13. Gupta, P. P., Dirsmith, M. W., & Fogarty, T. J. (1994). Coordination and control in a government agency: Contingency and institutional theory perspectives on GAO audits. Administrative Science Quarterly, 264-284.
14. Hamm, P.; King, L. P.; Stuckler, D. (2012): Mass Privatization, State Capacity, and Economic Growth in Post-Communist Countries. In American Sociological Review 77 (2), pp. 295–324. DOI: 10.1177/0003122412441354.
15. Hanousek, Jan; Kočenda, Evžen (2003): The impact of Czech mass privatisation on corporate governance. In Journal of Economic Studies 30 (3/4), pp. 278–293. DOI: 10.1108/01443580310483574.
16. Huse, Morten (2005): Accountability and Creating Accountability. A Framework for Exploring Behavioural Perspectives of Corporate Governance. In Br J Management 16 (s1), S65-S79. DOI: 10.1111/j.1467-8551.2005.00448.x.
17. Johnson, Simon; Boone, Peter; Breach, Alasdair; Friedman, Eric (2000): Corporate governance in the Asian financial crisis. In Journal of Financial Economics 58 (1-2), pp. 141–186. DOI: 10.1016/S0304-405X(00)00069-6.
18. Judge, W. Q., & Zeithaml, C. P. (1992). Institutional and strategic choice perspectives on board involvement in the strategic decision process. Academy of management Journal, 35(4), 766-794.
19. Kosnik, Rita D. (1987): Greenmail. A Study of Board Performance in Corporate Governance. In Administrative Science Quarterly 32 (2), p. 163. DOI: 10.2307/2393124.
20. Lin, Z. J., Liu, M., & Zhang, X. (2016). The Development of Corporate Governance in China. Asia-Pacific Management Accounting Journal, 1(1).
21. Mccahery, Joseph A.; Sautner, Zacharias; Starks, Laura T. (2016): Behind the Scenes. The Corporate Governance Preferences of Institutional Investors. In The Journal of Finance 71 (6), pp. 2905–2932. DOI: 10.1111/jofi.12393.
22. Mintzberg, H . (1983). Power In and Around Organizations. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall O'Brien, Philip (1981): The New Leviathan. The Chicago School and the Chilean Regime 1973-80. In The IDS Bulletin 13 (1), pp. 38–50. DOI: 10.1111/j.1759-5436.1981.mp13001006.
23. Roberts, John; McNulty, Terry; Stiles, Philip (2005): Beyond Agency Conceptions of the Work of the Non-Executive Director. Creating Accountability in the Boardroom. In Br J Management 16 (s1), S5-S26. DOI: 10.1111/j.1467-8551.2005.00444.x.
24. Shleifer, Andrei; Vishny, Robert W. (1997): A Survey of Corporate Governance. In The Journal of Finance 52 (2), pp. 737–783. DOI: 10.1111/j.1540-6261.1997.tb04820.x.

25. Taylor, Bernard (2001): From corporate governance to corporate entrepreneurship. In Journal of Change Management 2 (2), pp. 128–147. DOI: 10.1080/714042492.
26. Zahara, S. A.; Pearce, J. A. (1989): Boards of directors and corporate financial performance: A review and integrative model [Electronic version]. In Journal of Management 15 (2), pp. 291–334.

Руфат Гурбанов, аспірант,
КНУ імені Тараса Шевченка,
лектор Кавказського університету, Баку

ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті зроблено загальний огляд теоретико-методологічних та прикладних аспектів з корпоративного управління. Метою даної роботи є виявлення різних перспектив та визначення методологічних прогалин у дослідженні цієї проблеиматики у науковій літературі. Таким чином, основна мета даної роботи полягає в пошуку додаткових аспектів методології досліджень корпоративного управління. При цьому проглядаються деякі важливі теоретичні перспективи щодо досліджень в галузі корпоративного менеджменту, такі як теоретичні перспективи організації системи корпоративного управління на підприємстві, перспективи участі акціонерів в управління, а також перспективи стратегічного корпоративного управління.

Ключові слова: *менеджмент, методи, корпоративне управління, корпоративна соціальна відповідальність.*

Руфат Гурбанов, аспирант,
КНУ имени Тараса Шевченко,
лектор Кавказского университета, Баку

ПРИНЦИПЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Эта статья произведет общий обзор литературы о корпоративном управлении. Целью данной работы является выявление различных перспектив и определение методологических пробелов в научной литературе. Таким образом, основная цель данной работы состоит в поиске методологии исследований корпоративного управления. При этом просматриваются некоторые важные теоретические перспективы относительно исследований в области корпоративного менеджмента, такие как теоретические перспективы организации корпоративного управления, перспективы участия акционеров в управлении, а также перспективы стратегического корпоративного управления.

Ключевые слова: *менеджмент, методы, корпоративное управление, корпоративная социальная ответственность*

УДК 339.137:664.143:628.5
JEL O13

Демяненко К.А., аспірант,
КНУ імені Тараса Шевченка

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КОНДИТЕРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ З УРАХУВАННЯМ ЕКОЛОГІЧНОГО ФАКТОРУ

Розглянуто вагомі екологічні аспекти діяльності кондитерських підприємств, досліджено фактори формування їх конкурентоспроможності. Проаналізовано динаміку викидів та відходів кондитерських підприємств, їх вагомість у формуванні конкурентоспроможності. Проаналізовано загальну конкурентоспроможність кондитерських підприємств з урахуванням екологічного фактору в сучасних умовах.

Ключові слова: *вагомий екологічний аспект, екологічний фактор, конкурентоспроможність, екологічний менеджмент.*

Постановка проблеми. Харчова промисловість займає одне з провідних місць у галузевій структурі України. Продукція харчової промисловості складає більше 20% всієї продукції, що виготовляється в Україні. У харчовій промисловості зайнято більше 12% працездатного населення країни. Асортимент виробленої продукції охоплює більше 3000 найменувань. Все це робить харчову галузь стратегічно важливою для економіки України. Кондитерська промисловість – одна з найбільш розвинених галузей харчової промисловості, загальний обсяг виробництва підприємств якої складає більше 1 млн. т продукції на рік, що дозволяє повністю забезпечити потреби внутрішнього ринку та бути експортоорієнтованою (продукція експортується у більше ніж 50 країн світу). Це вимагає впровадження та удосконалення системи екологічного менеджменту, як інструменту виходу та утримання позицій на світовому ринку.

Аналіз останніх публікацій. Проблемами еколого-економічного управління, екологічного менеджменту, екологізації виробництва займалися такі вчені як: Д. Баюра, Л. Гацька, Ю. Давидюк, Г. Купалова, Л. Кожушко, В. Лозанська, Л. Мельник, А. Садєков, І. Синякевич, В. Хобта, В. Шевчук. Дослідженням конкурентоспроможності присвячені праці В.Базилевича, Г. Филюк, Т. Харченко, Ю. Єханурова, А.Гальчинського, В.Гейця. Вагомий внесок у практику здійснення екологічного менеджменту та конкурентоспроможності належить також й іноземним дослідникам: Г. Брейнсу, К. Гелбрейту, В. Ойкену, М. Портеру, П. Самуельсону, Ф. Хайєку та ін.

Невирішені частини проблеми. Роль екологічного менеджменту підприємства набуває особливого значення в контексті забезпечення сталого розвитку та основних критеріїв його досягнення. Підвищення ефективності екологічного менеджменту кондитерської галузі вимагає відповідного удосконалення важелів та інструментів впливу екологічної політики на конкурентоспроможність підприємств. В роботах досліджені окремі аспекти впровадження екологічного менеджменту, формування конкурентоспроможності, механізм оцінки впливу окремих факторів на

конкурентоспроможність підприємств та формування конкурентних переваг. Проте нині не сформована комплексна система показників та не розроблена єдина методика оцінки впливу екологічного менеджменту на результати діяльності та конкурентоспроможність кондитерських підприємств.

Мета статті дослідити вагомі екологічні аспекти діяльності кондитерських підприємств і проаналізувати їх конкурентоспроможність з урахуванням екологічного фактору.

Результати дослідження. Великі кондитерські компанії і особливо транснаціональні не можуть успішно розвиватися без експортної діяльності. Українська кондитерська промисловість вже довела свою конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринках: продукція цієї галузі відповідає європейським показникам якості. Оскільки частка експорту в загальному обсязі виробництва окремих підприємств становить від 30 до 70 %, це суттєво впливає на їхню стратегічну політику і обумовлює подальше нарощування виробничого потенціалу [3].

Міжнародна торгівля на кондитерському ринку достатньо розвинена, що зумовлює високі обсяги експорту та імпорту продукції. При цьому світовий експорт кондитерських виробів менше концентрований, ніж імпорт, це свідчить про високий рівень конкуренції між головними експортерами кондитерської продукції. У рейтингу ТОП-100 кондитерських компаній світу від Candy Industry потрапили 3 українські виробники: кондитерська корпорація «Roshen», виробниче об'єднання «Конті» та кондитерська компанія «АВК» (24, 43 та 67 місця відповідно) [2].

Зважаючи на те, що для кондитерських підприємств на вітчизняному ринку дуже мало перспектив через постійне падіння платоспроможності населення, відповідно все більша відмова від солодощів, або перехід на більш дешевий сегмент, а також на неможливість конкурувати з великими гравцями ринку, необхідно шукати шляхи збільшення частки зовнішніх ринків. Зовнішні ринки виявляються дуже привабливою перспективою для українських підприємств, проте на них висока конкуренція. Для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних кондитерських підприємств на світових ринках, в першу чергу їм необхідно звернути увагу на основні ключові фактори, в яких вони програють. Виходячи з проведеного дослідження для вітчизняних кондитерських підприємств це видається можливим лише за рахунок двох факторів. По-перше, це скорочення витрат на виробництво, оскільки вони мають дуже велику собівартість. Це можливе за рахунок скорочення витрат ресурсів для виробництва, зокрема, витрат матеріалів, енергії тощо. По-друге, в контексті сталого розвитку світові тенденції свідчать, що все більше споживачі віддають перевагу екологічно дружнім продуктам, а також компаніям, які піклуються про свій «дбайливий до довкілля» імідж. Всі світові лідери вже давно переорієнтувалися на екологічно чисті виробництва, або ж перебувають в процесі екологізації виробництва. Тому екологічний фактор відіграє дуже важливу роль у забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняних кондитерських підприємств. Окрім того, що екологізація виробництва призводить до зменшення негативного впливу на довкілля, вона також надає суттєві економічні вигоди, серед яких зменшення екологічних

витрат, екологічних платежів та штрафів. А це в свою чергу також відбивається на собівартості продукції. Більш того, таким чином підприємства отримують конкурентні переваги через набуття позитивного іміджу в очах споживачів та світової спільноти.

Зважаючи на те, що в контексті сталого розвитку для досягнення конкурентних переваг кондитерським підприємствам необхідно турбуватися про свій «соціально відповідальний» імідж і в той же час підвищувати свої конкурентні переваги за рахунок екологізації виробництва проаналізуємо вплив екологічних аспектів на їх діяльність дослідивши конкурентоспроможність кондитерських підприємств з урахуванням впливу екологічного фактору за період 2012-2015 рр. Для аналізу конкурентоспроможності визначальними є п'ять основних підприємств галузі, які охоплюють більшу частку ринку – це ПАТ «Виробниче об'єднання «КОНТІ», ПАТ «Вінницька кондитерська фабрика», ПАТ «Кременчуцька кондитерська фабрика «РОШЕН», ПАТ «Київська кондитерська фабрика «РОШЕН», ПАТ «Кондитерська фабрика «А.В.К.» м. Дніпропетровськ».

Враховуючи особливості діяльності кондитерських підприємств, проаналізувавши їх діяльність можна побачити, що найбільш вагомі екологічні аспекти для них – це викиди в атмосферне повітря та відходи виробництва. По викидам в атмосферне повітря кондитерськими підприємствами України аналіз робимо за двома типами викидів – це викиди діоксиду вуглецю, а також найбільш небезпечні – викиди інших сполук, окрім діоксиду вуглецю. За період 2012-2015 рр. ситуація з викидами в атмосферне повітря була наступною (табл. 1.).

Таблиця. 1.

Сумарні викиди забруднювальних речовин в атмосферне повітря за 2012-2015 рр.

Рік	Найменування забруднювальної речовини	Викинуто в атмосферне повітря, т.				
		ПАТ "Виробниче об'єднання "КОНТІ"	ПАТ "Вінницька кондитерська фабрика"	ПАТ "Кременчуцька кондитерська фабрика "РОШЕН"	ПАТ "Київська кондитерська фабрика "РОШЕН"	ПАТ "Кондитерська фабрика "А.В.К." м. Дніпропетровськ"
2012	Всього забруднювальних речовин (крім вуглецю діоксиду)	18,650	50,924	19,005	30,072	62,104
	Вуглецю діоксид	10687,281	14101,760	6721,870	14581,060	8032,495
2013	Всього забруднювальних речовин (крім вуглецю діоксиду)	12,706	49,624	14,962	25,040	37,091
	Вуглецю діоксид	10661,976	16316,582	6721,870	13750,200	7194,321
2014	Всього забруднювальних речовин (крім вуглецю діоксиду)	11,572	46,364	14,945	19,233	29,127
	Вуглецю діоксид	6302,779	14981,573	6721,870	11075,500	5744,380
2015	Всього забруднювальних речовин (крім вуглецю діоксиду)	9,501	56,570	15,090	18,913	27,877
	Вуглецю діоксид	6379,237	14356,858	6791,382	10721,300	5722,943

Джерело: складено та розраховано автором за даними статистичної звітності

Як бачимо з наведеної динаміки, найбільше викидів діоксиду вуглецю в атмосферне повітря здійснює ПАТ «Вінницька кондитерська фабрика», яка суттєво випереджає інші підприємства. На другому місці за викидами діоксиду вуглецю ПАТ «Київська кондитерська фабрика «РОШЕН». Третє місце посідає ПАТ «Виробниче об'єднання «КОНТІ». Найменші викиди діоксиду вуглецю мають ПАТ «Кременчуцька кондитерська фабрика «РОШЕН» та ПАТ «Кондитерська фабрика «А.В.К.» м. Дніпропетровськ. По динаміці показників викидів діоксиду вуглецю за останні роки дуже чітко видно, що лідером галузі у зменшенні викидів є ПАТ «Виробниче об'єднання «КОНТІ», яке з 2012 по 2015 р. скоротило викиди майже вдвічі – на 40%. Всі інші підприємства також демонструють зменшення показників викидів, окрім ПАТ «Кременчуцька кондитерська фабрика «РОШЕН», яка має стабільну тенденцію константи, тобто вони ані зростають, ані зменшуються. Найяскравіше виражено особливу поведінку по ПАТ «Вінницька кондитерська фабрика», у якої в 2013 р. відбулося різке зростання порівняно з 2012 роком, проте надалі відбулося постійне падіння обсягів викидів діоксину вуглецю. Така особливість пов'язана з початком впровадження екологічного менеджменту та природоохоронних заходів.

За показниками викидів в повітря інших забруднювальних речовин окрім діоксиду вуглецю, так само лідерство за обсягами тримає ПАТ «Вінницька кондитерська фабрика».

На другому місці за кількістю викидів забруднювальних речовин в повітря, окрім діоксиду вуглецю, знаходиться ПАТ «Кондитерська фабрика «А.В.К.» м. Дніпропетровськ. Однак, якщо поглянути на тенденцію, то можна сказати, що незважаючи на великі обсяги викидів, це підприємство демонструє найкращий результат по їх зменшенню за аналізований період. За 2012-2015 рр. підприємство зменшило показник викидів на 45%.

Третє місце посідає ПАТ «Київська кондитерська фабрика «РОШЕН», яка має тенденцію до зменшення таких викидів. З проведеного аналізу можна побачити характерну особливість – всі кондитерські підприємства мають тенденцію до зменшення даних викидів у повітря, окрім ПАТ «Вінницька кондитерська фабрика», яка їх поступово зменшує, а в 2015 р. стрімко збільшує. Це пов'язано із запуском нових технологічних виробничих процесів, які викликають додаткові викиди через розширення виробничих процесів.

Проаналізуємо другий за вагомістю фактор екологічного менеджменту кондитерських підприємств – відходи виробництва, що утворилися в наслідок виробничих процесів.

Відповідно до державних стандартів відходи класифікують за різними ознаками, і кожному типу присвоюється код класифікації, який визначений Державним класифікатором.

З метою аналізу тенденцій в розрізі підприємств згрупуємо відходи за класами небезпеки на: надзвичайно та високо небезпечні відходи, і мало та помірно небезпечні відходи. Зведемо всі типи відходів по класам на визначені нами групи. (табл. 2.)

Таблиця. 2.

Кількість відходів, що утворилися протягом року за 2012-2015 рр.

Рік	Клас небезпеки відходів	Утворилося відходів протягом року, тонн				
		ПАТ "Виробниче об'єднання "КОНТІ"	ПАТ "Вінницька кондитерська фабрика"	ПАТ "Кременчуцька кондитерська фабрика "РОШЕН"	ПАТ "Київська кондитерська фабрика "РОШЕН"	ПАТ "Кондитерська фабрика "А.В.К." м. Дніпропетровськ"
2012	Надзвичайно та високо небезпечні	11,424	3,931	0,700	5,517	2,760
	Мало та помірно небезпечні	2420,432	2402,899	530,599	8983,323	1231,797
2013	Надзвичайно та високо небезпечні	22,749	4,332	1,067	2,510	1,029
	Мало та помірно небезпечні	6933,858	2202,139	463,558	10211,107	1197,401
2014	Надзвичайно та високо небезпечні	0,859	2,989	0,866	1,200	0,160
	Мало та помірно небезпечні	715,089	2202,082	461,817	3644,440	377,801
2015	Надзвичайно та високо небезпечні	1,711	3,660	4,594	0,700	0,150
	Мало та помірно небезпечні	753,193	1889,671	619,412	2828,840	657,897

Джерело: складено та розраховано автором за даними статистичної звітності

За період 2012-2015 рр. найбільше надзвичайно та високо небезпечних відходів мало ПАТ «Виробниче об'єднання «КОНТІ», яке до того ж вирізняється яскравою особливою динамікою їх утворення. За 2013 р. їх утворилося вдвічі більше, ніж у 2012 р., проте вже наступного 2014 року їх обсяг різко скоротився орієнтовно на 80%. Особливістю даного підприємства також є те, що воно в рази перевищує показники інших підприємств.

На другому місці за обсягами відходів знаходиться ПАТ «Вінницька кондитерська фабрика», за якою іде ПАТ «Київська кондитерська фабрика «РОШЕН». За винятком Вінницької кондитерської фабрики, всі підприємства демонструють поступове зменшення таких відходів. Як бачимо, найкращу тенденцію по групі надзвичайно та високо небезпечних відходів має ПАТ «Кондитерська фабрика «А.В.К.» м. Дніпропетровськ, яка за три роки скоротила свої відходи на 90%, і звела їх практично до нуля. Виняток із правил складає ПАТ «Кременчуцька кондитерська фабрика «РОШЕН», у якої з 2014 року відбулося різке збільшення відходів високо небезпечної групи.

В групі мало та помірно небезпечних відходів на першому місці, на відміну від високо небезпечних, вже перебуває ПАТ «Київська кондитерська фабрика «РОШЕН», яка на порядок вище за всі інші підприємства. На другому місці зі схожою тенденцією, як і у високо небезпечних відходах, залишається ПАТ «Виробниче

об'єднання «КОНТІ», яке спершу різко збільшує обсяги відходів, а потім різко зменшує і зводить маже до нуля. Стосовно цієї групи відходів відмінною рисою є постійне зменшення їх обсягів по всім підприємствам з 2013 року, по деяким більш відчутніше, по деяким менш відчутно. Така тенденція спричинена активним впровадженням екологічного менеджменту на підприємствах, а також заходами державного регулювання охорони довкілля.

Для аналізу конкурентоспроможності кондитерських підприємств з урахуванням екологічних факторів беремо до уваги визначені вагомі екологічні фактори разом з економічними. Таким чином, аналіз конкурентоспроможності здійснимо за такими показниками, як: чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), власний капітал підприємства, сукупні зобов'язання, викиди в атмосферне повітря забруднювальних речовин (крім вуглецю діоксиду), викиди в атмосферне повітря крім вуглецю діоксиду, обсяг надзвичайно та високо небезпечних відходів, обсяг мало та помірно небезпечних відходів. Зважаючи на те, що показники мають різні одиниці виміру, здійснимо розрахунки для отримання співрозмірних значень, що представлені матрицею нормалізованих значень. Виходячи з частки кожного підприємства у характеристиках конкурентоспроможності, визначаємо ентропію, внутрішню вагомість характеристик, та коефіцієнти значущості характеристик конкурентоспроможності.

Результатом оцінки є матриця комплексної оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств з урахуванням значущості характеристик його діяльності, на підставі якої будується радар конкурентоспроможності в розрізі окремих років для оцінки вагомості окремих факторів.

На основі проведеної оцінки конкурентоспроможності кондитерських підприємств з урахуванням екологічного фактору найбільшу конкурентоспроможність за 2012 рік має ПАТ «Кременчуцька кондитерська фабрика «РОШЕН», оскільки має найкращі показники за параметрами викидів в атмосферне повітря та відходів виробництва. Також «Кременчуцька кондитерська фабрика «РОШЕН» має найкращі показники собівартості продукції порівняно з іншими підприємствами. На другому місці за екологічними показниками відходів та викидів в атмосферне повітря по рейтингу перебуває ПАТ «Кондитерська фабрика «А.В.К.» м. Дніпропетровськ», і так само на другому місці за показником собівартості. Три інші кондитерські фабрики значно програють за цими показниками. ПАТ «Київська кондитерська фабрика «РОШЕН» також має непогані показники по викидам в атмосферне повітря, проте поступається за параметрами відходів.

На основі проведеної оцінки конкурентоспроможності кондитерських підприємств з урахуванням екологічного фактору найбільшу конкурентоспроможність за 2013 рік знову показує ПАТ «Кременчуцька кондитерська фабрика «РОШЕН», оскільки має найкращі показники за параметрами викидів в атмосферне повітря та відходів виробництва. Також «Кременчуцька кондитерська фабрика «РОШЕН» має найкращі показники собівартості продукції порівняно з іншими підприємствами. На другому місці за екологічними показниками відходів та викидів в атмосферне повітря по

рейтингу перебуває ПАТ «Кондитерська фабрика «А.В.К.» м. Дніпропетровськ», і так само на другому місці за показником собівартості. Три інші кондитерські фабрики значно програють за цими показниками. На третьому місці за оцінкою конкурентоспроможності з екологічним фактором знаходиться ПАТ "Виробниче об'єднання «КОНТІ», яке потіснило на позицію ПАТ «Київська кондитерська фабрика «РОШЕН» , що мала кращі показники за результатами 2012 року. Однак це склалося за рахунок мінімальних викидів в атмосферне повітря, причому в то же час ситуація з викидами по підприємству значно гірша.

Найбільшу конкурентоспроможність за 2014 рік вже демонструє ПАТ «Кондитерська фабрика «А.В.К.» м. Дніпропетровськ», на другому місці ПАТ "Виробниче об'єднання "КОНТІ", і на третьому – ПАТ «Кременчуцька кондитерська фабрика «РОШЕН». ПАТ «Кондитерська фабрика «А.В.К.» м. Дніпропетровськ» має найкращі показники за параметрами викидів в атмосферне повітря та відходів виробництва. За параметрами викидів фактично на такому ж рівні знаходиться ПАТ "Виробниче об'єднання "КОНТІ", проте з відходами у нього ситуація значно складніша, відходів достатньо багато ще залишається по підприємству. Однак, на друге місце підприємство змогло попасти ще за рахунок чистого доходу від реалізації, оскільки за вагомістю впливу на конкурентоспроможність він має частку 21%, що лише на 8% менше показника відходів. На третьому місці знаходиться «Кременчуцька кондитерська фабрика «РОШЕН», яка має найкращі показники собівартості продукції та сукупних зобов’язань порівняно з іншими підприємствами. Проте з відходами ситуація значно гірше, особливо з надзвичайно та високо небезпечними. Значно гірші показники мають Вінницька кондитерська фабрика та Київська кондитерська фабрика «РОШЕН». У них найбільше відходів як високо так і помірно небезпечних, а також надзвичайно багато викидів в атмосферне повітря.

Найбільшу конкурентоспроможність за 2015 рік також як і в попередньому демонструє ПАТ «Кондитерська фабрика «А.В.К.» м. Дніпропетровськ», на другому місці ПАТ "Виробниче об'єднання "КОНТІ", і на третьому – ПАТ «Кременчуцька кондитерська фабрика «РОШЕН». ПАТ «Кондитерська фабрика «А.В.К.» м. Дніпропетровськ» має найкращі показники за всіма параметрами викидів в атмосферне повітря та відходів виробництва.

За параметрами викидів фактично на такому ж рівні знаходиться ПАТ "Виробниче об'єднання "КОНТІ", проте з відходами у нього ситуація все ще складніша, відходів достатньо багато ще залишається по підприємству. Однак, якщо взяти до уваги ще й показники викидів та інших факторів, то на другому місці по рейтингу загальної конкурентоспроможності знаходиться Вінницька кондитерська фабрика. Це пояснюється тим, що в 2015 році у неї найкращі показники за параметром власного капіталу, який складає 20% впливу на узагальнюючий показник конкурентоспроможності. На третьому місці знаходиться «Кременчуцька кондитерська фабрика «РОШЕН», яка має найкращі показники собівартості продукції порівняно з іншими підприємствами, а також найменші викиди в атмосферне повітря. Проте з відходами ситуація гірше, особливо з надзвичайно та високо небезпечними. З помірно небезпечними тенденція поліпшилась і показує їх мінімізацію. Значно гірші

показники має Київська кондитерська фабрика «РОШЕН», яка має і великі обсяги відходів, і викидів, а також гірші показники нормалізації власного капіталу. Як бачимо, ПАТ «Кондитерська фабрика «А.В.К.» м. Дніпропетровськ» мала найкращі показники по екологічному фактору в бік значного зменшення відходів.

В результаті приведення показників за окремими роками до узагальнюючого показника конкурентоспроможності кондитерських підприємств з урахуванням екологічного фактора отримуємо наступні показники рівня конкурентоспроможності. (табл. 3.)

Таблиця 3.

Показники конкурентоспроможності кондитерських підприємств з урахуванням екологічного фактору за 2012-2015рр.

Назва підприємства	Рівень конкурентоспроможності по відношенню до ідеалу				Рівень конкурентоспроможності по відношенню до середнього			
	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
ПАТ "Виробниче об'єднання "КОНТІ"	0,48	0,40	0,48	0,29	1,24	1,02	1,21	0,87
ПАТ "Вінницька кондитерська фабрика"	0,25	0,29	0,29	0,33	0,66	0,74	0,74	0,98
ПАТ "Кременчуцька кондитерська фабрика "РОШЕН"	0,59	0,54	0,46	0,20	1,55	1,39	1,15	0,58
ПАТ "Київська кондитерська фабрика "РОШЕН"	0,20	0,22	0,24	0,21	0,54	0,55	0,61	0,61
ПАТ "Кондитерська фабрика "А.В.К." м. Дніпропетровськ"	0,39	0,51	0,51	0,67	1,02	1,29	1,29	1,97

Джерело: розраховано автором за даними фінансової і статистичної звітності

Отже, провівши комплексну оцінку конкурентоспроможності кондитерських підприємств України за період 2012-2015 рр., можна графічно зобразити їх динаміку (рис. 1.).

За аналізований період показники конкурентоспроможності кондитерських підприємств мали значні коливання впродовж обраного періоду. Порівняно з показниками 2012 р., показники конкурентоспроможності ПАТ "Кременчуцька кондитерська фабрика "РОШЕН" та ПАТ "Виробниче об'єднання "КОНТІ" 2015 р. мають тенденцію до зниження. Конкурентоспроможність ПАТ "Кондитерська фабрика "А.В.К." м. Дніпропетровськ порівняно з показниками конкурентів, навпаки, має поступову тенденцію до підвищення.

Розрахунок комплексного показника конкурентоспроможності підприємств показав, що на кондитерському ринку України з урахуванням екологічного фактору є один лідер. Так, починаючи з 2012 року ПАТ "Вінницька кондитерська фабрика" по відношенню до лідера має стабільно найкращий показник серед інших підприємств.

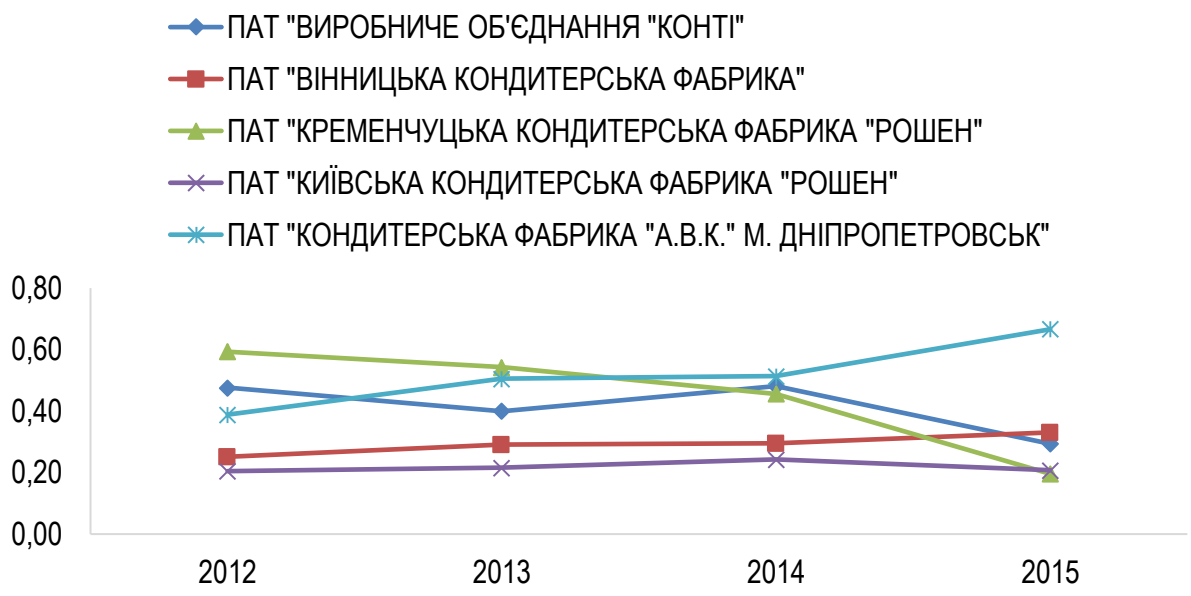

Рис. 1. Динаміка показників конкурентоспроможності кондитерських підприємств України з урахуванням екологічного фактора за 2012-2015 рр.

Загальною тенденцією за досліджуваний період для всіх кондитерських підприємств є зниження комплексного показника конкурентоспроможності, що спричинене зниженням сукупної частки ринку, яку займають досліджувані підприємства. Це зумовлено кризовим періодом для підприємств кондитерської галузі і зростанням показників вагомих екологічних аспектів, таких як викиди в атмосферне повітря та відходи виробництва.

При аналізі значущості характеристик видно, що з 2012 року для підприємства в цілому помітно знижується вплив чистого доходу від реалізації продукції на конкурентоспроможність підприємства, але зростає вплив обсягу відходів. Це зумовлено тим, що через впровадження екологічного менеджменту, показник конкурентоспроможності став менш залежним від обсягів продажу, що зумовлює поступове зниження конкурентоспроможності.

ПАТ "Київська кондитерська фабрика "РОШЕН" має порівняно менший комплексний показник конкурентоспроможності відносно інших конкурентів. Однак, за досліджуваний період цей показник має тенденцію до збільшення. Тенденція зростання по цьому підприємству комплексного показника конкурентоспроможності з урахуванням екологічного фактору пов’язана з впровадженням екологічного менеджменту і відповідно зменшенням негативного впливу на довкілля через викиди та відходи.

Висновки. За отриманими результатами оцінки конкурентоспроможності кондитерських підприємств з урахуванням екологічного фактору можемо побачити стійку тенденцію впливу викидів в атмосферне повітря впродовж 2012-2015 рр. Вагомість викидів в атмосферне повітря на загальний показник конкурентоспроможності складає лише 6% від результуючого впливу. В той же час відходи виробництва досягають до 29% вагомості, що ставить цей показник

визначальним для комплексного показника конкурентоспроможності. Таким чином, оцінивши конкурентоспроможність кондитерських підприємств, можна дійти висновку, що загальна тенденція їх участі на ринку носить спадний характер, що зумовлює зниження частки ринку, яку утримує кожне підприємство. Це пов'язано із зростанням вагомості екологічних факторів в контексті сталого розвитку у загальній конкурентоспроможності.

Література.

1. Портер Майкл. Конкуренция / Пер. с анг. О.Л. Пелявского, А.П. Уриханяна, Е.Л. Усенко, И.А. Шишкиной. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
2. Zanetos Scully. 2017 Global Top 100: Candy Industry's Exclusive List of the Top 100 Confectionery Companies in the World! [Electronic resourse] – Candy Industry, January 27 – Mode of access: 2017https://www.candyindustry.com/articles/87585-the-top-100-candy-companies-in-the-world-in-2017
3. Klaus Schwab. The Global Competitiveness Report 2014-2015 [Electronic resource] / World Economic Forum – Geneva, 2015. – 561 p. – Mode of access: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2014-15.pdf
4. Харченко Т. Підвищення конкурентоспроможності банківського сектору України на основі впровадження бенчмаркінгу / Т. Харченко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 11. – С. 813–816. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://global-national.in.ua/archive/11-2016/168.pdf
5. Филюк Г.М. Високий рівень монополізації української економіки – бар'єр на шляху підвищення рівня її конкурентоспроможності / Г. Филюк // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. – 2015. – Вип. 10. – С. 102–109 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2015_10_19
6. Купалова Г.І. Екологічне підприємництво як невід'ємна складова сталого розвитку України / Галина Іванівна Купалова // Вісник Київського національного університету. – 2011. – No 26. – С. 35-39. – ISSN 1728-2667.
7.

References.

1. Porter Maikl. Konkurentsyia / Per. s anh. O.L. Peliavskoho, A.P. Urykhaniana, E.L. Usenko, Y.A. Shyshkynoi. – M.: Yzdatelskyi dom «Vyliams», 2005. – 608 p.
2. Zanetos Scully. 2017 Global Top 100: Candy Industry's Exclusive List of the Top 100 Confectionery Companies in the World! [Electronic resourse] – Candy Industry, January 27 – Mode of access: 2017https://www.candyindustry.com/articles/87585-the-top-100-candy-companies-in-the-world-in-2017
3. Klaus Schwab. The Global Competitiveness Report 2014-2015 [Electronic resource] / World Economic Forum – Geneva, 2015. – 561 p. – Mode of access: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2014-15.pdf
4. Kharchenko T. Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti bankivskoho sektoru Ukrainy na osnovi vprovadzhennia benchmarkinhu / T. Kharchenko // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. – 2016. – Vyp. 11. – S. 813–816. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://global-national.in.ua/archive/11-2016/168.pdf
5. Fyliuk H.M. Vysokyi riven monopolizatsii ukrainskoi ekonomiky – barier na shliakhu pidvyshchennia rivnia yii konkurentospromozhnosti / H. Fyliuk // Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiienka. Ekonomichni nauky. – 2015. – Vyp. 10. – P. 102–109 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2015_10_19
6. Kupalova H.I. Ekolohichne pidpryiemnytstvo yak nevidiemna skladova staloho rozvytku Ukrainy / Halyna Ivanivna Kupalova // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu. – 2011. – No 26. – P. 35-39. – ISSN 1728-2667.

Екатерина Демяненко, аспирант
КНУ имени Тараса Шевченко

АНАЛИЗ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОНДИТЕРСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ С УЧЕТОМ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ФАКТОРА

В статье рассматриваются основные значимые экологические аспекты деятельности кондитерских предприятий, исследованы факторы формирования их конкурентоспособности. Проанализирована динамика выбросов и отходов кондитерских предприятий, их значимость в формировании конкурентоспособности. Проанализирована общая конкурентоспособность кондитерских предприятий с учетом экологического фактора в современных условиях.

Ключевые слова: *значимый экологический аспект, экологический фактор, конкурентоспособность, экологический менеджмент.*

Ekaterina Demyanenko, Ph.D Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ANALYSIS OF CANDY INDUSTRY COMPANIES' COMPETITIVENESS WITH IMPACT OF ENVIRONMENTAL FACTOR

The paper studies major factors and formation of competitiveness of candy industry companies.

Candy industry is one of the most important in spectral structure of economy in Ukraine. It's the most developed among the others; total production of it is more the billion tons per year. It lets to fill the internal market and to be export-oriented. Products of national candy industry are exported to more than fifty countries of the world. Getting the additional competitive advantages requires improving the environmental aspects and competitiveness of candy industry companies. The role of significant environmental aspects for the general competitiveness is discovered. Factors and conditions of competitiveness of the national companies of candy industry are identified. The dynamics of emissions and wastes of confectionery enterprises, their importance in the formation of competitiveness is analyzed. The general competitiveness of the confectionery enterprises with the account of the ecological factor in modern conditions is estimated.

Key words: *significant environmental aspect, environmental factor, competitiveness, environmental management.*

УДК 336.748.12
JEL O31, O34

Дерев'янко В.М., аспірант
Університету державної фіскальної служби України

ПОТЕНЦІЙНІ РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ НА ШЛЯХУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Розглянуто основні проблеми, пов'язані з функціонуванням інтелектуального капіталу в Україні. Побудовано карту ризиків та графічну модель ієрархії зв'язків між несприятливими ризикованими подіями, які можуть негативно вплинути на розвиток інтелектуального капіталу в Україні. Даний аналіз спрямований на використання в подальших дослідженнях при розробці стратегії формування інтелектуального капіталу країни.

Ключові слова: *інтелектуальний капітал, людський капітал, структурний капітал, клієнтський капітал, конкурентоспроможність, карта ризиків, модель ієрархії.*

Постановка проблеми. Наразі доволі актуальним постає необхідність розробки стратегії функціонування та управління інтелектуальним капіталом. На початковому етапі необхідно визначити головні проблеми інтелектуального капіталу, що заважають стабільно й ефективно йому функціонувати, а також прорахувати ризики, які можуть спіткати на шляху становлення даної категорії на національному рівні.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженню ризиків функціонування інтелектуального капіталу країни присвячено недостатньо уваги, хоча дана проблематика вимагає глибинного аналізу задля подолання несприятливих подій в майбутньому. Серед вітчизняних та зарубіжних вчених, які здійснювали аналіз даних питань, можна виділити наступних: Д. Кохно, В. Дайнеко, Ж. Поплавська, З. Уляницький, О. Брежнєва-Єрмоленко, І. Давидова та ін.

Невирішені частини проблеми. Кожен з вчених в тій чи іншій мірі розглядає дану проблематику, проте, на нашу думку, недостатньо просто констатувати наявні загрози, необхідно виділити найголовніші та зосередитись на їх вирішенні. Задля цього було побудовано карту ризиків та використано метод аналізу ієрархій ризикових подій.

Мета статті. Мета дослідження полягає у виділенні та пріоритетів основних проблем функціонування інтелектуального капіталу, що дозволить в подальшому розробити найбільш сприятливу стратегію його розвитку.

Результати дослідження. Проблеми інтелектуального капіталу на макрорівні слід розділити на декілька груп з фокусом на складові частини інтелектуального капіталу, й відповідно, на ризики або ж несприятливі фактори формування та розвитку людського, структурного та клієнтського капіталу.

1. Група несприятливих факторів розвитку людського капіталу:

1.1. *«Відплив» мізків та відтік наукових кадрів з країни.* Починаючи з 1991 року, Україну покинуло за різними даними 100 тисяч учених. Відповідно до слів голови профспілки працівників Національної академії наук (НАН) України Анатолія Широкова, то згідно даних ЮНЕСКО, в останні роки кількість науковців у світі

збільшилася на 20%, проте в Україні лише за 2015 рік НАН залишило 2730 осіб, з них 95 докторів наук і 511 кандидатів наук. З 1991 року кількість науковців у країні зменшилася втричі. Це найбільші втрати серед всіх галузей та сфер діяльності. Одна з причин - дуже низька зарплата та матеріально-технічна база. Минулого року середня зарплатня по Академії наук була 3999 гривень. Якщо в США, наприклад, кожні сім років оновлюється парк наукового обладнання, то нашим ученим, зокрема дослідникам, часто доводиться ремонтувати ті прилади, які були у вжитку 20 - 30 років тому, і працювати на них [1].

1.2. *Скорочення чисельності зайнятих у наукових та науково-технічних роботах, відтік наукових кадрів з наукової сфери в інші.* Крім виїзду вчених за кордон спостерігається інша проблема – «переливання» наукових кадрів в інші сфери господарської діяльності, що позбавляє науку використання їхнього творчого потенціалу, а знання науковців з часом старіють. Незважаючи на те, що з кожним роком збільшується число кандидатів та докторів наук, зайнятість їхня знижується. Питома вага докторів та кандидатів наук серед виконавців наукових досліджень і розробок у 2015 році становила 21,7%, серед дослідників – 33,3%. У 1995 році кількість докторів наук, зайнятих в науці складала 42%, а кандидатів наук – 39,7% [2].

1.3. *Старіння наукових кадрів.* Складною залишається ситуація щодо вікової структури науковців. І хоча у 2015 р. досить чисельною серед українських дослідників є вікова група від 30 до 39 років, майже половину дослідників мають вік 50 років і старше. Частка кандидатів наук віком понад 70 років з кожним роком збільшується: якщо у 1995 р. вона становила 1,8 %, то у 2015 р. – 8,5 % [3].

2. Група несприятливих факторів розвитку структурного капіталу:

2.1. *Відсутність попиту на продукти інтелектуальної праці, інноваційну продукцію.* Споживачами результатів даних видів продукції, що утворюють відповідний попит, виступають, в першу чергу, домогосподарства та підприємства. Розглядаючи попит від домогосподарств, можна звернути увагу на його природний характер, а саме залежність від потреб людини. Чинниками впливу на даний попит виступають рівень доходів домогосподарств та система їх цінностей [2].

Відповідно до аналізу рівня доходів домогосподарств в Україні, можна зробити висновок, що незважаючи на збільшення середньодушових доходів за період 2010-2015 рр. в 1,5 рази, 26 % (2015 р.) населення країни отримують доходи нижчі прожиткового мінімуму, що не дозволяє задовольняти потреби населення продуктами першої необхідності, не те, що інноваційною продукцією. До того ж, в середньому 55% населення отримують доходи нижче середньодушових місячних доходів, що негативно позначається на попиті населення на інноваційні продукти. На попит домогосподарств також випливає система культурних цінностей, у якій також своє місце займає сприйняття інновацій, Україна ж у цьому відношенню є здебільшого консервативною та майже зовсім несприйнятливою до інновацій. До того ж, у структурі витрат домогосподарств станом на 2015 рік 92,9% займають споживчі витрати, і лиш 7,1% неспоживчі, які за 6 років мали спадаючу динаміку та втратили 3% в порівнянні з 2010 роком (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка розподілу населення за рівнем середньодушових загальних доходів та структурою витрат за 2010-2015 роки

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Середньомісячний дохід у розрахунку на особу, грн.	1590	1757	1911	2053	2129	2427
Частка населення з середньодушовими загальними доходами менше за прожитковий мінімум, %	61,6	50,5	61,2	54,6	51,7	52,9
Частка населення з середньодушовими загальними доходами менше за середньомісячний дохід, %	26,0	25,7	27,2	27,2	26,3	26,0
Частка споживчих сукупних товарів, %	89,9	90,1	90,8	90,2	91,6	92,9
Частка неспоживчих сукупних товарів, %	10,1	9,9	9,2	9,8	8,4	7,1

Джерело: складено та розраховано автором за даними: [4, 5].

Попит підприємств на інновації пов'язаний оберненою залежністю з попитом домогосподарств, залежить від рівня конкуренції та фінансових можливостей підприємства.

2.2. *Низький рівень взаємозв'язку між елементами національної інноваційної системи.* В основі формування та розвитку інтелектуального капіталу знаходяться три елементи – наука, виробництво та вища школа. Перший елемент «наука» являє собою сукупність науково-дослідних інститутів та відповідає за втілення знань у нових прикладних розробках і технологіях, які повинні використовуватись у виробництві промисловими підприємствами, роль яких полягає у формуванні попиту на інноваційні продукти (патенти, ліцензії) і випуску високоякісної, конкурентоспроможної продукції. Значення «вищої школи» полягає у підготовці кадрів як для виробництва, так і для науки. Наука ж постає своєрідним постачальником нових знань та ідей для вищої школи, що допомагає формувати висококваліфікованих фахівців [2]. Наразі, в Україні спостерігається низький рівень взаємозв'язку між даними елементами системи. Для прикладу: «наука» здебільшого розкривається в теоретичному аспекті, не знайшовши свого практичного застосування на «виробництві»; «вища школа» теж не завжди готує справляється з підготовкою висококваліфікованих спеціалістів для «виробництва», більшого поширення за даних умов отримує самоосвіта та додаткові курси від практиків бізнесу. Як бачимо, недостатньо синергії між складовими та є над чим працювати, щоб отримати максимальний ефект в майбутньому.

2.3. *Відсутність системи стимулів для суб'єктів науки з метою просування (індивідуального та колективного) інновацій.* Недосконалість вітчизняного законодавства пов'язана із відсутністю таких норм, які забезпечували б відшкодування витрат на формування людського капіталу – не враховується його амортизація. Як приклад, на підприємствах країн Західної Європи, що працюють з винахідниками та сплачують протягом декількох років відсотки від сум реалізованої інноваційної продукції, даний фактор справляє значну стимулюючу дію. В Україні ж

науковці, що мають власні розробки та право власності на них, повинні сплачувати певну суму для Державного департаменту інтелектуальної власності, який видав патент. Дані дії виступають дестимулюючим фактором [2].

2.4. *Низький рівень фінансування науки.* Динаміка питомої ваги наукових досліджень та технічних розробок (НДТР) у ВВП України за 2010-2015 роки є спадною. Якщо у 2010 році частка НДТР у ВВП становила 0,9%, то у 2015 році вона стала майже вдвічі менше – 0,64%. Ці показники в порівнянні з країнами ОЕСР є надзвичайно малими, а спадна тенденція може в майбутньому негативно відобразитися на економічному зростанні країни [6].

Світовий досвід провідних країн ілюструє тенденцію до зростання масштабів фінансування наукових досліджень і розробок у ВВП. Високорозвинені країни прагнуть забезпечити наукоємність на рівні 3% валового внутрішнього продукту. Так, наукоємність ВВП за 2014 рік становить у США близько 2,66%, в Японії – 3,20%. Лідерами в наукоємності ВВП є Швеція – 3,95% та Фінляндія – 3,48%. Загалом, у середньому країни ЄС та ОЕСР за останні роки показують тенденцію до збільшення питомої ваги НДТР у ВВП, тоді як Україна опустилася нижче показника Росії і відстає дедалі більше (рис. 1).

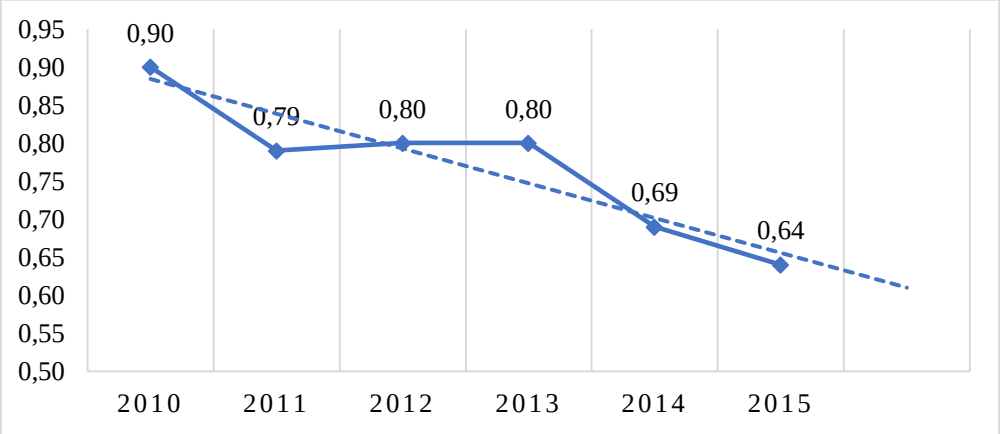

Рис. 1. Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП України за 2010-2015 рр.

Джерело: складено автором за даними: [6].

Щодо фінансування, то видатки Державного бюджету на наукові дослідження у 2015 р. не перевищували 0,25% ВВП, а у 2016 р. скорочені до рівня нижче 0,2% ВВП. Ця тенденція збереглася і в 2017 році - обсяг за загальним фондом Державного бюджету на 2017 рік складає 4 840,050 млн. гривень, що становить 0,18 % ВВП.

3. Група несприятливих факторів розвитку клієнтського капіталу:

3.1. *Низький рівень захисту інтелектуальних прав власності.* Так, відповідно до Міжнародного індексу захисту прав власності (IPRI), Україна знаходиться на 93 місці з 129 країн у 2015 році за рівнем захисту прав інтелектуальної власності. У так званому «Списку 301» (USTR Special 301, США) Україна здебільшого знаходиться в статусі «найбільшого порушника прав інтелектуальної власності» (Priority Foreign Country)[7].

3.2. *Низька мотивація іноземних інвесторів вкладати кошти в інноваційну діяльність.* Інвестиційний капітал, який направляється в інноваційну сферу, є високоризиковим. Існує велика ймовірність втратити авансований капітал через низку причин, а саме: непередбачуваність результатів творчого процесу, без якого немислиме нововведення; можливу помилковість ідеї, що лежить в основі інноваційного проекту; труднощі технічної реалізації проекту; непередбачуваність реакції ринку на появу новинки та ін. Окрім того, слід ураховувати фактор часу, тобто пам'ятати, що інвестування в інновації характеризується значним часовим лагом від моменту авансування коштів до моменту одержання комерційної віддачі від них. Висока невизначеність результатів інноваційної діяльності не передбачає існування чітких гарантій щодо відшкодування позикових коштів, що закономірно припускає збільшення їх «ціни», а також вступ позикодавця в права співволодіння нововведенням. Звідси, й маємо падіння фінансування за рахунок коштів іноземних інвесторів з 2411 млн. грн. у 2010 році до 59 млн. грн. у 2015 році. Іноземний інвестор не зацікавлений у технологічному розвитку конкурента, йому вигідніше перекупити ідею або її носія [8].

3.3. *Несприятливі умови для ведення бізнесу в Україні.* Україна посіла 80 місце серед 190 країн світу у рейтингу простоти ведення підприємницької діяльності Doing Business-2017, який готує Світовий банк, це на три позиції вище у порівнянні із попереднім роком. Водночас, проблемними для українського бізнесу залишаються підключення до електромереж, отримання дозволів на будівництво, ведення транскордонної торгівлі і процедура банкрутства [9].

Аналіз несприятливих чинників інтелектуального капіталу зумовив необхідність побудови карти даних ризикованих подій з виділенням різного ступеню ймовірності їх виникнення (вісь y) та впливу в результаті (вісь x), а саме – низького, середнього та високого (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтинг ризикових подій, що можуть негативно вплинути на розвиток інтелектуального капіталу в Україні

Ризики	Умовне позначення	Імовірність	Вплив	Загальний рейтинг
«Відплив» мізків, посилення міграційних процесів науковців за кордон	ВМ	0,75	3	2,25
Відсутність попиту на продукти інтелектуальної праці, інноваційну продукцію	ВП	0,5	2	1
Низький рівень взаємозв'язку між елементами національної інноваційної системи	НРВ	0,5	1	0,5
Відсутність системи стимулів для суб'єктів науки для просування (індивідуального та колективного) інновацій	ВС	0,75	1	0,75
Низький рівень захисту інтелектуальних прав власності	НРЗ	0,75	3	2,25
Низька мотивація іноземних інвесторів вкладати кошти в інноваційну діяльність	НМ	0,75	2	1,5

				Продовження табл.2
Низький рівень фінансування науки	НРФ	0,5	3	1,5
Старіння наукових кадрів	СН	0,25	0,5	1,75
Скорочення чисельності зайнятих у наукових та науково-технічних роботах, відтік кадрів з наукової сфери в інші	СЧ	0,5	3	1,5
Несприятливі умови для ведення бізнесу в Україні	НУ	0,75	2	1,5

Джерело: складено автором за даними: [1-9].

Для побудови карти ризикових подій було взято в роботу наступний рейтинговий розподіл:

a) 0,5-1: низька ймовірність, незначні наслідки;
b) 1-2: середня ймовірність, середні наслідки;
c) 2-3: висока ймовірність, дуже серйозні наслідки.

Побудована карта спрямована на визначення найбільш критичних зон та фокусування на даних проблемних питаннях в подальших дослідженнях. Розробка конкретних дій з поліпшення інтелектуального капіталу повинна бути направлена на вирішення саме даних ключових ризикових подій. Лиш в такому випадку можливо досягнути найбільш ефективних результатів. Згідно цього, була побудована карта ризиків (рис. 2).

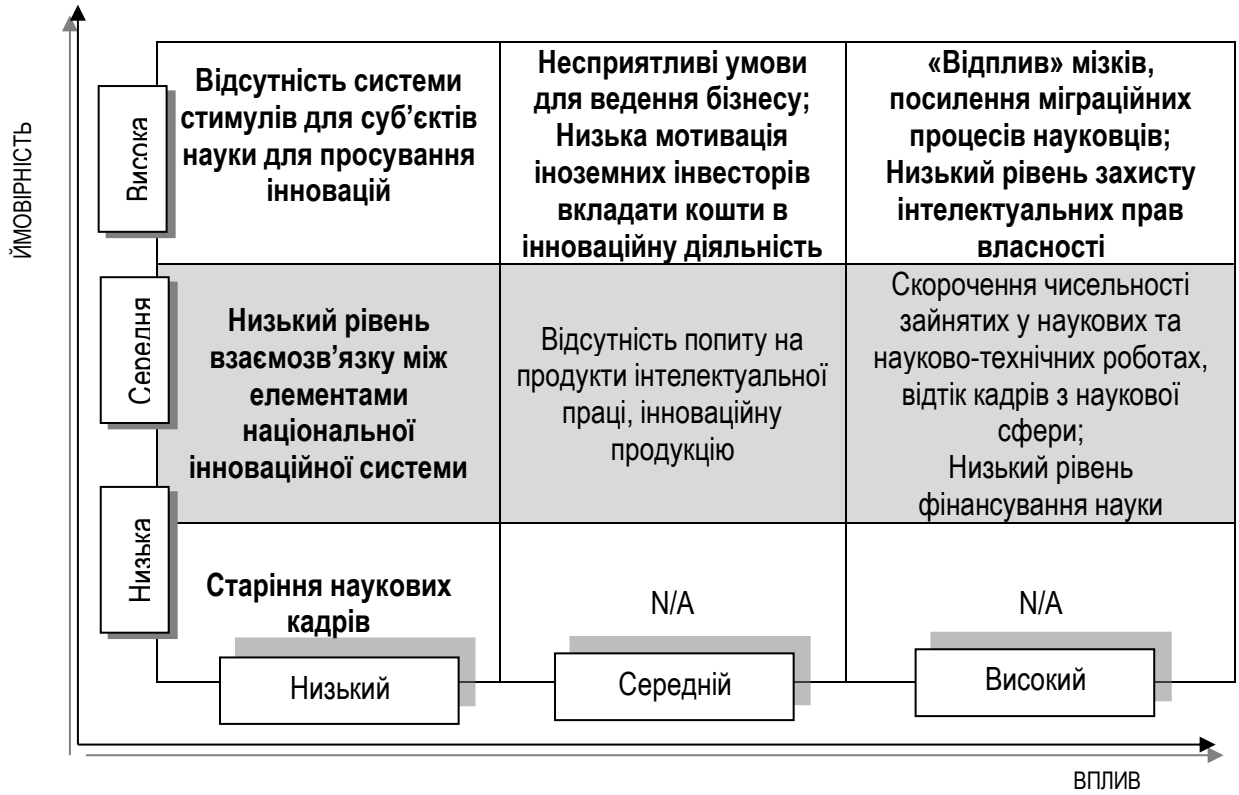

Рис. 2. Карта ризикових подій, які можуть негативно вплинути на формування та розвиток інтелектуального капіталу в Україні

*N/A – відсутність ризикованих подій серед аналізованих, які б підходили під дані категорії аналізу.

Джерело: складено та розраховано автором за даними: [1-9].

Групування ризиків за ступенем впливу та можливістю виникнення дозволило виділити найбільш значущі – «відплив» мізків, посилення міграційних процесів науковців; низький рівень захисту інтелектуальних прав власності; скорочення чисельності зайнятих у наукових та науково-технічних роботах, відтік кадрів з наукової сфери та низький рівень фінансування науки. Незаповненими залишились поля із низькою ймовірністю виникнення та середнім/високим впливом на інтелектуальний капітал через відсутність відповідних ризикованих подій серед 10-ти аналізованих.

На етапі розроблення стратегії національної економіки в напрямку розвитку інтелектуального капіталу постає необхідність систематизації ключових несприятливих ризикових подій. Задля досягнення поставленої задачі було використано метод аналізу ієрархій Т. Сааті [11]. Цікавими, на наш погляд, та важливими могли б стати дослідження, що використовують методи попереднього визначення впливу множини обраних складових на інтелектуальний капітал країни. У результаті аналізу суті та способів впливу різних ризикованих подій доцільним є розроблення моделі ієрархії факторів, яка, крім упорядкування за важливістю впливу на інтелектуальний капітал країни, уможливила б подальший поділ на підпорядковані (внутрішні) компоненти для виявлення ступеня послаблення чи посилення дії утворюючого фактору.

Припустимо, що деяка підмножина $D=\{d_1,d_2\ldots d_n\}$ множини D (D_1 є D) містить в собі відібрані ризикові події. Для наочності сформуємо таблицю з умовними значеннями даних показників та присвоїмо їм відповідні математичні позначення. Підмножину факторів D та можливі взаємозв'язки між ними подано у вигляді орієнтованого графа (рис. 3), у вершинах якого розміщено елементи підмножини d_1, дуги з'єднують суміжні пари вершин (d_i, d_j), для котрих визначено зв'язок одного фактора конкурентоспроможності від іншого. Стрілка направлена від фактору d*i*, який залежить від фактору d*j* (кінець стрілки).

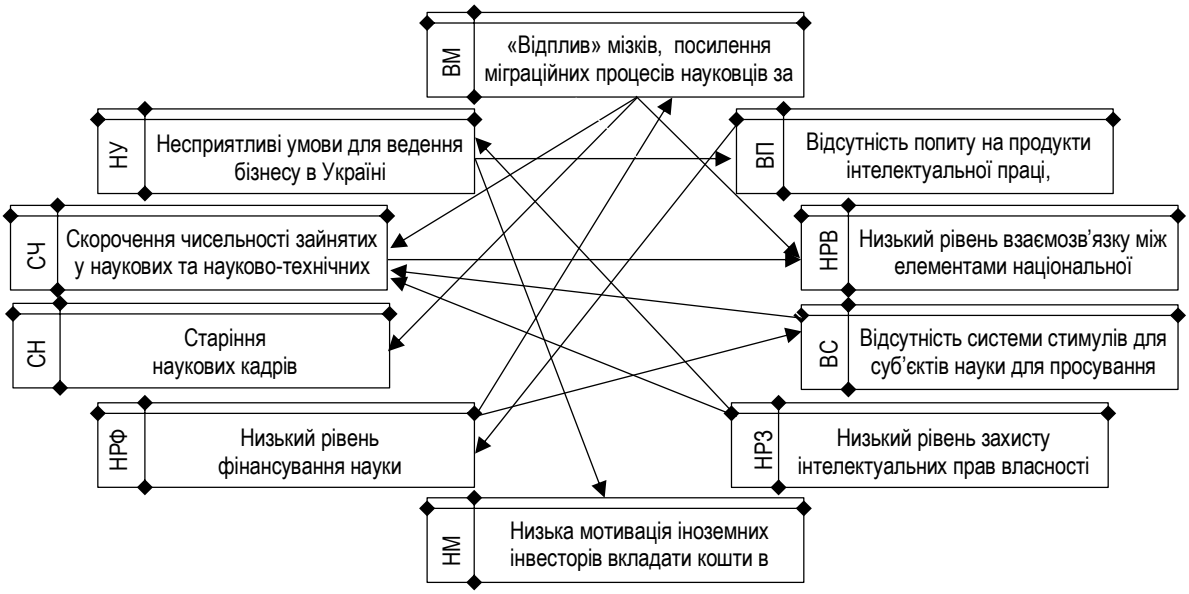

Рис. 3. Графічна модель зв'язків між несприятливими ризикованими подіями, що впливають на інтелектуальний капітал країни

Джерело: складено та розраховано автором за даними: [1-9].

Побудований граф, поданий на рис. 3, складається з десяти вершин – для кожної з яких за допомогою стрілок відображено залежності.

На основі наведеної графічної моделі, побудуємо бінарну матрицю залежності B={d, i, j=$\overline{1,10}$} за наступним правилом [11]:

$$b_{ij} = \begin{cases} 1, \text{якщо } d_i \text{ залежить від } d_j; \\ 0, \text{якщо } d_i \text{ не залежить від } d_j. \end{cases} \quad (1)$$

В залежності від результату бінарного відношення «залежить від» елементи матриці приймаються два значення 0 та 1. Для зручності матрицю D розмірності 10×10 елементів помістимо в табл. 3, додавши до неї інформаційний рядок і стовпець з математичними позначеннями факторів.

Таблиця 3

Бінарна матриця залежності несприятливих ризикованих подій

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		ВМ	ВП	НРВ	ВС	НРЗ	НМ	НРФ	СН	СЧ	НУ
1	ВМ	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
2	ВП	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
3	НРВ	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
4	ВС	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
5	НРЗ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6	НМ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
7	НРФ	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
8	СН	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	СЧ	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0
10	НУ	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0

Джерело: складено та розраховано автором на основі власних досліджень.

На основі даних відображених у таблиці 3, було здійснено побудову матриці досяжності I+B (табл. 5), де: I – одинична матриця 10-го порядку. Отримана матриця відповідає наступній умові:

$$(I+B)^{k-1} \leq (I+B)^{k} = (I+B)^{k+1} \quad (2)$$

де k - ціле число.

Практично її побудова зводиться до заповнення табл. 4, подібної до таблиці 3, бінарні елементи якої визначаються за наступним правилом:

$$b_{ij} = \begin{cases} 1, \text{якщо з } i \text{ можна попасти в } j; \\ 0, \text{в протилежному випадку.} \end{cases} \quad (3)$$

Звідси, у таблиці 4 було отримано значення «1» по діагоналі, що пов'язано з перетином відповідних бінарних елементів з горизонтальних та вертикальних зв'язків.

Таблиця 4

Матриця досяжності несприятливих ризикованих подій

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		ВМ	ВП	НРВ	ВС	НРЗ	НМ	НРФ	СН	СЧ	НУ
1	ВМ	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
2	ВП	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1

Продовження табл.4

3	НРВ	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0
4	ВС	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0
5	НРЗ	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
6	НМ	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
7	НРФ	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0
8	СН	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0
9	СЧ	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0
10	НУ	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1

Джерело: складено та розраховано автором на основі власних досліджень.

Вершина *dj* досягається з вершини *di,* якщо в графічній моделі (рис. 3) існує шлях, який приводить з вершини *di* до вершини *dj*. Така вершина називається досяжною.

З множини *D*, виокремлюємо дві підмножини: $R\{z)$ - множина досяжності, $A(z)$ - множина вершин-попередниць.

Сформовані множини $R\{z)$, $A(z)$, а також їх перетин $R(d_i) \cap A(d_i)$ подані в табл. 6. З тих вершин графічної моделі, для яких виконується наведена умова 3.4, формується перший (нижній) рівень ієрархії.

$$A(d_i) = R(d_i) \cap A(d_i) \qquad (4)$$

Виконання сукупності вищезазначених дій дає перший рівень (найнижчий з точки зору важливості впливу на досліджуваний процес) ієрархії факторів. Для визначення його на підставі попередньої матриці будуємо табл. 5.

Таблиця 5

Ітерація 1

d_i	$R(d_i)$	$A(d_i)$	$R(d_i) \cap A(d_i)$
1	1, 4, 7	1, 3, 8, 9	1
2	2, 10	2, 7	2
3	1, 3, 9	3	3
4	4, 7	4, 9	4
5	5	5, 9, 10	5
6	6, 10	6	6
7	2, 7	1, 4, 7	7
8	1, 8	8	8
9	1, 4, 5, 9	3, 9	9
10	5, 10	2, 6, 10	10

Умова $A(d_i) = R(d_i) \cap A(d_i)$, виконується для трьох складових: d_3 – «Низький рівень взаємозв'язку між елементами національної інноваційної системи»; d_6 – «Низька мотивація іноземних інвесторів вкладати кошти в інноваційну діяльність»; d_8 – «Старіння наукових кадрів».

Для визначення наступного рівня ієрархії несприятливих ризикованих подій в табл. 7 необхідно видалити рядки, що відповідають обраним вершинам d_3, d_6 та d_8, а також видалити цифри 3, 6, 8 зі стовпців.

Таким чином, наступний рівень формується несприятливим фактором d_9 – «Скорочення чисельності зайнятих у наукових та науково-технічних роботах, відтік кадрів з наукової сфери в інші». Відповідно до побудованої 3 ітерації до наступного рівня ієрархії слід віднести: d_1 – «Відплив» мізків, посилення міграційних процесів науковців за кордон»; d_4 – «Відсутність системи стимулів для суб'єктів науки для просування (індивідуального та колективного) інновацій»; d_5 – «Низький рівень захисту інтелектуальних прав власності».

Дані 4 ітерації демонструють завершаючи рівні ієрархії, серед яких отримуємо такі складові, як: d_7 – «Низький рівень фінансування науки»; d_{10} – «Несприятливі умови для ведення бізнесу в Україні» та вершина даної багаторівневої структури складає d_2 – «Відсутність попиту на продукти інтелектуальної праці, інноваційну продукцію».

На основі визначеної ієрархії досліджуваних факторів, вважаємо за доцільне, побудувати модель ієрархії несприятливих ризикованих подій, що впливають на розвиток інтелектуального капіталу країни та перешкоджатимуть з побудовою стратегічного плану дій. (рис. 4).

Рис. 4. Модель ієрархії несприятливих ризикованих подій, що впливають на інтелектуальний капітал країни

У моделі (рис. 4) враховано усі зв'язки між факторами, які відображені у вихідній графічній моделі. Слід зауважити, що результат віднесення вибраних факторів до відповідного ієрархічного рівня є об'єктивним настільки, наскільки його достовірність забезпечується використанням відомих засад теорії системного аналізу, теорії моделювання, методології дослідження і розв'язання можливих проблем.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, для подальшої розробки ефективної стратегії розвитку інтелектуального капіталу необхідно сфокусувати увагу на важливих проблемах згідно їх пріоритетності, базуючись на даних моделі ієрархії. Лиш цілеспрямована політика допоможе досягнути найбільших сприятливих результатів.

Література.

1. П'ять шляхів втечі з України [Електронний ресурс] // Електрона газета Emobile. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://expres.ua/main/2016/05/10/185619-pyat-shlyahiv-vtechi-ukrayiny.
2. Кохно Д.О. Проблеми формування ІК в Україні. Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету / Д.О. Кохно / Збірник наукових праць звітно-наукової конференції викладачів університету за 2012 рік, 9-10 лютого 2013 року. – С. 213-215.
3. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2015 рік / Аналітична довідка. – Київ: Міністерство освіти і науки України, Український інститут науково-технічної і економічної інформації.–2016 р –208 с.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.ukrstat.org.ua. – 2015.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://index.minfin.com.ua/index/wage/.
6. Солнцева Н.В. Аналіз сучасного стану винахідницької та інноваційної діяльності в Україні / Н.В. Солнцева / Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки» – Випуск 7 – 2015. – С. 482-286.
7. Коломієць Т. Наукові дослідження та технічні розробки в Україні: аналіз тенденцій [Електронний ресурс] / Тетяна Коломієць // Аналітичний центр CEDOS. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://cedos.org.ua/en/osvita/naukovi-doslidzhennia-ta-tekhnichni-rozrobky-v-ukraini-analiz-tendentsii
8. Терещенко В. Л. Стан та забезпечення інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / В. Л. Терещенко, В. В. Терещенко // Глобальні та національні проблеми економіки; Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – 2016. – Вип. 11. – Режим доступу : http://global-national.in.ua/archive/11-2016/166.pdf
9. Україна піднялася на три пункти у рейтингу Doing Business-2017 [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.epravda.com.ua/news/2016/10/25/608951/
10. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий М.: Радио и связь, 1993. — 278 с.

References.

1. Five ways to escape from Ukraine [Electronic resource] // Electron newspaper Emobile. - 2016. - Mode access to the resource: http://expres.ua/main/2016/05/10/185619-pyat-shlyahiv-vtechi-ukrayiny.
2. Kohno D.O. Problems of IC formation in Ukraine. Unity of study and research is the main principle of the university / D.O. Kokhno / Collected Works of the Reporting and Scientific Conference of University Teachers for 2012, February 9-10, 2013. - C. 213-215.
3. Status of development of science and technology, results of scientific, scientific and technical, innovation, technology transfer for 2015 / Analytical Reference. - Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine, Ukrainian Institute of Scientific, Technical and Economic Information. - 2016 -208 p.

4. Official site of the State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: http://www.ukrstat.org.ua. - 2015
5. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: http://index.minfin.com.ua/index/wage/
6. Solntseva N.V. An analysis of the current state of inventive and innovative activity in Ukraine / N.V. Solntseva / Electronic scientific special edition "Global and national problems of the economy" - Issue 7 - 2015. - P. 482-286.
7. Kolomiets T. Scientific researches and technical developments in Ukraine: an analysis of tendencies [Electronic resource] / Tetyana Kolomiets // Analytical center of CEDOS. - 2016. - Access mode: https://cedos.org.ua/en/osvita/naukovi-doslidzhennia-ta-tekhnichni-rozrobky-v-ukraini-analiz-tendentsii
8. Tereshchenko V. L. Status and Provision of Innovation Activity in Ukraine [Electronic resource] / VL Tereshchenko, VV Tereshchenko // Global and national problems of the economy; Mykolayiv. nats Un-t them. V. O. Sukhomlynsky. - 2016. - Voice over 11. - Access mode: http://global-national.in.ua/archive/11-2016/166.pdf
9. Ukraine has risen to three points in the Doing Business-2017 rating [Electronic resource] // Economic Truth. - 2016. - Access mode: https://www.epravda.com.ua/news/2016/10/25/608951/
10. Saati T. Decision making. Method of analysis of hierarchies M .: Radio and communication, 1993. - 278 p.

Виктория Деревянко, аспирант
Университет государственной фискальной службы Украины

ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ РИСКИ И УГРОЗЫ НА ПУТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА В УКРАИНЕ

Рассмотрены основные проблемы, связанные с функционированием интеллектуального капитала в Украине. Построено карту рисков и графическую модель иерархии связей между неблагоприятными рискованными событиями, которые могут негативно повлиять на развитие интеллектуального капитала в Украине. Данный анализ направлен на использование в дальнейших исследованиях при разработке стратегии формирования интеллектуального капитала страны.

Ключевые слова: *интеллектуальный капитал, человеческий капитал, структурный капитал, клиентский капитал, конкурентоспособность, карта рисков, модель иерархии.*

Viktoriya Derevyanko, Ph.D Student
National University of the State Fiscal Service

POTENTIAL RISKS AND THREATS ON THE WAY OF FUNCTIONING OF INTELLECTUAL CAPITAL IN UKRAINE

The main problems with the functioning of intellectual capital in Ukraine are discussed in the article. The map of risks and a graphical model of the hierarchy of links between adverse risk events that could negatively affect the development of intellectual capital in Ukraine has been constructed. This analysis is aimed at the use of further research in developing a strategy for the formation of intellectual capital of the country.

Key words: *intellectual capital, human capital, structural capital, client capital, competitiveness, risk map, model of hierarchy.*

УДК: 338.48
JEL: Q26

Іванова К.О., аспірант
Національний університет «Львівська політехніка»

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ЯК СКЛАДОВОЇ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ

Висвітлено особливості оцінки туристично-рекреаційних ресурсів як складової туристичного продукту. Автор проводить аналіз існуючих трактувань поняття «туристично-рекреаційні ресурси» та методик оцінки ресурсів, розглядає специфіку її здійснення та характерні особливості туристично-рекреаційної діяльності.

Ключові слова: *туристично-рекреаційні ресурси, туристично-рекреаційний потенціал, економічна оцінка ресурсів, туризм, розвиток, інвестування, діяльність, туристичний продукт, рекреація.*

Постановка проблеми. Кожна країна намагається максимально розвинути сферу туризму, адже розвинений туризм має багато переваг. Унікальна структура туризму характеризується наявністю цілого ряду окремих елементів. Серед них одним з головних є туристичний продукт, що включає комплекс товарів, робіт чи послуг, які задовольняють туристичні потреби населення через ефективне використання туристично-рекреаційних ресурсів. Проте, відсутність чітких соціально-політичних та економічних передумов не сприяє інвестуванню в розвиток туризму. Саме тому постає проблема, щодо комплексного вивчення туристично-рекреаційних ресурсів, визначення їх галузевих особливостей, правильності здійснення економічної оцінки туристично-рекреаційних ресурсів та виявленні резервів у зростанні туристично-рекреаційного потенціалу.

Аналіз останніх публікацій. Проблемами туристично-рекреаційних ресурсів займалася ціла плеяда науковців, серед них: О.Микитчак, Є.Панкова, О.Любіцева, В.Данилюк, С.Філюк, В.Клапчук, Я.Василевська, О.Бейдик, С.Захарова, А.Ключенко, Л.Янковська, М.Капланець, І.Січка та інші. Кожен з них досліджував різноманітні питання, що пов’язані з туристично-рекреаційними ресурсами, проте, незважаючи на значне зростання наукових публікацій з даної тематики, залишається недостатньо висвітленою проблема економічної оцінки туристично-рекреаційних ресурсів як складової туристичного продукту.

Невирішена частина проблеми. Дослідження та виділення особливостей економічної оцінки туристично-рекреаційних ресурсів як складової туристичного продукту.

Мета даної статті полягає у висвітленні результатів дослідження туристично-рекреаційних ресурсів як складової туристичного продукту та проаналізувати методи здійснення економічної оцінки вказаного об’єкта.

Виклад основного матеріалу. Туристична діяльність є однією з пріоритетних галузей розвитку економіки країни, адже вона зумовлює необхідність вивчення ресурсної бази країни, освоєння нових територій для туристично-рекреаційної

діяльності. Таким чином туризм, як економічну категорію, неможливо розглядати відокремлено від туристично-рекреаційних ресурсів.

Багато науковців у своїх працях приділяють увагу визначенню та розумінню поняття «туристично-рекреаційні ресурси» (таблиця 1).

Таблиця 1

Порівняльна оцінка визначення «туристично-рекреаційні ресурси» науковцями

Автор	Туристично-рекреаційні ресурси – …
Василевська Я.	…сукупність об'єктів природного, природно-антропогенного, соціального походження, які використовуються для туризму та рекреації та впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності [3]
Бейдик О., Орещенко А., Малофєєва О.	…сукупність природних і штучно створених людиною об'єктів, придатних для створення туристичного продукту [2, с.126]
Мальська В.М., Худо В.В.	…компоненти географічного довкілля, об'єкти антропогенної діяльності, які завдяки таким властивостям, як унікальність, історична або художня цінність, оригінальність, естетична привабливість і лікувально-оздоровлювальна значущість, можуть бути використані для організації різноманітних видів рекреаційних занять [7]
Герасименко В.Г.	…є ототожненням з «рекреаційно-туристичними» або «курортно-туристичними» категоріями ресурсів [4, с.14].

Узагальнюючи думки науковців, що подані в таблиці 2 можна зробити висновок, що туристично-рекреаційні ресурси поєднують як природну компоненту, так і антропогенну, адже частину туристично-рекреаційних ресурсів є невіддільною від людського впливу.

На думку Я.Василевської, поєднання різних видів ресурсів формує фундамент для розвитку туристичної та рекреаційної діяльності [3].

Туристично-рекреаційний потенціал характеризується сукупністю туристично-рекреаційних ресурсів, їх кількістю, різноманітністю, що являють собою систему та перебувають у взаємозв'язку та взаємодії. Він є базою розвитку туристично-рекреаційної діяльності. В свою чергу, існує значна кількість класифікацій туристично-рекреаційних ресурсів. На нашу думку, до туристично-рекреаційних ресурсів відносять:

- природні (в т.ч. кліматичні);
- культурно-історичні;
- соціально-економічні;
- трудові;
- фінансово-виробничі.

Однією з важливих складових туристичного продукту є санітарно-курортне господарство. Аналізуючи дані Державного комітету статистики України [1] з 1990 по 2016 рр. в межах державної системи охорони здоров'я, спостерігається спадаюча тенденція санітарно-курортних та оздоровчих закладів, хоча ці послуги були соціально-орієнтованими (таблиця 2).

За даними таблиці 2 бачимо, що кількість закладів стрімко спадає, що є негативною тенденцією, адже недостатньо розвиненою є матеріально-технічна база галузі, зменшується фонд соціального страхування та інших джерел фінансування, зростають ціни на туристично-рекреаційні послуги. До прикладу, санаторії-профілакторії зменшились на 88% в порівнянні у 1990 році до 2016 року. З 2213 баз та інших закладів для відпочинку, які функціонували у 1990 році наразі діючими є лише 1295 закладів у 2016 році. Загалом, найбільшу частку складають дитячі заклади оздоровлення та відпочинку у 2016 р. (84,88%), а найменшу санаторії-профілакторії (0,55%).

Таблиця 2

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади в Україні у 1990-2016 рр. [1]

Рік	Санаторії та пансіонати з лікуванням	Санаторії-профілакторії	Будинки і пансіонати відпочинку	Бази та інші заклади відпочинку	Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку
1990	505	556	332	2213	15687
1995	551	517	294	1862	5884
2000	549	377	266	2010	7615
2005	524	291	321	2016	18366
2010	510	234	290	1920	17342
2015	309	79	76	1399	9743
2016	291	63	73	1295	9669

Аналогічні спадні тенденції склались в усіх інших закладах оздоровлення. Важливість санаторно-курортного лікування спостерігається не тільки в позитивному впливі на людей, зміцнюючи їх здоров'я, підвищуючи працездатність, але й відбувається зростанням економічного ефекту рекрекційних ресурсів шляхом знаходження різниці між попередженим розміром збитку на підприємствах, де втрачаються трудові ресурси та розміром витрат на санаторно-курортне оздоровлення. Тобто, оздоровчий ефект проявляється не лише в сфері рекреації, а й в інших галузях господарства, коли підвищується продуктивність праці, скорочується захворюваність.

Загалом, туризм спрямований на задоволення рекреаційних потреб. Функцій туризму існує досить багато, проте головною функцією розвитку туризму є компромісна, адже вона допомагає узгодити інтереси туристів в відпочинку із залученням природних ресурсів. З іншої сторони, найціннішим природним ресурсом є ліс, а саме компромісна функція повинна забезпечувати збереження цілісності та первинності без завдання шкоди навколишньому середовищу. Вигідне економіко-географічне положення країни сприяє розвитку туризму, адже в Україні можна відвідати цікаві пам'ятки архітектури, вивчити стародавню історію різних куточків держави, оглянути історичні об'єкти. Туристично-рекреаційна діяльність України потребує чітких соціально-політичних та економічних передумов для інвестування.

Тенденції капітального інвестування на охорону навколишнього середовища, як важливого питання не лише економіки, але й екології згруповано у таблиці 3:

Таблиця 3

Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища за регіонами в Україні у 2007-2016 рр. (тис грн) [1]

Рік	**2007**	**2010**	**2013**	**2016**
Україна, в т.ч.:	**2761472,1**	**2761472,1**	**6038783,0**	**13390477,3**
Автономна Республіка Крим	35676,5	162346,8	16250,3	…
Вінницька	27709,3	36986,5	29337,6	63674,3
Волинська	39086,4	3524,9	2953,7	10627,6
Дніпропетровська	796256,7	950927,4	1000759,8	1662257,0
Донецька	374380,9	574991,3	1468557,8	650893,5
Житомирська	47379,7	11507,4	705,0	16730,6
Закарпатська	4766,3	9879,3	7930,8	5911,7
Запорізька	309625,6	159249,0	322908,7	1062753,0
Івано-Франківська	111184,7	136851,1	89345,2	119686,7
Київська	77885,1	53446,6	1863334,7	8313266,1
Кіровоградська	25674,6	26363,4	8893,5	18517,0
Луганська	503974,3	102718,6	321960,3	39221,7
Львівська	37693,2	87603,4	146597,2	103973,6
Миколаївська	108393,2	31259,1	33438,9	122722,4
Одеська	93506,5	55422,5	35589,5	17530,9
Полтавська	57579,9	77112,1	134630,1	103043,3
Рівненська	38434,5	20636,0	46638,0	30165,6
Сумська	16420,6	15361,8	14771,1	48599,7
Тернопільська	23877,5	7626,9	4175,2	54986,0
Харківська	26378,6	98635,0	176565,4	95171,1
Херсонська	13290,1	2818,4	7966,9	2278,0
Хмельницька	17627,1	4358,1	10164,6	36718,5
Черкаська	19572,0	36114,6	29164,8	66799,5
Чернівецька	9143,7	8447,9	3859,0	13799,6
Чернігівська	37065,9	27164,3	51824,1	23012,3
м. Київ	211147,4	47692,8	203579,1	708137,6
м. Севастополь	16957,3	12426,9	6881,7	…

Оцінюючи інформацію таблиці 3 можна стверджувати, що капітальні інвестиції загалом по Україні зростають, що є позитивною тенденцією та свідчить про

підвищення охорони навколишнього середовища. Найбільш значне зростання спостерігається у Житомирській, Тернопільській, Київській, Миколаївській, Хмельницькій областях.

Важливим етапом економічного дослідження є економічна оцінка туристично-рекреаційних ресурсів (рис.1), оскільки існує проблема обмеженості рекреаційних ресурсів, які для раціоналізації їх використання повинні бути достовірно оцінені.

За Давиденко І.В. метою економічної оцінки рекреаційних ресурсів є об'єктивно показати, що втрачає суспільство при знищенні рекреаційного ресурсу або при відмові від його експлуатації заради використання території, де цей ресурс знаходиться, для іншої діяльності [5, с.72].

Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу показує, що його якісні і кількісні параметри в поєднанні з географічними і економічними факторами є важливими об'єктивними передумовами для розвитку рекреаційного комплексу. Модель економічної оцінки туристично-рекреаційних ресурсів можна схематично зообразити таким чином (рис.1):

Давиденко І.В. висуває припущення, що економічна оцінка природних ресурсів є однією з найбільш складних та нерозроблених проблем економічної науки. Складність проведення економічної оцінки зумовлюється збором інформації, що формують базу даних, оскільки існує віддаленість результатів оздоровлення від місця її одержання як у часі, так і територіально. Тому неможливо зробити достовірну оцінку рекреаційних ресурсів [5, с.71]. Хоча, класифікуючи ресурси на групи економічну оцінку здійснити значно легше. Наступним етапом економічної оцінки є моніторинг туристичний ресурсів, і як результат, розробка заходів із збереження ресурсів.

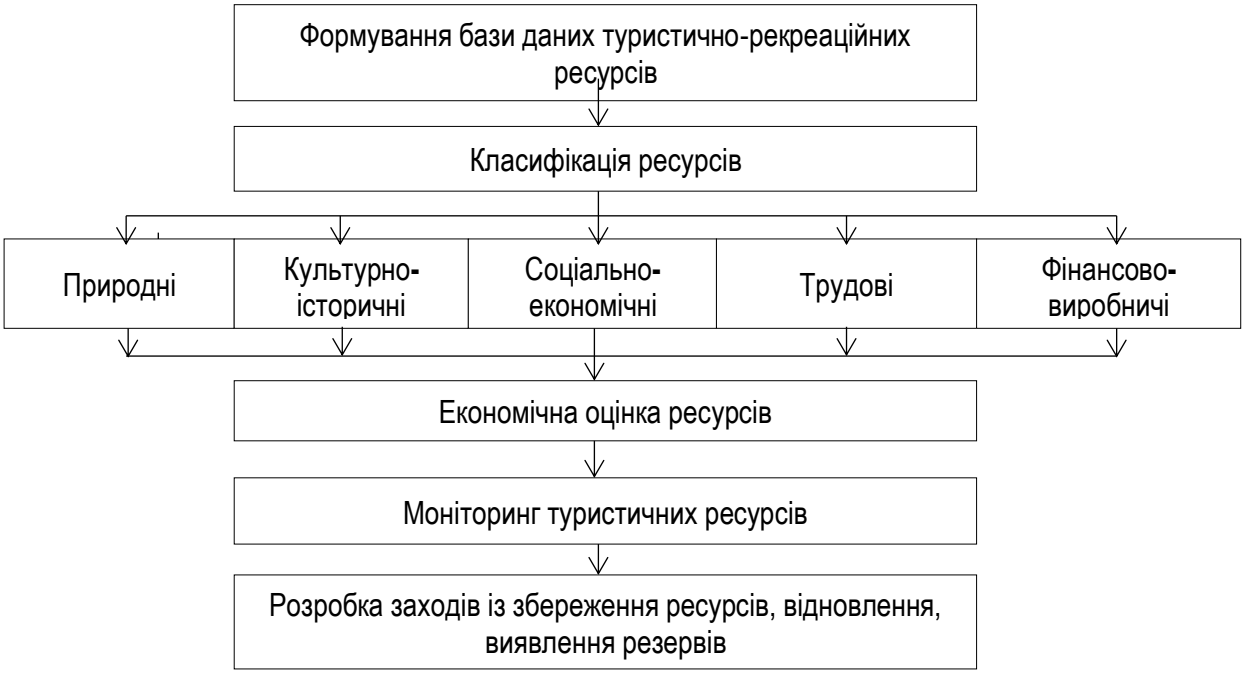

Рис. 1. Загальна модель економічної оцінки туристично-рекреаційних ресурсів
Джерело: [6, с.120].

Застосовуючи вчення Давиденко І.В. під економічною оцінкою туристично-рекреаційних ресурсів варто розуміти економічний ефект, що отримується за певний термін (рік) на одиницю ресурсів, що споживається. Для досягнення результату необхідно використовувати систему взаємопов'язаних економічних показників (прибуток, чиста продукція, різниця індивідуальних і замикаючих затрат), адже економічна оцінка, що базується на основі чистого прибутку, чи прибутку допомагає при підрахунку економічної ефективності від використання тих, чи інших видів ресурсів [5, с.75].

Одним з методів економічної оцінки є статистичний метод. Він полягає в обранні найбільш вагомих кількісних показників туристично-рекреаційних ресурсів та їх обробки. За допомогою цього методу можна охарактеризувати кількісні показники природних, культурно-історичних, соціально-економічних, трудових та фінансово-виробничих ресурсів. Далі опрацьовані дані можна застосувати для бальної оцінки.

Бальна оцінка в цьому випадку, є досить доречною, адже вона використовується там, де показники туристично-рекреаційних ресурсів застосувати досить важко, адже вони не усі піддаються точному виміру, але потреба у фактичному значенні (хоч і наближеному) всеодно існує. Тому за даним методом, показники варто поділити на п'ять груп і кожному з обраних показників надати значення від 1 до 5 балів зважаючи на міру важливості та здійснити їх ранджування.

На основі вивчень Клапчука В.М., Клапчука О.О. та Клапчука М.В. суть бального методу підходу оцінки туристично-рекреаційних ресурсів полягає в тому, що оціночні шкали побудовані на подальшій структуризації видових компонентів у відповідності з туристично-рекреаційною важливістю явищ, що їх характеризують, і часу, необхідного для огляду таких об'єктів [6, с.120].

Завершальним етапом бального оцінювання є підсумкова оцінка туристично-рекреаційних ресурсів, що є не менш важливою, адже вона враховує всі види ресурсів через обчислення коефіцієнта пізнавальної цінності та допомагає визначити перспективні напрямки розвитку. Для візуалізації бального оцінювання необхідно створити матриці розрахунків.

Іншим цікавим методом для здійснення економічної оцінки туристично-рекреаційних ресурсів є застосування методів статистики, а саме факторного аналізу. За такого аналізу обираються чинники, які впливають на розподіл, використання, забезпеченість, можливість виявлення резервів у туристично-рекреаційних ресурсах. Цей метод застосовується при економічній оцінці вказаних видів ресурсів у окремому регіоні, чи області, адже він дозволяє визначити найсильнішу дію окремого чинники (фактора) і скласти необхідну факторну модель для практичного застосування у рекреаційній діяльності, тобто він враховує функціональні особливості даної галузі. Обрання для аналізу певної рекреаційної області допомагає визначити цінні туристично-рекреаційні зони та визначити їх спеціалізацію, а туристично-рекреаційні ресурси представити як базову характеристику області.

Оскільки, туризм є одним з пріоритетних напрямків розвитку економіки, то координація стратегічного розвитку туристичного продукту призведе до вирішення

конкретних завдань щодо збереження культурної спадщини, цільової орієнтації діяльності туристичної індустрії. Необхідним є постійне стимулювання інвестиційної привабливості сфери туризму з боку держави і розвиток інфраструктури туристично-рекреаційної діяльності. Стимулювання розвитку туристично-рекреаційного потенціалу є необхідним для соціального і економічного ефекту, а інвестування відіграє беззаперечне місце у розвитку галузі. Підвищення конкурентоспроможності рекреації і туризму завдяки капітальним інвестиціям, як сектору національної економіки забезпечує зростання інвестиційної привабливості.

Висновки. Таким чином, туристично-рекреаційні ресурси є однією з основних складових туристичного продукту та рекреаційної діяльності. В свою чергу, туристичний продукт включає в себе комплекс товарів, робіт чи послуг, які задовольняють туристичні потреби населення через ефективне використання туристично-рекреаційних ресурсів. Туристично-рекреаційні ресурси складають основу туристичної діяльності, що є однією з пріоритетних галузей розвитку економіки. Природні, культурно-історичні, соціально-економічні, трудові та фінансово-виробничі ресурси входять до складу туристично-рекреаційних ресурсів. Загальна модель економічної оцінки туристично-рекреаційних ресурсів включає п'ять етапів.

Найбільш доречні методи економічної оцінки – це з статистичний метод, бальна оцінка та факторний аналіз. Вони полягають в обранні найбільш вагомих кількісних показників туристично-рекреаційних ресурсів та їх обробки.

Туристично-рекреаційне господарство є перспективним напрямком розвитку держави, притоків інвестування і є важливою галуззю економіки розвиненої країни.

Література.

1 Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. – http://www.ukrstat.gov.ua.

2 Бейдик О. О. Оцінка рекреаційно-туриських ресурсів Херсонської області [Електронний ресурс] / О. О. Бейдик, А. В. Орещенко, О. В. Малофєєва // Часопис картографії. - 2014. - Вип. 10. - С. 126-136. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ktvsh_2014_10_17.

3 Василевська Я. Туристсько-рекреаційні ресурси Херсонської області: суспільно-географічні особливості [Електронний ресурс] / Я. Василевська // Часопис соціально-економічної географії. - 2013. - Вип. 15. - С. 153-156. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2013_15_30.

4 Герасименко В.Г. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. — Одеса : ОНЕУ, 2016. — 262 с.

5 Давиденко І. В. Економічна оцінка рекреаційних ресурсів / І. В. Давиденко // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. / ред. М. І. Звєряков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2003. – Вип. 15. – С. 71-75.

6 Клапчук В. М. Методика оцінки туристично-рекреаційних ресурсів адміністративних районів Івано-Франківської області для стратегічних потреб розвитку туристично-рекреаційної діяльності [Електронний ресурс] / В. М. Клапчук, О. О. Клапчук, М. В. Клапчук // Карпатський край. - 2013. - № 1. - С. 119-132. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kkr_2013_1_17.

7 Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика /Мальська М.П., Худо В.В. //Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 424 с.

References.

1. Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny. [Elektronnyy resurs]. http://www.ukrstat.gov.ua.

2. O. O. Beydyk. Otsinka rekreatsiyno-turys'kykh resursiv Khersons'koyi oblasti [Elektronnyy resurs] / O. O. Beydyk, A. V. Oreshchenko, O. V. Malofyeyeva // Chasopys kartohrafiyi. - 2014. - Vyp. 10. - S. 126-136. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ktvsh_2014_10_17.

3. Ya. Vasylevs'ka. Turyst·s'ko-rekreatsiyni resursy Khersons'koyi oblasti: suspil'no-heohrafichni osoblyvosti [Elektronnyy resurs] / Ya. Vasylevs'ka // Chasopys sotsial'no-ekonomichnoyi heohrafiyi. - 2013. - Vyp. 15. - S. 153-156. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2013_15_30.
4. V.H. Herasymenko. Otsinka turystychno-rekreatsiynoho potentsialu rehionu : monohrafiya / za zah. red. V. H. Herasymenko. — Odesa : ONEU, 2016. — 262 s.
5. I. V. Davydenko. Ekonomichna otsinka rekreatsiynykh resursiv / I. V. Davydenko // Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen' : zb. nauk. pr. / red. M. I. Zvyeryakov; Odes'kyy derzh. ekon. un-t. – Odesa, 2003. – Vyp. 15. – S. 71-75.
6. V. M. Klapchuk. Metodyka otsinky turystychno-rekreatsiynykh resursiv administratyvnykh rayoniv Ivano-Frankivs'koyi oblasti dlya stratehichnykh potreb rozvytku turystychno-rekreatsiynoyi diyal'nosti [Elektronnyy resurs] / V. M. Klapchuk, O. O. Klapchuk, M. V. Klapchuk // Karpat·s'kyy kray. - 2013. - # 1. - S. 119-132. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kkr_2013_1_17.
7. M.P. Mal's'ka. Turystychnyy biznes: teoriya ta praktyka /Mal's'ka M.P., Khudo V.V. //Navchal'nyy posibnyk. - K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2007. - 424 s.

Иванова К.А., аспирант кафедры туризма
Национальный университет «Львовская политехника»

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПРОДУКТА

В статье освещены особенности оценки туристско-рекреационных ресурсов как составляющей туристического продукта. Автор проводит анализ существующих трактовок понятия «туристско-рекреационные ресурсы» и методик оценки ресурсов, рассматривает специфику ее осуществления и характерные особенности туристско-рекреационной деятельности.

Ключевые слова: *туристско-рекреационные ресурсы, туристско-рекреационный потенциал, экономическая оценка ресурсов, туризм, развитие, инвестирование, деятельность, туристический продукт, рекреация.*

Ivanova K.O., postgraduate student of the Department of Tourism
National University «Lviv Polytechnic»

ECONOMIC EVALUATION OF TOURIST AND RECREATIONAL RESOURCES AS PART OF THE TOURISM PRODUCT

The features of the assessment of tourist and recreational resources as a component of the tourist product are shown in the article. Tourist activity is one of the priority sectors of the country's economic development, as it determines the need to study the resource base of the country, the development of new territories for tourist and recreational activities.

The author analyzes the existing interpretations of the concept of "tourist and recreational resources" and methods of resource assessment. The purpose of the economic evaluation of recreational resources is to objectively demonstrate that society is losing when it destroys a recreational resource. The tourist product includes a set of goods, works or services that satisfy the tourist needs of the population through the effective use of tourist and recreational resources. We consider the specifics of economic evaluation and the specific features of tourism and recreational activities.

The main methods of evaluation are the statistical method, the ballroom rating and the factor analysis. Tourism is one of the priority directions of economic development. Coordination of the strategic development of the tourist product will lead to specific tasks for the preservation of the cultural heritage of the tourism industry.

Keywords: *tourist and recreational resources, tourist and recreational potential, economic evaluation of resources, tourism, development, investment, activity, tourist product, recreation.*

УДК 657.62(073)
JEL O 01, O 02

Крочак М.С., аспірант,
КНУ імені Тараса Шевченка

СТРАТЕГІЯ ПІДПРИЄМСТВА: ПОНЯТТЯ, ЕВОЛЮЦІЯ, ПІДХОДИ

Розглянуто основні підходи до визначення стратегії розвитку підприємства.

Для адаптації підприємства, а саме його структури і діяльності, до впливу зовнішнього середовища необхідно використовувати стратегічне планування з поетапним вибором оптимальної стратегії розвитку підприємства. Існуючі підходи до формулювання стратегії розвитку не дають універсального визначення, що в свою чергу ускладнює процес створення стратегії на практиці. У статі досліджено світовий досвід розроблення стратегії розвитку підприємств, проаналізовані різні підходи до визначення стратегії та сформульовано авторське визначення стратегії розвитку.

***Ключові слова**: стратегія, стратегія розвитку підприємства, школи стратегій.*

Постановка проблеми. Починаючи з 2013 року спостерігалися перші прояви економічної кризи в Україні, а вже в 2014 році прем'єр-міністр Арсеній Яценюк твердив, що Україна перебуває в економічній кризі через агресію Росії, корупцію та енергетичну залежність [7. В таких умовах дуже важливо адаптувати структуру і діяльність підприємства до умов підвищеної динамічності зовнішнього середовища. Максимальна адаптація до зовнішнього середовища забезпечується в рамках стратегічного планування та управління. Це дає змогу зібрати воєдино весь комплекс управлінської діяльності для забезпечення й утримання конкурентних переваг на основі адекватного реагування на зміни зовнішнього середовища [4].

Аналіз останніх публікацій. На сьогодні у фаховій літературі є велика кількість визначень стратегії, що трактують це поняття залежно від об'єкта і предмета своїх досліджень відносно до конкретної формальної ситуації. Дослідивши роботи провідних науковців зі стратегічного менеджменту доцільно виділити декілька підходів до визначення сутності стратегії. Перший підхід – класичний. Прихильники цього підходу А. Чадлер [15], Д. Куінн, Б. [8], Карлофф [5] та П. Друкер [3] ототожнюють стратегію із засобом досягнення цілей підприємства. Інша група авторів І. Ансофф [1], М. Портер [10], Г. Мінцберг [8] розуміє стратегію як набір правил прийняття рішень.

Третій підхід більш комплексний, згідно з яким стратегія розглядається як багатофункціональна система, що діє в зовнішньому середовищі. Прихильниками цього підходу є Дж. Джонсон та К. Скулс.

Невирішені частини проблеми. Не зважаючи на велику кількість робіт з данної тематики, все одно, на сьогодні відсутня узагальнююча точка зору на розуміння поняття «стратегія».

Мета статті полягає у дослідженні сутності, закономірності й еволюції поняття стратегія, узагальнені різних підходів, запропонуванні власного тлумачення.

Результати дослідження. Приклади використання стратегічного підходу в господарській практиці підприємств простежуються ще у 20-х роках XX ст. Проте термін «стратегічне управління» був введений в науковий обіг в кінці 60-70-х років XX століття з метою показати різницю між поточним управлінням на рівні виробництва і управлінням, здійснюваним на вищому рівні.

Поняття стратегії є базовим у теорії стратегічного управління, оскільки саме вона є об'єднуючим механізмом цілей можливостей (потенціалу) та умов (зовнішнього середовища). Базуючись на цілях бізнесу, вона визначає засоби, за допомогою яких підприємство може перетворити свої стратегічні наміри в ринкові переваги, взаємодіючи з факторами зовнішнього впливу, без цього його ефективна адаптація до стратегічних змін в умовах невизначеності і мінливості середовища неможлива. Ситуація також ускладнюється неузгодженістю процесів, які відбуваються всередині підприємств, неадекватному ринковим вимогам управлінню господарською діяльністю Стратегія допомагає підприємству вибрати свій раціональний шлях розвитку і створити найважливіші переваги у його функціонуванні: готує його до змін у зовнішньому середовищі; пов'язує його ресурси зі змінами зовнішнього середовища; прояснює проблеми, які виникають; координує роботу різних структурних підрозділів; покращує контроль на підприємстві [6].

Слово «стратегія» походить від грецького strategia (stratos – військо, ago – веду), тобто за походженням це військовий термін. Там він означає військове мистецтво, що вивчає закономірності та характер війни, теоретичні основи планування, підготовки і проведення крупних військових операцій із заздалегідь сформульованими стратегічними завданнями [10]. Пізніше це слово почали використовувати в теорії ігор, де воно стало означати план дій у конкурентній ситуації залежно від поведінки опонентів [14].

Уперше термін «стратегія» запозичив у військових і використав у економіці для визначення одного із видів керівництва будь-яким комерційним підприємством Альфред Д. Чендлер-молодший у 1962 році, котрому наряду з Ігорем Ансоффом та Кеннетом Р. Ендрюсом приписали основоположну роль в поданні та популяризації поняття бізнес-стратегії. З того часу зміст поняття стратегії постійно змінювався під впливом економічного розвитку суспільства. Можна виділити чотири основні часові етапи:

1. Стратегія управління у 50-60-ті роки XX століття. Стратегічне управління в цей період розглядається як довгострокове планування виробництва продукції та освоєння ринків.
2. Стратегія управління у 70-ті роки. У 70-ті роки змінюється сенс стратегічного вибору. Підприємства орієнтовані не на довгострокове планування, а на стратегічний вибір господарської діяльності.
3. Стратегія управління у 80-ті роки. Центром стратегічного управління на підприємстві стає створення потенціалу зміни підприємства, адаптації його до мінливих зовнішніх умов.
4. Стратегія управління з 90-х років XX століття. Основним напрямом стратегічного управління на підприємствах стає розробка моделей і методів

стратегічного планування в безперервно змінних умовах господарювання, відбір ринків і галузей для функціонування підприємства.

На сьогодні можна виділити декулька підходів до визначення стратегії. Класичним - є її ототожнення із засобом досягнення цілей підприємства. Він заснований на тому, що формулювання стратегічних цілей підприємства невід'ємно пов'язане з розробкою шляхів їх досягнення і тому в даному розумінні стратегія визначається як план або модель дій [7]. Так, на думку професора Гарвардської школи бізнесу А. Чадлера, стратегія – «це визначення основних довгострокових цілей та завдань підприємства, прийняття курсу дій та розподілу ресурсів, необхідних для досягнення цілей» [14]. При цьому основним процесом у виборі та розробці стратегії він визначав раціональне планування. Довгострокові цілі не повинні підлягати перегляду до внесення змін у внутрішні або зовнішні умови середовища функціонування підприємств. Часта і швидка зміна цілей розвитку негативно впливатиме на підприємство, оскільки такі дії стануть незрозумілі як зовнішнім партнерам (споживачам, постачальникам, інвесторам), так і працівникам самого підприємства. Б. Карлофф визначив стратегію як узагальнюючу модель дій, необхідних для досягнення встановлених цілей шляхом координації і розподілу ресурсів компанії [5]. Д. Куінн також, поділяючи їх погляди, визначав стратегію як план, що інтегрує основні організаційні цілі, політику та дії, які можна об’єднувати в єдине ціле [8]. П. Друкер вважав, що стратегія дозволяє судити про те, в чому для організації полягає сприятлива можливість. Тоді, якщо немає стратегії, то немає способу визначити, які дії і рішення організації сприяють досягненню бажаних результатів, а які ведуть по хибному шляху і тільки розпорошують ресурси [3].

Отже, за класичним підходом стратегія є способом досягнення цілей.

Другим підходом є розуміння стратегії як набору правил прийняття рішень. Він пов’язаний з подальшими дослідженнями у цій області таких вчених як: І. Ансофф, М. Портер, Г. Мінцберг.

І. Ансоф, використовуючи концепцію стратегічного менеджменту, зазначав, що стратегія – «це набір правил для прийняття рішень, якими організація керується у своїй діяльності» [1] і виділив чотири групи правил:

- правила встановлення відносин підприємства із зовнішнім середовищем;
- правила встановлення відносин і процесів всередині підприємства;
- правила ведення щоденних справ;
- засоби вимірювання результатів сьогоденної і майбутньої діяльності компанії.

Також І. Ансофф визначає кілька відмінних рис стратегії:

1. Процес вироблення стратегії не завершується будь-яким негайним дією. Зазвичай він закінчується встановленням загальних напрямків, просування по яким забезпечить ріст і зміцнення позицій фірми.

2. Сформульована стратегія повинна бути використана для розробки стратегічних проектів методом пошуку. Роль стратегії в пошуку полягає в тому, щоб, по-перше, допомогти зосередити увагу на певних ділянках і можливостях; по-друге, відкинути всі інші можливості як несумісні зі стратегією.

3. Необхідність в стратегії відпадає, як тільки реальний хід розвитку виведе організацію на бажані події.

4. У ході формулювання стратегії не можна передбачити всі можливості, які відкриються при складанні проекту конкретних заходів. Тому доводиться користуватися сильно узагальненою, неповною і неточною інформацією про різні альтернативи.

5. Як тільки в процесі пошуку відкриваються конкретні альтернативи, з'являється і більш точна інформація. Однак вона може поставити під сумнів обґрунтованість первісного стратегічного вибору. Тому успішне використання стратегії неможливо без зворотного зв'язку.

6. Оскільки для відбору проектів застосовуються як стратегії, так і орієнтири, може здатися, що це одне і те ж. Але це різні речі. Орієнтир являє собою мету, яку прагне досягти фірма, а стратегія - засіб для досягнення мети. Орієнтири - це більш високий рівень прийняття рішень. Стратегія, виправдана при одному наборі орієнтирів, не буде такою, якщо орієнтири організації зміняться.

7. Нарешті, стратегія і орієнтири взаємозамінні як в окремі моменти, так і на різних рівнях організації. Деякі параметри ефективності (наприклад, частка ринку) в один момент можуть служити фірмі орієнтирами, а в іншій - стануть її стратегією. Далі, оскільки орієнтири і стратегії виробляються усередині організації, виникає типова ієрархія: те, що на верхніх рівнях управління є елементами стратегії, на нижніх перетворюється в орієнтири.

Крім того, І. Ансофф зазначає, що: «Орієнтир – це ціль, до якої прагне фірма, а стратегія – це засіб для досягнення цілі» [1, с.69]. Він зазначає, що стратегія і орієнтири взаємозамінні, так як деякі параметри ефективності в один момент часу будуть для підприємства орієнтирами, а в інший – стануть його стратегією. І тут же він вказує на те, що «стратегія – поняття важковловиме і дещо абстрактне» [1, с.69]. Однак узагальнюючи автор висловлює думку, що «стратегія – складна і потенційно могутня зброя, за допомогою якої сучасна фірма може протистояти мінливим умовам» [1, с.74]. І Ансофф вважав, що саме в складних мінливих умовах підприємство повинно вирішити дві важливі задачі – обрати необхідний напрям росту із багаточисельних альтернатив, які важко піддаються оцінці, і направити зусилля багаточисельного колективу в необхідне русло.

М. Портер у своїх працях зазначає: «Стратегія – це створення унікальної і вигідної позиції, яка передбачає визначений набір видів діяльності» [8, с.83]. «Стратегія – це рішення компромісів в конкуренції. Сутність стратегії полягає в тому, що обрати, а від чого відмовитись. Без компромісів не було б необхідності обирати і, таким чином, не виникло би необхідності в стратегії» [8, с.88]. «Стратегія – це оптимальний підбір видів діяльності компанії» [8, с.96]. І М.Портер узагальнює визначення стратегії: «... визначення і стабілізація унікальної позиції компанії, вирішення компромісів і оптимальний підбір видів діяльності» [8, с.102]. Також М. Портер запропонував три стратегії, що відносять до числа ключових: стратегія лідирування за витратами, стратегія диференціювання, стратегія фокусування.

Проводячи дослідження стратегічної поведінки великих корпорацій на конкурентних ринках, Г. Мінцберг з'ясував, що стратегія є не тільки планом, а комплексом рішень та дій; і є не послідовністю виконання запланованого, а прямо протилежне цьому, це відправна точка. Будучи прибічником школи конфігурації (див.нижче), він виділив п'ять основних трактувань терміну «стратегія». Дана класифікація отримала назву «5П Мінцберга» (Mintzberg's 5Ps) (табл. 1).

Таблиця 1.

Класифікація терміну «стратегія» по Г. Мінцбергу

№	Елементи стратегії	Характеристика
1	Стратегія як план	формується план вищого керівництва щодо досягнення довгострокових цілей організації
2	Стратегія як принцип	стратегія виступає як деяка установка, якої дотримується організація при прийнятті управлінських рішень
3	Стратегія як позиція	відносне стан суб'єкта економічної діяльності або товару на ринку конкурентів, стратегічне управління зводиться до створення унікальної позиції
4	Стратегія як перспектива	бачення того стану, до якого організація повинна прагнути
5	Стратегія як прийом	специфічний маневр, спрямований на те, щоб перехитрити конкурента - розробити товар, зберігши розробку в таємниці; створити великий запас товарів на складі, а потім випустити його в продаж за нижчою ціною, захопивши весь ринок

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Отже, особливість цього підходу полягає в тому, що у визначенні стратегії робиться наголос на її всеосяжному характері, оскільки означені правила передбачають розв'язання проблем розвитку підприємства, забезпечення збалансованості його діяльності як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі [6].

Можна також виділити і комплексний підхід, згідно з яким стратегія - це не тільки засіб досягнення цілей і здійснення місії, це – програма функціонування підприємства в зовнішньому середовищі, взаємодії з конкурентами, задоволення клієнтів, реалізації інтересів акціонерів, зміцнення конкурентних позицій підприємства.

Так, Дж. Джонсон та К. Скулс [8] розглядають стратегію як напрям і масштаб дій у довгостроковому плані, що в ідеалі приводить ресурси компанії у відповідність до мінливого середовища функціонування (ринки, споживачі і клієнти) таким чином, щоб компанія відповідала очікуванням власників часток участі в ній.

А. Томпсон та Дж. Стрікленд характеризують стратегію як: «... комплексний план управління, який повинен закріпити стан компанії на ринку і забезпечити координацію зусиль, залучення і задоволення споживачів, успішну конкуренцію та досягнення глобальних цілей» [13, с.32]. «Стратегія компанії – комбінація методів конкуренції і організації бізнесу, направлена на задоволення клієнтів та досягнення організаційних цілей» [13, с.32].

Таким чином, за цим підходом стратегія підприємства має більшу багатофункціональну спрямованість.

Паралельно з розглянутими, успішно розвивається ресурсна теорія визначення стратегії розвитку підприємства, за якою науковці основою стратегічного вибору вважають ефективне та раціональне використання наявних ресурсів підприємства, адекватну оцінку їх потенціалу та координацію комплексного використання різноманітних ресурсів, а стратегію розглядають як «відповідність, якої намагається досягти організація між її внутрішніми ресурсами та навичками і зовнішнім оточенням» [9].

Очевидно, що на сьогодні відсутня узагальнююча точка зору на розуміння поняття «стратегія». Дуже влучно охарактеризував дану проблему Дроб О. М. назвавши її «хронічною кризою універсалізації» [2]. Він пропонує виділяти щонайменше 14 шкіл стратегій, що складу яких належать виділені Г. Мінцбергом десять класичних шкіл стратегій (табл. 2), а також три школи, що набувають останнім часом все більшої популярності. До цих шкіл варто зарахувати виділену Х. Вольбердою, Т. Ельфрінгом, Н. Фоссом "школу границь" (яка не має певних авторів, але випливає, за об'єктивною думкою авторів, із сукупності робіт, присвячених отриманню конкурентних переваг завдяки в певний спосіб побудованій взаємодії різних організацій і осіб, що їх представляють), теорію динамічних здатностей (авторами якої прийнято вважати Тіс Д., Пізано Г. і Шуен А.), концепцію організації, що орієнтована на стратегію (запропонована Нортоном Д. і Капланом Р.), і виділену Т. О'Шеннессі концепцію стратегічного мислення [2]. Найпопулярнішою і такою, що враховує основні погляди та положення різних шкіл стратегій щодо процесу формування стратегії, є робота Г. Мінцберга, Б. Альстренда і Дж. Лемпела «Стратегічне сафарі: екскурсія по хащах стратегічного менеджменту» [12].

Таблиця 2.

Школи стратегій за Г. Мінцбергом, Б. Альстрендом і Дж. Лемпелом

Школа стратегій	**Характеристика**
Дизайну	Формування стратегії як процес *осмислення*
Планування	Формування стратегії як *формальний* процес
Позиціонування	Формування стратегії як *аналітичний* процес
Підприємництва	Формування стратегії як процес *передбачення*
Когнітивна	Формування стратегії як *ментальний* процес
Навчання	Формування стратегії як процес*, що розвивається*
Влади	Формування стратегії як процес *ведення переговорів*
Культури	Формування стратегії як процес *колективний*
Зовнішнього середовища	Формування стратегії як процес *реактивний*
Конфігурації	Формування стратегії як процес *трансформації*

Джерело: сформовано автором на основі [12]

Наведені школи, в свою чергу, можна поділити на три групи. Перші три школи мають приписуючий характер – їх прибічників скоріш цікавить те, як *повинні* формуватися стратегії, а не те, як вони в дійсності розробляються. Увага прибічників першої зі шкіл, на базі якої утворилися дві інші, концентрується на побудові стратегії як на процесі неформального *дизайну* (у сенсі проектування, конструювання), а по суті – процесі осмислення та опрацювання. Друга школа формалізувала перші

«теоретичні» початки. В ній створення стратегії розглядається як відносно ізольований систематичний процес формального планування. Прибічники третьої школи зайняті не стільки процесом формування стратегій, скільки актуальним їх змістом. Школа отримала назву позиціонування, оскільки увага її вчителів та учнів концентрується на виборі стратегічних ринкових позицій фірми.

Наступні шість шкіл розглядають специфічні аспекти процесу формування стратегії. Їх прибічників цікавить не стільки приписи ідеальної стратегічної поведінки, скільки опис реальних процесів розробки стратегій.

Намагаючись зв'язати стратегію з підприємництвом, деякі відома автори розглядали процес її побудови як спробу проникнення в майбутнє. Але, якщо стратегію представляють як індивідуалізоване бачення, то її формування також необхідно розглядати як процес осягнення ідей і принципів, що відбувається в голові у людини. Відповідно, з'явилася, хоча і найбільша, але досить важлива когнітивна школа, яка, спираючись на логіку когнітивної психології, намагається проникнути в свідомість стратега.

Чотири наступні школи в пояснені принципів побудови стратегії намагались піднятись над індивідуальним рівнем, вони звертаються до інших сил і діючим обличчям. На думку прибічників школи навчання, світ занадто складний, тому побудова стратегії від першого кроку до кінця – не має сенсу. Стратегії необхідно розробляти поступово, крок за кроком, в міру того, як організація розвивається, «навчається». В тому самому ключі, але під іншим кутом розглядає формування стратегії школа влади. Її представники розглядають стратегію як процес перемовин між конфліктуючими групами всередині організації або між організацією та конфронтуючим оточенням. Згідно з ще однією науковою школою, принцип формування стратегії визначається культурою організації і тому стратегічний процес є колективним. Нарешті, теоретики школи зовнішнього середовища вважають, що процес побудови стратегії є реактивний процес, що ініціюється не з середини організації, а під впливом зовнішніх обставин. Відповідно, вони намагаються осмислити тиск, що надходить ззовні.

В останній групі всього лиш одна школа, але вона фактично вбирає в себе всі інші підходи. Ця школа називається школою конфігурації. Її представники намагаються об'єднати процес побудови стратегії, її зміст, організаційну структуру та оточення в окремі стадії, що складають життєвий цикл організації. Тобто ця школа описує формування стратегії як процес трансформації [12].

Серед названих шкіл, школа конфігурації найбільше відповідає умовам сьогодення, з чим погоджаються не тільки її розробники, а й інші вчені, наприклад, Х. Вольберди і Т. Ельфрінга, які вважають, що методологія сучасного стратегічного управління має бути притаманна школі конфігурації щодо синтетичного використання підходів усіх інших шкіл стратегій [2].

Узагальнюючи методологічні напрацювання доцільно пропонувати визначати стратегію розвитку підприємства як комплекс дій направлений на зміну структури і властивостей підприємства для забезпечення збалансованості його діяльності як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для повнішого та легшого адаптування підприємства до зовнішніх умов автором статті досліджено сутність поняття стратегія та запропоновано власне тлумачення цього терміну. Проте, ще неможливо казати, що існує більш-менш універсальне визначення даного поняття, що потребує майбутніх досліджень у даній сфері.

Література.

1. Ансофф И. Стратегическое управление. – М.: Экономика, 1989. – 520 с.
2. Дроб О.М. Школи стратегії як основа розробки усталеної парадигми стратегічного управління/ О. М. Дроб – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/23455/1/22-148-158.pdf
3. Друкер П., Ф. Задачи менеджмента в XXI веке: Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2002. – 272 с.
4. Жихарєва В.В., Савельєва Т.М. Формування стратегії розвитку підприємства в умовах невизначеності / В.В. Жихарєва, Т.М. Савельєва. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.economyandsociety.in.ua/journal-9/16-stati-9/878-zhikhareva-v-v-saveleva-t-m
5. Карлофф Б. Деловая стратегия: пер. с анг. - М.: Экономика, 1991 - 239 с.
6. Кравченко О. В. Поняття стратегії розвитку підприємства / О. В. Кравченко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_BOA/kravchenko_023.pdf.
7. Лащенко О., Як Україні пережити зиму без вугілля Росії? / Випуск на Радіо Свобода від 11.12.2014
8. Минцберг Г., Куин Дж.Б., Гошал С. Стратегический процесс: Пер. с англ. / Под ред. Ю.Н. Каптуревского. - СПб.: Питер, 2001
9. Побережний Р. О., Перерва П. Г. Формування стратегії розвитку машинобудівного підприємства на основі збалансованої системи показників / Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, - Х, 2015
10. Портер М. Э. Конкуренція: Пер.с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
11. Саєнко М.Г. / Стратегії Підручник. – Тернопіль: «Економічна думка». – 2006. – 390 с.
12. Стратегическое сафари: Экскурсия по дебрям стратегического менеджмента / Генри Минцберг, Брюс Альстранд, Жозеф Лампель ; Пер. с англ. — М.: Альпина Паблишер, 2013. — 367 с.
13. Томпсон-мл., Артур, А., Стрикленд III, А., Дж. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа, 12-е издание: Пер.с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2006. – 928с.
14. Шегда А. В. Менеджмент :підручник /А.В. Шегда. К. : Знання, 2004. 687 с.
15. Chandler A. D. Strategy and Structure. Chapters in History of the American Enterprise.– Massachusetts: Cambridge, 1962 .– 624 p.

References.

1. Lashchenko O., Yak Ukrayini perezhyty zymu bez vuhillya Rosiyi? / Vypusk na Radio Svoboda vid 11.12.2014
2. Zhykharyeva V.V., Savel'yeva T.M. Formuvannya stratehiyi rozvytku pidpryyemstva v umovakh nevyznachenosti / V.V. Zhykharyeva, T.M. Savel'yeva. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.economyandsociety.in.ua/journal-9/16-stati-9/878-zhikhareva-v-v-saveleva-t-m
3. Chandler A. D. Strategy and Structure. Chapters in History of the American Enterprise.– Massachusetts: Cambridge, 1962 .– 624 p.
4. Myntsberh H., Kuyn Dzh.B., Hoshal S. Stratehycheskyy protsess: Per. s anhl. / Pod red. Yu.N. Kapturevskoho. - SPb.: Pyter, 2001
5. Karloff B. Delovaya stratehyya: per. s anh. - M.: Эkonomyka, 1991 - 239 p.
6. Druker P., F. Zadachy menedzhmenta v XXI veke: Per. s anhl. – M.: Yzdatel'skyy dom «Vyl'yams», 2002. – 272 p.
7. Ansoff Y. Stratehycheskoe upravlenye. – M.: Ekonomyka, 1989. – 520 p.
8. Porter M. Э. Konkurentsiya: Per.s anhl. – M.: Yzdatel'skyy dom «Vyl'yams», 2005. – 608 p.

9. Kravchenko O. V. Ponyattya stratehiyi rozvytku pidpryyemstva / O. V. Kravchenko. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_BOA/kravchenko_023.pdf.
10. Shehda A. V. Menedzhment :pidruchnyk /A.V. Shehda. K. : Znannya, 2004. 687 p.
11. Tompson-ml., Artur, A., Stryklend III, A., Dzh. Stratehycheskyy menedzhment: kontseptsyy y sytuatsyy dlya analyza, 12-e yzdanye: Per.s anhl. – M.: Yzdatel'skyy dom «Vyl'yams», 2006. – 928 p.
12. Poberezhnyy R. O., Pererva P. H. Formuvannya stratehiyi rozvytku mashynobudivnoho pidpryyemstva na osnovi zbalansovanoyi systemy pokaznykiv / Dysertatsiya na zdobuttya naukovoho stupenya kandydata ekonomichnykh nauk, - Kh, 2015
13. Drob O.M. Shkoly stratehiyi yak osnova rozrobky ustalenoyi paradyhmy stratehichnoho upravlinnya/ O. M. Drob – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/23455/1/22-148-158.pdf
14. Stratehycheskoe safary: Эkskursyya po debryam stratehycheskoho menedzhmenta / Henry Myntsberh, Bryus Al'strand, Zhozef Lampel' ; Per. s anhl. — M.: Al'pyna Pablysher, 2013. — 367 p.
15. Sayenko M.H. / Stratehiyi Pidruchnyk. – Ternopil': «Ekonomichna dumka». – 2006. – 390 p.

Крочак Мария Сергеевна
аспирант кафедры экономики предприятия
КНУ им. Тараса Шевченко

СТРАТЕГИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ: ПОНЯТИЕ, ЭВОЛЮЦИЯ, ПОДХОДЫ

Рассмотрены основные подходы к определению стратегии развития предприятия.

Для адаптации предприятия, а именно его структуры и деятельности, к воздействию внешней среды необходимо использовать стратегическое планирование с поэтапным выбором оптимальной стратегии развития предприятия. Существующие подходы к формулированию стратегии развития не дают определения, что в свою очередь затрудняет процесс формирования стратегии на практике. В статье исследованы мировой опыт разработки стратегии развития предприятий, проанализированы различные подходы к определению стратегии и сформулировано авторское определение стратегии развития.

***Ключевые слова**: стратегия, стратегия развития предприятия, школы стратегий.*

Mariia Krochak
Ph.D Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv

BUSINESS STRATEGY: CONCEPT, EVOLUTION, APPROACHES

The paper studies main approaches to the definition of development strategy of the enterprise.

To adapt the enterprise namely its structure and activity to the impact of the external environment, it is necessary to use strategic planning with a phased choice of the optimal development strategy of the enterprise. Existing approaches to formulating development strategy do not provide a definition, which makes it difficult to formulate a strategy in practice. The article examines the world experience in the development strategies of enterprise, analyzes various approaches to the definition of a strategy, and defines the author's definition of a development strategy.

Based on the conducted research, there was formed the definition of the business strategy. It is a set of directions of activity (goals and methods of their achievement) to ensure the maximum effective functioning and development of the enterprise through the formation and rational use of its competitive advantages.

Also, we can conclude that the formation of business strategy - the logical and analytical process of justification of the future position of the company depending on external conditions.

Thus, the definition of the essence of the strategy of the enterprise, formulated by us, enables the heads of enterprises to solve the problem of strategy formation more thoroughly.

***Keywords:** strategy, enterprise development strategy, school strategies.*

УДК 339.1
JELF200, F290

Пименов С.А., аспирант,
КНУ имени Тараса Шевченко

ПЕРСПЕКТИВЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЗЕМЕЛЬНОЙ РЕФОРМЫ В УКРАИНЕ

В статье проводиться анализ потенциала реализации земельной реформы, ее возможного влияния на аграрный рынок Украины, анализируется текущее и вероятностное поведение основных игроков аграрного рынка в связи с планами по построению открытого рынка земли. Также в статье затронуты отдельные аспекты потенциального изменения эффективности бизнес-моделей украинских агрохолдингов и их потенциальной стратегии в связи с принятием земельной реформы.

Ключевые слова: *земельная реформа, аграрный рынок, стратегия агрохолдинга, бизнес-модель.*

Постановка проблемы. Фактически, с момента провозглашения независимости вопросы основного актива Украины — земли, ее ценности как для государства, так и для сельскохозяйственных производителей являются ключевыми для целой отрасли и не решены до сегодняшнего дня. Важность земельной реформы (наравне с пенсионной реформой и некоторыми другими) подтверждается и требованием Международного валютного фонда (далее МВФ) к украинскому правительством при выделении очередных траншей по программе расширенного кредитования. Мораторий на продажу земли Верховная рада существует с 2001 года, решения о его отмене не принимается вот уже полтора десятилетия.

Такая ситуация, по мнению аналитиков и мирового сообщества блокирует приход иностранного капитала и прогрессивных технологий в нашу страну. Многолетняя задержка в земельном вопросе имеет свою причину. Какую — мы попытаемся разобраться в этой статье.

На сегодня состояние аграрной отрасли Украины не однозначное. С одной стороны имеем несовершенность профильной законодательной базы, фактически отсутствие рынка легального земли, разобщенность и деградацию местного села (жители которого на сегодня являются владельцами земли – небольших паев) и на этом фоне рост доходов, земельного банка и прибыльности крупных украинских агрохолдингов.

С регулярной периодичностью МВФ и Всемирный банк (далее ВБ) требуют от украинского правительства проведение земельной реформы, дают понять, что без проведения земельной реформы никаких новых кредитов не будет. На сегодняшний день очевидно, что без денег от МВФ и ВБ Украина не пройдет без потрясений 2018 и 2019 года, когда необходимо отдавать текущие долги тому же МВФ. Именно поэтому с высокой долей вероятности правительство будет готовить и проводить земельную реформу в самое ближайшее время.

Именно поэтому вопросы потенциального влияние реформы на аграрный рынок Украины в целом и эффективность бизнес-моделей его основных игроков в частности определяет актуальность выбранной темы настоящего исследования.

Анализ последних публикаций. Нерешенные части проблемы. Текущим проблемам и вопросам в агросекторе экономики Украины, в том числе связанным с деятельностью агрохолдингов, включая эффективность их функционирования, посвящены работы многих современных ученых, таких как М. А. Булат, О. В. Захарчук, Л. В. Молдаван, Г. М. Филюк, О. В. Пименова, П. Т. Саблука и других. В то же время вопросы, каким образом изменяться бизнес-модели деятельности агрохолдинговпосле принятия земельной реформы, как это отразиться на аграрном рынке, придут ли иностранные инвестиции в Украину и если придут, то в каком виде и форме – требуют отдельного внимания и исследования современных ученых.

Цель статьи. Провести исследования и анализ перспектив реализации земельной реформы в Украине и ее потенциального влияния на участников аграрного рынка и возможные корректировки в стратегиях их развития.

Результаты исследований.

Агрохолдинги и их бизнес-модели.

В период с 2007 по 2013 года вопрос увеличения земельного банка был одним из ключевых в повестке дня крупных аграрных компаний Украины. Если в 2007 году, по подсчетам агентства Agrisurvey, аграрные холдинги обрабатывали порядка 8,1% всех сельхозугодий Украины, то в 2013 году эта цифра составляла уже 27,4%. Однако политические, социальные и экономические потрясения 2014 года не могли не сказаться на работе холдингов в земельной сфере.

Период активного наращиванияобъема земельных ресурсов аграрными холдингами, если не закончился, то явно сбросил свои темпы. У компаний на первое место стали выходить не размер земельного банка, а качество земель, разбросанность по территории, эффективность его обработки и оптимизация расходов.

Тем не менее, консолидация пахотных земель в руках крупного бизнеса будет продолжаться в основном среди компаний среднего размера, нежели крупных. Набрав большие земельные банки, крупные агрохолдинги столкнулись с дефицитом структурного менеджмента, необходимого для эффективного контроля и управления холдингами такого размера.

Несмотря на то, что Украина интенсивно развивает свой аграрный сектор, она значительно отстает от развитых стран мира. Причиной такого медленного развития является структура аграрного рынка – в Украине более 85% ферм владеют земельным банком менее 2 га. Это очень маленькие хозяйства, которые не в состоянии ни финансово ни технологически внедрять у себя современные технологии и инновации. Более эффективно могут работать аграрные холдинги и средние по размеру фермерские хозяйства.

Сегодня стоит ряд серьезных задач перед агрохолдингами: обеспечение ликвидности; обеспечение посевной собственными сотрудниками и оборудованием;

взаимодействие с банками для финансирования операционной деятельности и многое другое.

Рассмотрим бизнес-модель типичного украинского агрохолдинга:

1. Финансирование. Финансирование происходит или за счет собственных средств (69,4% в прошлом году), либо заимствования на внешних рынках, либо компенсации из бюджета на покупку сельхоз техники, либо дотации. Парадоксальность финансирования за счет дотаций в 2017 году состоит в том, что после многомиллиардных дотаций из госбюджета одному из крупных агрохолдингов Украиныв конце 2017 были неоправданно подняты цены на курятину этой же компанией. Эта ситуация хорошо демонстрирует особенности как украинской деловой средыв целом так и бизнес-моделей украинских агрохолдингов в частности.

2. Объем рынка. Существует ситуация, когда один игрок может доминировать на рынке и фактически диктует цену для этого же рынка. К примеру, сейчас рынок курятины очень концентрирован. Есть игрок №1 — «Мироновскийхлебопродукт» (с долей более 40%) и несколько более мелких игроков: комплекс «Агромарс» (с долей более 10%) и «Агро-Овен» (с долей до 6%). Но если брать сегмент современных торговых форматов, то в некоторых сетях доля «Мироновского хлебопродукта» превышает 70%. Этот холдинг занимает доминирующее положение на внутреннем рынке курятины. Аналогичная ситуация на рынке подсолнечного масла: «Кернел» с долей 35% и «Сантрейд» («Бунге Украина») с 21% занимают более половины рынка в сегменте подсолнечного масла. Агропромхолдинг«Астарта-Киев»занимает 28% на рынке сахара. Компании «Авангард», «ОвостарЮнион»и «Интер-Агросистемы», занимают соответственно 14,73%, 13,68% и 12,02% — от общего объема рынка куриных яиц промышленного производства

3. Горизонтальная интеграция на сегодняшний день только в начале своего становления. Многие агрохолдинги находятся в состоянии, когда в их бизнесе на растениеводство приходится 50% и более процентов. По мнению экспертов, вертикальная интеграция будет основной бизнес-моделью украинских агрохолдингов . В тоже время анализ деятельности различных холдингов во всем мире, проведенный группой компаний Агропросперис, показал, что в агропроизводстве нет эффекта масштаба . Эффект масштаба есть вокруг агропроизводства – в логистике, продажах, закупках, финансировании. В мире небольшие фермерские хозяйства зачастую более эффективны, чем холдинговые структуры.

В тоже время, небольшие фермеры в Украине работают с той же эффективностью, что и Агропросперис. У них хорошие урожайности, высокое качество зерна. И поэтому бизнес-модель Агропросперис предусматривает именно наращивание партнерства с фермерами, а не расширение земельного банка. Для этого они приобрели Астра Банк. После покупки банка его докапитализировали, переименовали, провели ребрендинг. Основным видом деятельности Агропросперис Банка является финансирование малых и средних агропроизводителей под аграрные расписки и форвардные контракты.На сегодня в

Украине потребность агропроизводителей в оборотном капитале оценивается в $10 млрд.

Земельная реформа. Потенциальные изменения.

За почти 25 лет с момента объявления земельной реформы Украина так и не определилась, как будет распоряжаться одним из главных своих богатств. Практическая реализация реформы началась еще в 1992 году с началом процесса разгосударствления земель сельскохозяйственного назначения и введения моратория на их куплю-продажу. Однако рынок земли так и не сформировался. За это время украинская земельная реформа стала самой долгой в мировой истории.

Мораторий на продажу земли сельскохозяйственного назначения в Украине существует с 2001 г. Он был введен в качестве временной меры. Верховная рада Украины минимум раз в несколько лет переносит на очередной период проведение земельной реформы, которая должна открыть рынок земли для украинских и международных инвесторов, повысить продуктивность труда, создать новые рабочие места, повысить эффективность использования земли и наложить на владельцев земли определенные обязательства по поддержанию и повышению ее плодородия.

Согласно законодательству, под мораторий подпадают такие категории земель: сельскохозяйственные угодья в государственной и коммунальной собственности – 10,5 млн га; несельскохозяйственные угодья в государственной и коммунальной собственности – 1,3 млн га; невостребованные паи – 16 тыс. га; земельные доли (паи) – 27,5 млн га, переданные в собственность 6,92 млн граждан; сельскохозяйственные земли для ведения товарного сельскохозяйственного производства в собственности (у юридических лиц их около 1 млн га и у населения около 500 тыс. га).

Законодательство позволяет владельцам паев сдавать их в аренду, обменивать на другой земельный участок, а также оставить по наследству. В то же время им запрещается продавать свои участки, изменять их целевое назначение, вносить право на земельную долю в уставные капиталы хозяйственных обществ и передавать в залог.

Мотивы переноса реформы не меняются с годами, а именно – неготовностью рынка к проведению реформы, отсутствие внутреннего капитала в результате чего вся земля будет дешево скуплена западными инвесторами и Украина утратит свой самый главный актив.

На самом деле, на данном этапе это опасение беспочвенно - хоть новая реформа и подразумевает открытие рынка земли, но только для украинских граждан. Иностранцы же пока не смогут купить нашу землю. Все это оговорено в законопроекте №5535 “Об обороте земель сельскохозяйственного назначения”, т.е. после принятия реформы землю смогут купить:

1. граждане Украины;
2. территориальные общины в лице органов местного самоуправления;
3. государство в лице органов исполнительной власти;

4. юридические лица, зарегистрированные в Украине, получат право покупать земельные участки сельскохозяйственного назначения с 1 января 2020 г.;

5. иностранцы, личности без украинского гражданства смогут покупать землю только с 1 января 2030 г.

В то же время, ВБ выступает за снятие моратория на продажу земель сельскохозяйственного назначения в Украине уже с 2018 года. По словам директора Всемирного банка по Украине, Молдове и Беларуси Сату Кахконен , уровень урожайности в Украине значительно ниже, чем в европейских странах, и Украине необходимо развивать сельское хозяйство и привлекать в отрасль инвестиции. Прозрачный рынок землипоможет реализовать потенциал этой отрасли.

Сейчас около семи миллионов украинцев не могут полностью распоряжаться своими паями, т.е. они могут сдавать свои участки в аренду или же работать на них самостоятельно, но вот продажа земли или смена ее целевого назначения все еще запрещена. Главное изменение, которое принесет с собой реформа, состоит в том, что украинцы наконец-то смогут продавать и покупать землю сельскохозяйственного назначения. Украинские политики разделились на два фланга: часть поддерживает земельную реформу, другая же находится в жесткой оппозиции к таким решениям. Если посмотреть глубже, то видно, что мало кто из политиков и экспертов спорит с необходимостью снятия моратория. Открытие рынка земли призвано привлечь дополнительные инвестиции в экономику, упростить земельные отношения и мобилизовать оборот земли. Разногласия касаются сроков и условий проведения реформы. Противники немедленного введения свободного рынка земли указывают на несовершенство законодательной базы, недоработки Государственного земельного кадастра и массу других технических нюансов.

На самом деле, если земля будет принадлежать собственнику (агрохолдингу, фермеру, или жителю селе – не важно) по рыночной стоимости, то в нее владельцу придется принимать решение:

1. использовать землю самостоятельно или сдать в аренду по рыночной цене и получать с нее достаточный доход дляоплаты налога на землю, который, зависит от реальной стоимости земли, будет гораздо выше чем сейчас;

2. продать землю по рыночной цене, т.к. теперь ее стоимость будет гораздо выше в зависимости от состояния и расположения земли.

Те, кто захочет работать на земле - смогут ее купить на рынке, там где захотят. Сейчас это невозможно - рынок земли полностью в тени, сложные процедуры и нормативная база для сдачи земли в аренду – все процедуры проходят непрозрачно через местные власти, часто не без коррупционного риска.

Оптимальным решением может быть, чтобы рынок земли работал через открытый онлайн-реестр, построенный на технологии блокчейн, которая даст возможность видеть все документы и шаги по продаже земли или сдачи ее в аренду.

Также есть опасения, что открытие рынка земли негативно повлияет на отечественную экономику из-за того, что участки будут покупать гораздо ниже рыночной стоимости. Но, как показывает практика других стран, отмена моратория только способствует удорожанию земельных участков. Так, согласно анализу от

VoxUkraine, после того, как в конце прошлого века в странах центральной и восточной Европы открыли рынки земли, годовой рост аренды составил почти 20%.По словам представителя ВБ, принятие земельной реформы поможет увеличить ВВП страны примерно на 1,5% и расширить годовой объем производства сельскохозяйственной отрасли на 15 млрд долларов.

Для защиты и открытости земельного рынка эффективным может быть применение технологии блокчейна – когда информация о сделках будет записываться в распределенный децентрализованный реестр, записи в котором подделать будет практически невозможно. Введение этого реестра можно делать постепенно, начиная с тех мест, где уже есть земельный кадастр. Земля не должна продаваться без кадастровых номеров. Там, где земельные участки в собственности по не подтвержденным на 100% легитимным документам, там нужно будет навести порядок, присвоить кадастровые номера, фиктивные документы (если они будут присутствовать) ликвидировать, и землю забрать в государственную собственность.

В тоже время, с переход к рынку земли предполагает формирование четкой законодательной базы по использованию земли сельскохозяйственного назначения. Так, анализ опыта развитых стран подтверждает, что законодательство развитых стран четко регулирует кто и при каких условиях может покупать (использовать) землю сельскохозяйственного назначения. Среди главных условий можно выделить следующие: фермер при покупке земли должен не только работать, но и проживать в сельской местности, иметь соответствующий опыт работы и образование, а также иметь средства производства. Большинство развитых стран не допускают концентрацию больших массивов сельскохозяйственных земель в одних руках, тем самым способствуя развитию хозяйств жизнеспособного размера в агарном секторе экономике [11, с. 86].

Но как перейти к открытому рынку земли? Как сформировать цену на землю и соответственно на ее аренду? Первым этапом внедрения земельной реформы должна стать продажа госземель на открытых и прозрачных аукционах. Необходимы так называемые «сигнальные продажи», цель которых – сформировать рыночную цену паев в конкретном районе и конкретной местности. Торги должны проходить с большим количеством покупателей, и в результате конкуренции сформируются справедливые цены. Формирование рынка земли должно происходить в два этапа:1) реализация государственных и коммунальных земель, по которой уже есть кадастровые номера; 2) реализация земель, принадлежащих юридическим и физическим лицам (владельцам паев). Это повысит эффективность функционирования рынка земли.

Влияние земельной реформы на агрохолдинги. Потенциальные изменения.

Проведение земельной реформы в Украине ставит перед собой две главных цели — развитие инфраструктуры в селе и формирование фермерских хозяйств, которые будут производить качественные продукты. Таким образом, часть земель перестанет сдаваться по минимальной цене украинским агрохолдингам – фермеры самостоятельно смогут получать от земли выгоду и работать на этой земле.

Безусловно, вышеописанная ситуация не выгодна крупным агрохолдингам. На самом деле именно крупные агрохолдинги, с огромными бюджетами и доступом к средствам массовой информации и есть противники проведения земельной реформы. В случае ее проведения, агрохолдинги перестанут получать сверхприбыли за счет минимальной части ренты (договора минимальной, часто в натуральной форме, платой с держателями паев) в себестоимости выпускаемой продукции - земля станет дороже. Кроме этого, по отношению к земле у тех, кто ее использует, появятся определенные обязательства по ее содержанию, рекультивации и повышению плодородности.

В то же время, опыт соседних стран показывает, что агрохолдингам более выгодно арендовать землю, нежели покупать ее (по рыночным ценам). Как сообщает VoxUkraine, во Франции 75% угодий используются на правах аренды, а в Швеции в аренде находится около 40% земли. Стоимость аренды земли на рыночных условиях и стоимость аренды паевв Украине сильно отличаются, а следовательно, существует большая разница в размерах маржинальности и прибыльности бизнеса.

Выводы и перспективы дальнейших исследований.

Очевидно, что снятие моратория на продажу земли привлечет в Украину больше иностранного капитала и даст товаропроизводителям дополнительное обеспечение для финансирования их бизнеса. Однако, сначала нужно установить правила для полноценной работы рынка, включая нормативно-регуляторную базу. До тех пор, пока такие правила не будут внедрены, крупные агрохолдинги продолжат работать по долгосрочным договорам аренды земли, которые для них достаточно выгодны.

В вопросе земельной реформы кроме экономической составляющей слишком много политического подтекста и слишком много интересов поставлено на карту. До тех пор, пока не будет уверенности в том, что постулаты и нормы земельной реформы не ухудшат существующее положение вещей для агрохолдингов, до тех пор украинские законодатели будут под всякими предлогами оттягивать проведение земельной реформы, введение открытого рынка земли и привлечение на агрорынок конкурирующего капитала.

Что касается перспектив дальнейших исследований по теме статьи, то они напрямую зависят от норм, правил и ограничений, которые будут заложены в будущий закон про рынок земли. Насколько детально будут проработаны все необходимые вопросы, насколько будут учтены интересы различны участников агрорынка, какие будут установлены правила игры в законодательной базе – настолько быстро и эффективно мы увидим трансформацию земельного рынка и появиться предмет для новых исследований.

Литература.

1. Снятие моратория на продажу земли в Украине. – Електронні дані. – Киев, 2017. – Режим доступу:https://news.finance.ua/ru/news/-/411778/vsemirnyj-bank-za-snyatie-moratoriya-na-prodazhu-zemli-v-ukraine-s-2018
2. Земельная реформа: что ждет украинцев. – Електронні дані. – Киев, 2017. – Режим доступу:https://news.finance.ua/ru/news/-/411821/zemelnaya-reforma-chto-zhdet-ukraintsev-i-stoit-li-opasatsya

3. Земельная реформа начинается с продажи государственной земли. – Електронні дані. – Киев, 2017. – Режим доступу:https://news.finance.ua/ru/news/-/403388/zemelnaya-reforma-mozhet-nachatsya-s-prodazhi-gosudarstvennoj-zemli-var
4. Земельная реформа в Украине: почему грунты. – Електронні дані. – Киев, 2017. – Режим доступу:https://news.finance.ua/ru/news/-/379143/pochem-grunty-v-ukraine-gryadet-zemelnaya-reforma
5. Земля без рынка: какой должна быть земельная реформа в Украине. – Електронні дані. – Киев, 2017. – Режим доступу:https://news.finance.ua/ru/news/-/349333/zemlya-bez-rynka-kakoj-dolzhna-byt-zemelnaya-reforma-v-ukraine
6. Агрохолдинги отказываются от наращивания земельных банков. – Електронні дані. – Киев, 2017. – Режим доступу:https://delo.ua/business/top-200-agrarnyh-kompanij-agroholdingi-otkazyvajutsja-ot-narasch-282648/ © delo.ua
7. Госбюджет 2018: помощь аграриям или «кормушка» для избранных. – Електронні дані. – Киев, 2017. – Режим доступу:https://latifundist.com/blog/read/1923-gosbyudzhet-2018-ruka-pomoshchi-agrariyam-ili-kormushka-dlya-izbrannyh
8. О монополизме в агробизнесе. – Електронні дані. – Киев, 2017. – Режим доступу:https://latifundist.com/blog/read/1915-oligarh-na-sene-o-monopolizme-v-agrobiznese
9. Собственник агробизнеса. – Електронні дані. – Киев, 2017. – Режим доступу:http://forbes.net.ua/business/1342316-sobstvennik-agroholdinga-svyazi-samyj-glavnyj-bagazh-kotoryj-est-ved-chto-takoe-biznes-eto-kom
10. Первое интервью генерального директора аграрного бизнеса инвестиционного фонда NCH - Группы компаний Агропросперис Игоря Осьмачко. – Електронні дані. – Киев, 2017. – Режим доступу:http://biz.liga.net/all/prodovolstvie/intervyu/3344933-glavnyy-agrariy-nch-my-v-ukraine-ishchem-partnerov-a-ne-zemli.htm
11. Піменова О. В. Інституційне забезпечення форм господарювання в системі аграрних відносин. : дис. … канд. економ. наук: 08.00.01 / Піменова Олена Володимирівна; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2013. – 253 с.
12. Филюк Г.М. Зарубіжний та вітчизняний досвід державної підтримки сільськогосподарських виробників /Г.М. Филюк, О.В Піменова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015. – №5 (170). – С. 6–10

References.

1. Sniatye moratoryia na prodazhu zemly v Ukrayne. – Elektronni dani. – Kyev, 2017. – Rezhym dostupu:https://news.finance.ua/ru/news/-/411778/vsemirnyj-bank-za-snyatie-moratoriya-na-prodazhu-zemli-v-ukraine-s-2018
2. Zemel'naia reforma: chto zhdet ukrayntsev. – Elektronni dani. – Kyev, 2017. – Rezhym dostupu:https://news.finance.ua/ru/news/-/411821/zemelnaya-reforma-chto-zhdet-ukraintsev-i-stoit-li-opasatsya
3. Zemel'naia reforma nachynaetsia s prodazhy hosudarstvennoj zemly. – Elektronni dani. – Kyev, 2017. – Rezhym dostupu:https://news.finance.ua/ru/news/-/403388/zemelnaya-reforma-mozhet-nachatsya-s-prodazhi-gosudarstvennoj-zemli-var
4. Zemel'naia reforma v Ukrayne: pochemu hrunty. – Elektronni dani. – Kyev, 2017. – Rezhym dostupu:https://news.finance.ua/ru/news/-/379143/pochem-grunty-v-ukraine-gryadet-zemelnaya-reforma
5. Zemlia bez rynka: kakoj dolzhna byt' zemel'naia reforma v Ukrayne. – Elektronni dani. – Kyev, 2017. – Rezhym dostupu:https://news.finance.ua/ru/news/-/349333/zemlya-bez-rynka-kakoj-dolzhna-byt-zemelnaya-reforma-v-ukraine
6. Ahrokholdynhy otkazyvaiutsia ot naraschyvanyia zemel'nykh bankov. – Elektronni dani. – Kyev, 2017. – Rezhym dostupu:https://delo.ua/business/top-200-agrarnyh-kompanij-agroholdingi-otkazyvajutsja-ot-narasch-282648/ © delo.ua

7. Hosbiudzhet 2018: pomosch' ahraryiam yly «kormushka» dlia yzbrannykh. – Elektronni dani. – Kyev, 2017. – Rezhym dostupu:https://latifundist.com/blog/read/1923-gosbyudzhet-2018-ruka-pomoshchi-agrariyam-ili-kormushka-dlya-izbrannyh
8. O monopolyzme v ahrobyznese. – Elektronni dani. – Kyev, 2017. – Rezhym dostupu:https://latifundist.com/blog/read/1915-oligarh-na-sene-o-monopolizme-v-agrobiznese
9. Sobstvennyk ahrobyznesa. – Elektronni dani. – Kyev, 2017. – Rezhym dostupu:http://forbes.net.ua/business/1342316-sobstvennik-agroholdinga-svyazi-samyj-glavnyj-bagazh-kotoryj-est-ved-chto-takoe-biznes-eto-kom
10. Pervoe ynterv'iu heneral'noho dyrektora ahrarnoho byznesa ynvestytsyonnoho fonda NCH - Hruppy kompanyj Ahroprosperys Yhoria Os'machko. – Elektronni dani. – Kyev, 2017. – Rezhym dostupu:http://biz.liga.net/all/prodovolstvie/intervyu/3344933-glavnyy-agrariy-nch-my-v-ukraine-ishchem-partnerov-a-ne-zemli.htm
11. Pimenova O. V. Instytutsijne zabezpechennia form hospodariuvannia v systemi ahrarnykh vidnosyn. : dys. … kand. ekonom. nauk: 08.00.01 / Pimenova Olena Volodymyrivna; Kyivs'kyj natsional'nyj universytet imeni Tarasa Shevchenka. – Kyiv, 2013. – 253 s.
12. Fyliuk H.M. Zarubizhnyj ta vitchyznianyj dosvid derzhavnoi pidtrymky sil's'kohospodars'kykh vyrobnykiv /H.M. Fyliuk, O.V Pimenova // Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – 2015. – №5 (170). – S. 6–10

Піменов С.А., аспірант
КНУ імені Тараса Шевченка

ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

У статті проводиться аналіз потенціалу реалізації земельної реформи, її вплив на аграрний ринок України, визначається поточна і можлива поведінка усіх основних гравців аграрного ринку в зв'язку з планами щодо побудови відкритого ринку землі. Також в статті порушені окремі питання потенційної зміни ефективності бізнес-моделей українських агрохолдингів та їх потенціальну стратегію в зв'язку з проведенням земельної реформи.

Ключові слова: *земельна реформа, аграрний ринок, стратегія агрохолдингу, бізнес-модель.*

Pimenov S.A.,
post-graduate student of the
Department of Economics of Enterprise
Taras Shevchenko National University of Ukraine

PROSPECTS OF REALIZATION OF LAND REFORM IN UKRAINE

The article analyzes the potential of land reform implementation, its possible impact on the Ukrainian agrarian market, analyzes the current and probabilistic behavior of the main players in agricultural market in connection with plans to build an open land market. The article also touches upon certain aspects of the potential change in the efficiency of business-models of Ukrainian agriholdings and their potential strategy in connection with the adoption of land reform.

The article raises the questions about how to move to an open land market and how to form a price for land and for its lease. Possibilities of creating an open online registry built on blockchain technology that will enable to see all the documents and steps for the sale of land or leasing it are considered.

The experience of developed countries in the part of the transition to an open land market, in particular Germany, France, and Sweden is analyzed. It is determined that the implementation of land reform in Ukraine poses two main goals: the development of infrastructure in a village and formation of strong farms that will produce quality products. Thus, some of the land will cease to surrender at a minimum price to Ukrainian agriholdings and farmers will be able to independently benefit from the land and work on this land.

The analysis of the influence of land reform on the business model of agriholdings and farms is carried out. It is determined that the main change that the reform will bring with it is that Ukrainians will finally be able to sell and buy agricultural land. Based on the analysis of the land market, it is determined that lifting the moratorium on the sale of land will attract more foreign capital to Ukraine and will give producers additional security to finance their business.

***Key words**: land reform, agrarian market, agriholding strategy, business model.*

УДК 349.41
JEL L930 O130

Скрипник Л.Р., аспірант,
Інститут агроекології та природокористування НААН

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МЕРЕЖІ АЕРОПОРТІВ І АЕРОДРОМІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ ЯК ОСНОВНОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО БАЗИСУ

Розглянуто сучасний стан розвитку авіатранспортної галузі України, фактори негативного впливу на оточуюче середовище, пов'язані з інтенсивною діяльністю аеропортів та виявлено основні проблеми. Обґрунтовано пропозиції щодо шляхів виходу з кризи та завоювання стійких позицій авіаційної галузі на міжнародному ринку, шляхом створення та впровадження ефективної стратегії розвитку. Розкрито необхідність підвищення ефективності управління державним майном авіаційної галузі, збереження цілісності природних аґроландшафтів та ефективне землекористування в розрізі проведення планування та будівництва аеропортів й аеродромів.

Ключові слова: *авіаційна галузь, ефективне землекористування, фактори впливу, охорона земель, стратегія розвитку.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світової економіки цивільна авіація стає важливим елементом інтеграції України в сучасну систему міжнародних економічних зв'язків. Вона має особливе значення для розв'язання соціально - економічних задач, підвищення якості життя населення країни та належить до стратегічно важливих секторів економіки України. Але на сьогодні наявний потенціал використовується недостатньо. Авіатранспортна галузь перебуває під впливом зростаючих проявів системної кризи. Це стосується практично всіх найважливіших складових авіаційної галузі: авіабудування, авіаційних перевезень та транспортної інфраструктури. Тому актуальною проблемою, що постає перед авіаційним комплексом України, є аналіз сучасного стану розвитку авіатранспортної галузі України, виявлення проблем її розвитку, обґрунтування шляхів виходу з кризи та завоювання стійких позицій на міжнародному ринку, шляхом створення ефективної та дієвої стратегії розвитку.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження системи розвитку та будівництва авіатранспортної галузі впритул до міської території забезпечує переваги для встановлення зовнішньоекономічних зв'язків та розвитку економічної діяльності. В той же час, фактори несприятливого впливу на довкілля, спричинені результатами діяльності аеропортів та їх інфраструктури, потребують координації та узгодження дій науковців, архітекторів, інженерів та інших фахівців, покликаних забезпечити формування житлового середовища на гідному рівні. При цьому необхідно враховувати фактори негативного впливу на оточуюче середовище, пов'язані з інтенсивною діяльністю аеропортів, станом парку сучасних повітряних суден, збільшенням швидкості та вантажопідйомності літаків, розростанням площ, які

аеропорти займають. Тобто однією із основних складових елементів стратегії розвитку аеропортів та аеродромів України має бути ефективне та раціональне землекористування.

Теоретичними та практичними аспектами розвитку авіаційної галузі економіки займалися такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як В.Г. Афа- насьєв, Р. Барлоу, Є.Ю. Бачурін, Д.В. Борисенко, С. Дьорман, В.Т. Єлагін, В.М. Загорулько, В.Г. Коба, Е.В. Костроміна, Ю.Ф. Кулаєв, В.А. Кулик, О.М. Ложачевська, В.В. Мова, А.М. Новікова, М. Нуралдін, В.Н. Панченко, В.О. Рибалкін, І.П. Садловська, Р.М. Салімов, Є.М. Сич, О.А. Тамаргазін, Л.Хантер, В.І. Щелкунов, Г.М. Юн, М.Х. Яхін, Л.А. Ященко та ін. Економічним та технічним аспектам використанням земель авіаційного призначення під забудову аеропортів та аеродромів присвячені праці Б. І. Вікторова, В. Запорожця, В. Г. Коби, А. М. Малишова, В. М. Парій, Г. І. Пєтухова, В. С. Савіна та інших авторів.

Невирішені частини проблеми. Стрімкий розвиток широкої мережі авіаційних сполучень став поштовхом до створення дієвої системи збереження земельно-ресурсного потенціалу та забезчення екологічної стабільності України, а саме вироблення концептуальних засад у сфері охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування, а також втілення їх на практиці з метою сталого економічного та соціального розвитку держави та загального добробуту суспільства.

Мета статті. Необхідність створення та впровадження стратегії розвитку аеропортів та аеродромів на території України, яка б враховувала підвищення ефективності управління державним майном авіаційної галузі, а саме збереження цілісності природних аґроландшафтів та ефективне землекористування.

Результати дослідження. Авіаційний транспорт є одним із наймолодших видів сполучення. Його перевагами є швидкість доставки, висока надійність, найкраще збереження вантажу , можливість доставки пасажирів і вантажів у важкодоступні райони, найбільш короткі маршрути перевезень. Авіатранспортом здійснюють переважну більшість трансконтинентальних пасажироперевезень та перевезень товарів із невеликим строком зберігання на значні відстані. Складовою частиною національної транспортної системи є земельно-ресурсний потенціал авіаційного транспорту, який є визначальним територіальним базисом для розвитку цієї галузі виробництва.

Аналізуючи сучасний стан галузі. Основною метою створення стратегії розвитку мережі авіаційних сполучень є задоволення потреб держави у забезпеченні стабільного розвитку авіаційної галузі, приведення інфраструктури авіаційного транспорту у відповідність з міжнародними стандартами, забезпечення набуття Україною статусу транзитної держави з урахуванням її унікального географічного розташування, підвищення ефективності управління державним майном, а найголовніше збереження природних аґроландшафтів та ефективне землекористування.

Ефективність діяльності авіакомпаній залежить від кількості учасників ринку та конкурентних переваг кожної з них. Характерною тенденцією є зростаюча можливість

присутності іноземних компаній, які здійснюють міжнародні перевезення пасажирів та мають конкурентні переваги порівняно з національними перевізниками.

Таблиця 1

Стратегія розвитку мережі аеропортів і аеродромів України

Стратегічні цілі	Заходи
Інтеграція у систему провідних європейських трансферних аеропортів	Стимулювання авіакомпаній до відкриття нових рейсів та збереження існуючих маршрутів
	Співпраця з авіакомпаніями з метою збільшення трансферного пасажиропотоку
	Створення інфраструктури для обслуговування трансферних пасажирів
	Запровадження нових послуг з метою збільшення доходів
	Проведення бенчмаркінгу серед аеропортів Європи
	Дотримання діючих на підприємстві стандартів обслуговування авіакомпаній та пасажирів
Розвиток інфраструктури для забезпечення задоволеності клієнтів аеропорту	Підвищення рівня комфорту пасажирів за рахунок розвитку комерційних зон (магазини, пункти харчування та ін.)
	Забезпечення експлуатаційної готовності техніки та устаткування
	Будівництво паркінгу та введення в експлуатацію
Зменшення собівартості послуг	Підвищення продуктивності праці
	Впровадження аутсорсингу
	Зменшення вартості закупівель та налагодження прозорих конкурсних умов при закупівлях, впровадження прозорої системи електронних закупівель
	Уникнення дублювання функцій структурних підрозділів
Підвищення рівня корпоративної культури, створення умов для розвитку та професійного росту кожного працівника	Корпоративне навчання
	Підвищення професійного рівня працівників шляхом проходження обов'язкового професійного навчання
Зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище	Впровадження енергозберігаючих технологій
	Постійний моніторинг впливу на навколишнє середовище та вжиття відповідних заходів.
Ефективне використання територій відведених для будівництва аеропортів та аеродромів	Встановлення заборон та обмежень на діяльність, що може негативно вплинути на якісний стан земель
	Прогнозування та планування використання земель перед початком глобального будівництва задля збереження родючого шару ґрунту та цілісності природних аґроландшафтів
	Використання новітніх технологій при будівництві аеропортів

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень.

Охорона земель авіаційного транспорту України має декілька аспектів: екологічний, економічний та правовий. Екологічний аспект полягає в охоронні грунтів під час будівництва аеропортів, аеродромів, злітно-посадочних смуг, охорона земель авіаційного транспорту та суміжних земель в процесі експлуатації об'єктів авіаційного транспорту. Економічна сторона охорони земель авіаційного транспорту полягає в їх обгрунтованому використанні з метою отримання прибутку. Правовий аспект полягає в нормативному закріпленні порядку використання земель авіаційного транспорту України та юридичної відповідальності за порушення законодавства в цій сфері.

До основних форм охорони земель від псування та забруднення можна віднести наступні: встановлення заборон та обмежень на діяльність, що може негативно вплинути на якісний стан земель; здійснення контролю у сфері охорони земель; закріплення державних стандартів та нормативів у сфері охорони земель; моніторинг земель; ведення Державного земельного кадастру; застосування юридичної відповідальності за порушення вимог охорони земель [6].

В свою чергу, Т.М. Гапотченко пропонує виділяти наступні правові форми забезпечення раціонального використання та охорони земель транспорту: конкретизація цільового призначення ділянок, наданих суб'єктам транспорту; належність більшої частини земель транспорту державі та територіальним громадам; чітка нормованість, визначена нормами відведення; встановлена законодавством адміністративна, цивільна та кримінальна відповідальність за порушення земельного законодавства [5].

В процесі будівництва аеропортів та аеродромів відбувається пошкодження ґрунтів на великих площах. Відповідно до ст. 168 Земельного кодексу України ґрунти земельних ділянок є об'єктом особливої охорони [1]. Варто зауважити, що аеропорти в процесі їх експлуатації безумовно являються джерелом забруднення навколишнього середовища і використання таких земельних ділянок під аеропорти призводить до порушення рівноваги флори і фауни. Для зменшення шкоди для навколишнього середовища необхідно правове регулювання та контроль гранично допустимого шуму авіаційних двигунів, експлуатаційні процедури в польоті та на землі, норми емісії двигунів повітряних суден та наземних транспортних заходів. Саме за допомогою таких заходів у поєднанні з плануванням використання земельних ділянок можна розташовувати та експлуатувати аеропорти таким чином, що буде забезпечено гармонійне поєднання з місцевим навколишнім середовищем. Основна проблема полягає в тому, що правове регулювання раціонального використання та охорони земель в Україні стосується, в основному земель сільськогосподарського призначення, а щодо земель авіаційного транспорту України практично відсутнє, тому це питання потребує розробки відповідно до особливостей даної категорії земель.

Контроль та нагляд за додержанням технічних, екологічних та інших вимог в роботі авіаційної галузі забезпечує обов'язкова державна сертифікація. Серед видів сертифікації в авіаційній галузі можна виділити сертифікацію повітряних суден, а також аеропортів та аеродромів як об'єктів, які відповідно до законодавства становлять небезпеку для навколишнього природного середовища та здоров'я

людей. Наприклад, відповідно до положень Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», екологічна сертифікація в галузі авіації має проводитись при розміщенні, проектуванні, будівництві, реконструкції, введені в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об‘ єктів авіаційної галузі, таких, наприклад, як аеропорти, повітряні судна, а також при забезпеченні екологічної безпеки транспортних засобів, інших пересувних засобів і установок, зокрема, при додержанні в галузі авіації, під час експлуатації повітряних суден, аеропортів, гранично допустимих викидів забруднюючих речовин та гранично допустимих рівнів фізичних впливів, таких як шуми, на їх відповідність законодавчим вимогам.

Щодо наявності сертифікату типу повітряного судна ,то це є однією з основних умов реєстрації повітряного судна у державному реєстрі цивільних повітряних суден. У разі відсутності такого документа, державний орган з питань сертифікації і реєстрації може заборонити експлуатацію повітряного судна. Однак, згідно з Наказом Міністерства транспорту України «Про затвердження Правил реєстрації аеродромів цивільної авіації» від 28 вересня 1994 року свідоцтво про реєстрацію аеродрому є підставою для порушення клопотання про сертифікацію аеродрому та його обладнання.

Отже, з урахуванням викладеного вище, сертифікацію в галузі авіації доцільно визначити :

1) певним видом контролю та нагляду за додержанням технічних, екологічних та інших вимог;

2) видом екологічної сертифікації як складового елемента реєстраційно-ліцензійної форми організаційно-превентивних заходів в системі механізму правового забезпечення екологічної безпеки в авіації;

3) обов’язковою умовою реєстрації типу цивільного повітряного судна.

На сьогодні не достатньо дослідженим і вивченим залишається поняття «землеустрій авіаційного землекористування», що включає комплекс соціально-економічних та екологічних заходів, задля забезпечення та регулювання земельних відносин у сфері авіаційної галузі, раціонального використання та охорони територій наданих у користування.

Висновки. Розвиток досліджень системи розвитку та будівництва авіатранспортної галузі забезпечує переваги для встановлення зовнішньоекономічних зв’язків та розвитку економічної діяльності. Необхідність створення та впровадження ефективної стратегії розвитку мережі авіаційних сполучень є задоволення потреб держави у забезпеченні стабільного розвитку авіаційної галузі, приведення інфраструктури авіаційного транспорту у відповідність з міжнародними стандартами, забезпечення набуття Україною статусу транзитної держави з урахуванням її унікального географічного розташування, підвищення ефективності управління державним майном, а найголовніше збереження природних аґроландшафтів та ефективне землекористування.

Література.

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – 2-4. – 141 с.
2. Про затвердження державної цільової програми розвитку аеропортів на період до 2023 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2066 р. - № 126 // http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248865959
3. Бондарчук Н.В. Поняття і характеристика земель авіаційного транспорту та їх правового режиму // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 44. - К:. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. С.431-436.
4. Гапотченко Т.М. Правові форми забезпечення раціонального використання і охорони земель транспорту. // Підприєвство, господарство і право. – 2005. - № 5 – 372 с.
5. Новаковська І.О. Основи економіки землекористування: [монографія]/ І.О.Новаковська. – К.: Просвіта, 2013. - 224 с.
6. Оверковська Т.К. Правові засади охорони земель від забруднення та псування в Україні: Афтореферат дис канд. юрид. наук. – Київ, 2008. – 27 с.
7. Шульмайстер В. Аеропорти України: як не пролетіти над Парижем? / Володимир Шульмайстер, Кирил Новіков, Ярослав Пилипчук// Дзеркало тижня. 2017. № 28 (324). 22 липня – 11 серпня
8. Сизов А.П. Мониторинг и охрана городских земель: [учеб. пособ.]/ А.П. Сизов.- М.: Изд-во МИИГАиК, 2009. – 264 с.
9. Стратегія екологічної безпеки (регіональний контекст)/ За ред.. М.І. Долішнього, В.С. Кравціва.- Львів,1999.- 243 с.
10. Третяк А.М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування: [монографія].– Херсон: Грінь Д.С., 2012. – 440с.

References.

1. The Land Code of Ukraine of October 25, 2001 // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. - 2002 - 2-4. - 141 s.
2. On approval of the state target program for the development of airports for the period up to 2023: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 24, 2066 - No. 126 // http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid= 248865959
3. Bondarchuk N.V. Concept and characteristics of land of aviation transport and their legal regime // State and Law: Collection of scientific works. Legal and political sciences. Issue 44. - To: Institute of State and Law. VM Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine, 2009. p.431-436.
4. Gapotchenko T.M. Legal forms of ensuring the rational use and protection of land transport. // Entrepreneurship, economy and law. - 2005. - No. 5 - 372 p.
5. Novakovskaya I.O. Fundamentals of land use economics: [monograph] / I.O.Novakovskaya. - K .: Prosvita, 2013. - 224 pp.
6. Overkovskaya T.K. Legal principles of protection of land from pollution and damage in Ukraine: Referee dissident. lawyer sciences - Kyiv, 2008. - 27 p.
7. Shulmayster V. Airports in Ukraine: how do you fly over Paris? / Volodymyr Shulmayster, Kirill Novikov, Yaroslav Pylypchuk // Dzerkalo Tyzhnya. 2017. No. 28 (324). July 22 - August 11
8. Sizov AP Monitoring and protection of urban lands: [study. way.] / AP Sizov. - Moscow: Publishing house MIIGAiK, 2009. - 264 p.
9. Strategy of ecological safety (regional context) / For ed., M.I. The lower one, VS Kravtsiv.- Lviv, 1999.- 243 p.
10. Tretyak A.M. Ecology of land use: theoretical and methodological foundations of formation and administration: [monograph].- Kherson: Grin D. S., 2012. – 440 s.

Лилия Скрипник, аспирант
Институт агроэкологии и природоползования НААН

СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ СЕТИ АЭРОПОРТОВ И АЭРОДРОМЕ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ РАЦИОНАЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЛИ КАК ОСНОВНОГО ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО БАЗИСА

Рассмотрено современное состояние развития авиатранспортной отрасли Украины, факторы негативного воздействия на окружающую среду, связанные с интенсивной деятельностью аэропортов и выявлены основные проблемы. Обоснованы предложения о путях выхода из кризиса и завоевания устойчивых позиций авиационной отрасли на международном рынке, путем создания и внедрения эффективной стратегии развития. Раскрыта необходимость повышения эффективности управления государственным имуществом авиационной отрасли, сохранение целостности природных аґроландшафтив и эффективное землепользование в разрезе проведения планирования и строительства аэропортов и аэродромов.

Ключевые слова: *авиационная отрасль, эффективное землепользование, факторы влияния, охрана земель, стратегия развития.*

Liliia Skrypnyk, graduate student
Institute of Agroecology and Nature Management of NAAS

THE STRATEGY OF DEVELOPING A NETWORK OF AIRPORTS AND AERODROME OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF LAND-USE MANAGEMENT AS THE MAIN TERRITORIAL BASIS

The civil aviation is an important element of the integration of Ukraine into the system of international economic in the minds of the globalization of the economy. Branch has special meaning for solution social-economic problems. So increasing of life`s quality our citizens is strategically important sectors of the economy of Ukraine.

The rapid development of a wide network of aviation connections has been an impetus for the creation of an effective system for preserving land and resource potential and for ensuring the ecological stability of Ukraine, namely the development of conceptual foundations in the field of environmental protection and rational use of nature, as well as their implementation in practice for the purpose of sustainable economic and social development state and welfare of society.

The current state of development of the aviation transport industry of Ukraine was considered, factors of negative impacts on our environment associated with the intensive operation of airports and identified the main problems. The proposals on ways to overcome the crisis and gain a stable position of the aviation industry on the international market are substantiated, through the creation and implementation of an effective development strategy. The need to improve the management of the state property of the aviation industry, preserve the integrity of natural landscapes and efficient land use in the context of planning and building airports and aerodromes is disclosed.

Key words: *aviation industry, efficient land use, influence factors, land protection, development strategy.*

Наукове видання

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ

Збірник наукових праць

Випуск 2 (35)
Українською, російською, англійською мовами

Статті подано в авторській редакції

Засновник – Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України про державну реєстрацію
КВ № 6852 від 09.01.03

ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ»
03150, м. Київ, вул. Предславинська, 28, оф. 1
(38044) 528-05-42

Підписано до друку 21.11.2017. Формат 60x84 1/16. Вид. № 162
Друк офсетний. Наклад 100. Ум. друк. арк. 17,4 Зам.№177
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 1103 від 31.10.02